

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Diplomová práce

Tomáš Prior

**Rudá armáda: vojenské oděvy mužstva a mladšího
velitelského sboru 1936 – 1946.**

Red Army: military uniforms of soldiers and NCO's in 1936 – 1946.

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Th.B. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.

V Praze, dne 20. června 2016

.....
Jméno a příjmení

Chtěl bych zde vyjádřit svůj vděk všem osobám, které mi v jakékoliv míře pomáhaly při hledání informací a dobové výrobní dokumentace v rámci Ruské federace. Taktéž děkuji všem, kteří se podíleli na praktické výrobě popisovaných oděvů a tím též na prověření pravdivosti a funkčnosti postupů, jež jsou v daných dokumentech popsány. Zvláštní poděkování za obětavou pomoc si zasluhují:

PhDr. Th.B. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D. za ochotu ujmout se role vedoucího práce a tím umožnit její realizaci bez ohledu na problematičnost zvoleného tématu a za dovolení vypracovat tuto práci čistě na archivních dokumentech s vyloučením jakékoliv sekundární soudobé literatury.

Ing. Kirill Vladimirovič Cypljonkov za nedocenitelnou pomoc a štědrost při získávání významné části výrobní dokumentace, bez níž by tato práce nemohla vzniknout.

Igor Herodek DiS. za stovky hodin práce strávených nad praktickou realizací a zhotovováním oděvů v souladu se získanou výrobní dokumentací. Pouze jeho vytrvalá snaha umožnila nahlédnout hlouběji do problematiky praktického zhotovování vojenských oděvů Rudé armády.

Ing. Vladimír Dolanský CSc. za obětavou ochotu, se kterou pro nás bez nároku na odměnu zpracovával standardy na výrobu barviv. Bez jeho snahy pomoci by pro nás nebylo možné z lakonicky psaných standardů na barviva vytvořit chemické vzorce a zjistit podstatu popisovaných chemických reakcí.

Klíčová slova (česky):

Rudá armáda
RKKA
Technologie
Proces
Zhotovování
Vývoj
Oděvy
Uniforma
Uniformologie

Klíčová slova (anglicky):

Red Army
RKKA
Technology
Procedure
Manufacture
Development
Clothes
Uniform
Uniformology

Abstrakt (česky):

Druhá světová válka je konfliktem, jenž se dlouhodobě těší velkému zájmu mezi historiky i laickou veřejností. Nehledě na tuto skutečnost lze však i v této tematice nalézt místa, která badatelé dosud buď zcela přehlíželi, nebo jim věnovali pouze nedostatečnou pozornost. Za takovou oblast lze považovat též technologii zhotovování vojenských oděvů Rudé armády.

Diplomová práce se neomezuje na pouhý popis vnějších rozdílů vojenských oděvů Rudé armády, ale jejím cílem je nastínit danou problematiku též z hlediska technologie zhotovování oděvů včetně nahlédnutí do oborů zbožíznalství materiálů, textilní technologie a chemie (barvírenství).

Z tohoto důvodu byla daná práce po kritickém zhodnocení dostupných zdrojů vystavěna výhradně na primárních zdrojích (na dobové výrobní dokumentaci a specializované literatuře) s vyloučením literatury sekundární.

Získané poznatky ukázaly, že dobová výrobní dokumentace umožňuje zhotovení prakticky jakéhokoliv oděvu, přičemž zjištěné nedostatky nelze považovat za neřešitelné. Otázka odstínu barviva khaki používaného při barvení metráží určených na výrobu uniforem Rudé armády prozatím zůstává otevřená. V problematice textilních materiálů i textilních barviv byla zjištěna řada skutečností, jež jsou v rozporu se všeobecně zažitou představou vzhledu vojáka Rudé armády, kterou již dlouhá desetiletí formuje soudobá kinematografie a sekundární literatura.

Abstract (in English):

Second World War is a very well researched conflict favoured by historians and non-professional enthusiasts alike. Despite its popularity even this subject leaves many areas blank. Areas which were either completely omitted by researchers or not studied thoroughly enough. One of these areas is a production technology of Red Army military uniforms.

The aim of the thesis is not to merely describe the patterns of military uniforms but to outline the subject with regard to textile industry and chemistry (dyeing).

After the critical evaluation of accessible information thesis was based exclusively upon primary sources – manufacturing instructions of the period and specialized literature. All secondary sources were deliberately excluded.

The findings proved that specific manufacturing instruction of the period enables the researcher to produce virtually any garment. At the same time established deficiencies are not insolvable. The question which shade of khaki was used in dyeing fabric for uniforms still remains unanswered. A lot of facts established in discipline of textile materials and textile colours are contradictory to generally accepted image of the Red Army soldier which has been formed by cinematography and secondary literature for decades.

OBSAH:

PŘEDMLUVA	8
ÚVOD	10
ÚVODNÍ ČÁST	12
STANDARDIZACE V SOVĚTSKÉM PRŮMYSLU	12
ORGÁNY ZAPOJENÉ DO VÝVOJE A VÝROBY ODĚVŮ A VÝSTROJE	15
PRINCIPY MECHANIZACE V SOVĚTSKÉM TEXTILNÍM PRŮMYSLU	16
Klasifikace šicích strojů	18
VÝZNAČNÉ OSOBNOSTI	20
SOMATOMETRIE	27
Vojentorg a centralizované opravy oděvů	30
ODĚVY RUDÉ ARMÁDY – CELKOVÝ PŘEHLED	32
NORMY VÝDEJE VÝSTROJNÍHO MATERIÁLU RUDÉ ARMÁDY	32
PŘEHLED DOKUMENTŮ OBSAHUJÍCÍCH NORMY VÝDEJE VÝSTROJNÍHO MATERIÁLU A SEZNAM HLAVNÍCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	34
PŘEHLED VÝVOJE UNIFORMEM	38
ZÁKLADNÍ UNIFORMA MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU A MUŽSTVA	38
PODSKUPINA „OBLEČENÍ“	40
Blůzy (gymnastorky) letní bavlněné	40
Šarvary letní bavlněné	46
Hodnostní značení	52
Lodičky mužstva bavlněné a soukenné	58
Panama Rudé armády	60
PODSKUPINA „SPODNÍ PRÁDLO“	62
Spodní prádlo mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru (letní bavlněné)	62
Podlímečky	65
Onuce letní a zimní	66
PODSKUPINA „TEPLÉ VĚCI“	66
Ušanky mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru	66
Kabáty mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru	70
Tělogrejky a vartované šarvary	74
Vatované kurtky	79
Příprava na první válečnou zimu	84
PODSKUPINA „MASKOVACÍ ODĚVY“	86
Maskovací oděvy zimní	86
Maskovací oděvy letní	88
PODSKUPINA „STANY“	89
Cely	89
VÝROBKY NEZAČLENĚNÉ V PODSKUPINÁCH	92
Věcpytle	92
Oděvy žen – příslušnic Rudé armády	96

ZBOŽÍZNALSTVÍ MATERIÁLŮ	102
BAVLNĚNÉ ŠÍCÍ NITĚ	102
ZÁKLADNÍ PŘEHLED TKANIN	106
Využití umělých vláken v předválečném a válečném sovětském textilním průmyslu	107
Standardní šířky tkanin a jejich charakteristika	109
Standarty na tkaniny	110
KRÁTKÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH VAZEB	111
PROBLEMATIKA VÝROBY TKANIN	114
ROZDĚLENÍ TKANIN PODLE TECHNIKY BARVENÍ	115
Význam „pestřetkaných“ a melanzových tkanin při výrobě vojenských oděvů	116
Principy užívání alternativních materiálů	117
STANDARDIZOVANÁ TERMINOLOGIE TEXTILNÍ VÝROBY	119
STANDARDIZOVANÉ NÁZVOSLOVÍ ŠVŮ	119
SOVĚTSKÝ PRŮMYSL A TEXTILNÍ BARVIVA	125
Standardizované barevné odstíny a problém různobarevnosti	128
Definice barviva khaki a malinového	129
KRÁTKÝ POPIS TYPICKÝCH NEPŘESNOSTÍ V SOVĚTSKÉ VÝROBNÍ DOKUMENTACI	133
ZÁVĚR	139
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	141
ŽURNÁLY, SBORNÍKY, NOVINY	141
VÝROBNÍ DOKUMENTACE – TECHNICKÉ SPECIFIKACE A STANDARDY	142
KNIHY	142
SLOVNÍKY	144
PŘILOŽENÉ ILUSTRACE	144
PŘÍLOHY	146
SEZNAM ZKRATEK	146
K JAZYKOVÉ OTÁZCE	146

PŘEDMLUVA

Tematika Druhé světové války jakožto posledního velkého světového válečného konfliktu se do dnešních dnů těší nemalému zájmu. Při zkoumání prakticky jakéhokoliv období dějin však po určité době následuje buďto vyčerpání tématu, jeho přesycení se sebou či hledání nových pohledů. V našem případě se tento fenomén projevuje částečným ústupem od tzv. „velké historie“ k „malé historii“, tj. z oblasti studia nejvýznamnějších událostí se pozornost soustřeďuje na události menšího významu a na zkoumání všedních jevů. Nejedná se pochopitelně o nic převratného a nového. Námětem této práce je právě ona nepatrná součást „malé historie“, konkrétně zmapování uniforem Rudé armády z hlediska jejich konstrukce a technologie zhotovování oděvu.

Studiem jednotlivých aspektů historických uniforem se formálně zabývá disciplína zvaná „uniformologie“¹. Tato disciplína však nikdy nepřekročila hranice domovské Francie a do dnešních dnů zůstává otázkou, zda si skutečně získala renomé seriózní nauky. Uniformologie si vytyčila za cíl sumarizaci popisu vnějšího vzhledu uniforem ozbrojených i neozbrojených sil v rámci různých historických období, nicméně zkoumáním technologie zhotovování oděvů se nezabývá.

V našich končinách se technologii zhotovování historických vojenských oděvů nevěnuje téměř žádná oficiální instituce. Činnost související s vojenskými uniformami u nás vyvíjejí například různá vojenská muzea, nicméně ta v první řadě plní roli relikviářů a technologie zhotovování historických vojenských oděvů do jejich záběru nespadá. Obdobným způsobem se tematiky vojenských uniforem může dotýkat například divadelní či filmová scénografie, ovšem ani pro její účel není znalost vnitřního vypracování historických oděvů a uniforem důležitá, potažmo je vlastně zcela zbytečná a kontraproduktivní kvůli bezúčelnému zvyšování výrobní ceny kostýmů. Pokud nahlédneme do „neoficiální“ sféry, nalezneme řadu autorů různých publikací na téma uniformy Rudé armády, osamocené individuální badatele i různé dobrovolnické spolky či kluby vojenské historie (tzv. KVH). Zejména kluby vojenské historie v posledních letech dané problematice dominují, přestože pro ně většinou platí stejná pravidla jako pro divadelní či filmovou scénografii. Lze konstatovat, že zájem o mapování technologie zhotovování historických vojenských oděvů je okrajovou záležitostí. Přestože lze v případě spolků zabývajících se znázorňováním historických událostí považovat podrobné znalosti ohledně konstrukce uniformy za jednu ze základních podmínek vykonávání činnosti, zůstává toto téma jen jedním z mnoha a vyžaduje si mnoho úsilí a nákladů. Přístup k tomuto tématu je tudíž zcela individuální.

Přesuneme-li se konkrétně k tématu technologie zhotovování vojenských oděvů Rudé armády, záhy zjistíme, že se naprostá většina relevantních zdrojů nachází roztráštěná po území celého bývalého SSSR, především v Moskvě a Petrohradě, což z těchto dvou míst činí klíčové destinace pro hledání souvisejících podkladů. K dnešnímu dni bohužel řada dokumentů podlela zkáze nebo byla

¹ V ruském prostředí je slovo „uniformologie“ zaměňováno výrazem „uniformistika“. V češtině termín „uniformistika“ spadá do oboru geologie (sedimentologie).

odcizena či dokonce na klíčových místech úmyslně poškozena tak, aby budoucí nálezci nezískali úplnou informaci. Většina odcizených dokumentů je naštěstí k nalezení v různých knihovnách či na jiných místech, přesto však jisté procento informací zmizelo neznámo kde.

Úmyslnému poškození se naštěstí vyhnuly dokumenty zabývající se textilními materiály a barvivy používanými při výrobě oděvů Rudé armády. Ani tyto informace však nejsou zcela uchráněny před zkázou, poněvadž se řada knihoven a archivů potýká s nedostatkem skladovacích prostor a takto specifická literatura, o kterou celá desetiletí nikdo nejevil zájem, je jednou z prvních na seznamech k vyřazení.

Kromě všech výše vyjmenovaných negativních, avšak sporadicky se objevujících jevů, jsou dokumenty nejčastěji ztráceny „přirozenou“ cestou a rozpadají se stářím. Mnoho dokumentů nebylo dosud odtajněno a k některým se bez ruského občanství či bez absolvování dlouhých čekacích lhůt na povolení ke vstupu do vybraných archivů (typicky Archiv ministerstva obrany RF v Podolsku) nelze dostat.

Nehledě na zmíněné obtíže lze vzhledem ke skutečnosti, že od skončení druhé světové války uplynula poměrně krátká doba, zmapovat technologii zhotovování vojenkých oděvů Rudé armády na takové úrovni, o které si mohou zájemci o starší období nechat pouze zdát. Je jen otázkou času, než se toto relativně mladé období také změní v dávnou historii a zda se stane další „temnou“ a již neprozkoumatelnou kapitolou v dějinách vojenské uniformy, či zda se podaří tmavá místa včas minimalizovat předtím, než související informace nenávratně zmizí v propadlišti dějin.

ÚVOD

Při výběru daného tématu jakožto námětu pro diplomovou práci hrála rozhodující roli skutečnost, že ačkoliv je v dnešní době na knižním trhu k dostání ohromné množství publikací věnujících se vojenským uniformám z období druhé světové války, nelze mezi nimi nalézt prakticky žádnou, která by se neomezovala pouze na popis vnějšího vzhledu uniformy. Přestože není v lidských silách prostudovat veškerou existující sekundární literaturu a vyloučit možnost, že existuje autor věnující se také popisu technologie zhotovování oděvů (tj. kompletní konstrukci oděvu včetně vnitřního vypracování), lze s určitostí prohlásit, že je technologické hledisko v dané tematice široce opomíjeno.

Nezájem o prostudování technologie zhotovování oděvů přirozeně ponechává otevřenou řadu otázek a neposkytuje odpověď ani na základní dotaz, který si klade nejjeden čtenář podobných publikací – jakým způsobem byly popisované uniformy konkrétně vyráběny?

Cílem této diplomové práce je vytvořit přehled vývoje vybraných vojenských oděvů Rudé armády, a to nikoliv pouze z hlediska jejich vnějšího vzhledu, ale především z hlediska technologie jejich zhotovování dle údajů zaznamenaných v dobové výrobní dokumentaci. Na základě této systematizace bude následně možné stanovit společné i odlišné aspekty jednotlivých vzorů vojenských oděvů.

Soubor informací týkajících se vývoje a změn v technologii zhotovování vojenských oděvů bude následně konfrontován s otázkou praktické výroby, tj. se všemi obory, které s výrobou oděvů bezprostředně souvisejí. Neomezíme se pouze na hledisko textilní technologie (technologie zhotovování oděvů, technologie výroby šicích nití a tkanin, zbožíznalství materiálů a vojenských oděvů), ale též nahlédneme do oborů souvisejících s chemií (barvírenství).

Tento specifický přístup si pochopitelně vyžaduje kritické zhodnocení dostupných zdrojů a zvolení metody, která je poněkud odlišná od té, kterou většinou užívají autoři sekundární literatury věnující se tematice uniforem druhé světové války.

Při pátrání po informacích týkajících se historických oděvů autoři pracují s bohatou sbírkou nejrůznějších informačních zdrojů, jež jsou obvykle seřazeny podle priority následujícím způsobem: sekundární literatura, muzejní exponáty, dobové fotografie a filmové záznamy, výpovědi veteránů a primární zdroje.

Vzhledem ke skutečnosti, že naším cílem je pochopení technologie zhotovování oděvů a nikoliv popis vývoje jejich vnějšího vzhledu, je třeba z výše uvedených důvodů odmítnout sekundární literaturu jakožto výchozí zdroj informací. Toto odmítnutí nespočívá v automatickém předpokladu, že se všichni soudobí autoři musejí nezbytně mýlit, avšak z prosté skutečnosti, že si každý z autorů nám doposud známé sekundární literatury vytyčil jiné cíle než my. Sekundární literatura tak v naší práci plní pouze roli zdroje informací v těch oblastech, jež nejsou primárně středem našeho zájmu, nikdy však není automaticky považována za spolehlivý zdroj, dokud fyzicky nedisponujeme archivními materiály, na které se její autoři odkazují.

Jako zbytečně radikální se může jevit principiální odmítnutí významů muzejních exponátů, na nichž obvykle současná sekundární literatura bazíruje. Na rozdíl od např. bojové techniky, jejíž výroba a předělání si vyžaduje náročné vybavení a tudíž lze s poměrně vysokou jistotou zjistit případné dodatečné změny v jejich konstrukci (byť i to je sporné), pak v případě textilních výrobků žádná podobná jistota jednoduše neexistuje. Dokonce i kdyby se podařilo prokázat originalitu celé série jakýchkoliv textilních výrobků, pak kvůli degradaci materiálů a barev i kvůli nemalé možnosti aplikování různých „povolených odchylek pro tovární výrobu“² či předělání oděvů v polních dílnách³ nelze na jejich základě v žádném případě vytvořit odpovídající stříhové šablony nebo dokonce stanovit velikostní zastoupení. Kromě toho je třeba mít na paměti smutnou skutečnost, že se muzea nemohou uchránit před proniknutím padělků.

Dobové fotografie a filmy tvoří základní kontrolní mechanismus. Jestliže se na jedné straně nemá smysl za pomoci fotografií či filmů pokoušet zhotovit dokonale odpovídající oděv, na straně druhé lze s jejich pomocí dokázat soulad či nesoulad výrobní dokumentace s realitou zachycenou na fotografiích a ve filmu (byť i sama fotografie je jen interpretací skutečnosti). Někteří autoři na základě četnosti výskytu libovolného jevu na dobových fotografiích vyvozují, co bylo a nebylo pro Rudou armádu typické, což je postup, se kterým se nechceme ztotožnit.

Jako kontroverzní se může zdát stanovisko odmítající považovat výpovědi pamětníků a veteránů za závazné. Zatímco pro velkou historii může být série vzpomínek veteránů nedocenitelným zdrojem, z hlediska technologie zhotovování oděvů se bohužel jedná o informace zcela nespolehlivé. Orální historie si kromě toho ani neklade za cíl shromažďovat faktografický materiál, ale spíše zaznamenávat individuální úhly pohledu na každodenní historii.

Náš *modus operandi* (závazná metodologie pro tuto diplomovou práci) spočívá v soustředění se výhradně na původní výrobní dokumentaci, kterou považujeme za jediný skutečně závazný zdroj, a to pod podmínkou kontroly její pravosti srovnáním s dalšími dobovými dokumenty i s dobovými fotografiemi. Bez tohoto kontrolního mechanismu lze snadno sklouznout k selektivní slepotě a podvědomě primární zdroje považovat za neomylný zdroj informací. Samotná dobová výrobní dokumentace však nezahrnuje pouhý popis technologie zhotovování oděvu, ale bazíruje na užití schválených textilních materiálů, jež si prošly odpovídajícím zušlechťením a splňují nároky z hlediska barevného odstínu a z tohoto důvodu se vynasnažíme zmapovat i dobovou literaturu specializovanou na textilní a chemický průmysl SSSR.

Vzhledem k omezenému prostoru je tato diplomová práce zaměřena pouze na technologii zhotovování vojenských oděvů Rudé armády, a to výhradně na oděvy vyráběné ze tkaných textilií. Nejsou zohledněny oděvy vyráběné z pletenin ani výstroj (s výjimkou celt a věčpytlů) a stejně tak byl vynechán popis obuvi a veškeré „technické oděvní přípravy“ (knoflíky, očka, háčky, olivky, přezky, kolíčky atd.).

² Kvůli rozličným šířkám užívaných materiálů bylo u všech trupových a nohavicových oděvů povoleno přesouvat v jasně stanoveném rozmezí švy a vytvářet různé klíny a nástavky, což vedlo ke změnám stříhových šablon.

³ Při přidělování uniforem bylo povoleno přešívát knoflíky, přemísťovat průvleky a očka či dokonce provádět radikálnější zásahy v útvarech krejčovských dílnách. Kromě toho existovaly oběžníky nařizující svlékat oděvy z padlých vojáků a následně je opravovat, což také vedlo k vytváření švů na nestandardních místech.

ÚVODNÍ ČÁST

STANDARDIZACE V SOVĚTSKÉM PRŮMYSLU:

Pro úspěšné pochopení vývoje vojenských oděvů Rudé armády je třeba stručně nahlédnout také do základních principů fungování tehdejšího sovětského průmyslu. Ponecháme stranou všeobecně známá fakta o plánovaném průmyslu a pětiletkách a soustředíme se přímo na problém standardizace, která je nezbytnou podmínkou jakékoliv masové výroby.

Standardizování probíhalo pomocí řady technických norem, ne nepodobných pozdějším československým normám ČSN. Základní normou, platnou univerzálně pro celý průmysl, se na přelomu let 1925/26⁴ staly tzv. „**Všesvazové standardy**“ (OSTy). Ke konci roku 1932⁵ se pod samotnou zkratkou „OST“ začala psát přes lomítko také zkratka komisariátu, jehož „výbor pro standardizaci“ daný standard vytvořil. Spolu s tím bylo spojeno též podvojně číslování, tj. kromě čísla OSTu byla pod lomítkem uváděna také vnitřní numerace daného komisariátu (obr. 1).⁶ Ke konci 30. let se číslování sjednotilo, ale pravidlo vyžadující, aby se pod nápisem „OST“ přes lomítko zapisovala zkratka příslušného komisariátu zůstalo platné.

Kromě OSTů vydávala jednotlivá průmyslová odvětví své vlastní „**Resortní standardy**“ (VST). Tato praxe pokračovala i v době, kdy se v OSTech zaznamenávalo označení příslušného komisariátu a teoreticky by již neměl být pro jejich další existenci žádný důvod. Ke konci 30. let se resortní standardy vyskytují jen vzácně.

С. С. С. Р. Народный комиссариат легкой промышленности Комитет по стандартизации	ОБЩЕСОЮЗНЫЙ СТАН	OST 5273
	ПРЯЖКА СО ШПЕНЬКОМ	НКЛП 3
(text dokumentu)		Кожевенная промышленность
		См. на обороте
Утвержден Комитетом по стандартизации НКЛП СССР 20 октября 1932 г. как обязательный с 1 марта 1933 г.		

Obr. 1. Záhlaví a zápatí OSTu, ukázka „podvojně“ numerace (pravý horní roh).
Číselník – standardní numerace Všesvazových standardů, v tomto případě 5273;
Jmenovatel – individuální numerace příslušného komisariátu, v tomto případě 3.

⁴ Nejranější nám dostupný „OST 22“ byl schválen dne 16. července 1926. Se systémem standardizace před tímto datem nejsme bohužel seznámeni.

⁵ Nejranější nám dostupný „OST“ obsahující tuto změnu byl „OST/NKLP 5273/3“ schválený dne 20. října 1932.

⁶ Tato praxe je potvrzena též „Zbožiznalstvím kancelářského zboží 1937“:

И. Г. Палей, «Товароведение канцелярских товаров», Москва 8 февраля 1937 г., стр. 30.

V roce 1941 bylo vydávání nových OSTů přerušeno⁷ a byl zaveden systém „**Státních všesvazových standardů**“ (GOST). Došlo k návratu k jednoduché numeraci platné univerzálně pro celý průmysl. Bylo zavedeno vylepšení napomáhající přehlednosti – přes pomlčku se za číslem standardu připojovalo dvojčíslí označující rok uvedení dokumentu v platnost. V některých GOSTech se objevuje před číslem ruské písmeno „B“, jehož význam ještě není s naprostou jistotou potvrzen, ovšem s velkou pravděpodobností byly takto značeny normy platné na dobu války. GOSTy měly nahradit veškeré dosud vydávané dokumenty (vyjma Technických specifikací – vizte níže) a odstranit tak narůstající nesourodost v systému standardizace.

СССР Всесоюзный Комитет Стандартов при Совнаркоме СССР	ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОБЩЕСОЮЗНЫЙ СТАНДАРТ	ГОСТ В-1465—42
	НАПИЛЬНИКИ	Взамен ОСТ 20178—40 [√]
	Технические условия	Машиностроение Г21

Obr. 2. Záhlaví GOSTu.

Popis technologie zhotovování oděvů i výstroje byl nejméně do roku 1933 obsažen výhradně v dokumentech typu OST a VST (někdy nazvaných lakonicky pouze slovem „standard“). Ve výjimečných případech byly některé návody na zhotovování složitějších výrobků vydány knižně.⁸

Nejpozději v roce 1936 však technická dokumentace spojená s technologií zhotovování vojenských oděvů a výstroje většinou přechází na samostatné standardy, tzv. „**Technické specifikace NKO**“ (TU NKO). Jejich plný název se v jednotlivých dokumentech mírně různí, nejčastěji lze narazit na následující varianty:

- a) „Technické specifikace NKO“ (TU NKO);
- b) „Technické specifikace Centrální správy NKO“ (TU CU NKO);
- c) „Standard CU NKO“ (St. CU NKO).

Dokumenty TU měly jednoduché číslování, vydávány byly příslušnými orgány, tj. nejprve pod hlavičkou UOVS, poté UVS a nakonec GIU.⁹ Na rozdíl od jiných dokumentů byl v TU přítomen podpis náčelníka příslušného orgánu či jeho zástupce. Ke konci 30. let TU na vojenské oděvy¹⁰ spolupodepisoval také politický zástupce. V průběhu války řada TU podpisy neobsahuje a vše je ošetřeno strohým konstatováním, že dokument schválil Technický výbor či Hlavní intendant Rudé armády.

⁷ Zkratka „OST“ se objevuje znovu v poválečném období, nicméně v této době již má jiný význam („standardu pro dané odvětví“ – *отраслевой стандарт*).

⁸ Např. v roce 1932 (bez bližšího upřesnění data) byl vydán velký „Sborník všesvazových a resortních standardů na základní součásti oděvů a spodního prádla Rudé armády 1933“: «Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва 1933 г.

⁹ Vysvětlení těchto zkratk – vizte následující podkapitolu: „Orgány zapojené do vývoje a výroby uniforem a vybavení pro potřeby Rudé armády“.

¹⁰ Z nám neznámého důvodu se tato praxe nevztahovala na Technické specifikace týkající se zhotovování výstroje.

УТВЕРЖДАЮ ЗАМ. НАЧ. КА УВС КА БРИГАДИР: (подпись) (Бижов) 4 июля 1940 года.	РУБАХА ЛЕТНЯЯ РЯДОВОГО СОСТАВА КА (для всех родов войск КА, кроме базовых частей).	ТУ НКД № 1572 (взамен ТУ НКД № 1446 от 10.1.1936 года) УВС КА.
ОЕННИЙ КОМИССАР УВС КА БРИГАДНИЙ КОМИССАР (БАЖОВ) 24 июля 1940 года.	Описание и техничес- кие условия.	Группа обмунди- рования. 1154

Obr. 3. Záhlaví TU se spolupodpisem politického zástupce.

Nejpozději od roku 1940 se do TU začíná zaznamenávat také zkratka civilního komisariátu, který se na vývoji a zhotovování výrobků podílel (nejčastěji NKLP). K této otázce se zevrubně vyjadřuje v knize „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“ (dané do tisku 19. 10. 1940) vojeninženýr 1. třídy T. N. Gajsenok.¹¹

УТВЕРЖДАЮ.
 ЗАМ. НАРОДНОГО КОМИССАРА
 ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
 СОЮЗА ССР
 РЕБАКОВ.
 14 ноября 1942 года.

УТВЕРЖДАЮ.
 ГЛАВНЫЙ ИНТЕНДАНТ КРАСНОЙ АРМИИ
 ГЕНЕРАЛ-МАЙОР И/С
 ДРАЧЕВ.
 5 ноября 1942 года.

НКД СССР Главное Интендантское Управление КА Технический Комитет	ОБМУНДИРОВАНИЕ ОФИЦЕРСКОЕ ГИМНАСТЕРКА ХЛОПЧАТОБУМАЖНАЯ ОБИ- ЦЕРСКАЯ /НАЧСОСТАВ- СКАЯ/	ТУ ГИУ КА №0672 НКД СССР взамен ТУ НКД СССР в ГИУ КА № 892 от 24-26.П.41 г.
Народный Комиссариат Легкой Промышленности СССР	ТЕХНИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ	Вещевое снабжение. Швейные изделия. Обмундирование офицерское.

Obr. 4. Záhlaví TU se spolupodpisem zástupce NKLP.

Od roku 1941 byl popis technologie zhotovování vojenských oděvů a výstroje rozdělen do dvou typů dokumentů, tj. do Technických specifikací (TU) a částečně do Státních všesvazových standardů (GOST). V rámci GOSTů byla vydávána výrobní dokumentace na spodní prádlo mužstva i důstojnického sboru, na vybrané součásti pracovních oděvů včetně kombinézy, na zimní vatované oděvy, na ušanky, ale také na generálské brigadýrky atd. TU pokrývaly základní uniformu, letní pokrývky hlavy a většinu zimních oděvů.

¹¹ Technické specifikace (=výrobní dokumentace) všech nejdůležitějších druhů textilních výrobků jsou dostupné ve standardech, které schvaluje Národní komisariát lehkého průmyslu SSSR, v případě vojenských oděvů povinně se souhlasem zainteresovaných komisariátů (NKO, RKVMF, NKVD). Standard na textilní výrobek představuje souhrn požadavků stanovujících kvalitativní znaky, a to především vnější vzhled, materiál, rozměry, charakter švů, postup výroby, značení, balení a pravidla přejímky výrobku. Všechny kvalitativní znaky a požadavky jsou vypsány v odpovídajících odstavcích standardu a kvůli názornosti jsou podloženy technickými nákresey a obrázky.”:

T. N. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 34.

Výše popsaný systém standardizace lze považovat za globálně platný pro fungování celého sovětského průmyslu, ale pochopitelně lze najít i výjimky. Například jednotlivá odvětví tzv. Průmyslové kooperace¹² čas od času vydávala své vlastní dokumenty, které byly často pojmenovány také jako Technické specifikace, popřípadě Unifikované technické specifikace, ale výše popsaný systém nedodržovaly.

Ve vývoji vojenských oděvů se lze setkat s dokumenty, jež nesou název „**Prozatímní Technické specifikace**“ (VTU). Obvykle jsou takto pojmenovány dokumenty, které bylo třeba vydat bez zbytečných odkladů a počítalo se s jejich dodatečným upřesněním či přímo brzkým nahrazením, nicméně ironií osudu měly často delší životnost, než běžné Technické specifikace.

ORGÁNY ZAPOJENÉ DO VÝVOJE A VÝROBY VOJENSKÝCH ODĚVŮ A VÝSTROJE RUDÉ ARMÁDY:¹³

Problematika struktury vzájemných vztahů mezi jednotlivými komisariáty, potažmo problematika systému fungování státní moci SSSR, tvoří samostatnou badatelskou disciplínu. Pro naše potřeby jsou vybrány pouze klíčové týlové orgány, které měly co do činění bezprostředně se zaváděním nových vzorů vojenských oděvů a výstroje. Spektrum činností týlu jako takového bylo pochopitelně daleko širší, patřilo k nim např. zásobování armády vojenským materiálem, potravinami, řešení finančních záležitostí, budování ubytovacích prostor pro vojsko atd.

Nejvyšším orgánem řídícím fungování Rudé armády¹⁴ byl „**Národní komisariát obrany**“ (NKO). Formálně byl založen dne 20. června 1934 rozpuštěním dosavadního „Revolučního vojenského sovětu“ (RVS).¹⁵ Jeho existence trvala do druhé poloviny 40. let, dle dostupných údajů byl přejmenován na „Národní komisariát ozbrojených sil SSSR“ dne 25. února 1946 a poté na „Ministerstvo ozbrojených sil SSSR“ dne 15. března 1946.¹⁶

Orgánem vydávajícím ke dni 1. ledna 1940 výrobní dokumentaci k vojenským uniformám a výstroji byla „**Správa vozově-materiálního zabezpečení Rudé armády**“ (UOVŠ KA). Existence této správy jako takové sahá do poloviny 30. let. Dne 1. března 1940 byla v rámci reorganizace rozdělena na dva samostatné orgány a výrobní dokumentace byla od této chvíle vydávána pod hlavičkou jednoho z těchto

¹² Vizte podkapitolu: „Principy mechanizace v sovětském textilním průmyslu“.

¹³ Pojem „Rudá armáda“ zahrnuje všechny druhy vojsk a služeb pozemních vojsk s výjimkou pohraničních či vnitřních vojsk NKVD.

¹⁴ Oficiální název Rudé armády zněl „Dělnicko-rolnická Rudá armáda“ (RKKA). Na přelomu let 1938/39 byl oficiální název zkrácen na „Rudá armáda“ (RA). Přesné datum této změny nám není známo – veškeré Technické specifikace z prosince 1938 ještě uvádějí název RKKA, Standard CU NKO № 1442 ze dne 14. února 1939 na výrobu brigády vzdušných sil již uvádí zkrácený název RA: Карпунин, «Описание и технические условия на фуражку НС ВС Красной Армии», 14 февраля 1939 г.

¹⁵ «Приказ НКО СССР от 20 июля 1934 г. с объявлением постановления ЦИК СССР о ликвидации РВС СССР, переименовании Народного комиссариата по военным и морским делам в Народный комиссариат обороны Союза ССР и об утверждении заместителей народного комиссара обороны СССР», 20 июля 1934 г.

¹⁶ С. Тархова, «Документы и материалы. Российский государственный военный архив», Москва 2005 г.

nově vzniklých orgánů, konkrétně pod „**Správou materiálního zabezpečení Rudé armády**“ (UVS KA).¹⁷

Původní začlenění UVS KA do organizační struktury nám není známo, nicméně v rámci reorganizace byla 11. října 1939 podřízena nově vzniklé „Správě náčelníka zásobování Rudé armády“.¹⁸ Tato instituce byla dne 22. července 1940 opět reorganizována a přejmenována na „**Hlavní intendantní správu Rudé armády**“.¹⁹

Výrobní dokumentaci měla na starosti „UVS GIU KA“ (minimálně do 31. ledna 1941)²⁰, brzy však z dokumentace její hlavička mizí (nejpozději 28. března 1941)²¹ a od té chvíle je jako jediný vydavatel Technických specifikací uváděn „**Technický výbor Hlavní intendantní správy Rudé armády**“ (TK GIU KA). Technický výbor nadále řešil vývoj nových oděvů a výstroje a UVS GIU KA měl na starosti zásobování armády (byť se dle údajů ze „Žurnálů Technického výboru Hlavní intendantní správy Rudé armády“ podílel na schvalování změn ve vývoji oděvů a výstroje). Tato praxe soudě dle Technických specifikací zůstala platná až do konce války.

Podrobnější výklad vývoje týlových orgánů Rudé armády v období války je mimo záběr této diplomové práce.

PRINCIPY MECHANIZACE V SOVĚTSKÉM TEXTILNÍM PRŮMYSLU:

Výroba textilních výrobků je ve 20. století již zcela neodmyslitelně spjata s mechanizací a strojovou výrobou. V sovětských sbornících a časopisech zabývajících se textilním průmyslem se lze sice dočíst, že ruská vesnice šicí stroje na počátku století téměř neznala, nicméně průmyslová výroba oděvů ručním šitím byla již dávno věcí minulosti kvůli své časové náročnosti a celkové nerentabilitě.

V roce 1925 vyšel jubilejní „Sborník šicího průmyslu“. Ponecháme-li stranou otázku pravdivosti či nepravdivosti jednotlivých tvrzení, pak tento sborník poskytuje výborný náhled na to, jakým způsobem historii svého průmyslového odvětví interpretovali a vnímali čelní představitelé sovětského textilního průmyslu.²²

Zásluha na zavedení mechanizace je zde připisována právě výrobě vojenských uniforem, které díky své identičnosti zajistily perfektní podmínky pro aplikování principů masové výroby v praxi. Vojenské útvary byly údajně od povinnosti zhotovovat pro své potřeby uniformy vlastními silami osvobozeny až v roce 1906. Před vypuknutím první světové války měly v Moskvě a Dvinsku existovat dohromady tři velké textilní továrny zajišťující potřeby Ruské imperátorské armády. K rozmachu masové výroby posléze přispěly zvýšené potřeby vojenských oděvů za První světové války, jež velkou částí začaly zajišťovat malé dílny v čele s tzv. „Sojuzem

¹⁷ «Директива Главного организационного управления от 26 февраля 1940 г.», 1940 г.

¹⁸ Управление начальника снабжения КА:

«Приказ НКО № 0156 от 11 октября 1939 г.», 1939 г.

¹⁹ «Приказ НКО № 0157 от 22 июля 1940 г.», 1940 г.

²⁰ Быков, «ВТУ № 1597 от 31 января 1941 г. – Сумка продуктовая», 1941 г. (УВС GIU KA).

²¹ Давидов, «ТУ GIU KA 375-41/0054 от 28 марта 1941 г. – Фляги алюминиевые», 1941 г. (TK GIU KA).

²² Сборник «Швейная промышленность», 1925 г.

obščestvěnných organizací“, největším civilním dodavatelem vojenských oděvů a posléze hlavním výrobcem uniforem pro Rudou armádu v dobách revoluce.²³

Identický princip spočívající ve výrobě vojenských oděvů velkými státními továrnami podporovanými menšími dílnami organizovanými v tzv. „průmyslové kooperaci“ se nadále uplatňoval i v meziválečném období a následně za války. Na „bedra průmyslové kooperace“ měla „padat výroba speciálních, sanitárně-nemocničních a jiných výrobně jednodušších oděvů, které byly objednávány v menších množstvích“. Ve skutečnosti byly kooperační dílny na konci 40. let významným dodavatelem spodního prádla pro potřeby Rudé armády.²⁴

S ohledem na zapojení menších dílen do výrobního procesu byla výrobní dokumentace na veškeré (nejen) vojenské oděvy koncipována tak, aby bylo možno výrobek zhotovit pouze s pomocí univerzálního šicího stroje bez nutnosti používat jakékoliv speciální stroje. Tento krok se ukázal být velmi prozíravý a umožnil ve válečných letech nejen rozšíření repertoáru vojenských oděvů vyráběných průmyslovou kooperací, ale dokonce umožnil zapojit do výroby také civilní obyvatelstvo. Od poloviny roku 1942 do poloviny roku 1943 byly ve stáncích prodávajících tiskoviny k prodeji tři klíčové manuály určené tzv. „nandomnicam“ (ženám šijícím oděvy doma kvůli přivýdělku), jež podrobně popisovaly technologii zhotovování spodního prádla i svrchní uniformy pro mužstvo RA. Díky zapojení obyvatelstva bylo možné mobilizovat velké množství výrobních sil.²⁵

Nejvyšší produktivity práce však v případě výroby velkého množství identických oděvů dosahovaly velké továrny disponující potřebnou mechanizací výroby. Přesto však ani v těchto továrnách neprobíhalo plošné zavádění pokročilé mechanizace nejrychleji. A. N. Starodubceva ve své knize shrnula situaci následujícími slovy: „zhruba polovina výrobních operací je v textilních továrnách prováděna ručně... a v případě trupových oděvů ruční práce včetně žehlení dokonce tvoří 75 – 80 % práce.“²⁶ Zvýšení produktivity se dosahovalo prostřednictvím modernizace pásové výroby²⁷ a zaváděním různých pomocných zařízení k univerzálním šicím strojům. Problém tkvěl především v deficitu speciálních šicích strojů, jejichž absence v případě výroby vojenských oděvů způsobovala největší časové ztráty tím, že nutila pracovníky obnitkovávat knoflíkové dírky i nezapravené kraje některých dílů ručním způsobem.

Dalším problémem zpomalujícím masovou výrobu byla nejednotná organizace výroby. Tuto otázku začal na počátku roku 1940 řešit tzv. „NIIŠP NKLP RSFSR“.²⁸

²³ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 5.

²⁴ То же, стр. 6.

²⁵ Objevovaly se však také tendence k tomu, aby bylo různým nestátním organizacím zakázáno vyrábět oděvy pro potřeby Rudé armády:

«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Злободневные вопросы» от К. Ремизова, стр. 92.

²⁶ М. М. Пруслин, А. Н. Стародубцева, К. Я. Отвар, «Приспособления к швейным машинам», Москва-Ленинград 1941 г., стр. 3.

²⁷ Principy sovětského pojetí pásové výroby, vnitřní organizace továren a rozmístění šicích strojů jsou popsány zde:

Н. А. Архангельский, Ф. П. Пудник, К. В. Пучков, С. И. Русаков, Н. П. Серяков, А. В. Савостицкий, «Технология массового производства одежды», Москва-Ленинград 1938 г.;

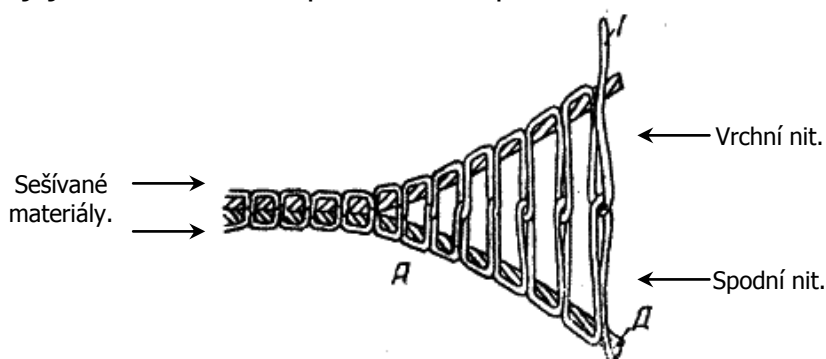
П. И. Сучилин, «Ремонт и наладка швейных машин», Ленинград 1941 г., глава III.

²⁸ NIIŠP = Vědecký výzkumný institut šicího průmyslu.

Vycházelo se z poznatku, že dokonce i jednotlivé dílny v rámci jedné jediné továrny používají své vlastní více či méně upravené výrobní postupy s menšími či většími odchylkami od Technických specifikací. Výsledkem tohoto výzkumu byla série knížek nazvaných „Technologický proces výroby (blůz, šarovar, kabátů, tělogrejek...)“, které dle slov autorů doporučovaly ty nejlepší výrobní postupy, které továrny účastníci se tohoto výzkumu používaly.²⁹

KLASIFIKACE ŠICÍCH STROJŮ:

Všechny existující šicí stroje jsou standardně rozděleny do dvou základních kategorií podle svého určení – na šicí stroje univerzální a speciální. Univerzální šicí stroje, jak napovídá samotný název, jsou určeny k vykonávání velkého množství různorodých operací založených na principu spojování dvou či více materiálů dvounitnou strojovou (člunkovou) řadou stehů. Speciální šicí stroje jsou vytvořeny tak, aby byly schopny v co nejkratším časovém úseku vykonávat jednu specifickou operaci, jakou je například obnitkovávání nezapravených krajů třepivých materiálů, obnitkovávání knoflíkových dírek, přišívání knoflíků atp. Speciální šicí stroje jsou obvykle doménou velkých továren, v nichž jeden speciální stroj standardně obsluhuje celou řadu výrobních agregátů. V malých dílnách byla instalace speciálních strojů nerentabilní a jejich absence se suplovala ruční prací.

Obř. 5. Princip vytvářeni dvounitné člunkové řady stehů univerzálním šicím strojem.

Všechny existující šicí stroje jsou zároveň podle systému firmy Singer děleny do jednotlivých tříd s přidělenými čísly. Stroje patřící do jedné třídy se svou konstrukcí zásadně liší od ostatních tříd. V rámci jedné třídy jsou rozdíly mezi stroji méně patrné, avšak to samo o sobě neznamená, že musejí být využívány k šití stejných materiálů. Pro nás jsou důležité šicí stroje 31. třídy (univerzální šicí stroje), do které spadá více než 60 jednotlivých strojů. Číslo stroje je psáno až za číslem třídy, například stroje číslo 15 a 18 patří ke 31. třídě a jejich kompletní označení tím pádem zní „31K15“ a „31K18“. Liší se od sebe drobnými konstrukčními odchylkami, ale jsou určeny k práci s jiným materiálem. Stroj 31K15 byl používán k šití tkanin a stroj 31K18 k šití kůží.

²⁹ Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар хлопчатобумажных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки телогреек и шаровар ватных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», Москва-Ленинград 1941 г.

Sovětský průmysl však ke konci 30. let od Singerova systému klasifikování šicích strojů postupně ustoupil a vytvořil vlastní domácí systém klasifikace (vizte tabulku), jenž s jistými obměnami existuje dodnes. Přesto bylo ještě dlouhou dobu po zavedení vlastního systému zvykem uvádět také „číslování podle staré klasifikace“, na které byli očividně pracovníci zvyklí a ve veškeré výrobní dokumentaci z válečného období se s ní lze bez výjimky setkat.

SOUHRNNÁ TABULKA ŠICÍCH STROJŮ VČETNĚ JEJICH KLASIFIKACE A URČENÍ:³⁰

Klasifikace		Určení stroje	Počet otáček za minutu	Výrobce v SSSR
Dle Singerova systému	Dle sovětského systému			
31K15	4. třída	UNIVERZÁLNÍ ŠICÍ STROJE Výroba svrchních oděvů z materiálů střední hmotnosti a částečně z materiálů vysoké hmotnosti.	1800	Podolský závod mechaniky (PMZ)
24-7	Řetízkový	Výroba pokrývek hlavy a vytváření jednonitného řetízkového stehu	2500	Kyjevská továrna Specšvejmašina
SPECIÁLNÍ ŠICÍ STROJE				
71K	6	Obnitkování knoflíkových dírek o délce od 7 do 25 mm u svrchních oděvů i spodního prádla.	1600	PMZ
68K	7	Vytváření uzávěrek o délce od 3 do 6 mm	1200	PMZ
69K	8	Přišívání knoflíků s dvěma a čtyřmi otvory	1200	PMZ
75K	Knoflíkový	Totéž	1400	Kyjevská továrna Specšvejmašina
81K	Overlock	Obnitkování krajů třepivých materiálů	3300	Poltavský závod mechaniky NKLP SSSR ³¹

³⁰ Vybrány jsou jen šicí stroje nejčastěji používané při výrobě vojenských oděvů v továrních podmínkách.

³¹ Dle informací ze žurnálu „Тыл и за́собо́вание № 1 з ле́днa 1945“ se největší textilní a kožedělné továrny zásobující Rudou armádu výstrojí v rámci západního Ruska nacházely v Charkově, ve Vitebsku, v Kyjevě (textil) a v Gomelu, Dněpropetrovsku, Kyjevě, Priljuku (kožedělná výroba). Všechny byly v roce 1941 v rámci evakuace průmyslu na východ přemístěny do hlubokého týlu.

Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Вещевое снабжение Красной Армии» от П. Драчева, стр. 19.

VÝZNAČNÉ OSOBNOSTI:

Osobnosti, o nichž se pojednává v této kapitole, nebyly vybrány namátkově, ale podle jednoduchého klíče – všichni tito lidé jsou autory velmi významných knih či různých rukovětí, brožur a návodů, jejichž účelem bylo pomoci lidem bez odborné přípravy a příslušného vzdělání pochopit základy oděvní technologie. Technické specifikace vzhledem ke svému úzkému zaměření na připravené čtenáře nemohly posloužit jako učební pomůcka poskytující odpovědi na všechny otázky.³² Potřebu systematického vytváření podobných textů však vyvolala až válka, jež vedla k masovému zapojení civilního obyvatelstva do výroby oděvů pro potřeby Rudé armády (za státem stanovené výkupní ceny).³³ Před válkou byly podobné knihy ojedinělé a ve většině případů sloužily jen pro interní potřeby konkrétních továren.

Z našeho pohledu jsou autoři těchto knih výjimeční tím, že jen díky jejich textům je možné v lakonicky psaných Technických specifikacích rozšifrovat nejasné termíny i četné zkratky. Díky tomu lze spolehlivě vyložit řadu archaických termínů ruské odborné textilní terminologie 30. a 40. let, jež byly buď zcela zapomenuty, nebo se jejich význam posunul.

U žádné z těchto osob paradoxně navzdory jejich důležitosti nebylo možné zjistit životní mezníky či nalézt jejich tváře a u mnoha z nich také celá jména či paronyma nebo dokonce hodnosti. Je to způsobeno tím, že se můžeme opírat pouze o různé stroze psané vojenské dokumenty.³⁴

Inženýr, podplukovník intendantní služby **Kornelij Nikandrovič Chalturin** (zástupce člena TK GIU KA) si pomyslné první místo v našem soupisu vysloužil vytrvalou snahou o standardizaci odborného názvosloví, které mělo být závazné pro civilní i vojenské oděvy. První stopy jeho činnosti nalézáme v roce 1931 ve článku zabývajícím se problematikou velikostních (konfekčních) systémů vojenských oděvů.³⁵ Intenzivnějším obdobím jeho činnosti je však konec 30. let. V roce 1938 se zabýval tabulkami převodů tkanin z jedné šířky do jiné (tj. otázkou ekonomického vytváření náloží a rozmíst'ování stříhových šablon)³⁶ a v roce 1939 dokonce na

³² Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), предсловие.

³³ Mezi tyto rukověti patří např.:

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 1942 г.;

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 1942 г.;

А. Н. Стародубцева, «Памятка по пошивке красноармейской хлопчатобумажной гимнастерки», Москва 1943 г.

³⁴ U jmen je uváděna vždy nejvyšší zjištěná hodnota dané osoby a také funkce zastávané v rámci NKLP či v rámci Hlavní intendantní správy RA.

³⁵ К. Н. Халтурин, «Новая ростовка на обмундирование РККА. Бюллетень 1931 г., № 3 Военно-хозяйственного управления РККА», 1931 г.

³⁶ К. Н. Халтурин, «Таблица перевода площади ткани с одной ширины в другую», 1938 г.

stránkách časopisu „Šicí průmysl“³⁷ vyvolal spor o vhodnosti užívání termínu „tloušťka“ (*полнота*) při značení konfekčních oděvů.

Pro nás je však jedním z jeho nejdůležitějších počínů snaha o vytvoření (v SSSR do té doby údajně neexistujícího) standardizovaného názvosloví švů.³⁸ Jeho první systém z roku 1939 obsahoval téměř 200 švů a užíval více než 5 abeced,³⁹ což sám autor označil za nešťastné řešení. V knize „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“⁴⁰, na jejímž vytvoření se K. N. Chalturin podílel, je přítomen již nový stručný přehled švů založený jen na dvou abecedách – azbuce a latince. Tento systém byl v době války jakožto závazný opakovaně přetiskován v mnoha pro veřejnost určených rukovětech, jejichž autorem byl opět K. N. Chalturin.⁴¹

Nemenší význam má K. N. Chalturin jakožto spoluautor dvou knih, které jsou z hlediska technologie zhotovování vojenských oděvů velmi důležité. Obě tyto knihy byly určeny posluchačům Armádní hospodářské akademie Rudé armády V. M. Molotova v Charkově, což byla klíčová instituce pro výchovu hospodářských (administrativních) a intendantních kádrů Rudé armády.

V případě první knihy byl K. N. Chalturin hlavním autorem. Jedná se o učebnici, jejímž cílem bylo „seznámit posluchače Třetí fakulty katedry technologie a zkoumání vlákných materiálů se základními principy výroby letní bavlněné blůzy, letních bavlněných šarovar mužstva a kabátu mužstva Rudé armády“ (tj. se základní polní uniformou a s kabátem).⁴² Učebnice popisuje sérii nejsložitějších úkonů, jež je při výrobě zmíněných oděvů třeba vykonat. Podmínkou pro úspěšné složení zkoušky bylo vlastnoruční zhotovení všech tří v učebnici popsaných oděvů.

Druhou knihou, ve které vystupoval K. N. Chalturin v roli spoluautora, je „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“.⁴³ Tato kniha poskytuje ucelený pohled na předválečný vývoj vojenských oděvů a obsahuje ohromné množství naprosto klíčových informací, jež lze kromě této knihy teoreticky nalézt jen v nedostupných „Žurnálech TK GIU KA“.⁴⁴ Jedná se tudíž o jediný v dnešní době dostupný informační zdroj umožňující uceleně se seznámit s vývojem vojenských oděvů Rudé armády před rokem 1938. K. N. Chalturin v této knize vypracoval část textu zabývajícího se standardizací terminologie oděvní technologie (včetně standardizovaného názvosloví švů).

³⁷ Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «О пропорциональных мерках кройки по учебнику С. Н. Короткова» от К. Н. Халтурина, 1939 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 9», статья «О методах инженера Халтурина» от С. Н. Короткова, 1939 г.

³⁸ Vizte podkapitolu: "Standardizované názvosloví švů".

³⁹ К. Н. Халтурин, «Классификация швов. Бюллетень изобретателей и рационализаторов ВХА РККА им. Молотова В. М. № 1», 1939 г.

⁴⁰ Т. Н. Гайсенюк, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 47-52.

⁴¹ К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 10 октября 1942 г.;

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 8 ноября 1942 г.;

К. Н. Халтурин, «Пошивка и ремонт красноармейских телогреек», Москва 10 октября 1944 г.

⁴² К. Н. Халтурин, С. Д. Романов, «Практикум по лабораторным работам курса технологии пошива и товароведения военной одежды», Харьков 1939 г.

⁴³ Nejdůležitější informační zdroje jsou podrobněji popsány v podkapitole: „Přehled dokumentů obsahujících normy výdeje výstrojního materiálu a seznam hlavních informačních zdrojů“.

⁴⁴ Tamtéž.

Poslední podpisy K. N. Chalturina na dokumentech TK GIU KA pocházejí z období konce války a lze předpokládat, že přibližně v letech 1945 – 1947 ze své funkce odešel.

Podplukovník intendantní služby **T. N. Gajsenok** – hlavní autor nedocenitelné knihy „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“. Tato kniha ztratila na aktuálnosti téměř okamžitě po svém vydání, nicméně se jedná o základní stavební kámen všech seriózních soudobých publikací týkajících se předválečného vývoje oděvů Rudé armády. Jméno T. N. Gajsenka není na rozdíl od ostatních vyjmenovaných osobností k nalezení v žádné jiné knize až do roku 1956, což je velmi neobvyklý jev.⁴⁵

Docent, podplukovník intendantní služby **A. P. Jevdokimov** – spoluautor „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“, jenž pomohl vytvořit standardizovanou terminologii textilní výroby. Kromě toho je spoluautorem řady instrukcí zabývajících se problematikou racionálního ukládání textilních výrobků a výstroje Rudé armády na různé typy povozů a vozidel při transportu mezi továrnami a sklady.

Inženýr-technolog **S. D. Romanov** (náčelník šicí laboratoře katedry technologie a vlákných materiálů) – spoluautor učebnice „Praktická cvičení z laboratorních prací kurzu technologie šití a zbožiznalství vojenských oděvů“ z roku 1939 určené Armádní hospodářské akademii Rudé armády V. M. Molotova v Charkově. Zasloužil se o doplnění této učebnice obrázkovou dokumentací v níž vysvětluje správný postup při vykonávání nejsložitějších operací výroby bavlněné blůzy, bavlněných šarovar a kabátu mužstva. Informace tohoto charakteru nejsou v žádné jiné knize momentálně dostupné a díky tomu má pro nás dílo S. D. Romanova velký význam.

Docent, kandidát technických věd, major intendantní služby **Nikolaj Andrejevič Archangel'skij** (*1896) – osobnost formátu K. N. Chalturina, z našeho pohledu méně doceněná kvůli své specializaci na zbožiznalství materiálů⁴⁶ a na technologii masové výroby textilních výrobků.⁴⁷ Aktivně se účastnil diskusí týkajících se vývoje textilního průmyslu na stránkách příslušných časopisů a dotýkal se též historie ruského textilního průmyslu.⁴⁸ Provedl korekci „Zbožiznalství vojenských oděvů 1941“. Pro nás je klíčový především svou knihou zaměřenou na

⁴⁵ Н. В. Калугин, В. Г. Северский, Н. К. Грачев, Т. Н. Гайсенок, «*Основы технологии, товароведения и эксплуатации военной одежды*», Ленинград 1956.

⁴⁶ Н. А. Архангельский, «*Материаловедение для швейника*», Москва 1931 г.;

Н. А. Архангельский, «*Швейное материаловедение*», Москва 1933 г.;

Н. А. Архангельский, «*Материаловедение. Материалы для одежды.*», Москва-Ленинград 1937 г.;

Н. А. Архангельский, «*Материаловедение. Ткани.*», Москва-Ленинград 1938 г.;

Н. А. Архангельский, «*Швейное материаловедение*», Москва-Ленинград 1946 г.

⁴⁷ Н. А. Архангельский, «*Товароведение тканей и готового платья*» Москва-Ленинград 1936 г.;

Н. А. Архангельский, Ф. П. Пудник, К. В. Пучков, С. И. Русаков, Н. П. Серяков, А. В. Савостицкий, «*Технология массового производства одежды*», 1938 г.;

А. В. Савостицкий, Г. Л. Трухан, Ф. П. Пудник, Н. А. Архангельский, И. Я. Разбаш, «*Технология швейного производства*», Москва-Ленинград 1949 г.

⁴⁸ Журнал «Швейная промышленность № 11», статья «*Швейная промышленность за 20 лет*» от Н. А. Архангельского, 1937 г.

výrobu oděvů pro důstojnický sbor Rudé armády z roku 1945,⁴⁹ v níž jakožto autor textu o vláknenných materiálech vytvořil velmi cenný základní přehled tkanin používaných v Rudé armádě po dobu války (včetně tkanin dodávaných z USA a Velké Británie v rámci programu *Lend and Lease*).

Kapitán intendantní služby **K. V. Pučkov** – spoluautor knih „Technologie masové výroby oděvů“ od N. A. Archangel'ského. Ve spolupráci s K. N. Chalturinem vytvořil dvě důležité brožury určené čtenářům bez odpovídající teoretické průpravy, konkrétně vynikající „Rukověť ohledně výroby spodního prádla“⁵⁰ a poněkud problematičtější „Poučení ohledně výroby bavlněných šarovarů“.⁵¹

Alexandra Nikitična Starodubceva, členka „NIIŠP“⁵² – její brožura popisující technologii zhotovování „nového typu gymnast'orky (blůzy) se stojatým límcem TU № 0668“ je jediným zachovaným zdrojem informací, který popisuje výrobu daného oděvu bez poválečných aktualizací.

Společně s Markem Mendělevičem Pruslinem (a K. J. Otwarem) sepsala v roce 1941 knihy, které velmi dobře osvětlují míru vybavenosti sovětského textilního průmyslu moderními šicími stroji v předvečer války.⁵³ Aktivně přispívala do časopisů „Lehký průmysl“ a „Šicí průmysl“.

Franc Petrovič Pudnik – autor obtížně čitelné knihy zaměřené na výrobu nárameníků Rudé armády.⁵⁴ Navzdory všem nedostatkům se jedná o ucelený přehled a jediný text věnující se tomuto tématu, jež mimo jiné obsahuje i jinde nezveřejněné doporučené postupy pro masovou výrobu nárameníků.

Kromě této knihy lze F. P. Pudnika nalézt jako spoluautora knihy apesializované na technologii výroby oděvů z roku 1949.⁵⁵

L. J. Margolin a **Lev Grigorjevič Lapidus**, členové NIIŠPi – autoři série knih určených speciálně textilním továrnám zabývajícím se výrobou oděvů pro Rudou armádu. Z výsledků výzkumu zahájeného v roce 1940 vyplynulo, že nejen v jednotlivých továrnách, ale dokonce i v jednotlivých dílnách v rámci továrny se používají jiné metody masové výroby oděvů. Reakcí na toto zjištění bylo vydání série knih zabývajících se technologií zhotovování příslušných oděvů, jejichž autory byli právě zmínění L. J. Margolin a L. G. Lapidus. Dle slov autorů se jedná o výběr těch

⁴⁹ Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г.

⁵⁰ К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 10 октября 1942 г.

⁵¹ К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 8 ноября 1942 г.

⁵² NIIŠP = Vědecký výzkumný institut šicího průmyslu.

(НИИШП = Научно-исследовательский институт швейной промышленности).

⁵³ М. М. Пруслин, А. Н. Стародубцева, К. Я. Отвар, «Приспособления к швейным машинам», Москва-Ленинград 1941 г.;

М. М. Пруслин, А. Н. Стародубцева, «Механизация ручных процессов на швейных фабриках», Москва-Ленинград 1941 г.

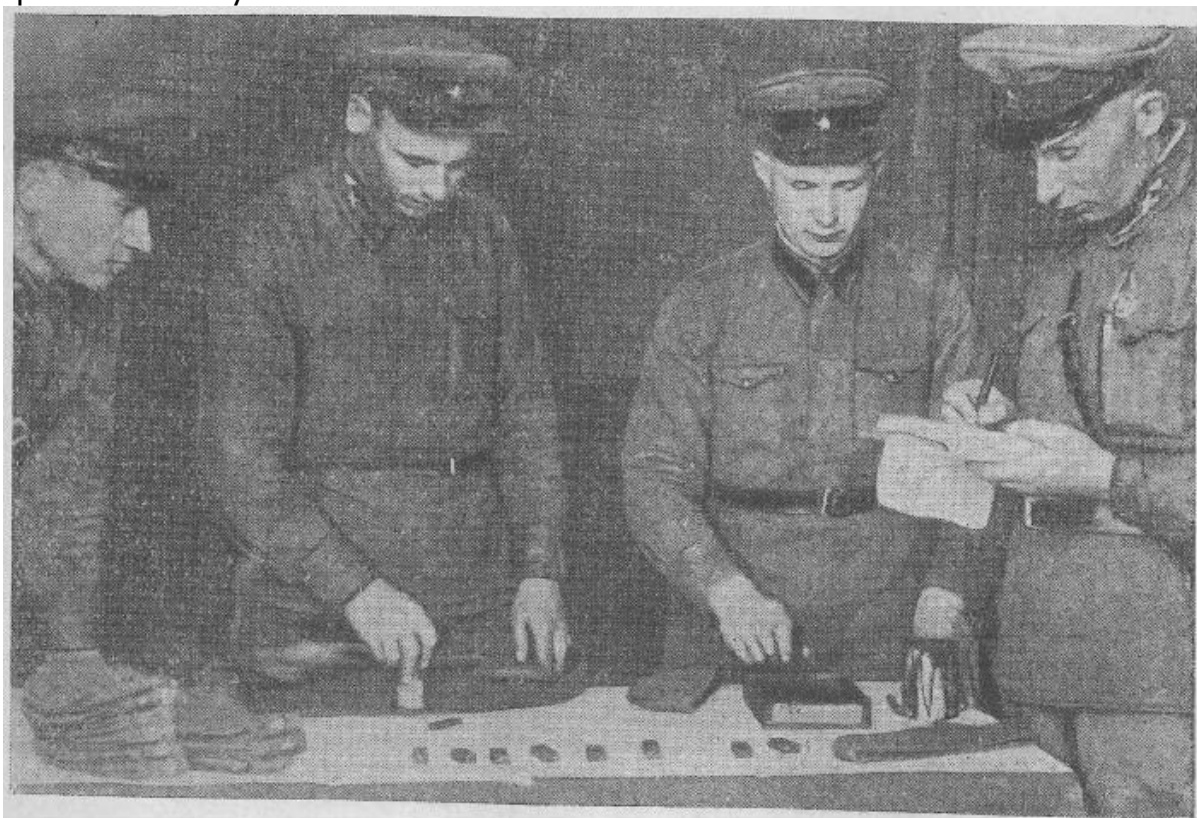
⁵⁴ Ф. П. Пудник, «Изготовление погонів личного состава Красной Армии», Москва 1944 г.

⁵⁵ А. В. Савостицкий, Г. Л. Трухан, Ф. П. Пудник, Н. А. Архангельский, И. Я. Разбаш, «Технология швейного производства», Москва-Ленинград 1949 г.

nejlepších postupů, které byly v továrnách účastnících se výzkumu objeveny.⁵⁶ Údajně se jednalo o vůbec první takovýto výzkum.

Po dobu války podle dostupných informací pravděpodobně podobné výzkumy neprobíhaly, nicméně již několik měsíců po skončení války vydal NIIŠP další sérii anonymních příruček zcela shodného zaměření.⁵⁷

Kromě výše uvedených význačných osobností existuje pochopitelně celá řada dalších klíčových osob, které však nespĺňují výše uvedené kritérium pro zařazení do této podkapitoly. Patří mezi ně všichni, jež se na výrobě vojenských oděvů jakkoliv podíleli a po nichž nezůstaly žádné vydané knihy, ale jen podpisy v Technických specifikacích a výkresech.

Obr. 6. Tisknuté razítka na letní oděvy po jejich přidělení rudoarmějcům.⁵⁸

⁵⁶ Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», Москва-Ленинград 1941 г.

⁵⁶ Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар хлопчатобумажных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки телогреек и шаровар ватных», Москва-Ленинград 1941 г.

⁵⁷ «Производство летнего обмундирования рядового и офицерского состава», Москва 1945 г.;

«Производство шинели для рядового состава», Москва 1946 г.;

«Производство телогреек и шаровар ватных», Москва 1946 г.

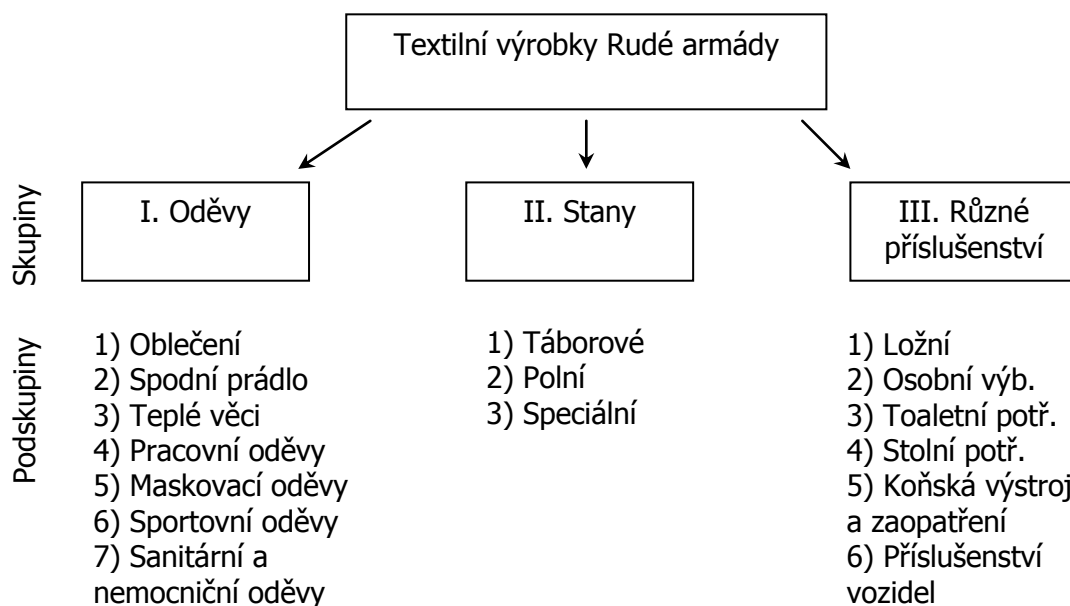
⁵⁸ Dle příkazu Národního komisaře obrany bylo stanoveno, že má být na každý přidělený oděv umístěno razítko, podle něhož bylo možné dohledat, jakému vojákovi byl oděv přidělen. Tato praxe měla podporovat péči o oděvy, poněvadž je bylo možné po vyprání navrátit původním majitelům:

«Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Беречь обмундирование» от К. Ремизова, стр. 104.

TEXTILNÍ VÝROBKY A JEJICH KLASIFIKACE:

(celý text pod tímto nadpisem je přímou citací ze „Zbožíznalství 1941“)⁵⁹

Vybavení Rudé armády se sestává z více než dvou set různých textilních výrobků. Takové množství nevyhnutelně vyvolává potřebu klasifikace. Dodnes nicméně neexistuje jasně stanovená a přísně dodržovaná klasifikace s přesným rozlišením jednotlivých skupin. Všechny textilní výrobky lze rozdělit do těchto tří skupin: oděvy, stany a různé příslušenství. Každou z těchto skupin je možno rozdělit na další podskupiny podle následujícího schématu:⁶⁰

Nejdůležitějším druhem textilních výrobků jsou oděvy. Zaujímají první místo v sortimentu co do počtu jednotlivých předmětů, tak i pro svůj význam v životě a činnosti vojsk.

Vojenské oděvy se dělí na sedm ve schématu vyjmenovaných podskupin.

Oblečení. Do podskupiny oblečení spadají všechny svrchní uniformové oděvy včetně pokrývek hlavy, a to konkrétně: kabáty, letní i soukenné blůzy, letní i soukenné šarovary, frenče, kazakiny čerkesky, brigadýrky, lodičky, panamy, zimní pokrývky hlavy, kubáňky atp. Často se pod výrazem oblečení rozumí všechna výstroj vydávaná povolancům, ale to není správně. Pod výrazem oblečení je třeba chápat pouze svrchní uniformové oděvy, ve kterých je vojákovi jakožto představiteli Rudé armády na rozdíl od pracovních oděvů povoleno chodit po městě.

Spodní prádlo. Do podskupiny spodního prádla spadá spodní oblečení, které se při nošení dotýká přímo těla. Patří sem: spodní košile, spodní kalhoty, podlímečky a onuce.

⁵⁹ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 11-13.

⁶⁰ Schéma klasifikace a stanovení jejích skupin bylo vypracováno K. N. Chalturinem.

Teplé věci. Mezi teplé věci patří výrobky, které se vojákům vydávají v zimním období kvůli dodatečnému zateplení základního oblečení nebo jako jeho náhrada při vycházce do města. Patří sem tělogrejký, vatované šarvary, teplé spodní prádlo, teplé onuce aj.

Pracovní oděvy. Pracovní oděvy jsou určeny k ochraně uniformy před zašpiněním při práci s různými druhy přístrojů a v podmínkách, ve kterých není možné zašpinění předejít, nebo v podmínkách, ve kterých je čistota oděvu nutná při samotném pracovním procesu, jakým je například práce v kuchyni, jídelně, pekárně atp. Pracovní oděvy jsou nezbytné také při ochraně lidského těla před škodlivými vlivy chemických jedovatých látek, sluneční energie, před možným kontaktem s plameny nebo horkými předměty, před vlhkostí a promoknutím, při nízké teplotě, před účinky elektrického proudu atp.

V pracovním oděvu – a to včetně uniformového pracovního oděvu – není na rozdíl od uniformy samotné vycházka do města vojákům dovolena. Toto je možné pouze ve tvaru u vojenských vozidel či jiných transportních prostředků a také při plnění různých služebních povinností vyžadujících pracovní oděv. Do podskupiny pracovních oděvů spadá různorodý sortiment věcí. Pracovní oděv může být letní i zateplený zimní nebo také nesezónní jako například kuchařský oděv. Seznam těchto oděvů obsahuje více než 30 položek. Patří sem kombinézy, laboratorní pláště, pláště-zástěry pro jezdecko, zástěry, pláště z celtoviny (tzv. brezentu), pracovní rukavice atd.

Maskovací oděvy. Maskovací oděvy slouží ke speciální ochraně – zamaskování vojáka. Mezi maskovací oděvy patří: různé druhy plášťů, obleků, pouzder, rukavic aj.

Sportovní oděvy. Do podskupiny sportovních oděvů spadají sportovní obleky (trenírky a trička) i speciální oděvy pro sportovce (lyžaře, tenisty, atp.).

Sanitárně-nemocniční oděvy. Do této podskupiny se řadí oděvy, jimiž jsou zásobovány nemocnice a sanatoria, a to jak pro proměnné osazenstvo přebývající tam po dobu léčení či rekonvalescence, tak i pro stálý personál – a to na nošení v době práce a péče o nemocné a rekonvalescenty. Mezi sanitární a nemocniční oděvy patří sanitární a doktorské pláště, sanitární pokrývky hlavy, nemocniční pláště, bundy, kalhoty i sanitární panamy, chirurgické spodní košile pacientů a chirurgické spodní kalhoty pacientů atp.

Stany. V životě armády zaujímají stany důležité místo jakožto lehce přemístitelné a rychle sestavitelné příbytky pro mužstvo i různé druhy léčebných zařízení a dílen. Ve výbavě Rudé armády je více než 10 typů různých stanů. Všechny stany se dělí na tři podskupiny: táborové, polní a speciální...

SOMATOMETRIE:

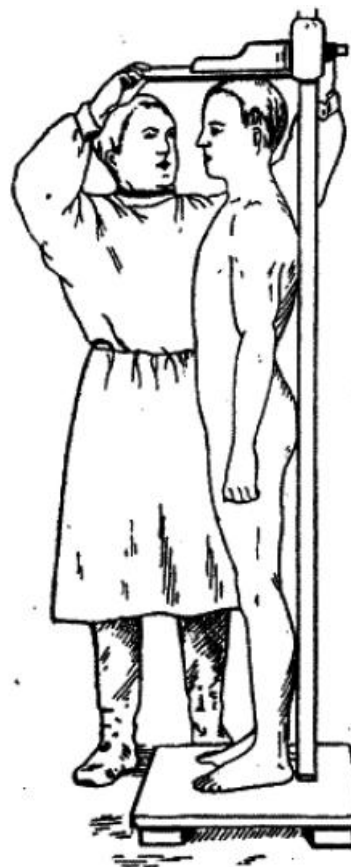
Veškeré vojenské oděvy velitelsko-důstojnického sboru, mladšího velitelsko-důstojnického sboru i mužstva Rudé armády byly standardně vyráběny konfekčním způsobem. Tímto se Rudá armáda lišila od řady evropských armád, v nichž si důstojníci nechávali šít uniformy na zakázku u civilních krejčích podle předepsaných kritérií. V Rudé armádě měl velitelsko-důstojnický sbor také možnost nechávat si vyrábět vybrané součásti uniformy na zakázku na vlastní náklady⁶¹, avšak tabulkově mu náležela bezplatná konfekční uniforma.

Sovětský systém braní měř zohledňoval jen tři základní údaje – obvod hlavy, obvod hrudi a rozměry chodidla. Tato praxe umožňovala rychlé měření branců a jednoduché přidělování součástí uniformy. Veškeré trupové i nohavicové oděvy byly přidělovány právě podle obvodu hrudi, poněvadž se vycházelo z předpokladu, že „u muže by šířka hrudi měla být stejná jako šířka zad, obvod hrudi by měl být stejný jako obvod hýždí, obvod pasu by měl být roven 9/10 obvodu hrudi, výška hlavy by se měla vejít 7½ do celkové výšky těla.“⁶²

Vzhledem ke konfekčnímu systému výroby byly veškeré vojenské oděvy Rudé armády vyráběny v různých standardizovaných velikostech. Soubor těchto velikostí se nazýval „velikostní systém“ (*ростовка*).

Velikostní systém zohledňoval v první řadě požadovanou míru přiléhavosti oděvu, tj. oděvy, jejichž účelem nebyl reprezentativní vzhled jako v případě pracovních zástěr (dvouvelikostní systém) nebo spodního prádla (třívelikostní systém), byly vyráběny jen v tolika velikostech, kolik si diktovala praktičnost a pohodlí. Uniformové oblečení bylo vyráběno v pěti- či šestivelikostních systémech.

Dalším krokem k zajištění větší přiléhavosti oděvu byla výroba každé jednotlivé velikosti v několika tzv. šířkách označovaných jako „litory“. Všechny velikostní systémy, v nichž se každá jednotlivá velikost vyráběla v jediné šířce, byly nazývány

Obr. 7. Výškoměr.

⁶¹ Přesná kritéria, podle kterých bylo povoleno šít vojenských oděvů u civilních krejčích, nám nejsou momentálně známá. Samotný fakt existence této možnosti však dokazují předválečné žurnály a poválečná publikace od N. A. Archangel'ského dokonce naznačuje existenci povolených odchylek v konstrukci náprsních kapes gymnast'orek:

Журнал «Швейная промышленность № 4», статья «Конструкция гимнастерки» от В. Капитанова, 1938 г., стр. 24;

Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «Конструкция шинели для комсостава» от И. М. Рыклина, 1939 г., стр. 17;

Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 108.

⁶² Т. Н. Гайсенюк, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 16.

jako „neliterní velikostní systémy“ a všechny velikostní systémy, u kterých byla každá jednotlivá velikost vyráběna ve více šířkách, byly označovány jako „literní velikostní systémy“. Před vypuknutím války se v případě mužstva a velitelsko-důstojnického sboru podařilo zavést literní velikostní systém pouze ve výrobě kabátů. Tento „dvouliterní velikostní systém“ byl však v době války opět zrušen a kabáty byly nadále vyráběny pouze v jedné litéře „Š“ (široké), zatímco standardní litera „N“ (normální) byla zrušena. K širokému využití literních velikostních systémů došlo v rámci RKKA jen u námořnictva.

S rostoucím počtem velikostí a liter odpovídajícím způsobem vzrůstala náročnost výroby, ale zároveň se zvyšoval počet vojáků, jimž bylo možné bez problémů vydávat konfekční oděvy. Žádný konfekční systém však nemůže zajistit dokonalé obléknutí ohromné masy lidí bez toho, aby se neobjevil určitý počet osob, jejichž tělesné konstrukci nebude vyhovovat ani jedna z velikostí a liter. Tento jev byl pochopitelně brán v úvahu. Výdej oděvů vojákům byl z tohoto důvodu rozdělen do dvou kategorií označených termínem „přidělování“ (*подгонка*) a „předělávání“ (*пригонка*).⁶³

Termín „přidělování“ označoval bezproblémový výdej oděvu podle konfekčního systému a termín „předělávání“ (*пригонка*) označoval drobné či zásadnější zásahy do již hotového výrobku. „Malé předělání“ mohli pod dohledem vykonávat sami vojáci. Spočívalo v přešívání knoflíků, oček, háčků, průvleků a řadě drobných operací. „Velké předělání“ již museli vykonávat krejčí útvary a všeobecně bylo považováno za nežádoucí, poněvadž bylo obvykle způsobeno špatným plánováním a nedostatkem oděvů odpovídajících velikostí na skladě.⁶⁴ V době míru se tato situace měla ideálně řešit výměnou oděvů se sousedním útvarem či žádankou na dodatečný výdej oděvů, v době války bylo povoleno improvizované vydávání ne zcela ideálně odpovídajících velikostí podle řady pravidel⁶⁵ majících za účel zajistit, aby nedošlo k příliš rychlému obnošení oděvu a aby voják nebyl omezen na pohyblivost.⁶⁶

Nedostatku odpovídajících oděvů se mělo předcházet na všech úrovních plánování i výroby oděvů. Hlavní intendantní správa každý rok prováděla měření branců a na základě získaných údajů vytvářela tzv. „velikostní zastoupení“ (zjišťování kolik procent branců v celkovém průměru potřebuje oděv příslušné velikosti a kolik

⁶³ Termíny „přidělování“ a „předělávání“ jsou často zaměněny, a to dokonce i v publikacích vydaných GIU KA. Ve vševojskové literatuře bývají často užívány zcela chaoticky.

⁶⁴ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 176-178.

⁶⁵ Problematika přidělování oděvů je rozepsána v následujících textech:

«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Пригонка обмундирования» от В. Воскресенского, стр. 87;

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 173-176;

«Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 6-21;

Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1944 г.», раздел консультация: «Подгонка обмундирования», стр. 47.

⁶⁶ Tabulková životnost vojenských oděvů a výstroje platná v době míru byla v době války dodržována jen u týlových útvarů a úřadů:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Вещевое снабжение Красной Армии» от П. Драчева, стр. 21.

oděvů má být v každé velikosti fakticky vyrobeno).⁶⁷ Na nižší úrovni se mělo předcházet situacím s nedostatkem oděvů odpovídajících velikostí tím, že se ideálně předem provádělo měření branců a zasílaly se zcela konkrétní požadavky do skladů, popřípadě byla povolena výměna oděvů mezi útvary.

Obr. 8. Staršina jednotky přiděluje oděvy vojákům své jednotky.

⁶⁷ „Podle údajů z měření branců se výška rudoarmějců pohybuje od 150 do 190-193 cm, přičemž průměrná výška činí 167-170 cm. Podle zjištění výzkumníků je průměrný vzrůst dospělého muže (Evropana) 165 cm (prof. Karuzin)“:

Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 16.

VOJENTORG A CENTRALIZOVANÉ OPRAVNY ODĚVŮ:

V souvislosti s normami výdeje výstrojního materiálu a opravování oděvů nelze nezmínit fenomén Vojentorgů, tj. prodejen různého sortimentu zboží i poskytovatelů služeb vojákům i velitelům aktivní armády přímo na frontě. Tyto služby a zboží se často překrývaly s tím, co měl vojskům poskytovat standardní systém týlového zabezpečení a vznikala tím zajímavá dualita vykonávaných činností vedoucí k velké decentralizaci. Význam Vojentorgů v průběhu války vzrostl ve vybraných oblastech natolik, že tento fenomén nelze opominout.

Dle informací z „Intendančního žurnálu № 2 z listopadu 1940“⁶⁸ se Vojentorg poprvé široce uplatnil u bojující armády v Zimní válce s Finskem. Hlavní doménou těchto Vojentorgů bylo placené zásobování potravinami (paralelně se standardním zásobovacím aparátem) v podobě potravinových balíčků a organizování jídelen. Dalším sortimentem Vojentorgů byl vojenský materiál, kancelářské potřeby, bavlněné tkaniny, obuv, zboží denní potřeby atd. Umístění Vojentorgů i jejich otvírací doba byla stanovována velením útvaru (obvykle večer, doba prodeje trvala 2-3 hodiny), pojezdové Vojentorgy (vozidla naložená zbožím) obsluhovaly útvary na frontě a dopředu vyslaným jednotkám se zboží dodávalo na lyžích či na zádech. Někdy údajně pracovníci Vojentorgů dodávali zboží pod palbou až do první linie.

Stejný význam jako zboží měly poskytované služby – holičství a polní opravy obuvi a oděvů, jež se však díky krátkému trvání bojů příliš neuplatnily. Práce Vojentorgů byla hodnocena zcela kladně a objevuje se zde apel na přípravu pracovníků Vojentorgů na činnost v poli ještě v době míru, tj. okamžitě.

Mimořádně pikantní je právě skutečnost, že Vojentorgy paralelně vykonávaly činnost, kterou měli formálně na starosti výhradně hospodáři útvarů (tzv. služba týlu). Všechny útvary disponovaly svými hospodáři, kteří měli na starosti právě zásobování a opravování výstrojního materiálu. „Řád vnitřní služby 1937“ povinnost spravovat hospodářskou činnost útvaru svěřoval Pomocníkovi velitele pluku⁶⁹, „Projekt řádu vnitřní služby 1943“ již počítal s několika pomocníky velitele pluku a hospodářskou činnost měl na starosti Pomocník velitele pluku pro hospodářské záležitosti.⁷⁰ Vše mělo probíhat v dílnách vojenských útvarů (či vyšších divizních/posádkových dílnách, okruhových dílnách či ve velkoopravných státního průmyslu a kooperace).⁷¹ Opravy oděvů se realizovaly přímo v dílnách vojenských

⁶⁸ «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Военторг на фронте» от Л. Яковлева, стр. 41.

⁶⁹ «Устав внутренней службы РККА 1937 г.», Москва, п. 50.

⁷⁰ «Устав внутренней службы Красной Армии 1943 г. – проект», Москва, пп. 68-69.

⁷¹ Tato organizace je podrobně vyložena v „Instrukci ohledně opravování materiálního vybavení, záprěží a sedel v RKKA 1939“:

«Инструкция по ремонту вещевого имущества, упряжи и седел в РККА», Москва 1939 г., стр. 85, глава VII.

Praxe počáteční fáze války je dobře zachycena v žurnálu Týl a zásobování № 8 ze srpna 1942:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 8, август 1942 г.», статья «Ремонт вещевого имущества» от П. Мозгова, стр. 26.

Opravy na frontě jsou popsány v žurnálu Týl a zásobování № 1 z ledna 1944:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1944 г.», статья «Подсобные хозяйства в Красной Армии» от Д. Павлова, стр. 22.

útvary či vyšších,⁷² stejně tak zde mohla probíhat také oprava obuvi.⁷³ O opravy se také staraly speciálně organizované „mechanizované agregáty“:⁷⁴

PORAM (*полевая обувно-ремонтная мастерская*) – oprava obuvi

POREM (*походная ободно-ремонтная мастерская*) – oprava trénu (kováři, cínovači, truhláři...) ⁷⁵

ŠORSAM (*шорно-седельная автомастерская*) – oprava sedel

První zmínka o činnosti Vojentorgů za války se nachází v žurnálu „Тыл а zásобовání № 11-12 z listopadu а prosince 1942“.⁷⁶ V příslušném článku není role Vojentorgů jako opraven zmíněna, avšak je zde popsána modernizovaná organizace jejich fungování а také je zde zdůrazněna jejich nezastupitelná role v zásобовání vojsk zbožíм denní потребности. „Stanovisko 129-55ss“ а normy výдеje výstrojního materiálu příliš nepočítaly se zásобенím vojáků toaletními potřebami či věcmi denní потребности ani v době míru а tuto starost ponechávaly na vojácích.⁷⁷ Dle článku více než 60 % poptávky po tomto zboží pokrývaly právě Vojentorgy, а nejednalo se jen о kancelářské потребности а věci jako jehly, nitě, zrcátka, žiletky, zubní kartáčky, мýдло atp., ale dokonce i о knoflíky а hodnotní značení.

Činnost Vojentorgů poté shrnuje článek v žurnálu „Тыл а zásобовání № 4 z dubna 1944“.⁷⁸ Je zde již jasně řečeno, že Vojentorgy mají за úkol zásобоват vojáky vším, co chybí v normách výдеje výstrojního materiálu. Opět je zde podtržen význam Vojentorgů na poli přípravy pokrmů, prodeje předmětů od jehel až po stolní hry а také jako pomocných opraven (sice jsou zde hodnoceny jako nedostatečně výкonné, avšak chválí se, že rozšířily svou činnost i на praní prádla). Opět zde nacházíme průnik do činností, které měly mít formálně на starosti hospodáři útvarů (služba тылу).

⁷² «Инструкция по ремонту вещевого имущества, упряжи и седел в РККА», Москва 1939 г., стр. 66.

⁷³ То же, стр. 15.

⁷⁴ То же, стр. 13.

⁷⁵ Журнал «Тыл и снабжение КА № 7, июль 1942 г.», статья «Походные ремонтные мастерские» от Л. Иосифова, стр. 26.

⁷⁶ Журнал «Тыл и снабжение КА № 11-12, ноябрь-декабрь 1942 г.», раздел Письма с фронта «Военторг в действующей армии», стр. 63.

Informace о opravách bavlněných oděvů útvaryми dílnami (včetně zmínek о řešení nedostatku knoflíků prostřednictvím svépomocí vyráběných dřevěných knoflíků potažených tkaninou) zde:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 6, июнь 1942 г.», статья «Ремонт и пошивка обмундирования» от А. Иванова, стр. 63.

⁷⁷ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», Норма № 9 мирного времени.

⁷⁸ Журнал «Тыл и снабжение КА № 4, апрель 1944 г.», статья «Очередные задачи полевых Военторгов» от П. Кочеткова, стр. 14.

ODĚVY RUDÉ ARMÁDY – CELKOVÝ PŘEHLED

NORMY VÝDEJE VÝSTROJNÍHO MATERIÁLU RUDÉ ARMÁDY:⁷⁹

Před samotným seznámením se s konkrétními typy vojenských oděvů a jejich vzorováním je nezbytně nutné stručně nahlédnout do principů, podle nichž se určovalo komu a jaké vojenské oděvy, výstroj a výzbroj náleží. I touto problematikou se zabýval orgán mající na starosti zaopatření Rudé armády vojenskými oděvy, výstrojí a výzbrojí, tj. TK GIU KA, a to prostřednictvím tzv. „norem výdeje výstrojního materiálu“. V těchto normách se zohledňovala následující kritéria:

Vojenská hodnost. Dle „Řádu vnitřní služby 1937“ jsou všichni příslušníci Rudé armády podle svých hodností rozděleni do čtyř základních skupin:⁸⁰

- 1) velitelský sbor (*командной состав*)
(dle českého chápání se jedná o důstojníky zastávající bojové funkce);
- 2) důstojnický sbor (*начальствующий состав*)
(dle českého chápání se jedná o důstojníky zastávající nebojové funkce);
- 3) mladší velitelský a mladší důstojnický sbor (*младший комначсостав*)
(dle českého chápání se jedná o všechny poddůstojníky zastávající bojové i nebojové funkce – z hlediska výdeje oděvů spadají pod mužstvo);
- 4) mužstvo (*рядовой состав*).⁸¹

⁷⁹ Normy výdeje výstrojního materiálu = нормы отпуска вещевого имущества.

⁸⁰ «Устав внутренней службы РККА 1937 г.», Москва, pp. 10-12.

⁸¹ Systém předrevolučního ruského a západoevropského dělení příslušníků armády na důstojníky, poddůstojníky a mužstvo byl v Rudé armádě zavržen a po různých organizačních experimentech se ve všech platných hodnostních systémech od dvacátých let do roku 1940 setkáváme s principem dělení příslušníků armády na „mužstvo“ (které tvořili pouze a výhradně vojáci se základní hodností zvanou „rudoarmějce“ či později „řadový“) a na „velitele“ (tj. na všechny ostatní příslušníky armády disponující jakoukoliv hodností a funkcí). Lze tudíž konstatovat, že se Rudá armáda s výjimkou vojáků se základní hodností (a od roku 1940 také s hodností jefrejtor aneb svobodník) formálně skládala výhradně ze samých „důstojníků“ (byť vojáci v hodnostech seržantů plnili funkce, které zastávali v jiných armádách poddůstojníci a reálné rozdělení funkcí se v Rudé armádě nijak zásadně nelišilo od armád evropských). Z tohoto důvodu neruskojazyčná literatura (česká, slovenská, polská, německá, anglická...) obvykle standardně překládá „mladší velitelský a důstojnický sbor“ jako „poddůstojníky“, což je zcela rozumné překladatelské řešení.

Problém se však skrývá v tom, že nejpozději od roku 1935 (pravděpodobně ale ještě daleko dříve) Rudá armáda dělí své důstojníky (tj. všechny vojáky s hodností) do dvou skupin podle toho, zda zastávají bojové či nebojové funkce, na což již slovní zásoba daných jazyků typicky nestačí a nastává velký překladatelský problém. Mnou zvolené řešení označit velitele s bojovými funkcemi jako „velitelský sbor“ a velitele s nebojovými funkcemi jako „důstojnický sbor“ je bohužel s českou vojenskou terminologií také zcela nekompatibilní.

První dvě skupiny označují všechny důstojníky od hodnosti „mladšího poručíka“ výše až po hodnost „maršála SSSR“. Obě podléhaly dalšímu vnitřnímu členění na střední, starší a nejvyšší sbor, což je však již ryze organizační záležitost a ta momentálně není předmětem našeho zájmu. Ve druhé polovině války⁸² se tato klasifikace zjednodušila a namísto výrazu velitelsko-důstojnický sbor (*командный и начальствующий состав*) se začal užívat název „oficírský sbor“ (*офицерский состав – строевой и нестроевой*).⁸³

Předposlední skupina označuje příslušníky armády s udělenými hodnostmi od „mladšího seržanta“ po „staršinu“. Ve druhé polovině války byla tato skupina již oficiálně nazývána jako „seržantský sbor“ (*сержантский состав*).⁸⁴

Do skupiny „mužstvo“ patřili až do roku 1940 výhradně vojáci v nejnižší hodnosti „řadový“ (dříve „rudoarmějec“). V roce 1940 přibyla nová hodnost „jefrejtor“, jenž měl zastupovat velitele družstva v hodnosti mladšího seržanta.

V naší práci se zaměříme pouze na příslušníky mladšího velitelského a mladšího důstojnického (tj. seržantského) sboru a mužstva.

Druh vojska (služby). „Vojsko“ je označení pro bojové útvary, „služby“ je označení pro nebojové útvary (i u vojsk se však nacházeli lidé v nebojových funkcích). Za základní druh vojska byla považována pěchota a všechny „normy výdeje výstrojního materiálu“ se standardně tvořily právě pro ni. Tyto normy obsahovaly upřesňující poučení, co ostatní druhy vojsk a služeb v porovnání s pěchotou dostávají navíc či nedostávají vůbec (např. jezdecko dostávalo navíc šavle a speciální výstroj, ale nedostávalo klasické pěší popruhy ke zbraním).

Náš zájem se v této práci soustředí na pěchotu vč. vojáků zastávajících u pěchoty nebojové funkce.

Vojenský okruh. Celé teritorium SSSR bylo administrativně rozděleno na tzv. Vojenské okruhy (VO). Z hlediska „norem výdeje výstrojního materiálu“ byly za standardní považovány Vojenské okruhy s mírným podnebím a kromě nich se rozlišovaly ještě tzv. horké a chladné oblasti.

Pod chladné oblasti z hlediska výdeje výstrojního materiálu spadalo teritorium celé západní Sibiře, východní Sibiře i Dálně-východní okruh s výjimkou oblastí Vladivostok-Vorošilov-Barabaš Primorského kraje. Dále pak severní část (na linii města Petrozavodsk a severněji) Leningradského VO, teritorium Archangelského VO, Uralského VO a část teritoria Středoasijského VO směrem na sever od oblasti jezer Ala-Kul', jezera Balchaš – vesnice Ulatovsk – Turgaj.⁸⁵

Pod horké oblasti patřilo teritorium Středoasijského VO (s výjimkou chladných oblastí), teritorium Zakavkazského VO a teritorium Krymu Oděského VO.⁸⁶

V rámci této diplomové práce budeme podrobněji analyzovat normy výdeje výstrojního materiálu pro Vojenské okruhy v mírném pásu. Odlišnosti týkající se chladných i horkých oblastí budou zmíněny okrajově.

⁸² Bohužel nedisponujeme žádným dokumentem, který by jasně stanovil, kdy byly tyto změny uvedeny v platnost. Dle Technických specifikací lze pouze určit, že k této změně došlo v průběhu léta 1943 (červenec – srpen).

⁸³ Pro zjednodušení je v celé diplomové práci ponechán termín „velitelsko-důstojnický sbor“.

⁸⁴ Pro zjednodušení je v celé diplomové práci ponechán termín „mladší velitelsko-důstojnický sbor“.

⁸⁵ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», стр. 63, 119.

⁸⁶ То же.

PŘEHLED DOKUMENTŮ OBSAHUJÍCÍCH NORMY VÝDEJE VÝSTROJNÍHO MATERIÁLU A SEZNAM HLAVNÍCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ:

Normy výdeje výstrojního materiálu sice prokazatelně vycházely v GIU KA a pravděpodobně byly tištěny i samostatně, nám se je však dosud daří nacházet pouze jako součást různých stanovisek či příkazů Národního komisariátu obrany. V době války je lze též nalézt jako součást všemožných příruček vydávaných GIU KA.

V této podkapitole jsou shrnuty a krátce okomentovány všechny nám dostupné tiskoviny, které nějakým způsobem upravují normy výdeje výstrojního materiálu. S odkazy na tento přehled pak budou v následující podkapitole představeny konkrétní vojenské oděvy a také vývoj jejich vzorů.

Výchozím dokumentem pro každého, kdo se snaží systematicky uchopit otázku výdeje výstrojního materiálu (vojenské oděvy, výstroj, výzbroj) Rudé armády za Velké vlastenecké války, je nevyhnutelně následující dokument:

Stanovisko № 129-55ss Sovětu národních komisařů Svazu SSR a Ústředního výboru VKP(b) ze dne 18. ledna 1941 „O změnách v uniformě a v normách výdeje výstrojního materiálu příslušníkům Rudé armády v době míru i době války a o použití náhražkových materiálů při výrobě lidské i koňské výstroje.“⁸⁷ (dále jen „Stanovisko 129-55ss“.)

Jedná se o poslední velkou plánovanou reformu před vypuknutím války, jež rušila řadu předchozích Stanovisek z let 1935 – 1937. Plánované změny měly vejít v platnost 1. října 1941 a do praxe měly být uvedeny na konci roku 1942, z čehož jasně vyplývá, že v době vypuknutí války se sotva začínaly realizovat předepsané změny.

Toto Stanovisko odlišuje normy výdeje výstrojního materiálu na dobu míru a na dobu války a zcela jasně nastiňuje principy, podle kterých měla reforma probíhat. Ohromujícím svědectvím účinností ruské byrokracie je skutečnost, že se na tento dokument při zavádění změn v normách výdeje výstrojního materiálu v poválečném období nezapomnělo a jsou v něm v letech 1958 a 1969 pečlivě zaznamenány informace o tom, které jeho části již oficiálně neplatí (z hlediska vývoje uniformy se již jedná o zcela jinou epochu). Celý dokument byl formálně zrušen až 26. února 1982!

Není příliš známou skutečností, že GIU KA pořizovala také celou řadu fotoalb znázorňujících vzorově oblečené vojáky (v souladu s platnými normami výdeje výstrojního materiálu). Bohužel řada alb je značena pouze rokem a někdy jsou

⁸⁷ «Постановление № 129-55сс Совета Народных Комиссаров Союза ССР и Центрального Комитета ВКП(б) от 18 января 1941 года, Москва, Кремль.

Об изменениях в форме одежды и нормах снабжения вещевым имуществом личного состава Красной Армии в мирное и военное время и о применении заменителей для людского и конского снаряжения.»

vydána dokonce zcela bez označení. V těchto případech je třeba za pomoci záznamů uvedených uvnitř alb dodatečně upřesňovat dataci.

V našem případě je mimořádně přínosné **„Fotoalbum teplých věcí Rudé armády“**⁸⁸ z roku 1941, jež znázorňuje komplety zimních oděvů určené zvláště pro každý Vojenský okruh. Vzhledem k poznámce uvedené u tělogrejky („vyráběna do října 1941“) lze dedukovat, že bylo album foceno zpětně a znázorňovalo reálné rozdělení zimních oděvů mezi Vojenskými okruhy v době první válečné zimy.

Dva dny před vypuknutím války, tj. dne 19. června 1941, dala „Správa bojové přípravy Rudé armády“ do tisku **„Poučení ohledně týlu a zásobování velitelů a mužstva RA“**.⁸⁹ Příložené normy výdeje výstrojního materiálu potvrzují všechny informace zmíněné ve „Stanovisku № 129-55ss“.

Dne 16. července 1941 dala GIU KA do tisku **„Poučení rudoarmějce ohledně přidělování, nošení a péče o oděv a obuv“** (dále jen **„Poučení 1941“**).⁹⁰ Tato brožura je těžko k nalezení, poněvadž díky tiskové chybě byla původně vydána pod mnohoznačným názvem „Poučení“.

Dne 25. července 1941 poslala GIU KA do tisku další důležitou knížku pod názvem **„Instrukce ohledně balení, upravování délky a oblékání polní výstroje vojáka pěchoty Rudé armády“**.⁹¹ Tato instrukce je zaměřena pouze na výstroj a pro nás nemá z hlediska vojenských oděvů v tuto chvíli význam, avšak v celkovém kontextu se jedná o nesmírně důležitý zdroj informací.

Dne 14. dubna 1942 se do tisku dostává další brožura od TK GIU KA pod názvem **„Přidělování součástí vojenských oděvů rudoarmějčům“** (dále jen **„Přidělování 1942“**).⁹² Jedná se o brožuru, jež je velmi podobná „Poučení“ ze dne 16. července 1941 s tím rozdílem, že tato brožura již není určena běžnému vojákově, ale tzv. hospodářům (*хозяйственники*) útvarů, tj. osobám majícím na starost přidělování vojenských oděvů, výstroje a obuvi jednotlivým vojákům.

V roce 1943, bohužel bez přesného data, vydává TK GIU KA **„Instrukci ohledně čištění a opravování součástí vojenských oděvů a obuvi“** (dále jen **„Instrukce 1943“**)⁹³, která navazuje na řadu předchozích opravárenských instrukcí. Jedná se o souhrn a modernizaci všech postupů popsaných v dřívějších instrukcích a důležitá je pro nás z mnoha hledisek. Klíčové jsou tabulky uvádějící aktuální vzory vojenských oděvů.

Počátek roku 1943 byl významný kvůli zavedení nového druhu blůzy (gimnast'orky) se stojatým límcem a současně kvůli zavedení nového druhu hodnostního značení (nárameníků). V souvislosti s tím Národní komisariát obrany

⁸⁸ «Фотоальбом теплых вещей Красной Армии», 1941 г.

⁸⁹ «Памятка по тылу и снабжению для красноармейца и младшего командира», Москва 1941 г.

⁹⁰ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г.

⁹¹ «Инструкция по укладке, пригонке и надеванию походного снаряжения бойца пехоты Красной Армии», Москва 1941 г.

⁹² «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г.

⁹³ «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943 г.

vydal „**Příkaz NKO № 25 ze dne 15. ledna 1943 ohledně zavedení nového hodnostního značení a změny ve vojenských oděvech Rudé armády**“ (dále jen „**Příkaz NKO № 25**“).⁹⁴ Součástí tohoto příkazu jsou „Pravidla ohledně nošení uniformy“, která zcela jasně stanovují pět základních „typů uniformy“ (kompletů) v následující podobě:

Polní uniforma (bojová činnost, cvičení a manévry);
Každodenní uniforma mimo službu (vyučovací hodiny, služební porady, čas mimo službu a vycházky mimo dislokaci útvaru);
Každodenní uniforma do služby (plnění běžných služebních povinností);
Parádní uniforma mimo službu (zasedání Vrchního sovětu, divadla);
Parádní uniforma do služby (přehlídky).

Dřívější dokumenty podobné rozdělení jen naznačují, avšak ze všech nám dostupných informací je tento „Příkaz“ vůbec první, který je takto exaktně definuje. Jeho součástí jsou i tzv. „seznamy uniforem“, jež připomínají normy výdeje výstrojního materiálu, jen jsou určeny bezprostředně vojákům.

Tyto seznamy však bohužel mají své slabiny a nereflektují ve všech ohledech skutečnou praxi. V první řadě doporučovaná ženská uniforma v praxi vypadala značně odlišně,⁹⁵ v zimních oděvech se nevyskytuje nic jiného než kabáty atp. Je tudíž třeba brát tyto seznamy s jistou rezervou, nicméně to nijak nesnižuje jejich důležitost.

Nakonec je třeba podtrhnout naprosto klíčový význam obvykle opomíjených žurnálů. Nedocenitelným náhledem do každodenní reality a problémů intendantní služby a „hospodářů“⁹⁶ byl „**Intendanční žurnál**“ vydávaný od října 1940. Pod tímto názvem byl naposledy vytištěn v říjnu 1941 a nadále vycházel pod novým názvem „**Týl a zásobování Rudé armády**“ (existoval ještě řadu let po skončení války). Smyslem těchto žurnálů bylo nejen informovat nižší kádry o novinkách a nových postupech v rámci týlové služby, ale také nabízet prostor pro zpětnou vazbu. Především tato zpětná vazba poskytuje perfektní možnost porovnat teorii a frontovou praxi. Setkáme se zde jak s pružností při řešení řady problémů, tak i se stížnostmi na zkosnatělost a nepraktičnost některých postupů.

Tyto žurnály jsou zároveň pěknou ukázkou skutečnosti, že tzv. „chaos v Rudé armádě“ (což je časté označení pro ohromnou různorodost výstroje i oděvů a řadu nestandardních postupů ve výrobě) byl ve skutečnosti dobře podchycen ohromným byrokratickým systémem a prakticky na každou výjimku existoval předpis či dokument specifikující přesná kritéria pro aplikování zmíněných výjimek v praxi.

⁹⁴ «Приказ НКО № 25 от 15 января 1943 г. О введении новых знаков различия и об изменении в форме одежды Красной Армии», Москва 1943 г.

⁹⁵ Vizte podkapitulu: „Oděvy žen – příslušnic Rudé armády“.

⁹⁶ „Intendanční služba“ je jednou z mnoha existujících služeb Rudé armády. Je tvořena výhradně důstojnickým sborem a jejím úkolem byl vývoj nových oděvů i výstroje a také zásobování armády těmito předměty (neformálně se pro tyto činnosti za války ujal výraz „služba týlu“). „Hospodář“ je označení pro vojáky zastávající nebojové funkce u vojsk a služeb (mladší důstojnický sbor), jejichž úkolem bylo nakládat s obdrženým výstrojním materiálem a dohlížet na hospodářský stav útvaru.

Skutečným klíčem ke všem otázkám týkajících se vývoje nových druhů a vzorů vojenských oděvů a většiny výstroje jsou však **„Žurnály Technického výboru Hlavní intendantní správy Rudé armády“**. Navzdory názvu se nejedná o tištěné a vydávané žurnály, ale o interní komunikaci uvnitř TK GIU KA. Jakýkoliv návrh na vývoj nového druhu vojenského oděvu či výstroje je zde zaznamenán od samotného požadavku na vývoj přes veškeré schválené i zamítnuté návrhy až po záznamy z jednání se zástupci NKLP (včetně schválené definitivní podoby výrobku či jeho zamítnutí). Kromě toho jsou zde zaznamenány i všechny změny, které byly zanášeny do výroby již zavedených oděvů a výstroje.

Z výrobní dokumentace (OSTů, GOSTů a TU) se nikdy nedozvíme příčiny toho, proč daný výrobek vypadá zrovna takto a jaké byly důvody pro jeho zavedení, nedozvíme se nic o slepých vývojových uličkách či o osobních připomínkách různých osob zapojených do vývoje. Tyto informace jsou obsaženy pouze zde.

Prakticky stejnou roli mají tzv. **„Žurnály Artkomu“**,⁹⁷ jež stejným způsobem řeší vývoj výrobní dokumentace zbraní, sumek a v jistém období též maskovacích oděvů.

Roli důležitého kontrolního mechanismu plní **„Ceník 1942“**⁹⁸ a jeho **„Doplnění 1945“**.⁹⁹ Tyto ceníky obsahují informace ohledně alternativních materiálů, které mohly být při výrobě oděvů Rudé armády používány. Vzhledem k seznamům oděvů a výstroje lze s jejich pomocí potvrdit existenci některých zatím nedostupných Technických specifikací.

Ke stejnému účelu slouží již dříve zmíněné **„Zbožiznalství vojenských oděvů“**¹⁰⁰ (dále jen „Zbožiznalství 1941“) dané do tisku 19. října 1940 a vytištěné v roce 1941. Obsahuje soupisy markantních rozdílů mezi staršími vzory oděvů ze 30. let a vzory aktuálními.

Z hlediska maskovacích oděvů a maskovacích prostředků jako takových hraje nezastupitelnou roli **„Seznam barviv používaných v RA za účelem kamufláže“**¹⁰¹ z roku 1941. Tento seznam byl určen tzv. kamuflážním útvarům a jednotkám, obsahoval vzorové barevnice a jeho smyslem bylo poskytnout informace ohledně toho, jakým způsobem přímo na místě připravovat barevné nátěry na techniku a obranné stavby a také jakým způsobem na místě barvit tkaniny používané posléze jako maskování proti leteckému i pozemnímu protivníkovi.

⁹⁷ Артком = артиллерийский комитет (doslovně: „dělostřelecký výbor“).

⁹⁸ «Справочник отпускных цен на швейные изделия...», Москва, 1942 г.

⁹⁹ «Дополнительный справочник...», Москва, 1945 г.

¹⁰⁰ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.).

¹⁰¹ «Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.

PŘEHLED VÝVOJE UNIFOREM

ZÁKLADNÍ UNIFORMA MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU A MUŽSTVA:

Nebude jistě žádným překvapením, že vznik moderních armád je spojen právě s uplatněním principu nošení vzhledově identických oděvů (uniformem) všemi příslušníky jednotlivých složek armády. Uniforma jednotlivých složek armády se zpravidla v různých aspektech liší, vše však podléhá předpisové standardizaci.

Rudá armáda po své předchůdkyni Ruské imperátorské armádě převzala zcela standardní byrokratický systém „evropského stylu“, který spočíval na centrálně řízeném zásobovacím aparátu (GIU KA), jenž se kromě jiného zabýval také navrhováním nových oděvních součástí a jejich přísnou standardizací. Jakýkoliv předmět vyráběný pro potřeby Rudé armády musel mít svůj vlastní vzor (často vyjádřený číslem Technických specifikací či Standardu na jeho výrobu) s označením roku, v němž byl daný vzor podepsán do výroby (což není totéž jako zavedení do výstroje).

Jakýkoliv typ výrobku určený pro potřeby Rudé armády disponoval vlastním jedinečným označením v podobě čísla Všesvazového standardu (OST) či Státního všesvazového standardu (GOST) nebo Technických specifikací (TU). Výhradně pod tímto číslem byl výrobek registrován v TK GIU KA a byl jím zpravidla označován i v rámci komunikace uvnitř TK GIU KA či v rámci komunikace mezi ní a zhotoviteli (továrnami). V každém OSTu, GOSTu či TU vztahujícím se na výrobu vojenského materiálu musely být také povinně přítomny podpisy zástupce Národního komisariátu lehkého průmyslu a zástupce Hlavní intendantní správy včetně dat jejich podpisů, přičemž datum posledního podpisu zpravidla znamenalo datum zavedení do výroby. Podle roku, v němž došlo k zavedení výrobku do výroby se pak daný výrobek nazýval vzorem, např. „Letní blůza mužstva vzor 1938“ (s velkou pravděpodobností není náhodou, že většina nově zaváděných oděvních součástí bývala podepisována v listopadu nebo prosinci). Je však pravdou, že toto je spíš všeobecně vyzorovaná praxe a ne železné pravidlo.¹⁰²

TK GIU KA se kromě samotného navrhování a výroby předmětů pro potřeby Rudé armády zabýval také vydáváním tiskovin určených hospodářům útvarů (nižším hospodářským pracovníkům útvarů) či přímo běžným vojákům. V těchto případech se kvůli praktičnosti obvykle setkáváme právě s označením daného výrobku podle vzoru (roku zavedení) a číslo OST nebo TU typicky chybí nebo je uváděno jen tam, kde by

¹⁰² Lze samozřejmě narazit i na několik oděvů, u nichž je vzor stanoven podle roku, v němž se daný výrobek začal vydávat vojsku. Jako příklad lze uvést „Bud'onku 1938“, jež přímo v Technických specifikacích nahodile uvádí označení „vzor 1938“ i „vzor 1939“. Podobné problémy lze najít i v případě jiných pokrývek hlavy – ušánek, lodiček.

mohlo dojít k záměně dvou vzhledově podobných a rozměrově či konstrukčně odlišných součástí uniformy. Z tohoto důvodu se jeden a ten samý oděv (typicky právě součásti uniformy) označuje v různých zdrojích podle dvojího systému. Označovat tudíž výrobky podle roku zavedení (tj. jako „vzor 19XX“) skutečně není žádnou chybou a dnes se jedná o běžnou praxi i mezi autory sekundární literatury. Tento systém v sobě má však zakódovanou jeden zásadní nedostatek, který se projevil za války v roce 1942, kdy si situace vyžádala zavedení dvou typů letní bavlněné gymnast'orky během jediného roku. Tím došlo ke kolizi a v případě novějšího typu gymnast'orky se kvůli tomu v daném případě ustoupilo od použití vzoru a namísto něj se ujalo číslo Technických specifikací s doplňujícím popisem vzhledu: „gymnast'orka TU № 0668 se stojatým límcem“ (nikoliv „vzor 1942“).

Za základní součást uniformy lze nepochybně považovat právě uniformu samotnou, tj. svrchní trupový a svrchní nohavicový oděv, který v našem případě představuje letní bavlněná blůza (od roku 1941 oficiálně nazývaná gymnast'orka) a letní bavlněné šarovary (tj. kalhoty jezdeckého střihu).

Ve vývoji jakékoliv součásti uniformy lze mezi jednotlivými vzory sledovat menší či větší změny a v případě zavedení jakýchkoliv nápadně se odchylojících inovací (viditelných či skrytých konstrukčních) byly některé vzory považovány za zlomové, tj. všechny následující vzory byly jejich modernizacemi a to až do příchodu nové radikálnější změny. V případě bavlněných blůz i bavlněných šarovar tuto roli sehrály vzory 1936.

Odkazy na blůzu i šarovary vzor 1936 se v průběhu času objevují postupně v knihách „Praktikum 1939“¹⁰³, „Zbožiznalství 1941“¹⁰⁴, „Technologický proces 1941“¹⁰⁵ a „Přidělování 1942“¹⁰⁶ a to bez ohledu na skutečnost, že v době vytištění poslední z nich byly zavedeny již tři nové vzory blůzy (gymnast'orky) a dva nové vzory šarovar.

Zásadní změnu přinesl až nový vzor gymnast'orky zavedený do výstroje Rudé armády v lednu 1943. Jako první disponoval stojatým límcem a byl opatřen nárameníky, což od základů změnilo dosavadní vzhled uniformy. Nový vzor šarovar byl zaveden až v roce 1944.

Z těchto důvodů lze zcela přirozeně vývoj základní uniformy z našeho pohledu rozdělit na dvě časové etapy, konkrétně od roku 1936 do roku 1943 a od roku 1943 do konce války.

¹⁰³ К. Н. Халтурин, С. Д. Романов, «Практикум по лабораторным работам курса технологии пошива и товароведения военной одежды», Харьков, 1939 г., стр. 17.

¹⁰⁴ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 92, 106:

Je zde vysvětleno, že označení „vzor 1937“ znamená, že se jedná o blůzu 1936 s jinak řešeným zapravením chlopní kapes, což je z technologického hlediska naprosto marginální záležitost.

¹⁰⁵ Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар хлопчатобумажных», Москва-Ленинград 9 мая 1941 г., стр. 17, 31.

(Гимнастерка 1937, шаровары 1936).

¹⁰⁶ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 61.

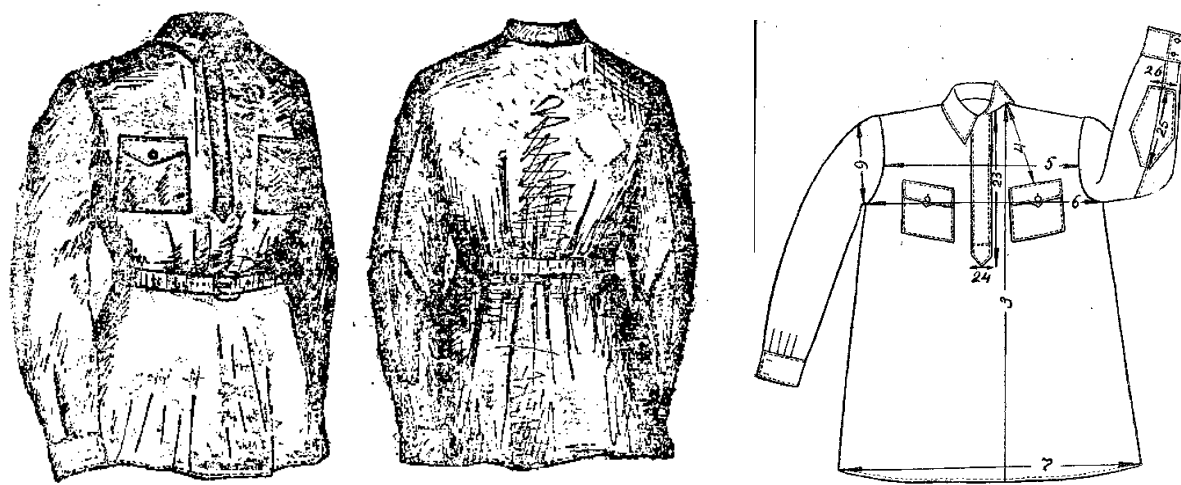
(Гимнастерка 1936, шаровары 1936).

PODSKUPINA „OBLEČENÍ“¹⁰⁷

BLŮZY (GIMNASŤORKY) LETNÍ BAVLNĚNÉ.

Základní předválečný vzor bavlněné blůzy byl součástí Technických specifikací uváděných pod označením TU 10. I. 1936. Přestože jsou tyto Technické specifikace pomyslnou „branou“ k pochopení předválečných vzorů uniforem, tak se jedná o dodnes nenalezenou dokumentaci.

Vzhledem k absenci těchto Technických specifikací není možné stanovit, čím přesně byla blůza vzor 1936 natolik odlišná od svých předchůdkyň. Alespoň pro hrubou představu lze porovnat následující vzory s „Resortními standardy“ (VST) obsaženými ve „Sborníku 1933“. Pod označením „VST 292 03-A“ se zde skrývá blůza, která se na první pohled od pozdějších vzorů neliší. Až po bližším prostudování zjistíme, že základní rozdíl je v zapínání límce na knoflík (namísto očka a háčku jako v pozdějších vzorech), léze skrytě zapínané jen na jeden kalhotový knoflík (později tři) a dvěma záložkami u manžet rukávu (později čtyři). Manžety byly uzavřené, tj. nedaly se rozepínat. Zda tyto čtyři poměrně nepodstatné rozdíly opravdu stačily k tomu, aby byl následující vzor považován za přelomový nebo zda je nutné hledat příčinu jinde, zatím zůstává otázkou.

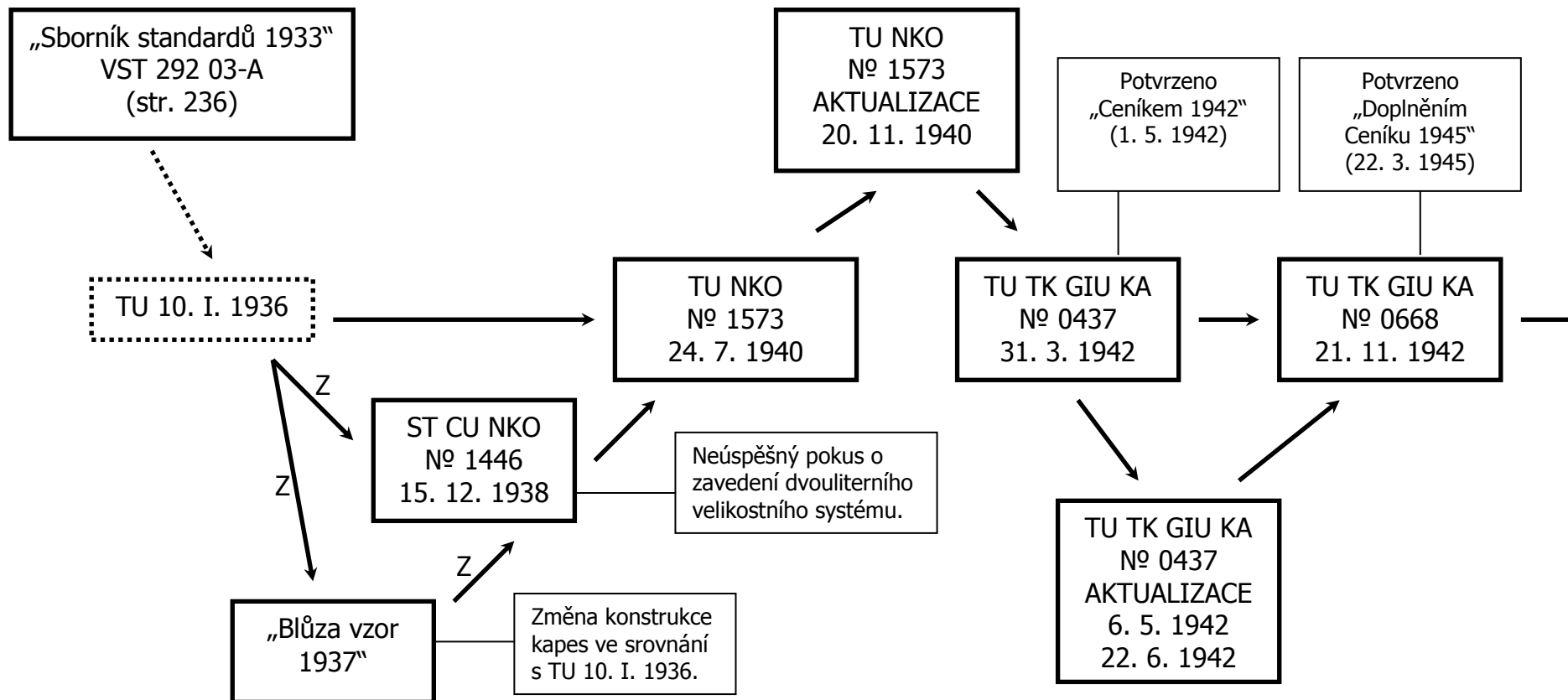

Obr. 9. Letní blůza typ A („Sborník 1933“, nalevo).

Obr. 10. Letní blůza St. CU NKO. № 1446 (15. prosince 1938, napravo).

¹⁰⁷ Dělení skupin dle systému K. N. Chalturina, vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“.

BLŮZY (GIMNASTORKY) MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU) RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

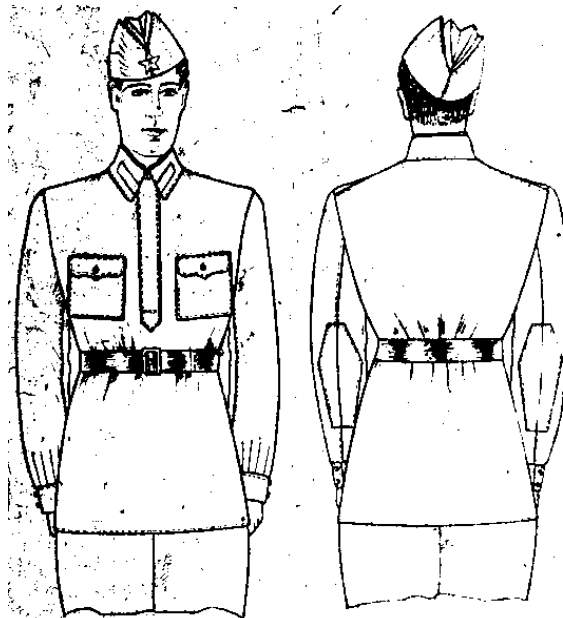
Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Vývoj v letech 1936 – 1943:

Základní vzor bavlněné blůzy 1936 bohužel nemůžeme blíže popsat kvůli chybějící dokumentaci. Podle informací ze „Zbožíznalství 1941“ došlo v roce 1937 ke drobné změně v konstrukci chloupní kapes, od které bylo o rok později upuštěno. Přesto však kvůli tomu bývá někdy vzor 1936 v pozdějších textech označován též jako vzor 1937.

V roce 1938 byl formálně zaveden nový vzor bavlněné blůzy. V ruských archivech a knihovnách se zachovalo nepřeberné množství výtisků Technických specifikací k tomuto vzoru blůzy. Inovace měla spočívat ve velkorysém přechodu z neliterního velikostního systému na dvouliterní, tj. každá velikost kromě největší (šesté) měla být vyráběna ve dvou šířkách (normální a široké). Ve „Zbožíznalství 1941“ se lze dočíst, že přechod na dvouliterní systém velikostí nebyl dosud proveden a při výrobě se stále používá velikostní systém z TU 10. I. 1936.¹⁰⁸ Když v červenci 1940 vyšel nový vzor bavlněné blůzy, tak v jeho Technických specifikacích stálo strohé oznámení, že nahrazuje TU 10. I. 1936 a o nějakém vzoru 1937 či 1938 zde není sebemenší zmínka.

Nový vzor byl zaveden 24. července 1940 a aktualizován 20. listopadu 1940. Podle Nařízení Hlavního intendanta Rudé armády (jež souviselo se zavedením bavlněné gymnast'orky velitelsko-důstojnického sboru TU GIU KA № 892) ze dne 24-26/II 1941 byly od této chvíle všechny „blůzy“ přejmenovány na „gymnast'orky“. Novinkou bylo formální zrušení první velikosti (šestivelikostní systém se změnil na pětivelikostní, čísla velikostí se odpovídajícím způsobem změnila – původní velikost 6 měla nyní číslo 5 atd.).¹⁰⁹

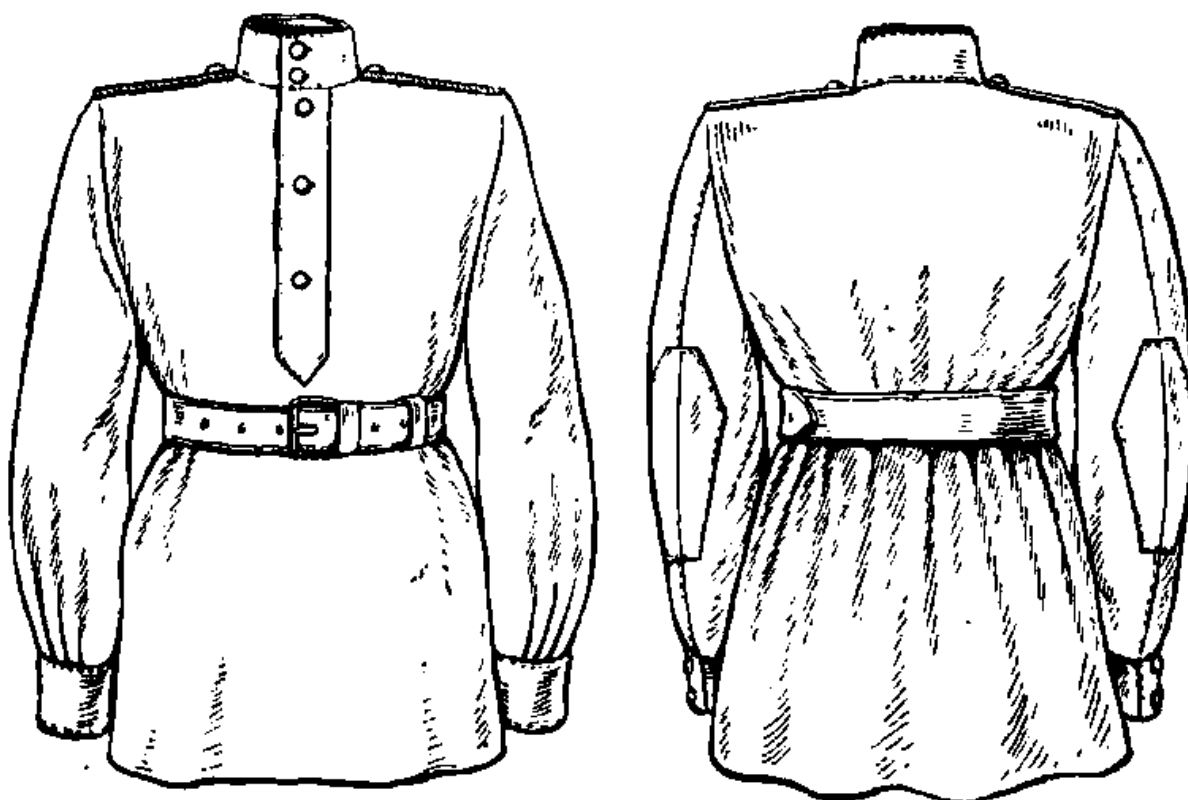
Obr. 11. Gymnast'orka bavlněná mužstva TU TK GIU KA № 0437 (31. března 1942) s na límci našitými petlicemi (hodnostním značením).

¹⁰⁸ Teoreticky by bylo možné předpokládat, že se blůza vzor 1938 nikterak konstrukčně nelišila od vzoru 1936, nicméně se v současnosti jedná pouze o hypotézu.

¹⁰⁹ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 10.

Následující vzor gymnast'orky přišel v březnu 1942. Součástí jeho Technických specifikací byl upřesňující zápis vysvětlující příčiny zavedení tohoto nového vzoru a také změny v konstrukci. Hlavní příčinou vydání těchto nových TU bylo povolení dalších alternativních tkanin určených na výrobu gymnast'orek v době války a také oprava nalezených chyb ve stříhových šablonách. Nové TU též povolovaly výrobu uzavřených manžet, tj. manžety již nemusely být opatřeny dvěma knoflíky určenými k zapínání, ale mohly být sešity napevno. Je zde také přítomna zmínka o zkrácení celkové délky gymnast'orky o 3 cm.

V červnu 1942 si tyto Technické specifikace prošly redakcí, jež znovu zmiňovala zkrácení celkové délky gymnast'orky o 3 cm. Kromě toho se zde objevilo povolení používat barevné šicí nitě nejen na vybraných místech, ale u všech skrytých řad stehů (důvodem byla úspora deficitních šicích nití v barvě khaki).

Obr. 12. „Nový vzor“ bavlněné gymnast'orky mužstva TU TK GIU KA № 0668 se stojáčkem a nárameníky (21. listopad 1942).

„Nový typ gymnast'orky se stojáčkem a nárameníky“ (1942 – 1951):

Dne 21. listopadu 1942 byla zavedena do výroby tzv. „gymnast'orka nového vzoru № 668“, která svou zásadně odlišnou konstrukcí obsahující stojatý límec a nárameníky uzavřela dosavadní řadu blůz a gymnast'orek charakteristických ležatými límci se základnou a hodnotným značením v podobě tzv. petlic. Vzhledem k jejímu zavedení do výroby v roce 1942 zde však nastává kolize s předchozím vzorem gymnast'orky zavedené též v roce 1942. Současná literatura stabilně užívá název „gymnast'orka vzor 1943“ podle roku zavedení do výstroje. Nelze tvrdit, že je toto označení zcela nesmyslné, nicméně nekoresponduje s tehdejší praxí. V drtivé většině

dobové dokumentace i literatury jednoznačně převažuje oficiální název „gimnast'orka TU № 0668“, jehož se budeme pro zachování autentičnosti v následujícím textu držet i my.¹¹⁰

Její zavedení do výstroje bylo oznámeno „Příkazem NKO № 25“ ze dne 15. ledna 1943, jenž kladl důraz na popis nového hodnotního značení v podobě nárameníků a na záměnu ležatých límců se základnou za stojáčky. Zavedení nové uniformy včetně popisu bylo slavnostně oznámeno v novinách Rudá hvězda¹¹¹ ještě před vytištěním Příkazu NKO. Nové hodnotní značení mělo být vydáváno od 1. února a kompletně vyměněno do dne 15. února 1943. „Staré“ uniformy bylo povoleno donášet v souladu s tabulkovou životností pod podmínkou našití nárameníků. Brzy došlo ke zrušení alternativní možnosti vyrábět uzavřené manžety (nerozepínací) zavedené v jedné z aktualizací gimnast'orky vzor 1942 (žurnál „Тыл и засобовании RA“ tento krok hodnotil jako velmi rozumný).¹¹²

Stejně jako v případě blůzy vzor 1936 se Technické specifikace № 0668 na novou gimnast'orku v původním vydání nedaří dlouhodobě nalézt. Je dokonce možné, že se žádné původní vydání nezachovalo, poněvadž aktualizace Technických specifikací probíhaly přepisováním zastaralých pasáží a původní text se standardně zaškrťoval (místy až k naprosté nečitelnosti). Naštěstí pro nás byla dne 27. března 1943 dána do tisku „Rukověť ohledně šití rudoarmějské bavlněné gimnast'orky“ od A. N. Starodubcevy, s jejíž pomocí lze původní podobu i vývoj gimnast'orky spolehlivě zrekonstruovat.

Pokud jsou údaje ze 4. aktualizovaného vydání TU № 0668 ze dne 26. srpna 1947 pravdivé, tak si gimnast'orka v době války prošla čtyřmi aktualizacemi, z nichž poslední válečná byla schválena dne 20. dubna 1943 a další změny byly zaváděny až po skončení války. Technické specifikace jako takové byly nahrazeny novými až v roce 1951 po řadě dalších aktualizací, což je velká změna oproti předválečné praxi, která nedovolovala nahromadění příliš velkého množství aktualizací bez zavedení nového vzoru.

Ohledně zavedení nové gimnast'orky panuje až překvapivě lichotivý stereotyp, jehož podstata spočívá v předpokladu, že celá Rudá armáda byla ve velmi krátkém časovém období kompletně převléknuta do gimnast'orek se stojáčky. Bohužel se stejně jako v případě mnoha dalších (typicky nelichotivých) stereotypů i v tomto

¹¹⁰ Je pravdou, že nová gimnast'orka byla označována různě. Noviny Rudá hvězda určené plošně pro celou armádu novou gimnast'orku vojákům představily prostým popisem „gimnast'orka nového vzoru se stojáčkem a nárameníky“. „Příkaz NKO № 25“ (str. 31) ji dokonce popisuje jako „dosavadní gimnast'orku, která se liší jen stojacím límečkem, viditelnými knoflíky, absencí kapes a přítomností nárameníků“. Po určité době od zavedení do výstroje již vševojsková literatura obvykle neměla potřebu gimnast'orku nějak blíže specifikovat a omezovala se jen na označení „gimnast'orka“.

Oproti tomu se ve všech knihách vyjmenovaných v podkapitole „Přehled dokumentů obsahujících normy výdeje výstrojního materiálu a seznam hlavních informačních zdrojů“ včetně žurnálů „Тыл и засобовании“ zcela běžně setkáváme se standardním označením „gimnast'orka TU № 0668“, a to až na jednu jedinou výjimku. Konkrétně v „Instrukci 1943“ se lze na stránce 65 dvakrát setkat s výrazem „gimnast'orka 1943“ (tudíž tento název nelze apriori vyloučit jako špatný), ovšem v dalším textu i v přehledové tabulce na stránce 149 je ta samá gimnast'orka důsledně nazývána jako TU № 0668-42. Označení podle stojacího límce nebo podle čísla Technických specifikací však jednoznačně převažuje.

¹¹¹ Газета «Красная звезда № 002 (5373) от 3 января 1943 г.», стр. 1;

Газета «Красная звезда № 005 (5376) от 7 января 1943 г.», стр. 1.

¹¹² Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1945 г.», статья «Износ и ремонт хлопчатобумажного обмундирования» от В. Северского, стр. 28-29.

případě jedná o omyl. V první řadě se zapomíná na skutečnost, že podle „Příkazu NKO № 25“ nebylo cílem vyměnit všechny gymnastorky „starého typu“ za „nový typ se stojáčkem“, ale pouze nahradit dosavadní hodnotní značení za nárameníky a „staré typy“ uniforem donosit s nově našitými nárameníky až do skončení jejich tabulkové životnosti. Dle „Instrukce 1943“ se na „starých“ vzorech uniformy límce skutečně měnily za stojaté, avšak pouze v rámci kapitální opravy, která kromě přišítky límce zahrnovala též odpárání kapes a radikální předělání lišty.

Do reálné situace na frontě nám (nejen) z hlediska poměru gymnastorek „starého“ a „nového“ typu umožňuje nahlédnout fenomenální článek od docenta, plukovníka intendantní služby V. Severského v žurnálu „Тыл и заготовка“ № 2-3 z února a března 1945.¹¹³ Dozvíme se zde, že na počátku roku 1944 došlo na jednom ze skladů X-tého vojenského okruhu (do kterého dorazilo od aktivní armády velké množství bavlněných uniforem na opravu) k výzkumu, jehož účelem bylo zjistit průměrnou míru obnošení jednotlivých dílů a dílců gymnastorek a šarovar. Hlavními důvody k provedení tohoto výzkumu měla být zjištění, zda nová konstrukce gymnastorky nebude mít vliv na její celkovou životnost a zda by nebylo možné případnými úpravami životnost oděvů ještě o něco zvýšit. Z našeho pohledu jsou nejzajímavější vstupní údaje – 48,5 % gymnastorek bylo vyrobeno z melanzových tkanin předválečné produkce¹¹⁴ a 51,5 % z tkanin válečné produkce; ze všech prohlížených gymnastorek disponovalo 73,5 % ležatým límcem se základnou a 26,5 % stojáčkem! Na 90,5 % ležatých límců se základnou byla odhalena odřená či protržená místa, stojáčky se údajně díky své tužší konstrukci (obsahovaly tužící vrstvu v podobě lněného plátna) obnášely pomaleji. V textu je též zmíněno, že zrušení kapes na gymnastorce nemá na míru obnošení vliv.

Zmíněné zrušení kapes na bavlněných gymnastorskách mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru se ovšem netýkalo bavlněných gymnastorek velitelsko-důstojnického sboru (TU TK GIU KA № 0672) (bavlněné gymnastorky velitelsko-důstojnického sboru na rozdíl od bavlněných gymnastorek mužstva disponovaly kapsami, ovšem chyběly na nich náloketníky; kromě toho byly průvleky na hodnotní značení umístěny odlišně a namísto přišítky knoflíku se na každém rameni nacházely dva obnitkované otvory umožňující protažení provázku s navlečeným knoflíkem). Díky tomu je možné tyto dva typy gymnastorek na dobových fotografiích snadno rozlišit a prohlásit, že mnoho příslušníků mladšího velitelsko-důstojnického sboru i mužstva nosilo jim formálně nenáležící gymnastorky velitelsko-důstojnického sboru. Zda byl tento jev nějak předpisově ošetřen nebo se jednalo o tolerovaný prohřešek proti předpisu zatím nemůžeme posoudit.

V poválečném vývoji se konstrukce gymnastorek intenzivně měnila, avšak nový vzor byl definitivně zaveden až v roce 1951. Gymnastorka jako taková byla definitivně vyřazena z výstroje Sovětské armády až v roce 1969.

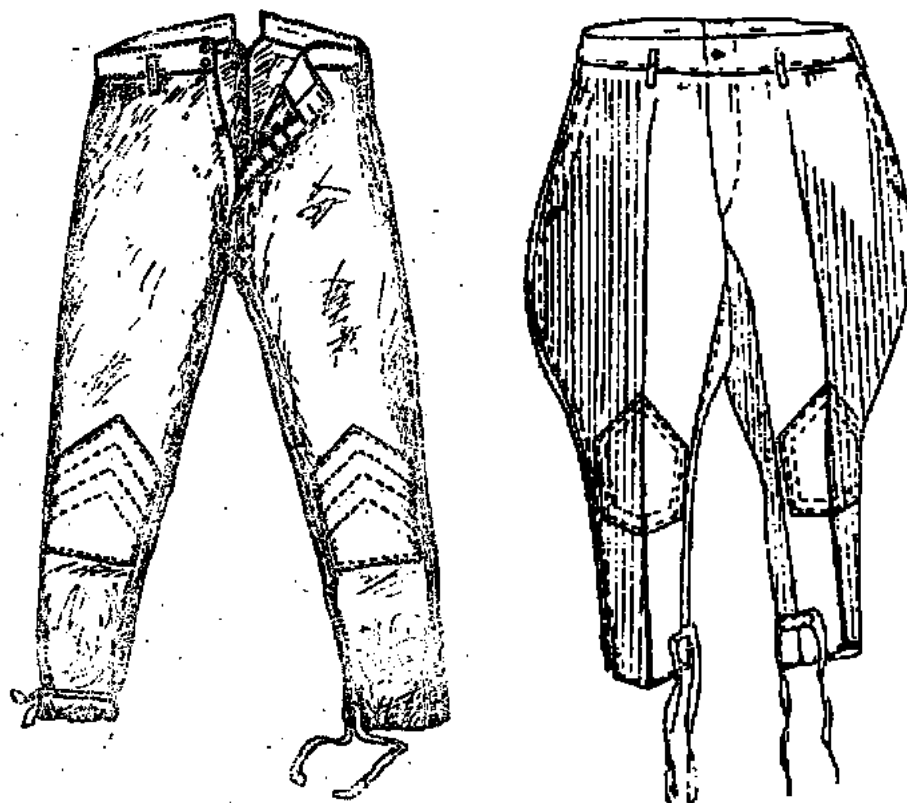
¹¹³ То же, стр. 26.

¹¹⁴ Vizte podkapitolu: „Rozdělení tkanin podle techniky barvení“.

ŠAROVARY LETNÍ BAVLNĚNÉ.

Stejně jako v případě bavlněné blůzy byl „základní“ předválečný vzor šarovar, podle kterého se odvíjel vývoj dalších vzorů až do počátku i v průběhu války, obsažen v nám nedostupných „TU 10. I. 1936“. Ani v jejich případě tudíž kvůli absenci dokumentace nezbyvá jiná možnost než porovnat následující vzor šarovar z roku 1939 se „Šarovary typu A pro všechny druhy vojsk kromě jezdeckta a hypomobilního¹¹⁵ dělostřelectva“ dle Resortního standardu 293 03–A ze „Sborníku 1933“. Na rozdíl od bavlněné blůzy zde lze pozorovat skutečně markantní změny střihu a celkového vzhledu výrobku.

Kromě odlišně vedených řad stehů v prostoru nákoleníků a absenci tzv. hodinkové kapsy u vzoru 1934 je nejzásadnější změnou upuštění od úzkého kalhotového střihu a zavedení rozšířeného střihu typu jezdeckých kalhot (pro pěchotu i jezdecktvo).

Obr. 13. Šarovary letní typ A (Sborník 1933) – nalevo.

Obr. 14. Šarovary bavlněné mužstva RA – napravo.

ST CU NKO № 1521 (25. srpna 1939).

Koncept šarovar vyráběných v rozšířeném střihu typu jezdeckých kalhot doplněných o tzv. hodinkovou kapsu se ukázal být životaschopným a zůstal nezměněn po celou dobu války i v poválečném období. Přesto se čas od času objevovaly hlasy volající po jeho zrušení a nahrazení původním úzkým střihem –

¹¹⁵ Hypomobilní = tažený koňmi.

v „Intendančním žurnálu № 1 z října 1940“¹¹⁶ se mezi jinými návrhy na změnu dosavadního vývoje uniformy Rudé armády objevuje právě návrh na zrušení jezdeckého střihu šarovar, protože dle mínění autora vypadají nevojensky (což bylo v mnoha reakcích na tento článek razantně odmítnuto). Tento nápad ve stejné podobě znovu probleskl v žurnálu „Тыл и засобование № 9 ze září 1942“.¹¹⁷

Čistě formálně probíhal vývoj bavlněných šarovar přímočaře bez slepých míst a téměř shodně s bavlněnými blůzami. První navazující Technické specifikace vyšly v roce 1939 a jako první měly zavádět dvouliterní velikostní systém, nicméně dle „Zbožíznaství 1941“ se jej stejně jako v případě blůz nepodařilo zavést a výroba pokračovala podle původních TU 10. I. 1936.¹¹⁸ Je poněkud nepochopitelné, proč se Zbožíznaství (dané do tisku 19. 10. 1940) soustředilo na popis nezavedených šarovar vzor 1939 v době, kdy byly již téměř půl roku (od 24. července 1940) neaktuální a místo nich měla již dávno běžet výroba nového vzoru 1940. V roce 1942 byla vydána brožura „Šití (výroba) rudoarmějských bavlněných šarovar“ určená jako návod pro továrny, průmyslovou kooperaci i samostatné pracovnice. Vzor 1940 byl formálně nahrazen novým až v roce 1944, jenž se dočkal konce války a vyřazen byl až v roce 1951.

Tento přehledný vývoj šarovar bez slepých míst a jasnou posloupností vzorů je ve skutečnosti bohužel realitou pouze na papíře. Technické specifikace se sice tváří, jako kdyby k žádným podstatným změnám nedocházelo, ale po konfrontaci se zmíněnou brožurou zjistíme šokující skutečnost. Nejradikálnější změny v konstrukci šarovar proběhly právě v roce 1942 a i přes klíčové zásahy do konstrukce nedošlo nejen k zavedení nového vzoru, ale ani k jakékoliv zmínce o změnách v žádných Technických specifikacích.

Bavlněné šarovary mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru jsou současnou literaturou považovány buďto za nezajímavou či díky jasné posloupnosti Technických specifikací snadno rozluštitelnou záležitost, ale v tomto případě je opak pravdou a šarovary můžeme směle označit za nejzrádnější a nejproblematictější oděvní součást Rudé armády z kategorie bavlněných oděvů.

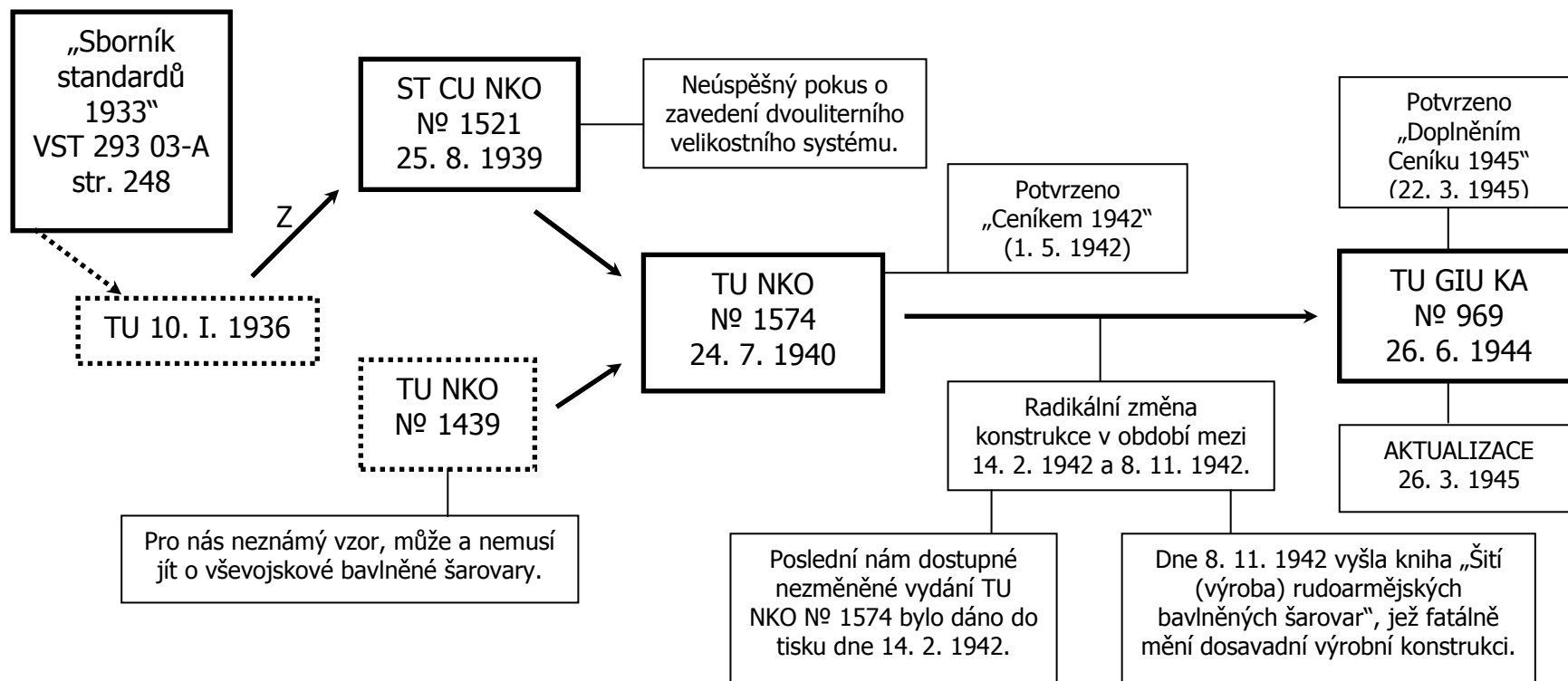
Kromě „zamlčené“ modernizace v roce 1942 trpí veškerá dostupná výrobní dokumentace k šarovarům absencí několika klíčových informací, které je možné zrekonstruovat až ve chvíli, kdy člověk disponuje veškerými Technickými specifikacemi od roku 1939 do roku 1944. Pokud se člověk pokusí o výrobu šarovar pouze podle brožury „Šití (výroba) rudoarmějských bavlněných šarovar“ z roku 1942, tak neomylně skončí ve slepé uličce a šarovary oprávněně prohlásí za nevyrobitelné (kvůli neodpovídajícím rozměrům některých podšívkových dílů, na něž zapomněli autoři upozornit). Problematická místa budeme analyzovat postupně podle chronologického pořádku v následujícím textu. Vzhledem k popsáním skutečnostem si provizorně rozdělíme vývoj šarovar bez ohledu na vzory na dva hlavní časové úseky rozdělené rokem 1942.

¹¹⁶ «Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошапка, стр. 109.

¹¹⁷ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Экипировка бойца» от П. Смирнова, стр. 45.

¹¹⁸ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 105.

ŠAROVARY MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU) RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Předválečný vývoj a šarovary vzor 1940 do roku 1942. Vzhledem k absenci Technických specifikací je bohužel zcela nemožné odpovědět na klíčovou otázku: „čím se lišily šarovary vzor 1940 od vzoru 1936“. Jediný momentálně potvrzený rozdíl nám poskytuje „Zbožíznalství 1941“¹¹⁹ – jedná se o velikostní zastoupení. Zatímco vzor 1936 byl vyráběn podle neliterního šestivelikostního systému a nezavedený vzor 1939 počítal s dvouliterním šestivelikostním systémem, tak šarovary vzor 1940 byly (stejně jako v případě bavlněných blůz) vyráběny jen v pětivelikostním neliterním systému (první velikost byla zrušena a celé číslování se posunulo, tj. velikost 5 u vzoru 1940 odpovídá velikosti 6 u vzoru 1936 atd.).¹²⁰

Z hlediska konstrukce se šarovary vzor 1939 i 1940 na rozdíl od pozdějších variant (vzor 1940 od roku 1942, vzor 1944) lišily v následujících bodech:

1) před rokem 1942 se s každou velikostí šarovar měnily rozměry kapsových váček, zatímco po roce 1942 se objevila stabilní velikost kapsového váčku bez ohledu na velikost šarovar; změnil se také typ dosud používaného švu (francouzský šev);¹²¹

2) od roku 1942 se v prostoru křížení sedového a krokových švů z rubové strany objevuje tužící díl, jenž se v předchozích vzorech nevyskytoval;

3) přední rozporek se do změn konstrukce v roce 1942 zapínal na kalhotový háček a očko zajištěné čtvercovou řadou stehů; po roce 1942 se očko připevňovalo zakřivenou řadou stehů a z rubové strany bylo překryto podšívkou.¹²² Jedná se o viditelný a markantní rozdíl, vizte obr. 15 a 16.

¹¹⁹ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 106.

¹²⁰ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 10.

¹²¹ Vizte obr. 48.

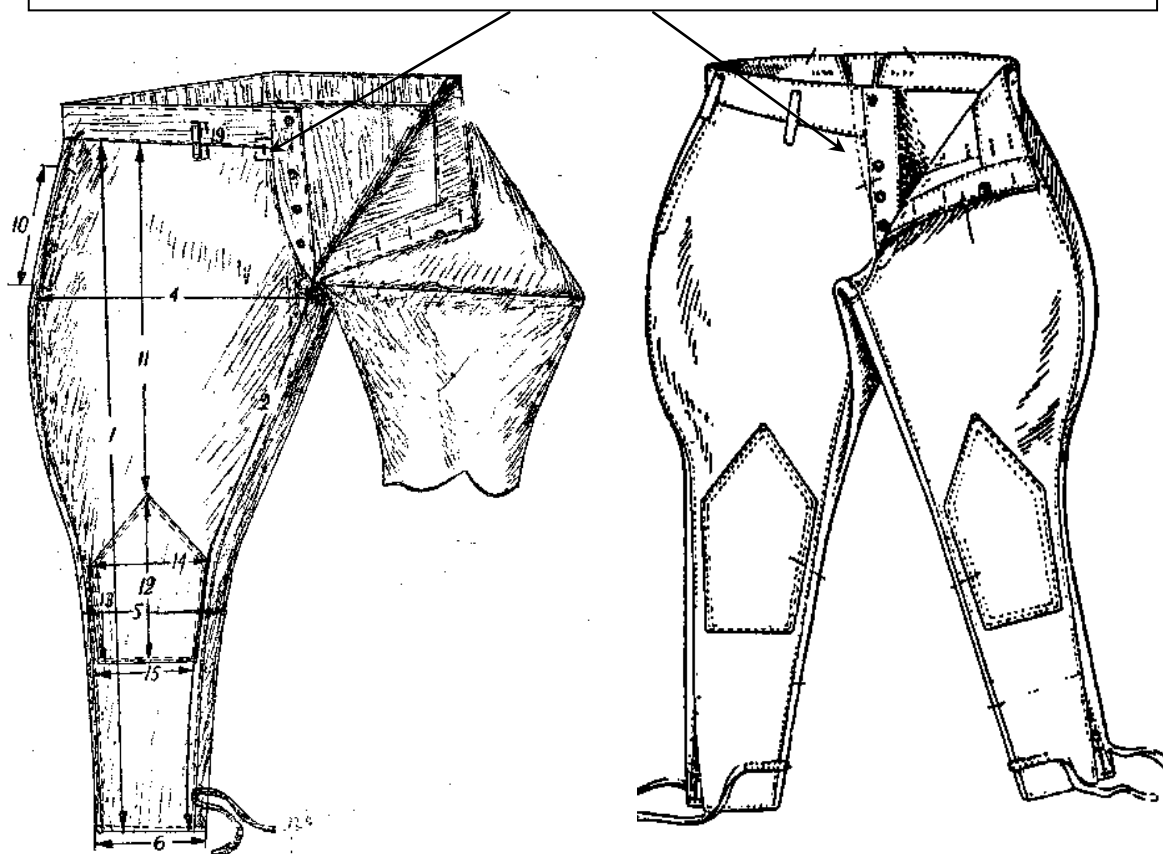
¹²² Kromě výše vyjmenovaných rozdílů trpěly Technické specifikace na šarovary širokou paletou různorodých nedostatků. Nejhorším z nich je skutečnost, že v žádných Technických specifikacích (ani v brožurě „Výroba (šití) rudoarmějských bavlněných šarovar 1942“) nejsou ve střihových nákresech vůbec zaznamenány nástřihy bočních kapes, na které se popis technologie zhotovování oděvu odvolává, což prakticky znemožňuje přesně stanovit předpisové umístění průhmatů bočních kapes. Pouze pečlivou sumarizací dostupných informací (horní kraj kapsového váčku se musí shodovat s pasovým límcem; první podsádka boční kapsy musí přesahovat dolní nástřih o 2 cm; upřesnění dolního uzašití bočních kapes v tabulce hotových rozměrů) lze stanovit dvě krajní polohy, ve kterých se kapsové váčky mohou nacházet. Tyto dvě krajní polohy jsou naštěstí ve výrobních tolerancích, tudíž je šarovary možné vyrobit, avšak přesné předpisové umístění průhmatů kapes zůstává stále nejasné. Navíc je při těchto propočtech třeba brát v úvahu informace ohledně rozdílného umístění nástřihů na přední a zadní polovici šarovar („Praktikum laboratorních prací kurzu technologie výroby a zbožíznalství vojenských oděvů 1939“, str. 19), což celou situaci dále komplikuje.

Podobná situace nastává s hodinkovou kapsou (na jejím umístění mimo jiné závisí také umístění průvleku určeného k provlékání kalhotového řemínku). Text upřesňující technologii zhotovování hodinkové kapsy i umístění průvleku je naštěstí ve všech TU shodný, ale zaznamenat nástřihy do střihových nákresech se autoři odhodlali až v případě šarovar vzor 1944.

Omezili jsme se zde jen na vyjmenování dvou skutečně problematických pasáží, avšak komplikovaných míst je v Technických specifikacích všech vzorů šarovar početně. Typicky se rozchází reálné umístění náhleníků (podle závazných údajů v tabulce hotových rozměrů) s jejich umístěním ve střihových nákresech. Výrobní dokumentace libovolného vzoru šarovar nepočítá s přidavkem materiálu na zapravení dolních rozparků polovic a z tohoto důvodu dochází v prostoru rozparků ke zúžení, které by bylo podle dnešních měřítek považováno za defekt. Pasové límce by se měly vykrajovat po útku, což zcela rozbíjí jednotný dezén šarovar (stejně jako v případě límce u neaktualizovaných TU na gimnast'orku № 0668).

Technické specifikace popisující výrobu šarovar vzor 1940 byly schváleny 24. července 1940. Dne 20. listopadu 1940 k nim byl přiložen krátký soupis upřesňující několik drobných chyb či nejasných míst týkajících se technologie zhotovování oděvu. Dne 14. února byly tyto TU znovu vytištěny zcela beze změn (pouze byly do textu začleněny připomínky k technologii zhotovování oděvu z listopadu 1940). Jedná se o konečné datum, v němž máme potvrzenou původní variantu Technických specifikací jako platnou. Následuje devítiměsíční informační mezera a 8. listopadu 1942 jde do tisku brožura „Šití (výroba) rudoarmějských bavlněných šarovar“ obsahující všechny výše zmíněné konstrukční změny (a návrat k šestivelikostnímu systému).

Na obrázcích 15 a 16 je znázorněn jediný viditelný rozdíl mezi původními šarovary vzor 1940 a jejich „modernizovanou variantou“ z roku 1942. Zatímco na obr. 15 lze vidět, že je očko určené k zapínání předního rozparku zajištěno čtvercovou řadou stehů, u obr. 16 je jasně patrné, že je totéž očko zajištěno podšívkou pomocí zakřivené řady stehů. Všechny ostatní rozdíly jsou také markantní, ale bohužel se jedná o součást vnitřního vypracování oděvů a nelze je vysvětlit s pomocí těchto obrázků.

Obr. 15. „Původní“ šarovary vzor 1940 bohužel nejsou opatřeny obrázkovou přílohou. Z tohoto důvodu je pro názornost uveden ST CU NKO № 1521 (25. srpna 1939) u nějž je zapínání předního rozparku z technologického hlediska řešeno zcela identicky.

Obr. 16. Šarovary vzor 1940 s „modernizací z roku 1942“ (8. listopad 1942).

Vzor 1940 od roku 1942 a vývoj do konce války. Tiché zavedení nové konstrukce se však neobešlo bez zásadních problémů, poněvadž v brožuře „Šití (výroba) rudoarmějských bavlněných šarovar“ chybí dva zcela klíčové údaje – mezi stříhovými nákresy zcela chybí nákres kapsového váčku (jeho shoda s následujícím

vzorem šarovar 1944 je prokazatelná jen na základě shodných rozměrů v tabulce hotových rozměrů).¹²³ Druhý chybějící údaj se týkal nového způsobu zajištění kalhotového očka pomocí podšívky. Tento způsob si vyžadoval rozšíření podšívkových dílů nákytové i podkrytové lišty, což bohužel autoři brožury zcela opomněli zmínit a tato skutečnost je uvedena až u následujících šarovar vzor 1944. Bez této informace jsou podšívkové díly zúženy a zajištění očka je možné jen s krajním vypětím sil a porušením kritérií kladených na šířku švových záložek. Tyto dva nedostatky ve výsledku vedou k závěru, že jen na základě údajů této brožury je téměř nemožné šarovary zhotovit.

Je poměrně zajímavé nahlédnout v souvislosti s vývojem šarovar do „Instrukce 1943“.¹²⁴ V přehledových tabulkách na konci této instrukce lze nalézt všechny součásti uniformy Rudé armády včetně číslování TU. Veškeré informace jsou v perfektním pořádku, pouze v případě šarovar je přítomno rozpačité označení „Šarovary TU № 1374 a TU 1943“. V případě prvního čísla se jedná o překlep a odkazuje na TU № 1574. tj. na šarovary vzor 1940. Druhé označení „šarovary 1943“ se nevyskytuje v žádném jiném nám dostupném dokumentu, avšak přímo se nabízí hypotéza, že se autoři instrukce snažili nějakým způsobem označit nové vzhledově odlišné šarovary, které se soudě dle data otištění brožury „Šití (výroba) rudoarmějských bavlněných šarovar“ mohly začít objevovat ve výstroji právě na přelomu let 1942/43.

Poslední válečný vzor šarovar byl zaveden Technickými specifikacemi № 969 dne 26. června 1944. Dne 26. března 1945 byly k těmto TU doplněny některé opomenuté údaje technického charakteru.

Při podrobném porovnání stříhových nákrešů v brožuře a TU № 969 z roku 1944 s „modernizací šarovar z roku 1942“ zjistíme, že jediné reálné změny lze vyzorovat u stahovacích pásků a u podsádek bočních kapes – oba tyto díly mají jiné rozměry.¹²⁵

Jedinou skutečnou novinkou bylo zavedení zadní kapsy umístěné na pravé hýždi. V žurnálu „Тыл и засобование № 2-3 z února a března 1945“ se dočteme, že se „od června 1944 začaly nákolényky přišívat výše, než bylo předepsáno dřívě“.¹²⁶ Jedná se však o odkaz na původní Technické specifikace před zavedením změn. „Modernizované“ šarovary z roku 1942 se svou konstrukcí téměř dokonale shodují s novým vzorem 1944 a jedinou skutečně podstatnou změnou je zavedení zadní kapsy. Nové šarovary vzor 1944 jsou tudíž jen mírným vylepšením a potvrzením toho, co v praxi existovalo již téměř dva roky. V rámci bavlněných oděvů Rudé armády se jedná o ojedinělý jev a dodnes pro nás zůstává otázkou co TK GIU KA vedlo k tomu, aby dostatečně jasně neupozornil na takto zásadní změny v konstrukci bavlněných šarovar mužstva.

¹²³ V případě této brožury se TK GIU KA rozhodl zavést do praxe novou metodu značení stříhových nákrešů jejíž součástí nebyla tabulka rozměrů. Kvůli její absenci je kontrola kapsových váček možná jen pomocí tabulky hotových rozměrů, což bohužel není ideální.

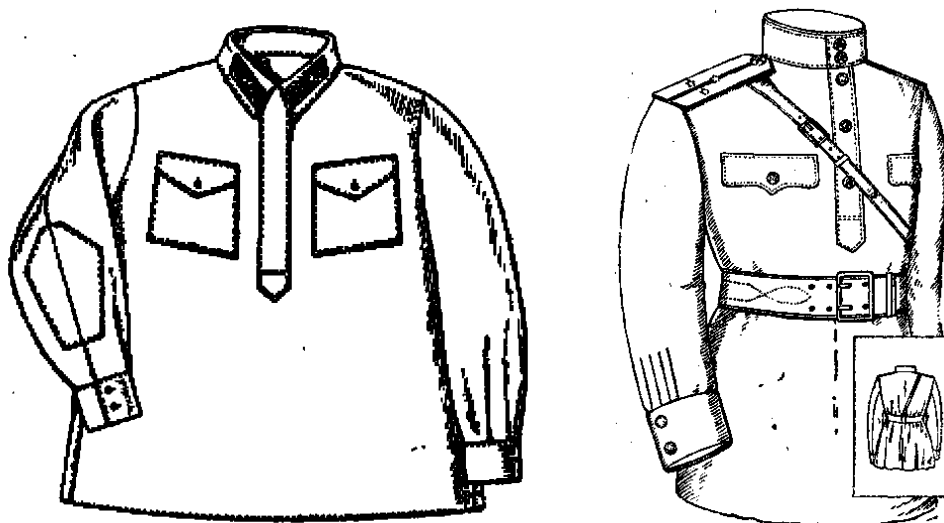
¹²⁴ «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943, стр. 149.

¹²⁵ Zcela nepatrné změny lze nalézt v tužícím dílku. V přední polovici je o 1 mm změněna tolerance v prostoru umístění boční kapsy, v zadní polovici byl opraven překlep u nejvyššího bodu „Т“. Celková délka přední i zadní polovice byla zkrácena o 5 mm. V hotových šarovarech byla změněna povolená odchylka šířky v kolenu o 0,5 cm.

¹²⁶ Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1945 г.», статья «Износ и ремонт хлопчатобумажного обмундирования» от В. Северского, стр. 27.

HODNOSTNÍ ZNAČENÍ.

Vývoj hodnostního značení Rudé armády ve 40. letech lze velmi snadno rozdělit do dvou pomyslných časových úseků. Za první úsek může být považováno prakticky celé období od vzniku Rudé armády až do přelomu let 1942/43. V tomto období Rudá armáda využívala různé kombinace rukávových znaků a tzv. petlic (hodnostní značení přišívané k límci uniformy). V roce 1943 spolu se zavedením nového typu gymnast'orky se stojatým límcem bylo do výzbroje přijato nové hodnostní značení v podobě nárameníků.

Obr. 17. Gimnast'orka bavlněná mužstva s na límci našitými gymnast'orkovými petlicemi.

Obr. 18. Gimnast'orka bavlněná velitelsko-důstojnického sboru s nárameníky.

Petlice gymnast'orkové a kabátové. Poslední předválečné Technické specifikace na petlice byly uvedeny v platnost dne 12. prosince 1940.¹²⁷ TK GIU KA byl již s největší pravděpodobností seznámen se „Stanoviskem 129-55ss“ (uvedeným v platnost 18. ledna 1941), poněvadž stanovil lhůtu platnosti těchto nových TU na od posledního kvartálu roku 1940 do konce prvního pololetí roku 1941. Co vedlo TK GIU KA k vydání Technických specifikací s tak krátkou dobou očekávané životnosti nemůžeme bohužel kvůli absenci předchozí dokumentace na petlice „ST CU NKO № 1454“ zjistit.

Dne 1. března 1941 byly zavedeny do výroby nové petlice v barvě khaki Prozatímními TU TK GIU KA № 008-41. Navzdory často zažitému přesvědčení nebyl vznik maskovacích petlic v barvě khaki diktován až válečnými podmínkami. Tato Prozatímní TU ani nenahrazovala petlice barevné, což lze dobře dokázat

¹²⁷ Nové petlice byly ve vojsku zaváděny postupně. Více podrobností vizte:

T. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 152-155;

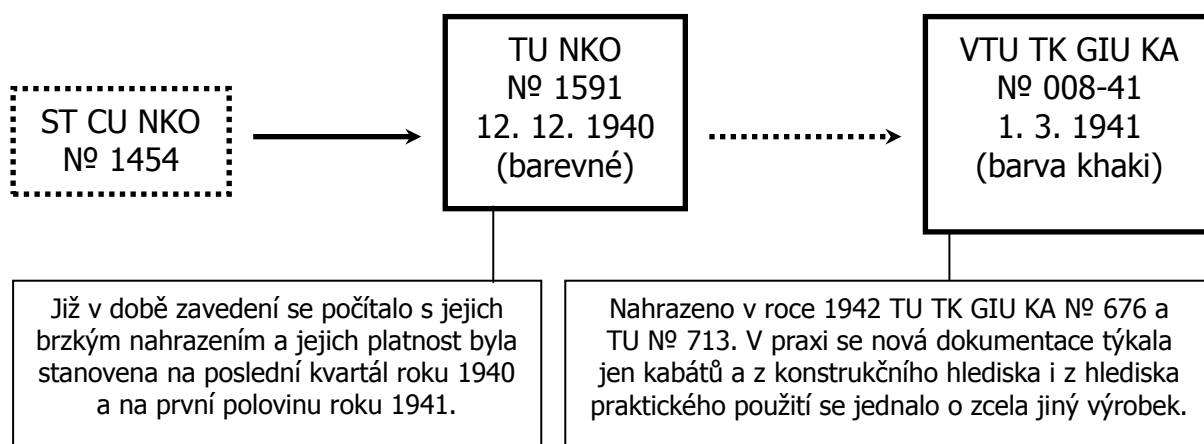
Газета «Красная звезда от 27 августа 1940 г.», (средний и старший комначсостав);

Газета «Красная звезда от 3 ноября 1940 г.», (младший и рядовой состав).

tzv. „Dodatkem k TU NKO № 1591“ vydaným již po zahájení války dne 27. června 1941.

Příčina tohoto stavu je prostá a vysvětlení se skrývá právě ve „Stanovisku 129-55ss“, jež počítalo s barevnými petlicemi jen na dobu míru a khaki petlicemi jen na dobu války. Vzhledem ke skutečnosti, že Rudá armáda měla být přestrojena v souladu se „Stanoviskem 129-55ss“ až v říjnu 1942, byla situace s petlicemi v době vypuknutí války nepřehledná. Z tohoto důvodu byl dne 1. srpna 1941 vydán „Příkaz NKO № 253“, jenž (mimo jiné) přikazoval Hlavnímu intendantu do 20. srpna rozeslat všem frontům maskovací petlice i maskovací hodnostní značení v barvě khaki.¹²⁸

Petlice gymnast'orkové a kabátové:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

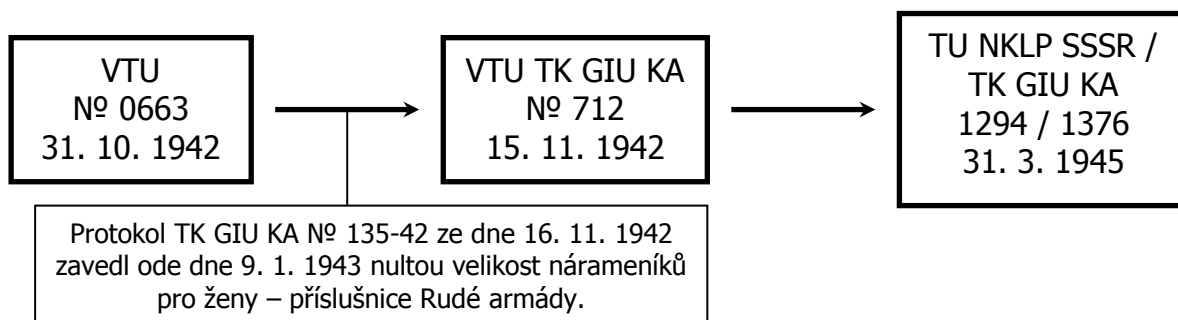
Nárameníky. Nově zavedené nárameníky se na rozdíl od petlic (jejichž konstrukce byla v podstatě identická ve všech případech a rozdíl spočíval pouze v barvě materiálu) dělily podle své konstrukce na tvrdé všívané a snímatelné a na měkké všívané a snímatelné. Kromě toho se nárameníky dělily také na polní variantu (pole barvy khaki a lem dle druhu vojska) a každodenní variantu (pole i lem barevné podle druhu vojska).

¹²⁸ «Приказ Народного Комиссара Обороны № 253 об изменении в форме Красной Армии на военное время», 1941 г.;

«Журнал Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1943 г.», Официальный раздел «О введении новых знаков различия..., правила ношения формы одежды...», стр. 43-49.

Tyto petlice byly určeny „pro všechny velitelsko-důstojnický sbor, jenž se nachází v prostoru bojové činnosti i v pochodových útvarech (маршевая часть).

Nárameníky mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Jednou z nezodpovězených otázek jsou motivy vedoucí k nahrazení petlic nárameníky. „Příkaz NKO № 25“ zavádějící nový typ uniformy s nárameníky i noviny Rudá hvězda¹²⁹ se k této otázce nevyjádřily. Oficiální stanovisko přinesla brožura „O vojenské uniformě a náramenících“¹³⁰ daná do tisku o necelý měsíc později, 10. února 1943. Jednalo se patrně o velmi citlivé téma, poněvadž prakticky celá brožura opatrně zdůvodňuje, že nárameníky jsou tradiční součástí ruské uniformy a jedná se o akt přiznání návaznosti na slavné vojenské tradice, což je gesto, které rozhodně nemá nic společného s nárameníky ve smyslu symbolu bývalé bílé gardy. Akt přijetí nárameníků měl údajně zlepšit vzhled vojáků a „dodat jim na vážnosti“. Toto oficiální stanovisko se neustále opakovalo ve všech válečných tiskovinách, které se dotkly tématu nárameníků – např. žurnál „Týl a zásobování № 1 z ledna 1945“.¹³¹

Zůstává ovšem otázkou v čem tkvěla skutečná příčina zavedení nové uniformy a nového hodnotního značení, a to zejména v době války. Lze najít náznaky (byť zatím neprůkazné), že se idea zavedení nárameníků objevovala v rámci TK GIU KA již před válkou, podle všeho kvůli nemožnosti pohodlného měnění přišitých petlic a hromadění blůz ve skladech.¹³² Ať už se jedná o pravdu či mystifikaci, tak zavedení nárameníků i nové gymnastorky znamenalo nemalé zvýšení zátěže na týl a nezdá se pravděpodobné, že by zmíněné tradice nemohly počkat na konec konfliktu a že příčiny pro tak radikální změnu musely být pádnější.

¹²⁹ Газета «Красная звезда № 002 (5373) от 3 января 1943 г.», стр. 1; Газета «Красная звезда № 005 (5376) от 7 января 1943 г.», стр. 1.

¹³⁰ А. Кривицкий, «О военном мундире и погонах», Уфа 1943 г.

¹³¹ «Журнал Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Вещевое снабжение Красной Армии» от П. Драчева, стр. 21.

¹³² «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Всем родам войск – единую форму» от А. Цкловера, стр. 96.

Nově zaváděným gymnast'orkám a nárameníkům se pochopitelně nevyhnuly „dětské nemoci“, které se neprojeví jen zmíněným rychlým nahrazením původních Technických specifikací novými,¹³³ ale také tak zásadní věcí, jakou byl nesoulad umístění knoflíků a oček na uniformě s délkou nárameníků.¹³⁴ S výjimkou nejmenší velikosti gymnast'orky nelze bez větší či menší míry obtíží připnout nárameník bez nežádoucích deformací kvůli jeho nedostačující délce, přičemž u gymnast'orek sudých velikostí se tento problém stává neřešitelným. TK GIU KA si však byl tohoto problému očividně vědom ještě před zavedením nárameníků do výzbroje, nicméně namísto přepracování Technických specifikací se rozhodl situaci řešit vydáním „Instrukce I-Nº 732“ dne 8. ledna 1943.¹³⁵

Zmíněná Instrukce měla za úkol seznámit vojáky s novým hodnostním značením a také vysvětlit postup jeho připevnění k uniformě. Tento postup počítal s přemístěním knoflíku nebo průvleků tak, aby vzdálenost mezi nimi odpovídala délce nárameníku. Důležité bylo zachovat umístění nárameníku přesně na středové linii (ramenním švu) bez přemístění dozadu nebo dopředu (v budoucnu budou gymnast'orky modernizovány mimo jiné posunutím očka směrem dopředu). Instrukce se týkala též „starého typu“ gymnast'orky s ležatým límcem se základnou.

V roce 1944 vyšla kniha „Výroba nárameníků pro příslušníky Rudé armády“ od F. P. Pudnika.¹³⁶ Jedná se o kompilát Technických specifikací na všechny existující nárameníky Rudé armády spolu s doporučenou technologií zhotovování nárameníků i kabátových petlic a praktickými radami včetně informací ohledně využití odpadového materiálu z výroby.¹³⁷

Poslední válečné Technické specifikace byly uvedeny v platnost dne 31. března 1945. Jako první (nepočítáme-li knihu F. P. Pudnika) uvádějí barvu lemu i pole pro všechny druhy vojsk, zatímco v předchozích Technických specifikacích na nárameníky tato informace chyběla.

Přestože byly téměř na všech nově zaváděných trupových oděvech zrušeny ležaté límce a v souvislosti s tím i petlice, lze ve výstroji Rudé armády najít jednu součást uniformy, které se tato skutečnost netýkala – kabáty. Kabátové petlice (zcela odlišného tvaru než jejich předchůdkyně) jako jediné zůstaly ve změněné podobě zachovány i po zavedení nového typu hodnostního značení do výzbroje v roce 1942/3. Jejich role byla již čistě estetická a žádné rozlišovací značení se na ně na rozdíl od nárameníků nepřisílalo ani nepřipínalo (vizte obr. 19 a 20).

Technické specifikace na kabátové petlice mají v porovnání s Technickými specifikacemi na nárameníky jednu velkou výhodu spočívající ve skutečnosti, že obsahují kompletní seznam barev lemu a polí pro všechny druhy vojsk a služeb, což bylo v případě nárameníků opomenuto. Slabina tkví v tom, že o jejich finální podobě po příchodu k límci kabátu se zmiňuje pouze „Příkaz NKO Nº 25“, který sice upřesňuje

¹³³ Dne 9. ledna 1943 byly dodatečně zavedeny nárameníky velikosti 0 pro příslušnice RA: «Изменение Протокола № 135-42 от 16 ноября 1942 г.», 1943 г.

¹³⁴ Pro gymnast'orky velikosti 1 a 2 byly předepsány nárameníky 1. velikosti (14 cm), pro gymnast'orky velikosti 3 a 4 nárameníky 2. velikosti (15 cm) a pro gymnast'orky velikosti 5 a 6 nárameníky 3. velikosti (16 cm).

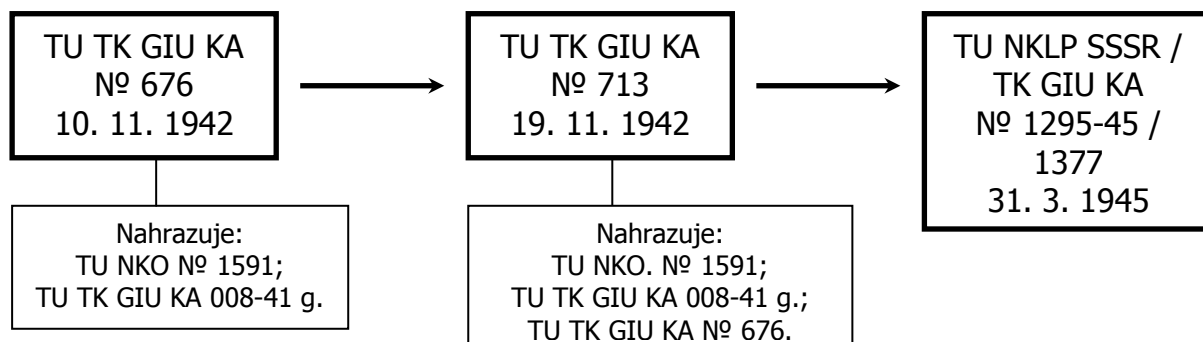
¹³⁵ «Инструкция № 732 – Правила подбора, закрепления на предметах обмундирования и ношения погонов личным составом Красной Армии», 1943 г.

¹³⁶ Ф. П. Пудник, «Изготовление погонов личного состава Красной Армии», Москва 1944 г.

¹³⁷ Ze zbytků materiálu určeného k vytváření lemu byly vyráběny tzv. stužky za zranění (отличительные знаки о числе ранений). Pro více informací vizte: Газета «Красная звезда № 165 (5229) от 16 июля 1942 г.», стр. 1.

místo přišití i místo umístění knoflíku, avšak už se nezmiňuje, jak má být zmíněný knoflík připevněn. Kabátové petlice bohužel ignoruje i zmíněná „Instrukce I-Nº 732“ ze dne 8. ledna 1943 a F. P. Pudnik ve své knize řeší čistě technologii zhotovování nárameníků a kabátových petlic a nikoliv jejich připínání či přišívání.

Petlice kabátové po roce 1942:

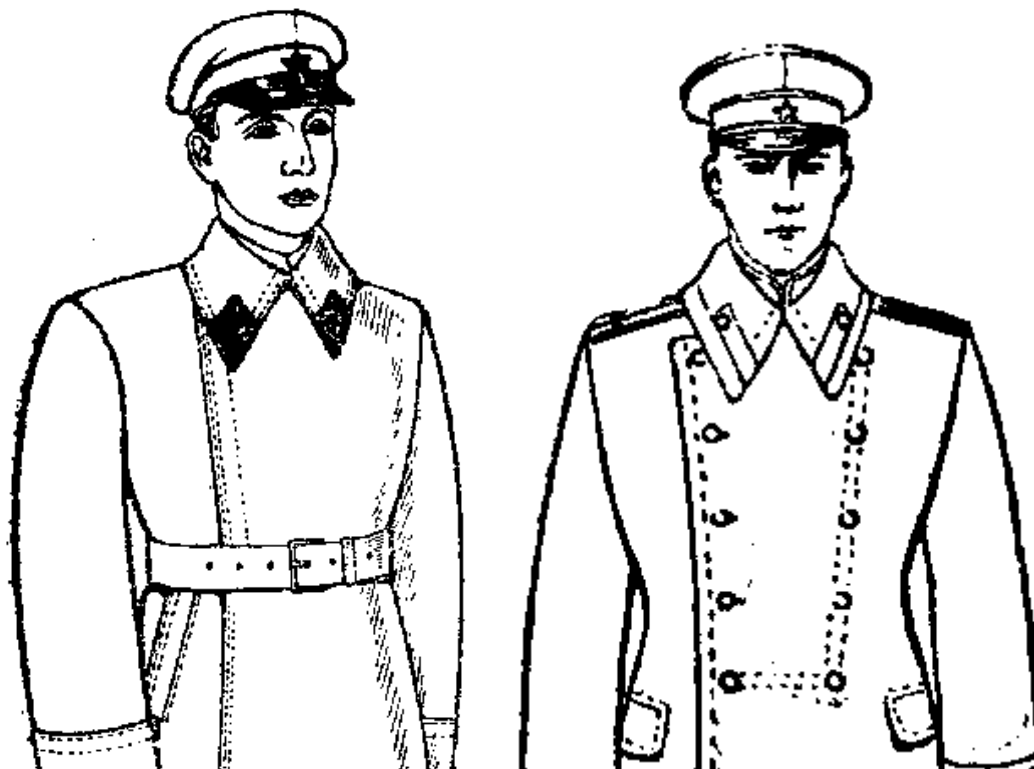
Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Obr. 19. Kabát mužstva s na límcí přišitými kabátovými petlicemi před rokem 1943.

Obr. 20. Kabát velitelsko-důstojnického sboru s přišitými kabátovými petlicemi používanými od roku 1943 a s připnutými nárameníky.

K hodnotnímu značení Rudé armády (petlicím i nárameníkům) byly podle druhu vojska či služby též připínány tzv. emblémy. Problematika emblémů však není vzhledem k omezenému prostoru v této diplomové práci řešena.¹³⁸

Kromě emblémů byly na každodenních náramenících Rudé armády vytvářeny tzv. šifry označující útvar, ke kterému každý jednotlivý voják patřil. Ani tato problematika se však bezprostředně netýká konstrukce nárameníků a z tohoto důvodu zde není zohledněna.^{139, 140, 141}

¹³⁸ Emblémy určené k připínání na hodnotní značení byly v průběhu války také aktualizovány: «ВТУ ТК ГИУ КА № 0725 – Эмблемы и знаки различие Красной Армии», 10 декабря 1942 г.; «ТУ ТК ГИУ КА № 910 – Эмблемы и знаки различие Красной Армии», 26 декабря 1944 г.

¹³⁹ V době války bylo vydáno postupně šest instrukcí týkajících se vytváření šifer na každodenních náramenících, přičemž byly údajně všechny rychle poztráceny přímo u útvarů:

«Приказ Начальника тыла Вооруженных Сил Союза ССР № 43 – Инструкция о клеймлении предметов вещевого имущества и наложении трафаретов на погоны в войсковых частях и на кораблях Вооруженных Сил СССР», 15 июня 1946 г.

¹⁴⁰ Rudoarmějci s ukončeným středním a vyšším vzděláním měli v době přijímače nosit stejné hodnotní značení jako frekventanti vojenských škol:

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 153.

¹⁴¹ K problematice lemů nárameníků mužstva a mladšího důstojnického sboru zdravotnické a veterinární služby:

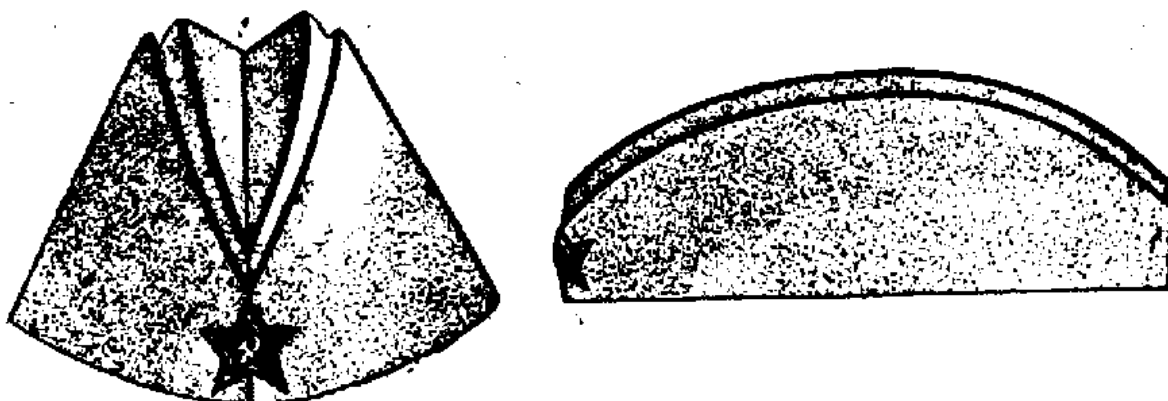
Obdobně jako v případě šarovar lze i v případě nárameníků určených pro zdravotnickou a veterinární službu zaznamenat zajímavý paradox, který si zasluhuje naši pozornost. Jak již bylo zmíněno v textu – první dvě Technické specifikace na výrobu nárameníků mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru z roku 1942 opomíjejí jisté druhy vojsk a služeb, což je bohužel také případ zdravotnické a veterinární služby. Jediný zdroj informací jsou tudíž první dvě Technické specifikace na výrobu kabátových petlic z roku 1942. Zde je jasně řečeno, že nárameníky (každodenní i polní) mají disponovat lemem v rudé barvě. Tuto skutečnost potvrzuje jak žurnál „Тыл и засобование № 2-3 z roku 1943“, tak také Technické specifikace na nárameníky i petlice z roku 1945. Formálně je tudíž vše v pořádku a zdravotnická a veterinární služba má disponovat rudými lemy, na nichž se shodují všechny Technické specifikace.

Tuto jednotu nám nicméně narušují dva důležité dokumenty. Prvním z nich je „Dopis TI 164/152/116“ ze dne 18. ledna 1943 podepsaný Předsedou TK GIU KA plukovníkem intendantní služby Aginským a Náčelníkem 1. sekce TK GIU KA podplukovníkem intendantní služby Rtiščevem. Tento dopis se odvolává na nově zavedené vojenské hodnosti příslušníků zdravotnické a veterinární služby a v souvislosti s nimi zavádí drobné změny v jejich uniformě. Pro nás je podstatné, že zatímco důstojnickému sboru přisuzuje tento dokument jeho dosavadní rudý lem, tak v případě mladšího důstojnického sboru a mužstva tento lem ponechává jen na každodenních náramenících, zatímco na jejich polní variantu nově zavádí tmavě zelený lem. O kabátových petlicích se tento dopis paradoxně nezmiňuje a tudíž na jejich polní variantě zůstává lem rudý.

Teoreticky by se mohlo jednat o překlep, nicméně tuto možnost vyvrací F. P. Pudnik ve své knize „Вýроба нараменикóв про прислушники РА 1944“. V dokonalém souladu zde opakuje vše, co bylo popsáno ve zmíněném dopisu, tj. že všechny nárameníky vždy disponují rudým lemem s jedinou výjimkou, kterou představují polní nárameníky mužstva a mladšího důstojnického sboru. V případě petlic se opět se zmíněným dopisem dokonale shoduje a potvrzuje, že na všech petlicích má být lem rudý. Z těchto informací lze usuzovat, že v době války měly polní nárameníky zdravotnické a veterinární služby disponovat pouze lemy tmavě zelené barvy, ovšem reálná praxe zůstává otázkou.

LODIČKY MUŽSTVA BAVLNĚNÉ A SOUKENNÉ.

Lodičky byly zavedeny „Příkazem NKO SSSR № 176“ dne 3. prosince 1935 a vydávaly se všem příslušníkům Rudé armády s výjimkou těch, kteří se nacházeli v horkých oblastech (Středoasijský VO, Zakavkazský VO a Severokavkazský VO, útvary dislokované na Krymu). Těmto vojákům náležely panamy.¹⁴²

Obr. 21. Lodička bavlněná mužstva vzor 1938.

Lodička bavlněná slouží jako letní pokrývka hlavy mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru. Je určena k nošení v poli a na cvičeních v kombinaci s ocelovou helmou.¹⁴³ Faktický obvod dolního kraje lodičky byl oproti nominálnímu o 1,75 cm širší (tj. např. lodička velikosti 58 měla reálný obvod 59,75 cm) z toho důvodu, aby mohla být nošena správně nakloněná na pravou stranu.

Podle Technických specifikací z roku 1938 byly vyráběny tři druhy bavlněných lodiček – vševojskové v barvě khaki, pro letectvo ve světle modré barvě a pro obrněná vojska v ocelové barvě s 0,6 cm širokou gumičkou přišitou z vnitřní strany k základně lodičky (namísto podbradníku; ve válečném období se k této otázce vyjadřuje „Přidělování 1942“,¹⁴⁴ které přikazuje vojákům jezdeckta a mechanizovaných útvarů přišívat tyto gumičky samostatně). V souladu se „Stanoviskem 129-55ss“ ze dne 18. ledna 1941 byla barevná různorodost uniform Rudé armády zrušena a výroba lodiček pokračovala již jen v unifikované barvě khaki.

Kromě této změny si bavlněné lodičky mužstva od roku 1938 do roku 1948 neprošly žádnou modernizací (nepočítáme-li povolené odchylky na dobu války). O to

¹⁴² Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 78.

¹⁴³ Při nasazení helmy mohla (dle „Zbožiznalství 1941“) či měla (dle „Přidělování 1942“) být lodička sejmuta z hlavy a uložena v kapse šarovar nebo zastrčena za výstroj. V Intendančních žurnálech je však v souvislosti se změnou konstrukce helmy zmiňováno, že má být lodička nošena pod helmou:

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 77;

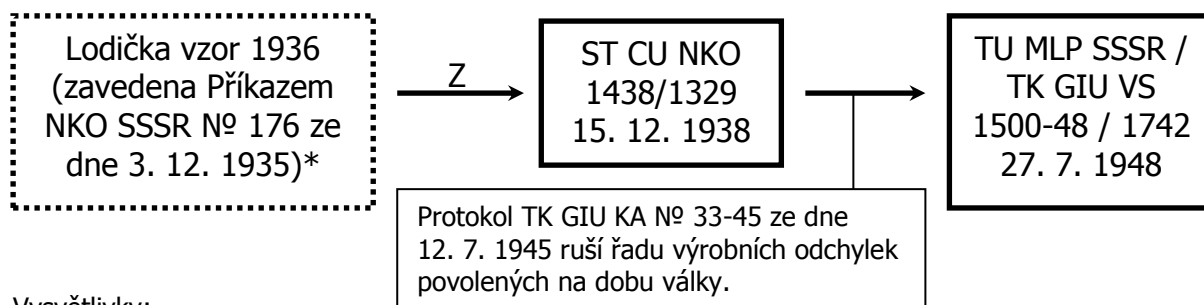
«Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев, 1942 г., п. 132;

«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «В чем прав и неправ А. Кривошапко» от Н. Жуковского, стр. 95.

¹⁴⁴ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев, 1942 г., стр. 23.

zajímavější je, že nikdo neměl po celou tuto dobu potřebu řešit nejasnosti ve výrobní dokumentaci.

Lodička bavlněná mužstva Rudé armády:¹⁴⁵

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičláčku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

V případě velitelsko-důstojnického sboru plnila roli letní pokrývka hlavy určené k nošení v poli a na cvičeních „lodička soukenná vel.-důst. sboru“ s barevnými lemy a s barevnou látkovou hvězdou přišitou v místě, kam se posléze připínala kovová rudá hvězda (lemy a hvězdy v barvách druhu vojska).

Jako letní „každodenní“ (tj. užívané mimo pole a cvičení) pokrývka hlavy mužstva i velitelsko-důstojnického sboru sloužily brigáděrky s barevnými lemy a okolky v barvách druhu vojska, v případě mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru byly brigáděrky bavlněné a v případě velitelsko-důstojnického sboru soukenné (vlněné). Celý tento systém tudíž fungoval na principu nošení lodiček v poli a na cvičeních a brigádýrek mimo pole a cvičení (mužstvo bavlněné a velitelsko-důstojnický sbor soukenné).

Zásadní změnu do tohoto systému vneslo „Stanovisko 129-55ss“, jež na soukenné lodičce velitelsko-důstojnického sboru rušilo barevné látkové hvězdy a barevné lemy (avšak zanechalo v konstrukci lodičky všívaný lem v barvě khaki) a také rušilo výrobu bavlněných brigádýrek mužstva. Namísto nich mužstvu měly náležet soukenné lodičky, které byly v tuto chvíli až na jedinou výjimku zcela shodné s lodičkami velitelsko-důstojnického sboru. Oním rozdílem byla absence lemu barvy khaki a jeho nahrazení tzv. falešným lemem, který představoval prosté prošíání kraje řadou stehů. Tento rozdíl byl odstraněn „Rozhodnutím № 51-42 TK GIU KA“, fascinujícím dokumentem, ve kterém se na základě porovnání konstrukce lodiček různých armád (včetně československé) dokazuje, že soukenné lodičky Rudé armády nemají co do zbytečné složitosti konstrukce ve světě konkurenci a požadují se zde klíčové změny vedoucí k „odlehčení“ lodičky, což bylo schváleno.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 75, 78.

¹⁴⁶ «Решение № 51-42 ТК ГИУ КА – О введении... облегченной суконной пилотки...», 1942 г.

Nás nicméně zajímají **soukenné lodičky mužstva** a jejich historie. Jak již bylo zmíněno, jejich zavedení a současné zrušení bavlněných brigadýrek bylo příkázáno „Stanoviskem 129-55ss“ ze dne 18. ledna 1941. Technické specifikace spatřily světlo světa 12. února 1941 pod označením „TU NKO № ŠV 8/41 g. Lodička soukenná pro mužstvo RA“.¹⁴⁷

Přestože vystrojení nově zavedenými předměty mělo být zahájeno až 1. října 1941, soukenné lodičky se očividně dostaly do výstroje dříve. „Poučení 1941“ označuje soukenné lodičky mužstva jako „parádně-vycházkové“.¹⁴⁸ Nehledě na skutečnost, že se s nimi podle „Stanoviska 129-55ss“ počítalo pouze na dobu míru,¹⁴⁹ tak jejich existenci v době války potvrzuje „Ceník 1942“ platný ode dne 1. května 1942 (a nabízí alternativní tkaniny na jejich výrobu).¹⁵⁰ Výše zmíněné „Rozhodnutí № 51-42 TK GIU KA“ ze dne 22. června 1942 opět zmiňuje soukenné lodičky mužstva jen v souvislosti s výstrojí na dobu míru (dokument obsahuje mnoho rukou provedených škrťů). „Příkaz NKO № 25“ ze dne 15. ledna¹⁵¹ jasně říká, že polní a každodenní letní pokrývkou hlavy mužstva a mladšího velitelsko-důstojnického sboru je bavlněná lodička mužstva (v případě parádní uniformy jim náleží soukenná barevná brigadýrka, která byla dle všech nám dostupných informací vyráběna jen pro velitelsko-důstojnický sbor). V červenci roku 1948 došlo k zavedení nových vzorů bavlněných i soukenných lodiček, avšak předpis na soukenné lodičky mužstva v nich není rušen, pouze v původních Technických specifikacích TU NKO № ŠV 8/41 g. nalézáme strohou rukou psanou poznámku: „Dokumentace není platná. Uložit do archivu. 8. 5. 48“.

Všechny tyto informace nám bohužel nemohou poskytnou jasný obrázek o osudu soukenných lodiček mužstva a jejich reálné použití tak prozatím zůstane záhadou. Odpovědi by měly být k nalezení v momentálně nedostupném Žurnálu TK GIU KA.

PANAMA RUDÉ ARMÁDY.

Panamy byly určeny pro mužstvo i velitelsko-důstojnický sbor vojenských okruhů nacházejících se v horkých oblastech. Vyráběny byly ze stejného materiálu jako základní uniforma, podšívka byla barvená načerveno kvůli lepšímu pohlcování slunečního záření. Na panamě byla našita látková hvězda podobná látkovým hvězdám přišívaným na soukenné lodičky velitelsko-důstojnického sboru před rokem 1941, avšak v daném případě se barevně nelišila podle druhu vojska, ale ve všech případech musela mít povinně rudou barvu.

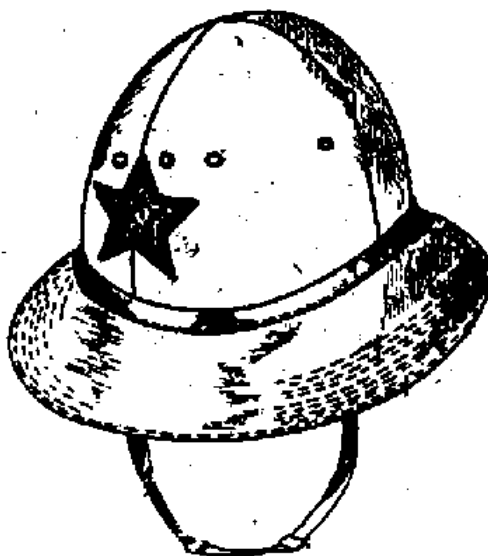
¹⁴⁷ Афремов, „ТК GIU KA № 9 ТУ от 12 февраля 1941 г. – Пилотка суконная для рядового состава Красной Армии», 1941 г..

¹⁴⁸ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 33.

¹⁴⁹ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», Типовой перечень стр. 4.

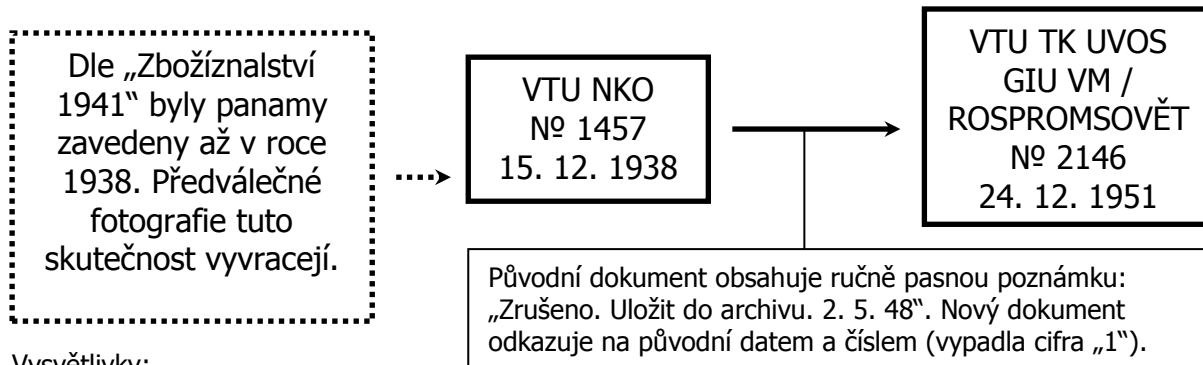
¹⁵⁰ «Справочник отпускных цен на швейные изделия...», Москва 1942 г.

¹⁵¹ «Приказ НКО № 25 от 15 января 1943 г. О введении новых знаков различия и об изменении в форме одежды Красной Армии», Москва 1943 г.

Obr. 22. Panama Rudé armády.

Panama Rudé armády:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

K problematice panam a k oděvům určeným do horkých klimatických pásů se vyjadřuje „Zbožíznalství 1941“.¹⁵²

¹⁵² Citace: „Otázky související s hygienickými vlastnostmi tkanin a s vlivem těchto vlastností na hotové oděvy v různých klimatických podmínkách jsou stále ještě málo probádány. Nicméně život nás nutí i bez čekání na odpověď získanou vědeckým výzkumem zavádět nové druhy tkanin a oděvů. Například se pro vojenské okruhy nacházející se v horkém klimatu letní blůzy nyní šijí z řídkého koverkotu a letní šarovary z řídké šarovarové trikot-diagonály. Jakožto pokrývky hlavy jsou zavedeny speciální panamy.“

T. H. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 9.

Тематика гигиены и свойств тканей военных одежд:

«Тезисы докладов научной конференции по вопросам гигиены военных тканей и одежды», Ленинград 1946 г.

PODSKUPINA „SPODNÍ PRÁDLO”¹⁵³

SPODNÍ PRÁDLO MUŽSTVA A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU (LETNÍ BAVLNĚNÉ).

Komplet jakéhokoliv spodního prádla byl tvořen spodní košilí a spodními kalhotami. Spodní prádlo mužstva a spodní prádlo velitelsko-důstojnického sboru se z konstrukčního hlediska lišilo, přičemž v obou případech existovalo v letní variantě z bavlněného plátna (*бязь*) i v zimní variantě z bavlněného barchetu (*бумазея*).

U spodního prádla Rudé armády se v porovnání s ostatními vojenskými oděvy setkáme se dvěma specifickými jevy. Obvykle jsou nové vzory spodních košil a spodních kalhot zaváděny ve stejný den jako komplet (což je v případě vojenských oděvů typické jen pro tělogrejky a vatované šarovary) a tím je značně usnadněno jejich hledání. Na druhou stranu z nějakého důvodu TK GIU KA nepovažoval za nutné ve výrobní dokumentaci ke spodnímu prádlu uvádět jakékoliv informace o tom, který vzor spodního prádla je novou dokumentací nahrazen, což prakticky znemožňuje stanovit spolehlivou posloupnost vzorů (tato posloupnost je uváděna až u poválečných vzorů).

Kromě těchto problémů se navíc Technické specifikace na spodní prádlo z nějakého důvodu staly oblíbeným terčem vandalů a přestože je lze nalézt téměř v jakémkoliv archivu, tak u většiny z nich chybí kompletní výkresová dokumentace (nákresy stříhových šablon). Hlavním problémem tudíž není ani samotná fyzická výroba spodního prádla, ale především sehnání kompletní dokumentace a zjištění správné posloupnosti vzorů.

Na chybějící vzorování výrobní dokumentace spodního prádla bohužel doplatilo též „Zbožiznalství 1941”. T. N. Gajsenok zde (byť občas nepřesně) uvádí předchozí vzory prakticky u všech popsaných součástí vojenských oděvů, jen u spodního prádla tento údaj bohužel chybí. Nebudeme se tedy raději pokoušet odhadnout předválečný vývoj a spokojíme se s krátkým přehledem vývoje spodního prádla v době války.

Do války s největší pravděpodobností Rudá armáda vstoupila se spodním prádlem zavedeným v prosinci 1938.¹⁵⁴ Komplet se skládal ze spodních kalhot a spodní košile s výstřihem zvanou „Gejša”. Dne 1. srpna 1941 byl zaveden nový komplet spodního prádla, který se oproti vzoru 1938 liší tím, že připouští dvě výrobní varianty spodní košile, konkrétně již existující „Gejšu” a současně s ní spodní košili „se zapínacím límcem”, tj. se stojáčkem (oba tyto typy jsou výrobní varianty jednoho vzoru). Spodní košile se stojáčkem není žádnou novinkou, tento typ existoval např. již v roce 1932 pod označením OST 4740 (Sborník 1933). Od srpna 1941 tedy existuje povolená dualita ve výrobě spodních košil.

Spodní prádlo vzor 1941 existovalo po celou dobu války, přičemž dle „Ceníku 1942” existoval „Protokol TK GIU KA № 71”, který do původní výrobní

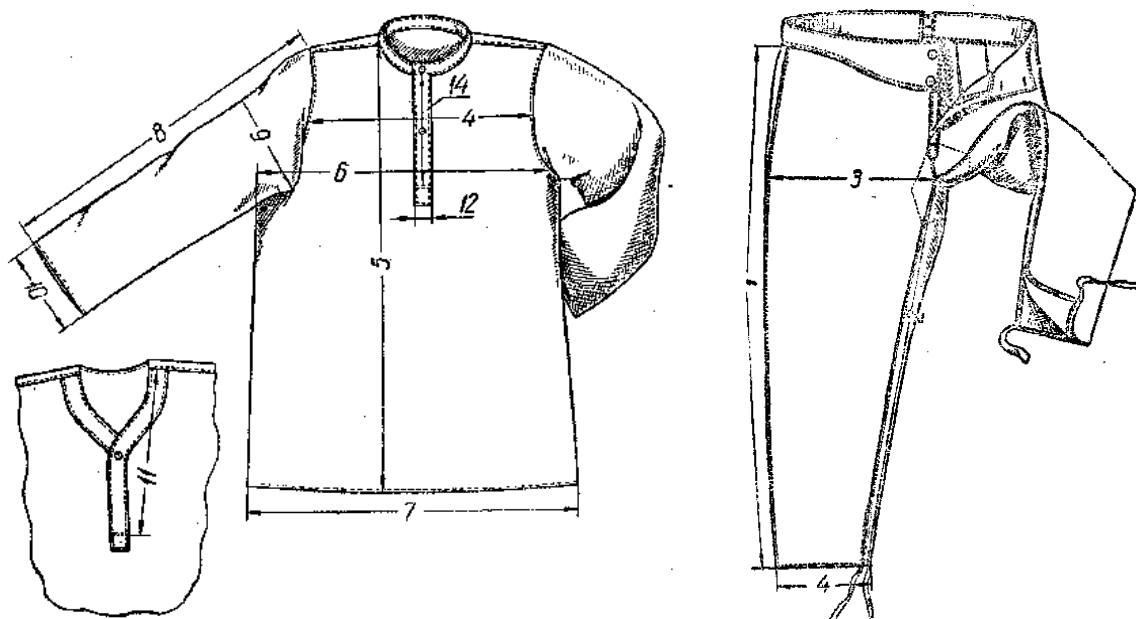
¹⁵³ Dělení skupin dle systému K. N. Chalturina, vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace”.

¹⁵⁴ „ВСТ № 1434 НКО и НКВМФ от 15 декабря 1938 г. – рубаха нательная для рядового состава РККА и РКВМФ», 1938 г.;

„ВСТ № 1425 НКО и НКВМФ от 15 декабря 1938 г. – кальсоны для рядового состава РККА и РКВМФ», 1938 г.

dokumentace zaváděl nové stříhové šablony s větším přídavkem materiálů (pravděpodobně bavlněné spodní prádlo při praní trpělo vysokou srážlivostí).

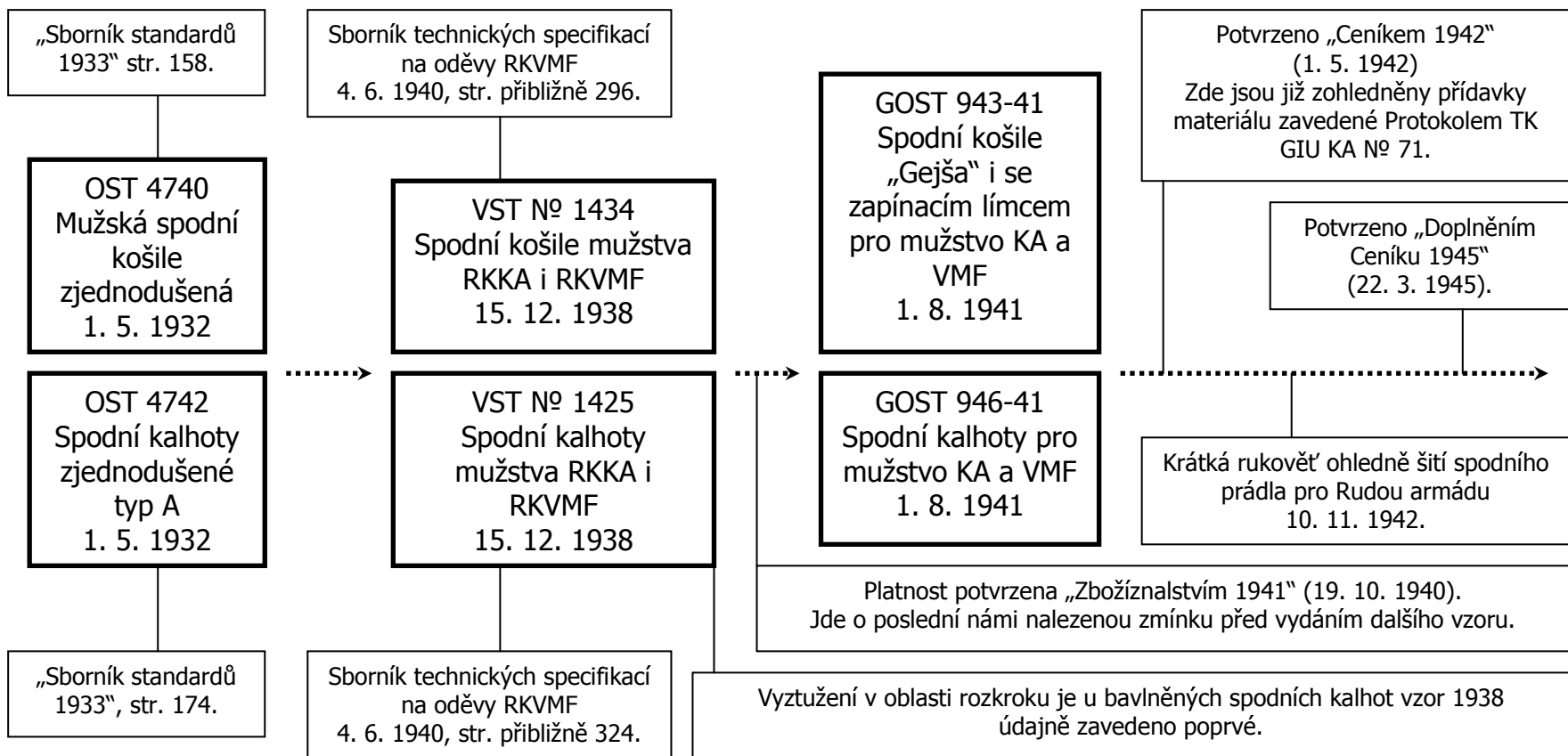
Dne 10. listopadu 1942 postoupila do tisku „Krátká rukověť ohledně šití spodního prádla pro Rudou armádu“,¹⁵⁵ jež však zahrnovala pouze popis technologie zhotovování spodních kalhot a spodních košil se stojáčkem. Spodní košile Gejša byla opomenuta. Tato Rukověť byla klíčovým dokumentem pro Průmyslovou kooperaci, poněvadž obsahovala kompletní přehled používaných švů a všechny další rukověti se na ni odkazovaly. Pokud se Průmyslová kooperace skutečně držela jen této Rukověti, tak v její produkci spodní košile Gejša vůbec nefigurovaly. Oba typy spodní košile jsou však obsaženy i v Doplnění Ceníku 1945, tudíž by výroba obou variant státními továrnami měla trvat po celou válku.

Obr. 23. Komplet spodního prádla zavedený dne 5. srpna 1941. Nalevo spodní košile se zapínacím límcem a v rohu malý náskres spodní košile „Gejša dle GOST 943-41. Napravo spodní kalhoty dle GOST 946-41.

¹⁵⁵ К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 1942 г.

SPODNÍ PRÁDLO MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU) (LETNÍ BAVLNĚNÉ):

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

PODLÍMEČKY.

Pod termínem „podlímeček“ se rozumí proužek bílé bavlněné tkaniny plátnové vazby,¹⁵⁶ jež se přišíval z vnitřní strany límce blůzy (gymnast'orky) tak, aby přesahoval kraj límce o 2-3 milimetry.¹⁵⁷

Nehledě na prostotu konstrukce byly i podlímečky standardně vyráběny průmyslovým způsobem a musela tudíž existovat výrobní dokumentace, kterou bohužel prozatím nedisponujeme. Velikostní zastoupení průmyslově vyráběných podlímečků lze nalézt v „Přidělování 1942“.¹⁵⁸ Podlímečky nebyly spotřebním zbožím a podle norem výdeje výstrojního materiálu se na celý rok vydávaly podlímečky v řádu několika kusů, jež se tudíž musely prát a opakovaně používat.

Podle „Stanoviska 129-55ss“ i „Poučení 1941“ se s výdejem podlímečků počítalo pouze na dobu míru, nikoliv na dobu války.¹⁵⁹ Informace ohledně podlímečků jsou v době války poměrně skromné, zmínku o nich lze nalézt v „Přidělování 1942“. Zde jsou na jednu stranu vojákům poskytnuty podrobné informace ohledně podlímečků, na druhou stranu je toto téma uzavřeno šalamounskou frází: „Nošení bílého podlímečku je u gymnast'orky v době míru povinné.“¹⁶⁰ Lze tudíž předpokládat, že předpisy v době války nošení podlímečků skutečně nevyžadovaly.

O to zajímavější je skutečnost, že na mnoha válečných fotografiích lze přišité podlímečky u řady vojáků spatřit. Stežší lze podezřívát vojáky z dodržování nevyžadované povinnosti. Odpověď na tuto otázku lze opět nalézt v žurnálech „Тыл и zásобованиѣ“. V žurnálu № 11-12 z listopadu a prosince 1942¹⁶¹ lze nalézt článek týkající se činnosti Vojentorgu za rok 1942, v němž se píše, že aktivní armádě se na frontu dodává především zboží nejvyšší potřeby. Vyjmenováno je dvacet položek takového zboží a patří mezi něj právě podlímečky. V žurnálu „Тыл и zásобованиѣ“ № 8-9 za srpen a září 1943¹⁶² se můžeme dočíst, že intendantní služba Leningradského frontu mimo jiné využívá spodní prádlo nevhodné pro další použití tím způsobem, že je řeže na kousky a vyrábí z něj kapesníky a podlímečky pro naplnění potřeb vojsk.

Nejpřesvědčivějším svědectvím toho, že vojska podlímečky dobrovolně vyžadovala, je „Журнал ТК ГИУ КА № 73-44“ týkající se požadavků, které vznášely příslušnice armády na změnu své uniformy ke konci roku 1944.¹⁶³ Mezi mnoha požadavky ženy trvaly na tom, aby jim byl standardní cestou vydáván materiál na

¹⁵⁶ Журнал «Тыл и снабжение КА № 8-9, август-сентябрь 1943 г.», статья «Ремонт вещевого имущества» от Л. Яковлева, стр. 30.

¹⁵⁷ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 36.

¹⁵⁸ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 69.

¹⁵⁹ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.».

«Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 4.

¹⁶⁰ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 36.

¹⁶¹ Журнал «Тыл и снабжение КА № 11-12, ноябрь-декабрь 1942 г.», статья «Военторг в действующей армии» от Б. Угорца, стр. 63.

¹⁶² Журнал «Тыл и снабжение КА № 8-9, август-сентябрь 1943 г.», статья «Ремонт вещевого имущества» от Л. Яковлева, стр. 30.

¹⁶³ «Журнал ТК ГИУ КА № 73-44 по вопросу изменений и дополнений по форме одежды и нормам снабжения женщин военнослужащих от 5 августа 1944 г.», 1944 г.

výrobu kapesníků a podlímečků. Je tudíž zřejmé, že v přiřívání podlímečků v době války hrála roli dobrovolnost, již lze vysvětlit jediné tím, že naši podlímečku vojákům přinášelo pohodlí. „Žurnál Týl a zásobování № 4“ z dubna 1944¹⁶⁴ opět zmiňuje činnost Vojentorgu a vysvětluje, že jeho úkolem je zásobovat vojáky vším, co je potřeba a nespadá do norem výdeje výstrojního materiálu, přičemž mezi tímto zbožím jsou zařazeny také podlímečky (jako součást minima pro důstojníky).

ONUCE LETNÍ A ZIMNÍ.

Ve výstroji Rudé armády byly v době vypuknutí války zavedeny tři typy onucí – letní o rozměrech 90x35 cm (z barchetu v seržové vazbě), zimní o rozměrech 90x35 cm (flanelové) a zvláštní soukenné pro chladné oblasti o rozměrech 71x35,5 cm.¹⁶⁵ Ve výstroji Rudé armády existovaly i ponožky, avšak ty měly specifické určení.¹⁶⁶ Nově vydanou obuv voják zkoušel obouvat s naráz namotanou letní i zimní onucí. V létě se nosily jen letní onuce a do boty se dávala vložka.¹⁶⁷

Výrobní dokumentace k onucím se obvykle omezuje na Všesvazové či Státní všesvazové standardy upřesňující výrobu dané tkaniny, která má již požadovanou šířku a následně se pouze řeže na jednotlivé onuce podle požadované délky. Tyto standardy se bohužel velmi obtížně hledají.^{168,169,170,171}

PODSKUPINA „TEPLÉ VĚCI“¹⁷²

UŠANKY MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU).

Přestože dle klasifikace K. N. Chalturina spadají ušanky do skupiny „oblečení“, pro lepší přehlednost jsou zařazeny do „teplých věcí“.¹⁷³

¹⁶⁴ Журнал «Тыл и снабжение КА № 4, апрель 1944 г.», статья «Очередны задачи полевых Военторгов» от П. Кочеткова, стр. 15.

¹⁶⁵ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 42.

¹⁶⁶ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», Типовой перечень стр. 2.

¹⁶⁷ «Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 19.

¹⁶⁸ «Устав внутренней службы Красной Армии 1943 г. – проект», Москва, стр. 171.

¹⁶⁹ «СТ/ГШУ 1375/9 Спецткани грубосуконные (сукно портяночное) от 1 июня 1936 г. (саржа 2/2)», 1936 г.

¹⁷⁰ Technické specifikace na hygienické potřeby lze nalézt např.:

«Сборник Технических условий, ведомственных стандартов на обмундирование командного, начальствующего и рядового состава РКВМФ», 1940 г.;

«Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва, 1933 г.;

«ОСТ 30080-40 – платки носовые арт. 153 и 154 от 1 мая 1940 г.», 1940 г.

¹⁷¹ Existuje mnoho příruček týkajících se hygieny, jednu z nejkomplexnějších lze kupodivu nalézt zde:

«Пособие для бойца – танкиста», Москва 1941 г., стр. 226.

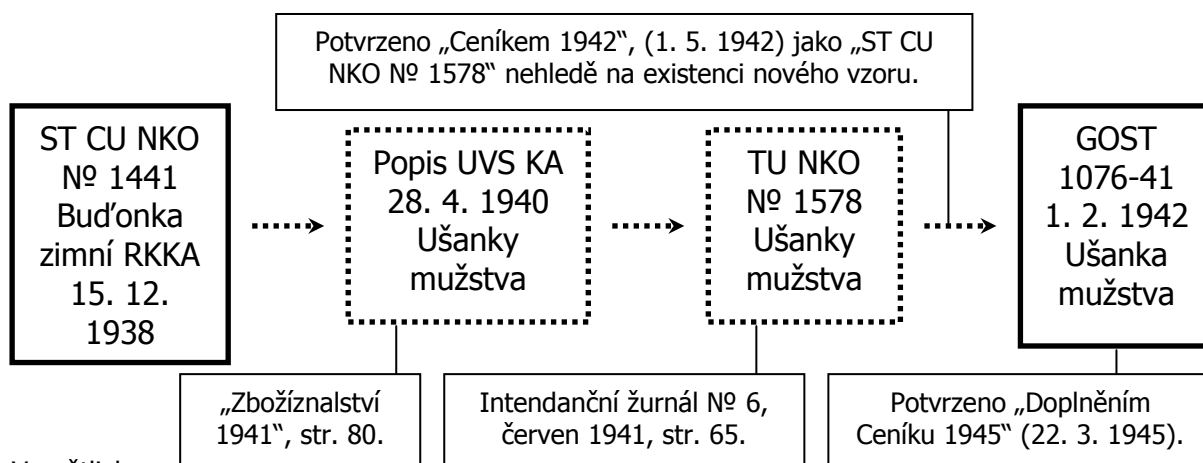
¹⁷² Dělení skupin dle systému K. N. Chalturina, vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“.

¹⁷³ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 74.

Ušanky mužstva byly do výstroje Rudé armády poprvé zavedeny v roce 1940 jakožto univerzální zimní pokrývka hlavy a nahradily dosavadní „bud'onky“ (*ЗИМНИЙ шлем*) (obr. 24) existující v různých vzorech bez přestávky od roku 1920.¹⁷⁴ Díky tomu patří ušanka do nepočetné skupiny předmětů, které byly v době vypuknutí války již zavedeny ve výstroji, přičemž o správnosti tohoto rozhodnutí panovala v rámci Intendanční služby poměrně široká shoda.

Tuto shodu lze velmi dobře pozorovat v reakcích na provokativní (a možná uměle vyvolanou) diskusi zahájenou článkem v prvním čísle „Intendančního žurnálu“.¹⁷⁵ Tento článek popíral dosavadní kurz vývoje uniformy a navrhoval méně či více radikální změny ve výstroji Rudé armády. V následujícím čísle „Intendančního žurnálu“ se na většinu autorových návrhů snesla velká kritika a navrhané zavržení ušanek bylo radikálně odmítnuto. Nejvýmluvnější byla reakce intendanta 2. třídy G. Krylova: „Kdo byl v zimě ve válce, ten ví, že bud'onky před chladem vůbec neochrání, zejména v silných mrazech. Zavedení ušanek je naprosto rozumné.“¹⁷⁶

Ušanky mužstva:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožízalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Zavedení zbrusu nového výrobku je vždy doprovázeno větší či menší měrou nejasností, které pro nás typicky znamenají obtíže při hledání všech prvotních dokumentů. V případě ušanek má tato skutečnost podobu nestandardní výrobní dokumentace, o jejíž existenci v tuto chvíli jen tušíme díky „Zbožízalství 1941“.¹⁷⁷

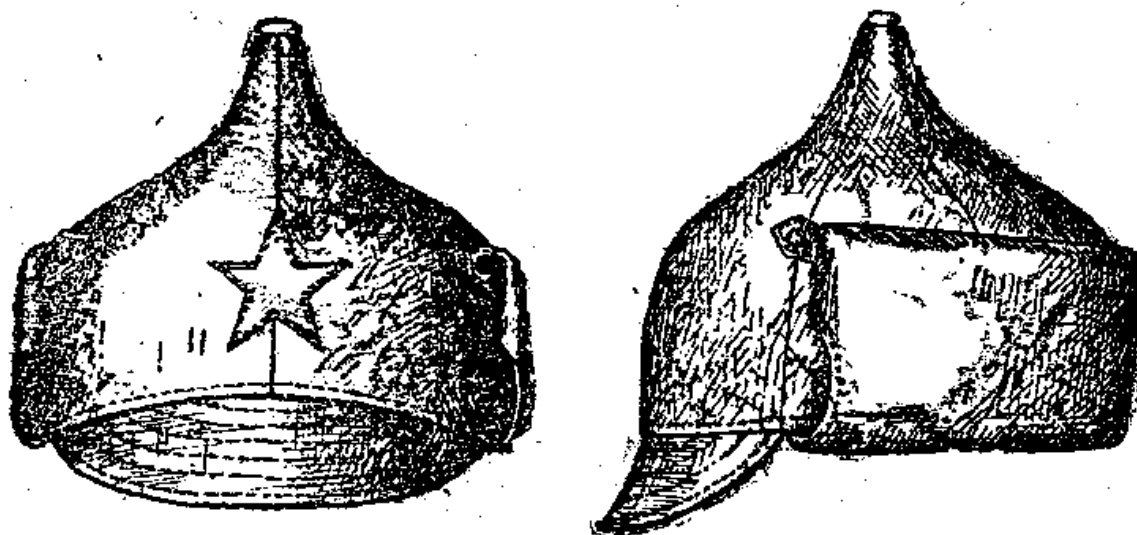
¹⁷⁴ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 80.

¹⁷⁵ «Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошадка, стр. 109.

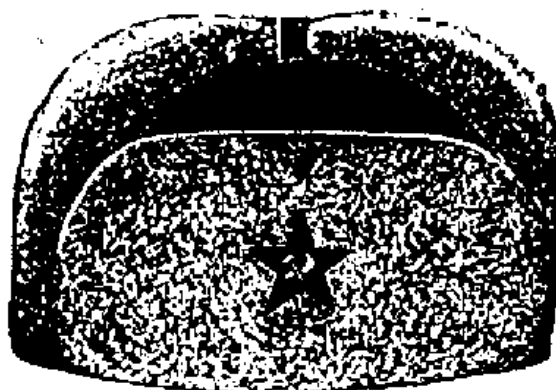
¹⁷⁶ «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Необходимые возражения» от Г. Крылова, стр. 97.

¹⁷⁷ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 82.

Pokud jsou informace pravdivé, minimálně po celý rok 1940 výroba probíhala podle „Popisu“ vydaného UVS KA. V průběhu roku 1941 pak byly vydány první standardní Technické specifikace, jimiž bohužel též nedisponujeme a první nám dostupnou dokumentací je tudíž GOST 1076-41 uvedený do praxe až v roce 1942.¹⁷⁸

Obr. 24. Bud'onka RKKK dle OST 4115 (zavedena dne 1. března 1932).¹⁷⁹
(Exitovala řada dalších vzorů Bud'onky, tento byl zvolen pouze pro názornost.)

Obr. 25. Ušanka vzor 1940 dle Popisu UVS KA ze dne 28. dubna 1940.

Prvotní „Popis od UVS KA“ zaváděl zcela netradiční velikostní zastoupení ušanek (čtyři velikosti s obvodem hlavy 55 cm, 57 cm, 59 cm, 61 cm), který byl podroben ostré kritice od T. N. Gajsenka ve „Zbožiznalství 1941“ a posléze nahrazen. První standardní „TU № 1578“ obsahovala oproti tomu nereálné požadavky na balení hotových ušanek do beden.¹⁸⁰

¹⁷⁸ «ГОСТ 1076-41 от 1 февраля 1942 г. – Шапка-ушанка из искусственного меха для КА», 1942 г.

¹⁷⁹ Ačkoliv byly bud'onky vyřazeny již v roce 1940, malou zmínku o nich lze nalézt ještě v roce 1943: «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943 г., стр. 78.

¹⁸⁰ V žurnálu „Тыл и zásobování № 1 z ledna 1945 vojeninženě 2. stupně „Kuz' myčev píše: „Umístit, nebo spíše nacpat, do bedny 100 ušanek samozřejmě lze. V takovém případě je prostor a obsah bedny maximálně využit. Vede to ovšem k tomu, že namísto ušanky v podobě výrobku majícího stanovený tvar získáme něco zmačkaného, splácnutého a podobného podivné lodičky s ušima.“

Kromě těchto nedostatků ušanky trpěly mimořádně vysokou srážlivostí při ručním i mechanickém praní. Tomuto jevu se předcházelo jejich nasazováním na formy v navlhčeném stavu a v případě absence forem měly se alespoň napínat rukama. Po těchto úkonech se nakonec vyprané ušanky přeměřovaly a podle faktického obvodu se na nich razítkem zaznamenávala nová velikost.¹⁸¹

Dle informací ze „Zbožiznalství 1941“ měly mít umělá kožešina¹⁸² i vrchový materiál ušanky povinně šedivou barvu.¹⁸³ Tuto praxi ve vybraných oblastech změnilo až „Rozhodnutí № 56-42 I. sekce TK GIU KA“ ze dne 25. června 1942.¹⁸⁴ Jedná se o reakci na žádost Zástupce náčelníka UVS GIU KA, jenž oznamuje, že výroba ušanek mužstva v oblasti Sibíře ze sukna šedé barvy znamená velké komplikace a žádá o povolení používat při výrobě ušanek sukno barvy khaki s odvoláním na to, že takováto praxe byla již povolena v Kujbyševě. Žádosti bylo vyhověno.

Posledním válečným vzorem ušanky mužstva byl GOST 1076-41 uvedený v platnost na začátku roku 1942.¹⁸⁵ „Ceník 1942“ ze dne 1. května 1942 sice ještě uvádí ušanky mužstva pod označením „TU № 1578“, nicméně v následujícím „Doplnění ceníku“ z roku 1945 je tato nepřesnost již opravena. K nahrazení tohoto vzoru ušanky došlo v roce 1950.¹⁸⁶

Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Заметки военпреда» от военинженера Кузьмичева, стр. 65.

¹⁸¹ «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943, стр. 9. Předepsané umístění razítek na vojenských oděvech Rudé armády je uvedeno zde:

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 195.

¹⁸² Termínem „umělá kožešina“ je označována tkanina s bavlněným útkem a bavlněnou osnovou opatřenou vlněným vlasem o výšce 7-9 mm:

«ОСТ 30222-40 Искусственный мех», 1940 г.

¹⁸³ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 80.

¹⁸⁴ «Решение ТК GIU KA № 56-42 о допуске сукна хлопчатобумажного цвета хаки на верх колпака шапки-ушанки рядового состава вместо сукна хлопчатобумажного серого цвета от 25 июня 1942 г.», 1942 г.

¹⁸⁵ «ГОСТ 1076-41 от 1 февраля 1942 г. – Шапка-ушанка из искусственного меха для КА», 1942 г.

¹⁸⁶ „Zbožiznalství 1941“ upozorňuje na častý nesoulad razíte označujících velikost a reálným obvodem ušanky. „Instrukce 1943“ upozorňuje na vysokou srážlivost ušanek a přikazuje, aby byly všechny ušanky po vyprání znovu měřeny a značeny novými razítky odpovídajícími reálnému obvodu.:

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 180;

«Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва, 1943, стр. 9.

KABÁTY MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU).¹⁸⁷

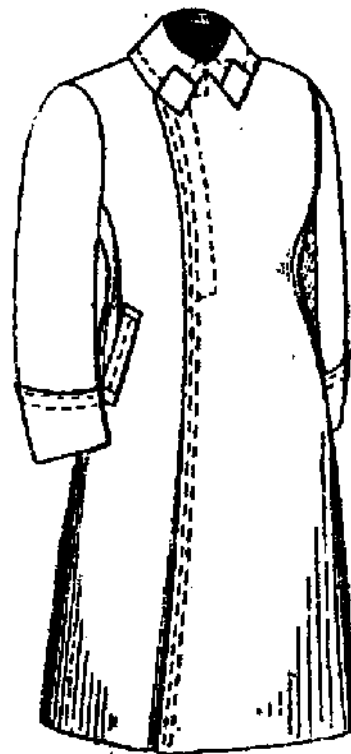
Kabát – nejcennější část vojákovy inventáře, přikrývka i teplý oděv. Univerzální a tradiční součást oděvu, kterou připomíná celá řada ruských přísloví a jež tvoří obraz ruského vojáka několika epoch, Velkou vlasteneckou válku nevyjímaje. Ironií osudu Intendanční správa Rudé armády doslova nesnila o ničem jiném, než aby se konečně zbavila tohoto nákladného, obtížně vyrobiteľného a z hlediska transportu a údržby nepraktického oděvu. A ještě větší ironií osudu je skutečnost, že se jí toho kvůli vypuknutí války nepodařilo nikdy dosáhnout a nové vzory vojenských kabátů přežily i samotný rozpad SSSR.

Dokumentace ke kabátům mužstva na rozdíl od ostatních výrobků neobsahuje zjevná slepá místa a je vedena pečlivě, ba přímo pedantsky. Nenajdeme v ní však ani zmínku o dění „za oponou“, ze kterého lze velmi dobře pochopit jakým směrem se měl dle představ GIU KA ubírat další vývoj.

Kabáty byly vyráběny ze „soukenného šedého kabátového sukna“ v keprové (seržové) či v plátňové vazbě a ve střihu bylo zohledněno, že v zimním období voják musí mít možnost obléci kabát přes tělogrejkou oblečenou na základní uniformě.

Vzor 1938 byl vyráběn v šesti velikostech a dvou literách (normální a široké), vzor 1941 v šesti velikostech v jedné liteře (široké). V době války byly tyto dva kabáty označovány jednoduše jako „starý“ a „nový“ vzor.¹⁸⁸ Vzhledem k odlišné délce těchto dvou vzorů platila pro jejich přidělování vojákům odlišná pravidla.¹⁸⁹

Kabáty patřily mezi výrobně nejnáročnější oděvy, jaké Rudá armáda znala.¹⁹⁰ Tato náročnost spočívala jak v úpravě vlněných suken, která si vyžadovala pečlivou dekativaci (vysrážení)¹⁹¹ a zvyšovala tím výrobní cenu, ale také v prosté obtížnosti zhotovování těžkého vypořádávaného oděvu doprovázeného řadou problematických žehlicích operací (finální vzhled kabátu závisel velkou měrou na zručném vysrážení materiálu v klíčových místech). Ve dříve zmíněné učebnici „Praktická cvičení z laboratorních prací kurzu technologie šití a zbožíznalství vojenských oděvů 1939“ (K. N. Chalturin, S. D. Romanov) je dokonce

Obr. 26. Kabát mužstva.

¹⁸⁷ Kabáty dle systému K. N. Chalturina patří stejně jako ušanky do podskupiny „oblečení“ a jsou zde opět umístěny podmíněčně: Vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“.

¹⁸⁸ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 57-58.

¹⁸⁹ То же, пп. 56, 57, 60.

¹⁹⁰ O problematice masové výroby kabátů mužstva pojednávají knihy:

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», Москва-Ленинград 1941 г.;

«Производство шинели для рядового состава», Москва 1946 г.

¹⁹¹ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 36-37.

zhotovování kabátu konečnou zkouškou pro splnění daného předmětu na Armádní hospodářské akademii Rudé armády V. M. Molotova v Charkově.¹⁹²

Kabát není zařazen mezi „teplé věci“, ale mezi „oblečení“, a to díky svému celoročnímu užívání. V polní výstroji vojáka Rudé armády nebyly zavedeny deky a kabát mohl sloužit jako univerzální ochrana proti chladu i jako deka.¹⁹³ V této praxi se však skrýval podstatný háček. Zatímco veškeré bavlněné oděvy vojáci prali a udržovali sami a zatímco byly zimní oděvy na jaře odebírány a odváženy na vyčištění a opravy, kabát v tomto systému zaujímal problematičtější místo. Tento nedostatek se projevil zejména v době války a stal se stěžejním důvodem ke kritice kabátů (spolu s jejich vysokou cenou).

S možným řešením tohoto problému přišlo „Stanovisko 129-55ss“, podle něhož se měly v zimním období kabáty nahrazovat vatovanými kurtkami a staré kabáty měly být „spotřebovávány“ na vojenských cvičeních a donášeny, přestože se s nimi na dobu války stále počítalo.¹⁹⁴ Naplnění tohoto konceptu zastavila válka a idea úplného odstranění kabátu z výstroje se za války již znovu neobjevila.

„Kabátové téma“ se nicméně v určitých obdobích znovu a znovu objevovalo na stránkách „Intendančních žurnálů“ a žurnálů „Тыл и засобование“. Ihned v prvním a druhém vydání Intendančních žurnálů v roce 1940 se objevil návrh rozšíření límce kabátu, avšak otázka užívání kabátu zůstala nedotčena.¹⁹⁵ Aktuální se stala až v období před nástupem první válečné zimy, nicméně i zde zazněla sporadicky, poněvadž bylo vše zaměřeno na rychlé zásobení fronty zimními oděvy. Konkrétně se jedná o „Intendanční žurnál № 10 z října 1941“, ve kterém se objevil návrh v jižních oblastech nahradit kabát celtou a dekou.¹⁹⁶ Seriózněji přišla tato otázka na přetřes v roce 1942 v několika článcích příznačně nazvaných „Potřebuje voják v létě kabát?“ První takováto úvaha se objevila v rubrice „dopisy z fronty“ v žurnálu „Тыл и засобование № 3 z března 1942“ a navrhovala na léto odebrat všem vojákům (vyjma horských oblastí) kabáty a ponechat jim jen cely s tím, že kabáty bude možné mezitím vyčistit a opravit.¹⁹⁷ Na tuto úvahu navázalo další vydání žurnálu z května 1942. Zde se ve stručnosti objevuje návrh vydávat na zimu kabát a odebrat celtu, v létě učinit přesný opak a v podzimním a jarním období k celtě přidávat tělogrejku. Autor článku nám navíc sděluje, že řada vojenských útvarů na frontě již praxi odevzdávání kabátů na léto praktikuje a snižuje se tím počet kabátů, které jsou

¹⁹² V době války byla tato akademie přesunuta do Kalininu a přejmenována na „Vojenskou akademii Тылу и засобование Rudé armády V. M. Molotova“:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 6, июнь 1944 г.», объявление от генерал-майора Ермакова, стр. 48.

¹⁹³ «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Злободневные вопросы» от К. Ремизова, стр. 93.

¹⁹⁴ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», стр. 6.

¹⁹⁵ V Intendančních žurnálech za rok 1940 se téma kabátů objevuje, ovšem nepadá zde zmínka o možnosti jejich vyřazení z výstroje:

«Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошапка, стр. 109;

«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Злободневные вопросы» от К. Ремизова, стр. 92-98.

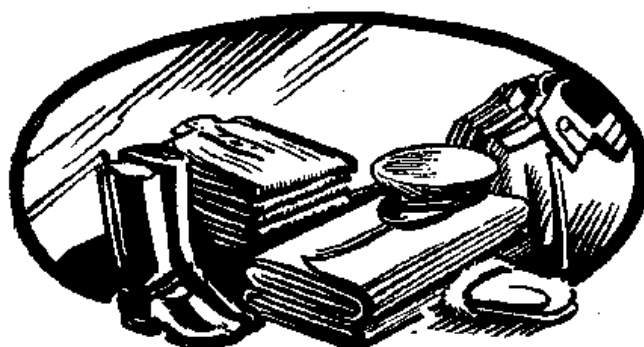
¹⁹⁶ Idea nahradit kabát celtou a dekou (zejména v jižních oblastech) se objevuje zde:

«Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Одежда бойца в зимнее время» от П. Прохорова, стр. 25, 26.

¹⁹⁷ Журнал «Тыл и снабжение КА № 3, март 1942 г.», раздел Письма с фронта «Нужна ли бойцу шинель летом?» от М. Ротова, стр. 41.

v letních bojových situacích ztráceny.¹⁹⁸ Toto stanovisko podporuje další článek v žurnálu „Тыл и снабжение“ ze září 1942.¹⁹⁹ Z neznámého důvodu toto téma však v pozdější době na stránkách žurnálů utichá.

TK GIU KA však ještě před příchodem první válečné zimy zkoumal jinou možnost řešení problému drahých a špatně zpracovatelných vlněných suken. Na přelomu října a listopadu 1941 přišel s prvními a v únoru 1942 druhými Prozatímními technickými specifikacemi na výrobu bavlněných kabátů pro mužstvo Rudé armády (vyráběných ze standardních bavlněných tkanin s izolační vrstvou vaty).²⁰⁰ Dokumenty se odkazovaly na skutečnost, že v roce 1928/9 v Rudé armádě podobné flaušové kabáty existovaly, avšak bez ohledu na tyto pokusy zůstaly oba dokumenty nepodepsané a nezavedené do výroby. Bylo by nesmírně zajímavé o této problematice zjistit více, bohužel odpovědi lze nalézt jen v momentálně nedostupných „Žurnálech TK GIU KA“.²⁰¹

¹⁹⁸ Журнал «Тыл и снабжение КА № 5-6, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира» от С. Будрина, стр. 30.

¹⁹⁹ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Экипировка бойца» от П. Смирнова, стр. 44.

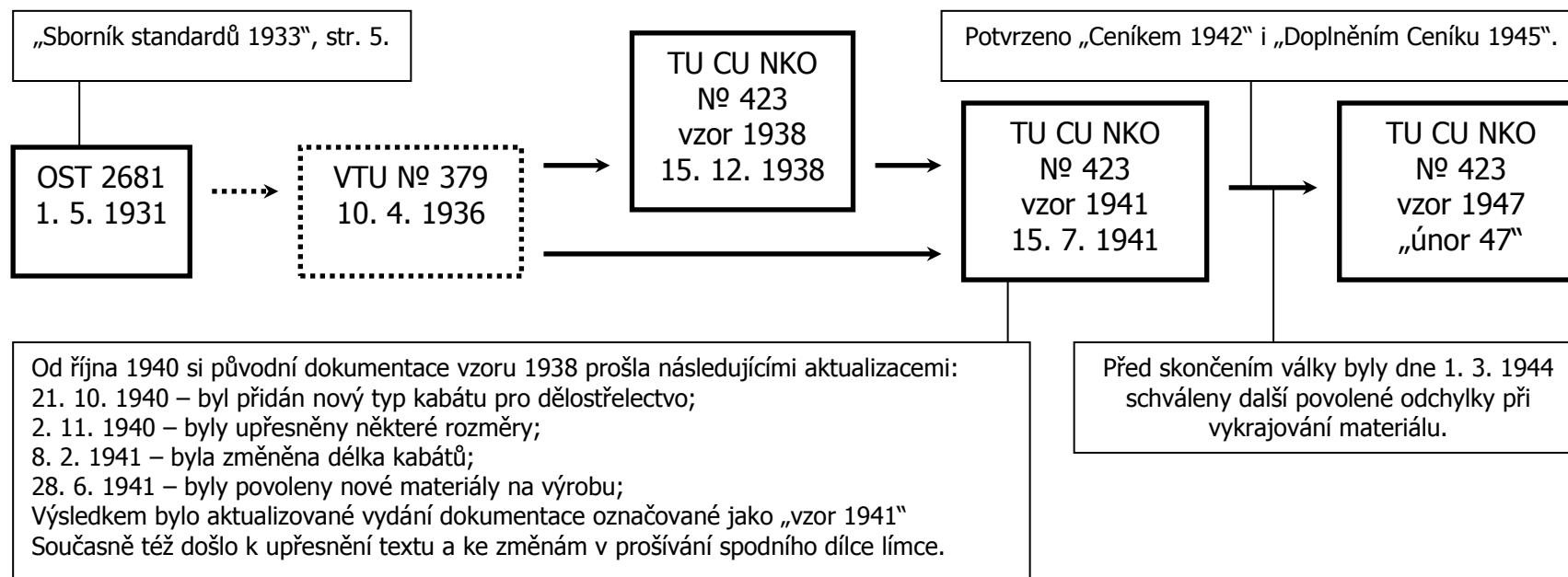
²⁰⁰ Následující technické specifikace nebyly zavedeny a neobdržely tudíž číslo:

Агинский, Рыбаков, «ВТУ – Шинель хлопчатобумажная РС Красной Армии», октябрь 1941 г.;

Агинский, Рыбаков, «ВТУ – Шинель хлопчатобумажная на вате для рядового состава Красной Армии», февраль 1942 г.

²⁰¹ S tématem souvisí též fotodokumentace pořizená TK GIU KA: «Фотоальбом теплых вещей Красной Армии», 1941 г.

KABÁTY MUŽSTVA (A MLADŠÍHO VELITELSKO-DŮSTOJNICKÉHO SBORU) RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

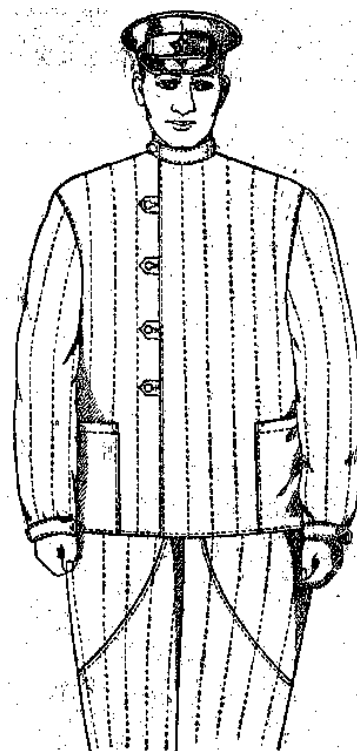
Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

TĚLOGREJKY A VATOVANÉ ŠAROVARY.

Spolu s kabátem tvoří nejpočetněji zastoupené a tím pádem nejznámější druhy zimních oděvů Rudé armády.²⁰² Stejně jako řadu dalších druhů vojenských oděvů Rudé armády i tělogrejky zastihla válka v době probíhající reformy připravující zavedení nového vzoru, což způsobilo stejně jako u níže popsaných vatovaných kurtek organizační chaos, jenž vyústil v dualitu a používání dvou konstrukčně odlišných variant (se stojatým límcem i s ležatým límcem se základnou).

Předválečný vývoj tělogrejek a vatovaných šarovar se zdá být poměrně přímočarý. Navzdory občas se vyskytujícím fámám nevznikly tělogrejky a vatované šarovary jako reakce na Zimní válku s Finskem v roce 1939, ale jejich historie nás vede až k přelomu 20. a 30. let a vedla by nás pravděpodobně ještě hlouběji do minulosti, kdybychom měli k dispozici více informací. Nejstarší nám dostupné informace pocházejí ze „Sborníku 1933“ a odkazují se na existenci tělogrejek vzor 1931.²⁰³ „Zbožiznalství 1941“ tuto skutečnost nepřímou vyvrací tvrzením, že již v roce 1932 byly tyto vzory nahrazeny novými vzory²⁰⁴ (a „Sborník 1933“ je tím pádem z nějakého důvodu nereflektuje).²⁰⁵ Budeme-li vycházet z informací obsažených ve „Zbožiznalství 1941“, tak vzory 1932 zůstaly ve výstroji ještě v den, kdy bylo samotné „Zbožiznalství 1941“ dáno do tisku (19. října 1940). Nalézají se zde však zmínka, že se již pracuje na zavedení vzorů nových.

V danou dobu nelze se stoprocentní jistotou říci, zda byly těmito novými vzory právě tělogrejka

Obr. 27. Tělogrejka dle GOST 826-41 se stojatým límcem zavedená 1. srpna 1941. Vatované šarovary dle GOST 827-41 zavedené 1. srpna 1941 s krokovými výztuhami (existovala též varianta s nákoleníky).

²⁰² Tato kapitola se vztahuje jen na tělogrejky a vatované šarovary barvy khaki patřící do kategorie „teplé věci“.

²⁰³ Markantním rozdílem mezi tělogrejkou vzor 1931 a 1932 bylo zavedení odlišného zapínání. Zatímco v původním vzoru byly vytvořeny knoflíkové dírky, v pozdějším vzoru se knoflíky zapínaly na přišité průvleky. Mezi vzorem 1932 a vzorem 1941 se stojatým límečkem nejsou z hlediska vnějšího vzhledu patrné žádné zjevné odlišnosti.

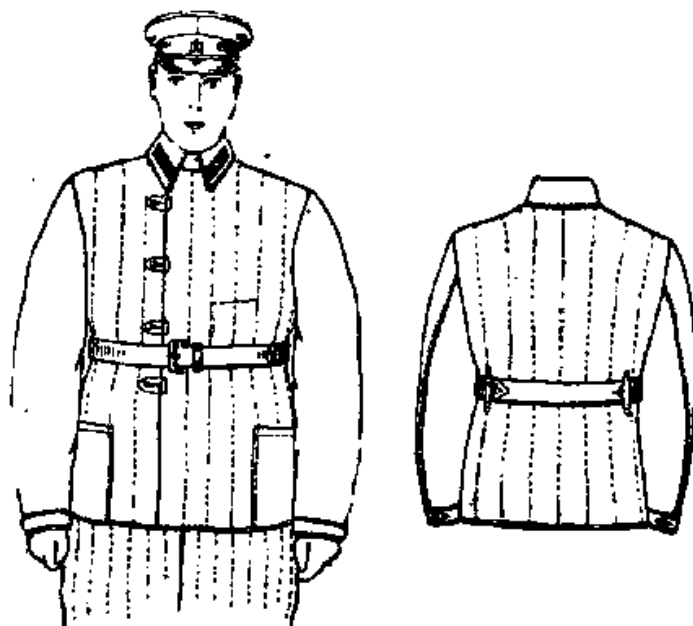
Zdá se, že hlavní rozdíl mezi vatovanými šarovary vzor 1931 a 1932 spočívá v zavedení chlopně pod předním rozparkem, jež zamezovala proudění vzduchu mezi knoflíky. U šarovar vzor 1941 je pak markantní změnou zavedení nákoleníků a krokových výztuh (není k nim přítomen komentář, ale dle bavlněných šarovar lze předpokládat, že se jedná o variantu pro pěchotu a pro jezdeckvo).

²⁰⁴ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 116-119.

²⁰⁵ «Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва 1933 г.

a vatované šarovary zavedené dne 1. srpna 1941,²⁰⁶ avšak z našeho pohledu soustředícího se především na vývoj oděvů v době války je pro nás zatím dostačující skutečnost, že se jedná o první vzory zavedené v době války.

K radikální změně došlo v říjnu 1941. Formálně byly vyřazeny tělogrejky se stojatým límcem (zavedené teprve v srpnu) a bylo přikázáno nahradit je tělogrejkou s ležatým límcem se základnou. Přestože nemáme k dispozici výrobní dokumentaci této nové tělogrejky, lze její zavedení potvrdit nezávisle ze dvou zdrojů. Prvním tímto zdrojem je „Fotoalbum teplých věcí Rudé armády“,²⁰⁷ které je však skoupé na informace. Druhým a podstatně zajímavějším zdrojem je „Intendanční žurnál № 10 z října 1941“, který nám stručně sděluje, že byl zaveden nový vzor tělogrejky s ležatým límcem se základnou a starý vzor se stojatým límcem se má používat až do úplného obnošení. Na límci nového vzoru tělogrejky mají být našity petlice (hodnostní značení) v barvě khaki.²⁰⁸

Obr. 28. Tělogrejka s ležatým límcem se stojáčkem s přišitými petlicemi zavedená v říjnu 1941.

Jaká byla příčina této změny? Odpověď je rozeseta v několika zdrojích. „Zbožiznalství 1941“²⁰⁹ zmiňuje, že oděvy patřící pod „teplé věci“ slouží k „zateplení základního oblečení nebo jako jeho náhrada při vycházce do města“. Tuto praxi ve zcela nečekané podobě potvrzuje „Fotoalbum teplých věcí Rudé armády“, které ve vybraných oblastech dokonce i v průběhu první válečné zimy potvrzuje, že se vojákům vydávalo pouze spodní prádlo a tělogrejka s vatovanými šarovary bez

²⁰⁶ Tělogrejky (v dané době jen se stojáčkem) měly být vydávány výhradně pro činnost v poli:

«Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», типовой перечень стр. 7;

«Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г., стр. 4-5.

²⁰⁷ «Фотоальбом теплых вещей Красной Армии – теплые вещи выдаваемые на Юго-Западном, Южном фронтах, в Приморской группе и в 51 армии», 1941 г.

²⁰⁸ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Новое в вещевом снабжении», стр. 47.

²⁰⁹ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 11.

základní uniformy.²¹⁰ Oba tyto dokumenty však pouze nabízejí hypotézu, že důvodem pro zavedení ležatého límce se základnou bylo rozvinutí ideje šetření základní uniformy jejím nenošením pod tělogrejkami a vatovanými šarovary. Ležatý límec by v takovém případě řešil otázku kam připevnit hodnostní značení (v této době petlice přišíváné na límec) ve chvíli, kdy voják odejde do města v tělogrejce (původně jen s malým stojáčkem a bez hodnostního značení). Potvrzení této hypotézy nalezneme na naprosto nečekaném místě, tj. v teoretickém článku řešícím ideální podobu zimních oděvů na první válečnou zimu v „Intendančním žurnálu № 10 z října 1941“. Zde se píše: „Kvůli tomu, aby vojáci při absenci gimnastorky neztráceli náležitý vojenský vzhled je třeba, aby měla vatovaná tělogrejka na límci petlice. V současnosti se již do výstroje zavádí tělogrejka s ležatým límcem se základnou opatřeným petlicemi“.²¹¹

Čím se však lišil „starý“ a „nový“ vzor tělogrejky?

„Starý“ vzor tělogrejky se stojáčkem dle GOST 826-41 disponoval prošívánými rukávy s izolační vrstvou vaty (byť jednou z povolených výrobních alternativ byla i varianta s neprošívánými rukávy bez vaty s flaušovou podšívkou). Kvůli pevnějšímu obepínání postavy byl zezadu opatřen dvěma stahovacími pásky zapínanými na přezku. Podle této původní dokumentace neobsahoval žádnou vnitřní kapsu.

Oproti tomu „nový“ vzor tělogrejky s ležatým límcem se základnou (vycházejí z obrázku převzatého z Intendančního žurnálu a z fotografií z „Fotoalba teplých věcí...“) oproti tomu měl neprošíváné rukávy bez izolační vrstvy vaty, disponoval vnitřní kapsou a kromě toho byl zadní díl namísto stahovacích pásek opatřen průvleky určenými k protažení opasku.

Tímto však vývoj tělogrejek i vatovaných šarovarů nekončí. Po dlouhou dobu nedisponujeme bohužel žádným informačním zdrojem, avšak v roce 1944 vycházejí dvě klíčové knížky. Dne 26. ledna 1944 se do tisku dostává kniha s názvem „Výroba a opravování rudoarmějských vatovaných šarovarů“²¹² a 11. listopadu 1944 „Výroba a opravování rudoarmějských tělogrejek“²¹³ (autor K. N. Chalturin).

U vatovaných šarovarů nepozorujeme žádnou zásadní změnu kromě toho, že se v této knize již počítá pouze s nákolníky a krokové výztuhy mizí. V případě tělogrejek však došlo k podivuhodnému posunu.

Tato kniha z nějakého důvodu unifikuje oba vzory tělogrejek do prapodivného „hybridu“. Tělogrejka zde disponuje jak prošívánými rukávy s izolační vrstvou vaty,²¹⁴ tak také vnitřní kapsou. Všechny další konstrukční odlišnosti závisely čistě na libovůli objednatelů, který si mohl zvolit, zda preferuje stojáček nebo ležatý límec se základnou a zda dá přednost průvlekům na opasek nebo původním stahovacím páskům. Kniha zcela důsledně oba typy uvádí jako absolutně rovnocenné a neztrácí jediné slovo, jímž by porovnávala výhody či nevýhody volitelných aspektů tělogrejky a představuje je jako dvě varianty jednoho vzoru (což není zcela nereálné).

²¹⁰ «Фотоальбом теплых вещей Красной Армии – теплые вещи выдаваемые на Юго-Западном, Южном фронтах, в Приморской группе и в 51 армии», 1941 г.

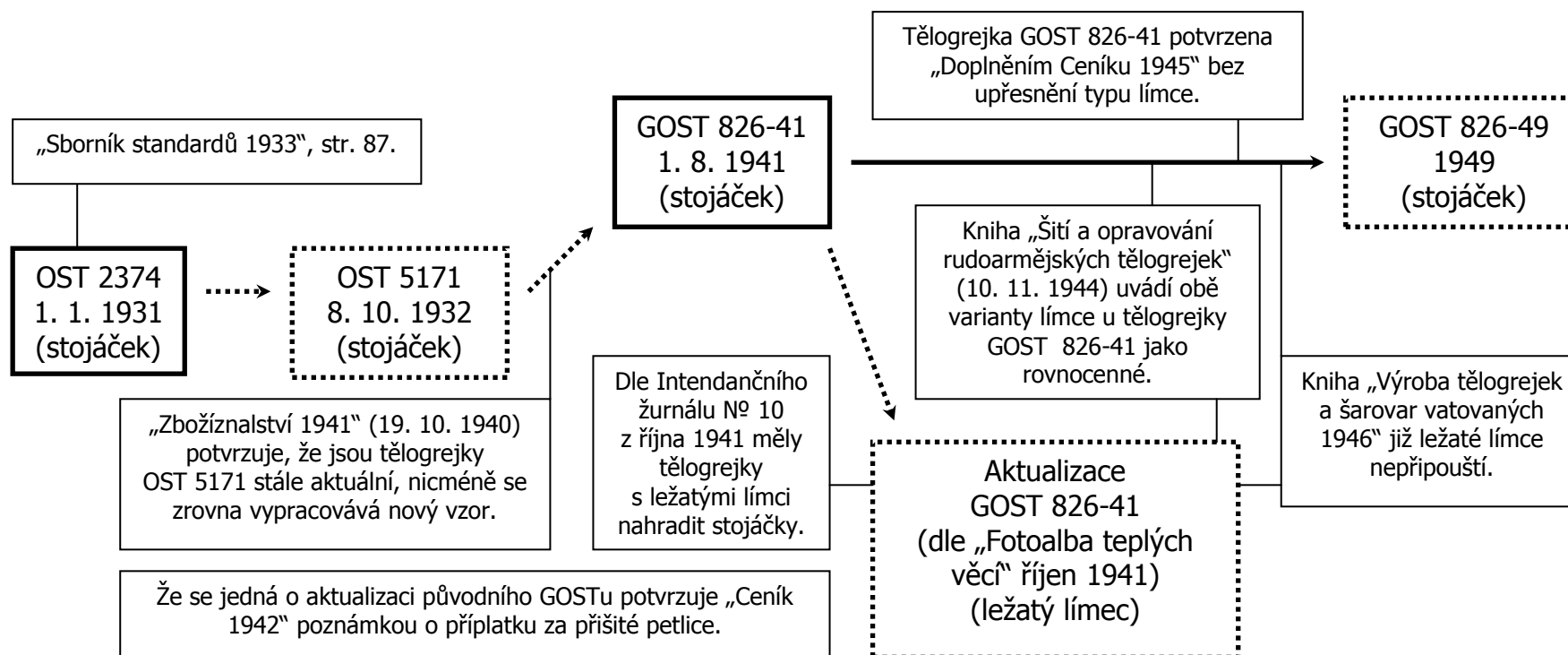
²¹¹ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Одежда бойца в зимнее время» от П. Прохорова, стр. 25.

²¹² К. Н. Халтурин, «Пошивка и ремонт красноармейских телогреек», 1944 г.

²¹³ К. Н. Халтурин, «Пошивка и ремонт красноармейских ватных шаровар», 1944 г.

²¹⁴ Пůvodní varianta vatované tělogrejky s ležatým límcem prošívánými rukávy nedisponovala. Prošité rukávy v kombinaci s ležatým límcem lze však nalézt již v „Instrukci 1943“: «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943, стр. 40.

TĚLOGREJKY RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

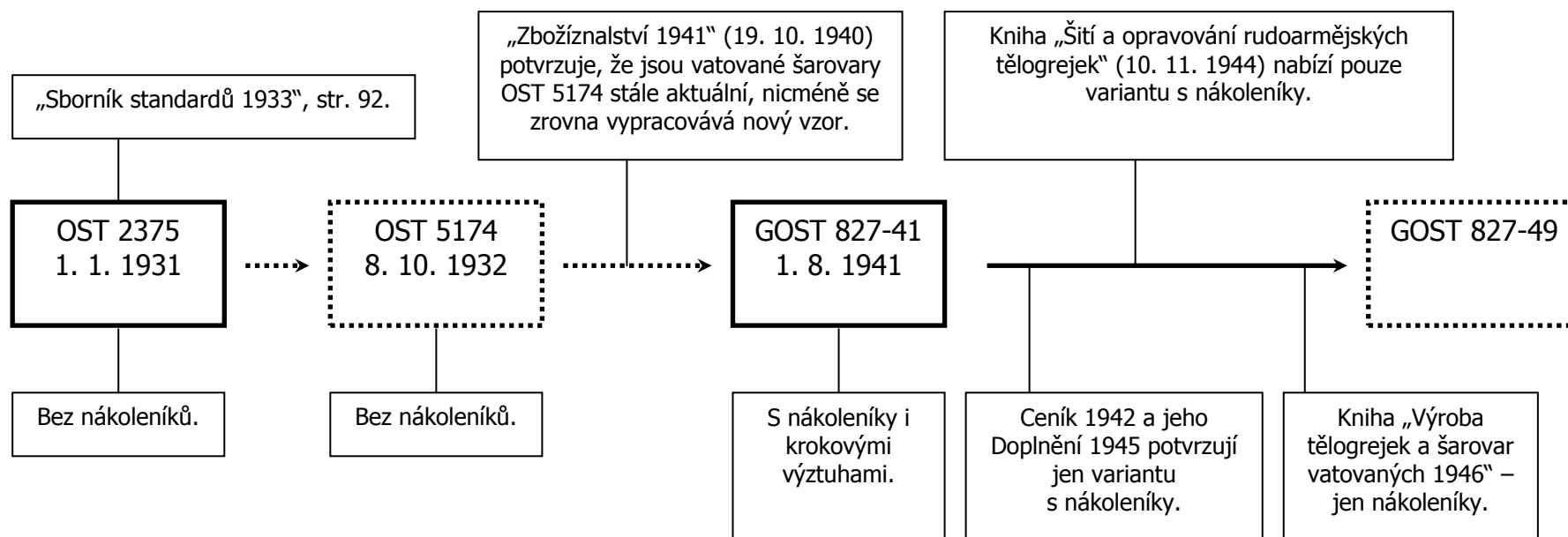
Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

VATOVANÉ ŠAROVARY RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Až do konce války opět nemáme žádné další upřesňující informace týkající se vývoje tělogrejek a vatovaných šarovar. Až dne 16. května 1946 navazuje NIISPI na svůj předválečný projekt vydávání textů upřesňujících „technologické normativy na výrobu bavlněných blůz, bavlněných šarovar, tělogrejek, vatovaných šarovar a kabátů“²¹⁵ a vydává novou sérii knih pod názvem „technologický proces výroby...“, z nichž je jedna zaměřena konkrétně na „Výrobu tělogrejek a šarovar vatovaných“.²¹⁶

V této knize se dozvíme, že tělogrejký pro potřeby Rudé armády jsou vyráběny přesně v souladu s GOSTem 826-41 a z popisu zjistíme, že se skutečně jedná o „starý“ vzor se stojatým límcem a stahovacími pásky. Jediným skutečným rozdílem v technologii zhotovení původního vzoru tělogrejký dle GOST 826-41 a v technologii zhotovení vzoru tělogrejký popisovaném v knize je přítomnost vnitřní kapsy, jež byla zavedena až později v průběhu války. Tělogrejký s ležatým límcem se základnou potichu zmizely z výstroje.

Všechny změny popsané zmíněnou knihou od K. N. Chalturina z roku 1944 byly s největší pravděpodobností podchyceny Technickým výborem GIU KA. Stejně tak není pochyb, že i vyřazení tělogrejek s ležatým límcem bylo ošetřeno příslušnou vyhláškou. K těmto dokumentům však bohužel zatím nemáme přístup.

VATOVANÉ KURTKY.

Vatované kurtky (tj. bundy) jsou jednou z nejproblematictější uchopitelných oděvních součástí Rudé armády. Existovaly sice po celá třicátá léta, prošly si Velkou vlasteneckou válkou a své uplatnění našly i v poválečném období, avšak doplatily na svůj netypický vývoj a ocitly se díky němu v roli zdánlivě „nezařazeného výrobku“ bez jasného určení.

Zatímco téměř u všech oděvních součástí Rudé armády si není problém v libovolném dobovém dokumentu dohledat jasné vysvětlení k čemu má daný výrobek primárně sloužit, u vatovaných kurtkek je tato elementární otázka velkým problémem, ze kterého pramení nejedna špatná interpretace v soudobé literatuře. Kromě toho existují dva základní typy vatovaných kurtkek, což také není vždy důsledně odlišováno.

Ze dvou existujících typů vatované kurtky nese jedna označení „pro jezdecko a hypomobilní dělostřelectvo“, což bylo s největší pravděpodobností její prvotní určení, avšak ke konci 30. let je tato „jezdecká kurtka“ zařazena jako pracovní oděv. Přestože zařazení do skupiny pracovních oděvů obvykle²¹⁷ znamenalo, že je výrobek stahován z oběhu a připraven k vyřazení, tak v lednu 1940 nastal zásadní zlom a tato

²¹⁵ Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар хлопчатобумажных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки телогреек и шаровар ватных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лapidус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», Москва-Ленинград 1941 г.

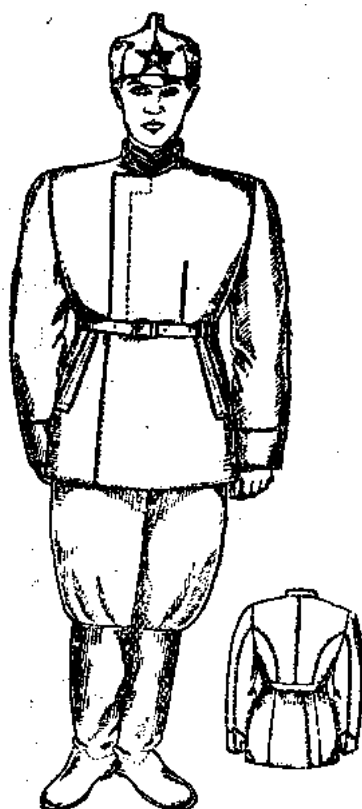
²¹⁶ «Производство летнего обмундирования рядового и офицерского состава», Москва 1945 г.;

«Производство шинели для рядового состава», Москва 1946 г.;

«Производство телогреек и шаровар ватных», Москва 1946 г.

²¹⁷ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», стр. 6.

„Kurtka vatovaná pro jezdeckvo a hypomobilní dělostřelectvo“ získala novou roli. Jejím novým úkolem bylo nahradit v době míru u pěších útvarů kabát (v zimním období), což je zcela zásadní odklon od původního určení. I přes tuto změnu byl bohužel zachován původní název výrobku, který logicky vyvolával matoucí dojem, že by kurtka měla patřit výhradně jezdeckvo. Z našeho pohledu je však daleko podstatnější, že od roku 1940 mají oba typy kurtky fungovat jako alternativa (náhražka) kabátu, což kvůli vypuknutí války nebylo úspěšně uvedeno do praxe a pravděpodobně kvůli tomu dokonce i v povědomí mnoha nižších příslušníků Intendanční správy (o hospodářích útvarů a běžných vojácích nemluvě) kurtka figurovala jako oděv, který bez zjevné příčiny duplikoval jiné standardně zavedené zimní oděvy.

Obr. 29. Kurtka vatovaná pro jezdeckvo a hypomobilní dělostřelectvo mužstva Rudé armády dle GOST 1122-41 (ze dne 1. listopadu 1941).

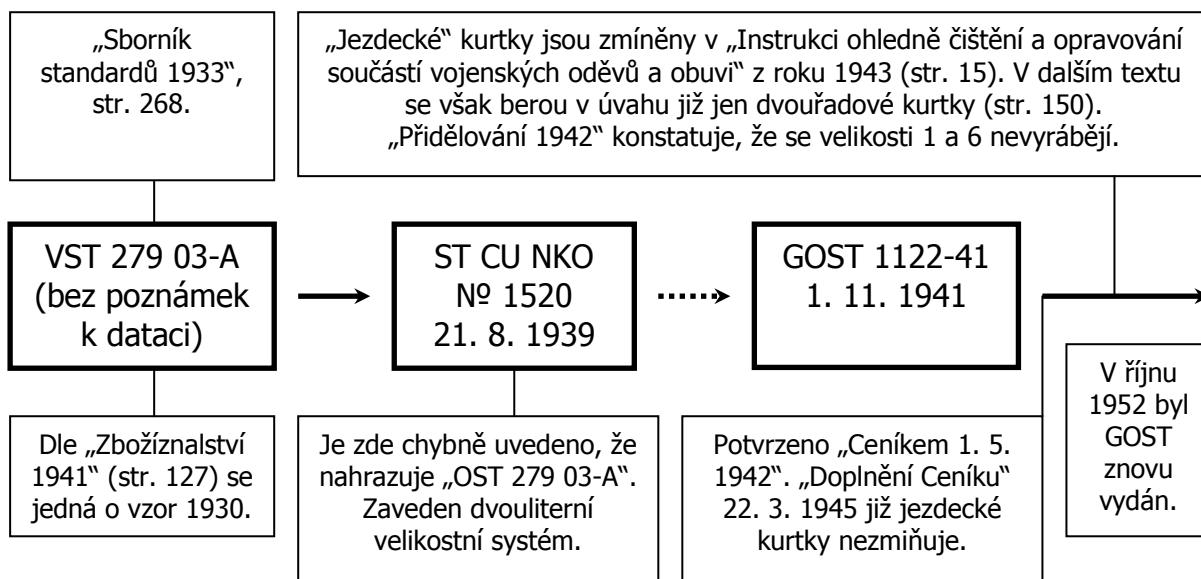
„Kurtka vatovaná pro jezdeckvo a hypomobilní dělostřelectvo“ (*кurtka на вате для кавалерии и конной артиллерии*). Stejně jako u mnoha předchozích vojenských oděvů není v našich silách spolehlivě stanovit rok prvního zavedení kurtek do výstroje Rudé armády. Nám dostupná nejranější výrobní dokumentace je obsažena ve „Sborníku 1933“, bohužel bez jasného označení vzoru.²¹⁸ Pokud jsou pravdivé informace ze „Zbožiznalství 1941“,²¹⁹ tak se jedná o vzor 1930, pokud jsou

²¹⁸ «Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва 1933 г., стр. 263.

²¹⁹ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 126.

pravdivé informace z „Přidělování 1942“,²²⁰ tak jde o vzor 1932. Posloupnost vzorů je znázorněna v následujícím přehledu.

Kurtky „jezdecké“:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Navzdory svému názvu, jež jasně napovídá, že tato kurtka měla najít využití u jezdeckých útvarů, se u nově zavedeného vzoru 1939 ve „Zbožiznalství 1941“ setkáváme s tím, že je tento typ kurtky zařazen mezi pracovní oděvy.²²¹ Tato skutečnost mohla znamenat mnohé, avšak typicky znamenala, že se s výrobkem v dlouhodobém měřítku nepočítá a čeká jej postupné vyřazení z výstroje.²²²

Změna v chápání vatovaných kurtek přišla spolu se „Stanoviskem № 129-55ss“ ze dne 1. ledna 1941 v návaznosti na snahu o prodloužení životnosti drahých kabátů jejich částečnou záměnou lacinějšími výrobky. Konkrétně „jezdecká“ varianta měla být nově „přidělována bojovým útvarům spolu s kabátem po prvním roce základní služby“.²²³ Její vydávání se však omezovalo výhradně na dobu míru jako a v době války měl její roli plně převzít kabát.²²⁴ S „jezdeckými“ kurtkami se

²²⁰ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 63.

²²¹ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 120.

²²² «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», стр. 6.

²²³ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», стр. 4.

²²⁴ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.»:

Норма № 1 на мирное время – начальствующий состав;

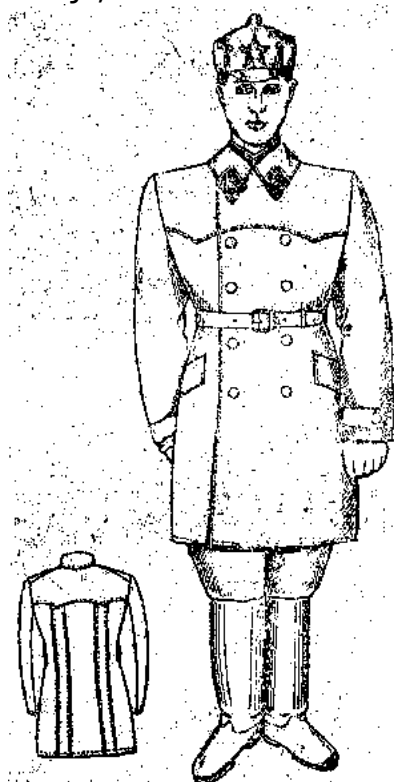
Норма № 3 на мирное время – младший начальствующий состав;

Норма № 4 на мирное время – курсанты ВУЗов;

tudíž na dobu války nepočítalo. Zmíněné změny však měly být uváděny v platnost až od října 1941 a jejich naplnění tudíž narušila válka.

Přesně dva dny před vypuknutím války postoupilo do tisku „Poučení ohledně týlu a zásobování pro rudoarmějce a mladší velitele 1941“, jež výše uvedenou praxi potvrzuje a „jezdecké“ kurtky vydává každému rudoarmějci jako teplý zimní oděv, přičemž na tělogrejku a vatované šarvary mají mít nárok pouze rudoarmějci sloužící ve studených oblastech.²²⁵

V období války se nám „jezdecké“ kurtky bohužel ztrácejí se zřetele. Podezření, že by došlo k přerušení jejich vydávání či výroby však vyvrací „Přidělování 1942“, které v sobě obsahuje tabulky velikostního zastoupení obou typů kurtky a u „jezdecké“ kurtky dokonce zmiňuje, že se velikosti 1 a 6 nevyrábějí.²²⁶

Obr. 30. Kurtka dvouřadová vatovaná se sedlem mužstva Rudé armády dle GOST 1126-41 (1. listopad 1941).

Druhým typem vatované kurtky je „**kurtka dvouřadová vatovaná se sedlem**“ (*кurtка двубортная ватная с кокеткой*). Posloupnost vzorů je uvedena v následující tabulce.

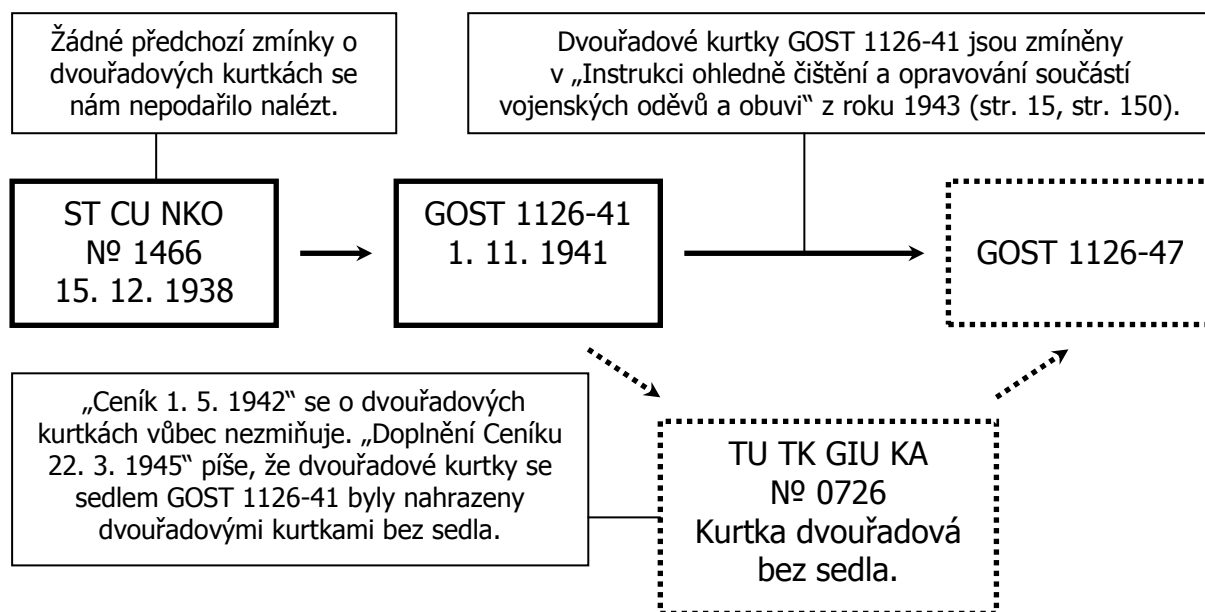
Норма № 5 на мирное время – младший начальствующий состав срочной службы;

Норма № 6 на мирное время – рядовой состав.

²²⁵ «Памятка по тылу и снабжению для красноармейца и младшего командира», Москва 1941 г., стр. 5.

²²⁶ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр. 62, 68.

Kurtky dvouřadové se sedlem:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Na rozdíl od „jezdecké kurtky“ nelze s momentálně dostupnými informacemi vyzvodovat původní určení této „dvořadové“ kurtky, ovšem je možné, že byla již od začátku koncipována jako alternativa kabátu pro nebojové útvary a jednotky Rudé armády. S prvním upřesněním určení této „dvořadové“ kurtky se setkáváme ve „Stanovisku 129-55ss“, dle kterého je přidělována pro změnu jen na dobu války a jen mladšímu velitelskému sboru, mužstvu a frekventantům v týlu (v létě i v zimě).²²⁷

V době války se objevuje „Stanovisko Státního výboru obrany № GOKO-1490s“ ze dne 25. března, jež zakazuje ode dne 1. dubna 1942 vydávat mladším velitelům a mužstvu týlových útvarů kabátu a namísto nich přikazuje vydávat „dvořadové“ kurtky.²²⁸ Tuto praxi posléze potvrzuje „Přidělování 1942“.²²⁹

U obou typů vatovaných kurtek lze vysledovat, že po válce došlo k revizi těchto oděvů prostřednictvím znovuvydání staré výrobní dokumentace („jezdecká“) nebo rovnou k zavedení nového vzoru („dvořadová“). Jedná se o zajímavý paradox, poněvadž pokud si pečlivě přečteme „Intendanční žurnál“ či žurnál „Týl a zásobování

²²⁷ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.»:

Типовой перечень, стр. 1 – 7;

Норма № 5 на военное время – младший начальствующий состав, рядовой состав, курсанты.

²²⁸ Tento dokument nebyl jako jediný osobně prověřen, tudíž je zde zmíněn jen pro úplnost a za jeho pravost nelze bohužel nyní ručit.

²²⁹ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г., стр 3.

RA", tak zjistíme, že okolo kurtek v době války panovalo velké ticho. Například z „Intendančního žurnálu № 10 z října 1941“, v němž lze najít přehrášl praktických i teoretických článků zabývajících se rychlou přípravou na první válečnou zimu vyplývá, že si ani jeden z autorů jediným slovem na kurtky vůbec nevzpomněl.²³⁰ V žurnálu „Týl a zásobování № 9 ze září roku 1942“ se ve svém článku autor zmiňuje, že „do výstroje týlových útvarů je nejlepší zavést dvouřadová vatovaná „saka“ (пиджаки), což jen dokresluje obecné povědomí o tomto výrobku v rámci nižších příslušníků Intendanční služby.²³¹ Příkaz „NKO № 25“ z roku 1943 ve svých „seznamech uniforem“ vatované kurtky vůbec nezmiňuje.

Definitivní závěr ohledně četnosti výskytu vatovaných kurtek u vojsk bohužel nelze vyvodit ani na základě všech vyjmenovaných zdrojů a konečný verdikt bude nejspíše třeba hledat v Centrálním archivu Ministerstva obrany RF (ЦАМО), ve kterém je uložena většina útvarových hlášení ohledně reálného stavu zásob a oděvů v průběhu celé války.

PŘÍPRAVA NA PRVNÍ VÁLEČNOU ZIMU:

(text byl sepsán na základě článků z Intendančního žurnálu № 10 z října 1941 od vojeninženěra 1. stupně V. Ščegoljeva a M. Rtiščeva)

Pro dokreslení toho, jakým způsobem na nečekaný nárůst potřeby zimních oděvů vyvolaný vypuknutím války reagovala Intendanční služba a také pro pochopení mechanismů, které byly aplikovány ve výjimečných situacích, přidáváme tento krátký a velmi názorný úryvek.

V reakci na žádost Hlavního intendanta RA došlo v jednotlivých oblastech pod vedením intendanční služby ve spolupráci s místními výbory VKP(b) k zapojení místního obyvatelstva do výroby vybraných součástí zimních oděvů, jež byly vykupovány za státem stanovené ceny. V článku vojeninženěra 1. stupně V. Ščegoljeva „Zkušenosti s výrobou teplých věcí ve Stalingradské oblasti“²³² se dozvídáme informace o praktických krocích při plnění této žádosti v rámci Stalingradské oblasti, v jeho druhém článku „Zásobování výstrojovým materiálem v zimě“ (spoluautor vojeninženěra 1. stupně M. Rtiščeva)²³³ pak doporučené kroky ke splnění žádosti Hlavního intendanta RA v dalších oblastech.

Ve Stalingradské oblasti se vzhledem k tomu, že se jednalo o oblast vyrábějící velké množství vlny, zaměřily místní orgány na zjištění zbytkového množství vlny v místních kolchozech (nadbytky po splnění státních dodávek) a následně se tato vlna využila k výrobě válenek, rukavic a ponožek. Po městě byly vyvěšeny plakáty s výzvou obyvatelstvu (či přesněji obyvatelkám) Stalingradu v duchu hesla: „Matky, ženy, sestry... dáme Rudé armádě miliony párů teplých ponožek a rukavic.“ Na druhé straně plakátu byla sepsána výrobní dokumentace s přesně uvedenými rozměry

²³⁰ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.

²³¹ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Экипировка бойца» от П. Смирнова, стр. 44.

²³² «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Опыт заготовки теплых вещей в Сталинградской области» от В. Щеголева, стр. 18.

²³³ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Снабжение вещевым имуществом зимой» от В. Щеголева и М. Ртищева, стр. 23.

hotových výrobků. Rukavice i ponožky měly být vyráběny ručním pletením ze soukané nebarvené ovčí vlny libovolné barvy, přičemž u rukavic se upřednostňovala šedá barva. Výrobní dokumentace je v plném znění obsažena v Intendančním žurnálu.²³⁴

Druhý článek jakožto doporučený postup pro orgány Intendanční služby (M. Rtiščev byl náčelníkem 1. sekce TK GIU KA) pro nás znamená ještě cennější zdroj informací, poněvadž má globální platnost. Opět se v něm podtrhuje nutnost využití místních rezerv a civilního obyvatelstva, ale konkretizuje se zde organizační postup. V každém oblastním nebo krajevém centru se měly z místních pracovníků vytvářet „operační trojky“, jež by zjišťovaly stav místních surovinových rezerv a s pomocí odpovídajících orgánů by formulovaly požadavky a stanovovaly technologii zhotovování požadovaných věcí. V čele těchto trojek měli stát představitelé Intendanční služby Rudé armády, jejichž úkolem by byl dohled na soulad vyrobených věcí se standardy.

Dále se dozvídáme, že vatované tělogrejky a vatované šarovary bylo možné vyrábět z odolných tkanin libovolné barvy a že na pletené rukavice a ponožky byl kladen jediný požadavek, a to aby byly zhotovovány odolně bez ohledu na zvolený pletací vzor. Onuce bylo možné vyrábět z různých suken (zimní) či lněných tkanin (letní). V textu je dokonce i zmínka o tom, že chybějící ušanky lze nahradit dřívě vyráběnými bud'onkami. Následují praktické instrukce ohledně kombinování zimních oděvů (například se doporučovalo natahovat vlněné ponožky na letní onuce a následně je obalit onucemi zimními) a zdůrazňuje se zde nutnost naučit vojáky předcházet omrzlinám.²³⁵

Často se lze při pohledu na fotografie z první válečné zimy setkat s tvrzením, že v Rudé armádě vládli zásobovací chaos, poněvadž taková různorodost oděvů není v souladu se standardními předpisy. Druhá část takového tvrzení je samozřejmě pravdivá, nicméně z těchto článků lze velmi dobře vyzorovat, že dokonce i improvizovaná výroba v nestandardních podmínkách probíhala pod organizačním dohledem Intendanční správy a výjimky byly ošetřené výrobní dokumentací schválenou příslušnými orgány. Časopisy z další válečné zimy již výrobu improvizovaných zimních oděvů nezmiňují a neřeší.

Výsledky první válečné zimy jsou shrnuty v žurnálu „Тыл и снабжение № 4-5 z dubna a května 1942“ ve článku vojeninženěra 1. stupně S. Burdina.²³⁶

²³⁴ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Опыт заготовки теплых вещей в Сталинградской области» от В. Щеголева, стр. 19-20.

²³⁵ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Снабжение вещевым имуществом зимой» от В. Щеголева и М. Ртищева, стр. 23-24.

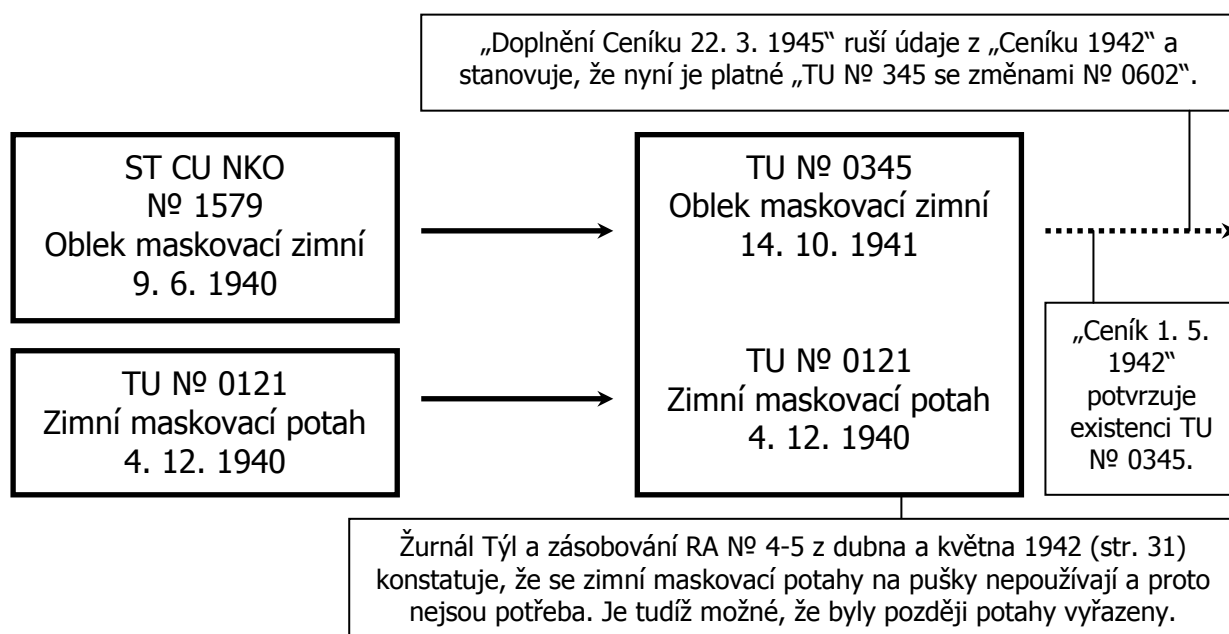
²³⁶ Журнал «Тыл и снабжение КА № 4-5, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира» от С. Бурдина, стр. 31.

PODKUPINA „MASKOVACÍ ODĚVY“²³⁷

MASKOVACÍ ODĚVY ZIMNÍ.

Maskovací obleky a převlečníky dodnes patří mezi nejméně zmapované součásti vojenských oděvů Rudé armády. Na vině je měnění kompetencí týkajících se organizace vývoje maskovacích obleků a převlečnicků. TK GIU KA připadla tato role v letech 1940-41 a následně byla přesunuta na Hlavní dělostřeleckou správu Rudé armády, jejíž archivy jsou v současné době nedosažitelné. Musíme se tudíž zatím omezit pouze na dokumenty, které stihl TK GIU KA vydat po dobu, po kterou měl tuto problematiku v kompetenci.

Maskovací obleky zimní:

Vysvětlivky:

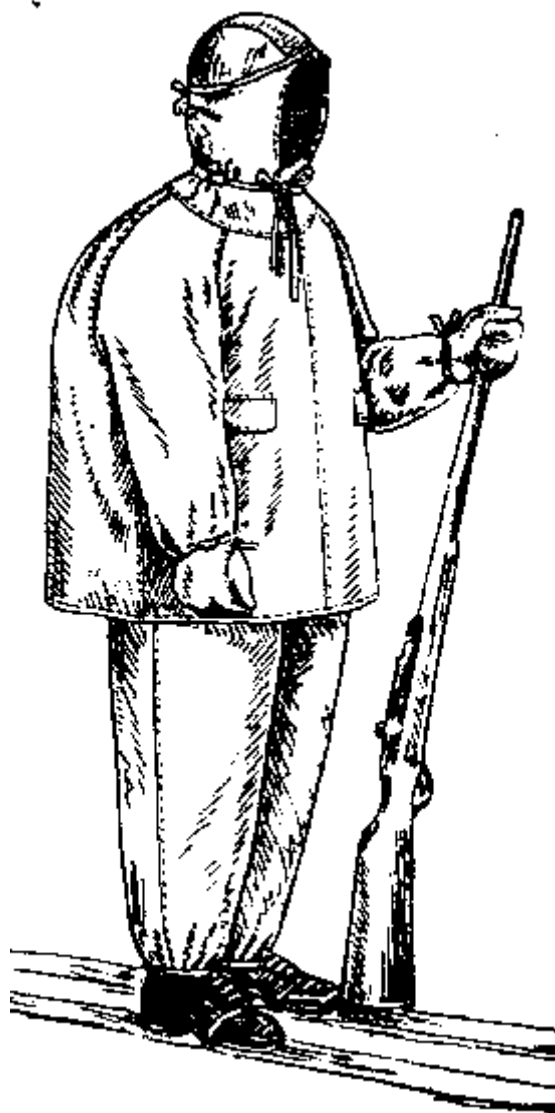
Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožíznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

²³⁷ Dělení skupin dle systému K. N. Chalturina, vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“.

Obr. 31. Zimní maskovací oblek TU № 0345 (14. října 1941).

Jak se dozvídáme z klíčového článku v žurnálu „Тыл и zásobování RA № 4-5 z dubna a května 1942“, Rudá armáda vstupovala do války se dvěma základními typy zimních maskovacích oděvů – s maskovacími převlečníky (*халат*) a s maskovacími obleky (*костюм*).²³⁸

Maskovací převlečník měl podobu přehozu, který bylo možné rychle obléci i svléci, což byl hlavní klad tohoto typu oděvu a dle konstatování autora článku vojeninženýra 1. třídy S. Burdina se jej zastávali především ti, jež se permanentně pohybovali v kabátu nebo z jakýchkoliv důvodů potřebovali často maskovací převlečník svlékat.

Maskovací oblek byl tvořen maskovací blůzou a maskovacími kalhotami. Upřednostňovali jej rozvědčící a lyžaři pro jeho lepší maskovací schopnosti, kvůli absenci ve větru volně vlajících a za křoví se zachytávajících dílců jako v případě

²³⁸ Журнал «Тыл и снабжение КА № 4-5, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира» от С. Бурдина, стр. 31.

převlečníku a také díky tomu, že při plížení nepadal sníh do holinek a do rukávů díky zavazovacím tkanicím. Jedinou jeho nevýhodou bylo zdlouhavé oblékání.

V článku nakonec zazní konstatování, že je zbytečně komplikované mít ve výstroji dva typy zimních maskovacích oděvů a autor se poté jednoznačně staví za zachování maskovacího obleku. Žádá jen zavedení různých změn z nichž stojí za zmínku návrh zrušení všívaných rukavic a jejich nahrazení rukavicemi na šňůrce kvůli tomu, že přišívané rukavice „překázejí při házení granátů“. Kromě toho konstatuje, že zimní maskovací potahy na pušky vojska nepoužívají, a proto je třeba je vyřadit a že gáza přišíatá k otvoru na obličej zbytečně překáží. V žurnálu „Тыл и засобование РА № 2-3 з únора а брезна 1945“ се дочтете, же в роце 1942 skutečně padla volba na maskovací oblek a maskovací převlečníky byly staženy z výroby.²³⁹

První vzor zimního maskovacího obleku zavedeného TK GIU KA (a možná první maskovací oděv typu obleku vůbec) byl zaveden 9. června 1940. Přímo v dokumentaci je obsaženo razítko tvrdící, že daný vzor 1940 byl nahrazen následujícím vzorem 1941 již dne 11. srpna 1941, byť oficiálně byl vzor 1941 zaveden až 15. října 1941. „Ceník 1942“ tento vývoj bez výhrad potvrzuje a konstatuje pouze, že se maskovací potah na pušku musí při přejímce platit zvlášť (a není tudíž pevnou součástí obleku). „Doplnění ceníku 1945“ opět potvrzuje existenci maskovacího obleku vzor 1941, avšak konstatuje, že v něm byly provedeny změny vedené pod číslem 0602 a bohužel k těmto změnám nic bližšího říci nedovedeme.

Velká část zodpovědnosti za zimní maskování byla v průběhu války přenesena přímo na útvary a jednotky Rudé armády. Vše bylo postaveno na principech improvizace a vynalézavosti postavené především na náhražkových prostředcích bez spoléhání se na to, že budou vojáci vždy a všude perfektně zásobeni dostatečným množstvím maskovacích prostředků.²⁴⁰

MASKOVACÍ ODĚVY LETNÍ.

Nelze bez jediné poznámky přejít existenci letních maskovacích oděvů Rudé armády. Pokud jsou zimní maskovací oděvy považovány za obtížné téma, tak letní maskovací oděvy jsou již téměř neuchopitelné. Přitom je jejich široké použití zdokumentováno v řadě příruček, na dobových fotografiích a dokonce i ve filmech. Jednalo se o nezbytný doplněk rozvědčků, průzkumníků a mnoha dalších specializací. Rudá armáda měla dlouhou tradici v používání maskovacích obleků a převlečníků, což dokazují i zahraniční knihy (nejstarší nám dostupná je z roku 1929).²⁴¹ Na široké použití letních maskovacích oděvů se odkazuje rovněž řada knih zaměřených především na ženižní činnosti.²⁴²

²³⁹ Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1945 г.», статья «Износ и ремонт хлопчатобумажного обмундирования» от В. Северского, стр. 26.

²⁴⁰ Д. М. Судак, «Инструкция по зимней маскировочной окраске стальных шлемов в белый цвет», 1942 г.;

И. А. Иконников, «Маскировка бойца зимой», Красноярск 1942 г.

²⁴¹ A. N. Iwanow, „Kurze Zusammenstellung über die russische Armee“, Berlin 1929.

²⁴² С. Дугарев, «Военно-инженерная техника», Москва 1938 г., стр. 94;

Приказ Народного Комиссара Обороны № 172 от 13 сентября 1939 г., «Наставление по инженерному делу для пехоты РККА», Москва 1939 г., стр. 16;

«Наставление по инженерному делу для пехоты», Москва 1943 г., стр. 17.

Navzdory těmto skutečnostem lze zjistit, že výrobu a vývoj letních maskovacích oděvů neměl na starosti TK GIU KA, ale s největší pravděpodobností tzv. „Artkom“²⁴³ a z tohoto důvodu na zmínku o letních maskovacích oděvech nenarazíme ani v „Ceníku 1942“, ani v jeho „Doplnění z roku 1945“ a vlastně prakticky v žádné literatuře pocházející právě od GIU KA. Jediným nám v tuto chvíli dostupným textem řešícím otázku letního maskování je zmíněný „Seznam barviv používaných v RA za účelem kamufláže 1941“.²⁴⁴ Tento Seznam mimo jiné obsahuje také receptury na barviva, která byla v továrních podmínkách používána na výrobu letních maskovacích oděvů a je doplněn o recepturu pro přípravu odpovídajících barviv v polních podmínkách. Chybí zde nicméně jedna z nejpodstatnějších informací – střída.²⁴⁵ Informace z tohoto Seznamu tudíž nestačí ke zhotovení letních maskovacích oděvů ani k vytvoření odpovídajícího potisku, avšak poskytují dost podkladů k výrobě potřebných barviv v odpovídajících odstínech.

PODSKUPINA „STANY“²⁴⁶

CELTY.

Výjimečná role celt v Rudé armádě jako by byla podtržena skuteností, že na rozdíl od veškerého jiného vybavení byly Technické specifikace na výrobu celt vydány ne jako standardní dokumentace, ale jako knížka. Schválena byla dne 31. ledna 1938 a do tisku postoupila o čtvrt roku později pod označením „**St. CU NKO 375**“.²⁴⁷ Obsahovala nejen informace ohledně výroby samotné celt (standardní celtovina byla vyráběna z čisté bavlny), ale také zde byly informace týkající se veškerého příslušenství (provaz, kovové kolíčky, dřevěné kolíčky, podpěry) a také návod k použití. Standard na celtu je uváděn jako platný jak v „Ceníku 1942“, tak v jeho „Doplnění z roku 1945“. Formálně si tudíž celta prošla celou válkou beze změn. V žurnálu „Тыл и снабжение RA № 9 ze září 1942“ se ve velmi důležitém článku od plukovníka intendantní služby S. Burdina dozvídáme, že celtly byly do výstroje Rudé armády údajně zavedeny až v roce 1936, což prokazatelně není pravda a je otázkou, co tím bylo myšleno.²⁴⁸ Celtly Rudá armáda používala dávno před rokem 1936.²⁴⁹

²⁴³ Артком = артиллерийский комитет (doslovně: „dělostřelecký výbor“).

²⁴⁴ «Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.

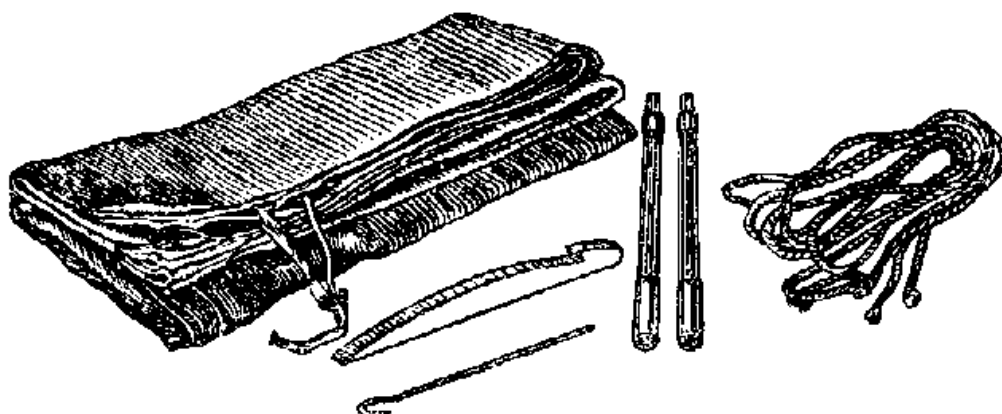
²⁴⁵ V daném kontextu „střída“ označuje opakující se tištěný vzor po délce i šířce textile.

²⁴⁶ Dělení skupin dle systému K. N. Chalturina, vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“.

²⁴⁷ «Ст. ЦУ НКО 375 – Палатка-плащ-накидка», Москва 1938 г.

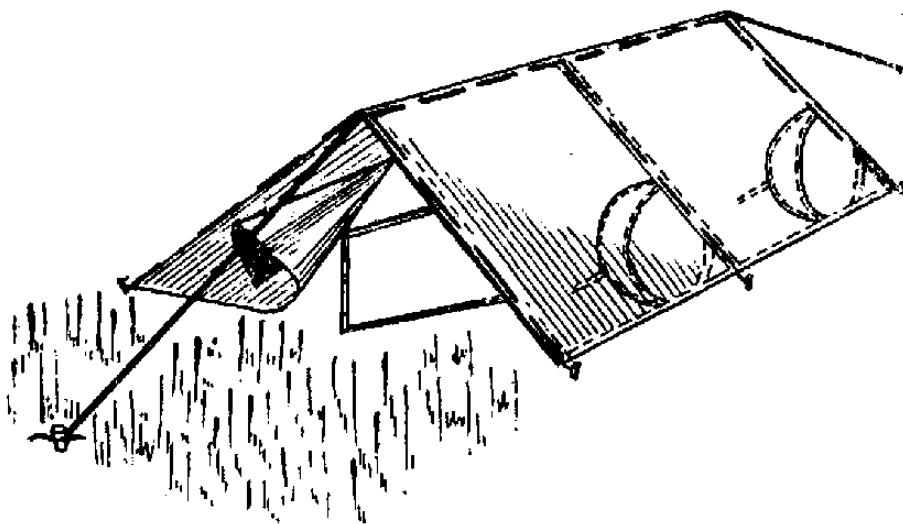
²⁴⁸ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Плащ-палатка» от С. Бурдина, стр. 34.

²⁴⁹ «ОСТ 4914 Палатка-плащ», Москва 1932 г.

Obr. 32. Celta s příslušenstvím.

Celty, jak plyne z jejich originálního ruského názvu (*палатка-плащ-накидка*), měly být standardně používány jako pláštěnky, přehozy či se s jejich pomocí budovaly stany. Bylo povoleno jejich použití i k dalším čtyřem účelům – k maskování, při ochraně před leteckým chemickým útokem, k přenášení raněných či je bylo možné použít jako deku nebo k vytvoření improvizované matrace. V době války se našla celá řada dalších způsobů, jak celty používat, což však někdy s nelibostí nesla Intendanční služba. Ve zmíněném žurnálu „Тыл и zásобování RA № 9 ze září 1942“ nalezneme suché konstatování, že se celta stala „přespríliš univerzálním předmětem“ a používá se například k obalování karosérií vozů, jako balící materiál nebo dokonce jako podložka v sauně.²⁵⁰ Tato skutečnost byla přisuzována tomu, že jsou vojáci málo proškolení ohledně jejího správného používání a ve článku je přiložena instrukce k jejímu správnému užívání a pobídka intendantům a hospodářům, aby vojáky učili a kontrolovali správné zacházení s celtami.²⁵¹

Obr. 33. Stan vybudovaný pomocí šesti celt a příslušenství.

²⁵⁰ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Плащ-палатка» от С. Бурдина, стр. 34.

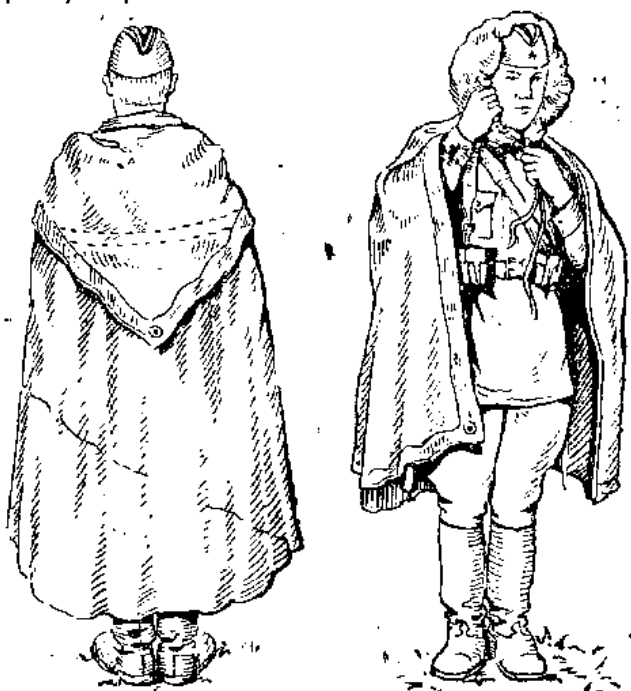
²⁵¹ Instrukce ohledně správného zacházení s celtou vizte též:

Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 145;
«Ст. ЦУ НКО 375 – Палатка-плащ-накидка», Москва 1938 г., стр. 37-38.

Použití celt jako maskovacího prostředku znamenalo buďto budování všemožných úkrytů od stanů po systémy okopů maskované a vylepšené pomocí celt²⁵² nebo individuální použití celt jako přehození. Kvůli individuálnímu maskování se celt od roku 1942 začaly vyrábět také s oboustranným kamuflážním potiskem.²⁵³

Použití celt k přenášení raněných popisuje například „Rukověť pro rotní sanitáře 1941“.²⁵⁴ Obrana proti leteckým vzdušným útokům je zmíněna například v „Protichemické ochraně vojáka 1941“.²⁵⁵

Tematika použití celt jako improvizované deky byla zmíněna v souvislosti s návrhem nahrazení kabátu celtou a dekou (v jižních oblastech) v „Intendančním žurnálu № 10 z října 1941“.²⁵⁶ Vůči tomuto návrhu se razantně ohradil článek v žurnálu „Тыл и zásобованіе РА № 4-5 z dubna a května 1942“ se zcela pravdivým konstatováním, že celta téměř vůbec nehřeje.²⁵⁷ Žurnál „Тыл и zásобованіе РА № 9 ze září 1942“ však dosvědčuje, že to nic neměnilo na skutečnosti, že celt roli improvizované deky plnily naprosto běžně.²⁵⁸

Обр. 34. Тыл и zásобованіе РА № 9 ze září 1942.

²⁵² Д. Ушаков, «Простейшие бытовые и хозяйственные постройки для войск в полевых условиях», Москва 1940 г.;

С. Е. Гербановский, «Фортификация пехоты», Москва 1942 г.

²⁵³ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Плащ-палатка» от С. Бурдина, стр. 34.

²⁵⁴ «Руководство для ротных санитаров и санитаров-носильщиков», Москва-Ленинград 1941 г., стр. 71.

²⁵⁵ Л. В. Шишов «Противохимическая защита бойца», Москва 1941 г., стр. 62.

²⁵⁶ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Одежда бойца в зимнее время» от П. Прохорова, стр. 25-26.

²⁵⁷ Журнал «Тыл и снабжение КА № 4-5, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира» от С. Бурдина, стр. 32.

²⁵⁸ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Плащ-палатка» от С. Бурдина, стр. 34.

VÝROBKY NEZAČLENĚNÉ V PODSKUPINÁCH²⁵⁹

VĚCPTYLE.

Drtivá většina materiálu a vybavení potřebná pro každodenní fungování vojsk na frontě byla transportována dvěma hlavními způsoby – buďto prostřednictvím hypomobilního či motorizovaného trénu nebo individuálně jednotlivými vojáky. Pro tento účel do výstroje každého vojáka patřil tzv. věcpytel (*вещмешок*), jenž byl podle situace nošen na zádech nebo převážen trémem. Kromě věcpytlů existovaly v Rudé armádě také tzv. rance zaváděné do výstroje ve druhé polovině 30. let.

V současné době panuje široce přijímaný logický předpoklad, že se Rudá armáda nehledě na zavedení ranců vzor 1936, 1939 a 1941 rozhodla po vypuknutí války kvůli úspoře materiálů rance zavrhnout a znovu zahájit výrobu jednodušších a lacinějších věcpytlů.²⁶⁰ Vzhledem k tomu, že nejsou rance zařazeny ani v jednom z „Ceníků“ a vzhledem k minimálnímu výskytu zmínek o existenci ranců po roce 1941 v brožurách a knihách pro vojáky²⁶¹ či v žurnálech lze předpokládat, že ke zrušení výroby ranců skutečně došlo. Nás však v danou chvíli zajímají věcpytle, které po celou dobu války představovaly jedinou trvale předepsanou součást výstroje určenou k přenášení věcí na zádech vojáka.

První „válečný“ vzor věcpytle byl zaveden do výstroje 28. června 1941 pod № 0073. Pokud nahlédneme do jeho výrobní dokumentace, tak zjistíme, že nahrazuje předchozí vzor věcpytle označený jako OST 1635. Pod označením OST 1635 však lze nalézt nikoli jeden, ale dva standardy.

Známější varianta „OST 1635“ byla vydána v roce 1940 a na první pohled ji nelze označit jinak než jako prapodivnou. Chybí v ní totiž jakákoliv datace kromě rukou napsané poznámky „UVS KA 1940“.²⁶² Kromě toho obsahuje zvláštní přílohu, jež není ničím jiným, než podrobnějším zopakováním popisu technologie zhotovení výrobku, který je však obsažen v hlavním textu. Dokument bez datace a jakýchkoliv odkazů je zcela pochopitelně podezřelý a lidé s ním seznámení jej často z pochopitelných důvodů odmítají jako neprůkazný či padělaný.

Smysl tohoto nezvyklého dokumentu však plně pochopíme až ve chvíli, kdy se nám podaří nalézt původní OST 1635 uvedený v platnost v roce 1931.²⁶³ Jedná se o dokonale shodný dokument lišící se pouze tím, že u něj chybí příloha s podrobnějším popisem technologie zhotovení výrobku a jakékoliv ruční vpisky. Oproti tomu jsou zde však přítomny všechny standardní informace, díky kterým lze dokument zasadit do kontextu a pochopit podstatu problému, který se v novém světle zdá být až neuvěřitelně prostý. Intendanční správa se totiž nerozhodla zavést věcpytle až pod

²⁵⁹ V systému K. N. Chalturina (vizte podkapitolu: „Textilní výrobky a jejich klasifikace“) není zařazena výstroj, poněvadž se tento systém věnuje pouze oděvům. Proto do něj nelze zařadit věcpytle. Ženské oděvy popsané na dalších stránkách patří každý do příslušné podskupiny.

²⁶⁰ Vzorování ranců je popsáno zde:

«Инструкция по укладке, пригонке и надеванию походного снаряжения бойца пехоты Красной Армии», Москва 1941 г., стр. 6;

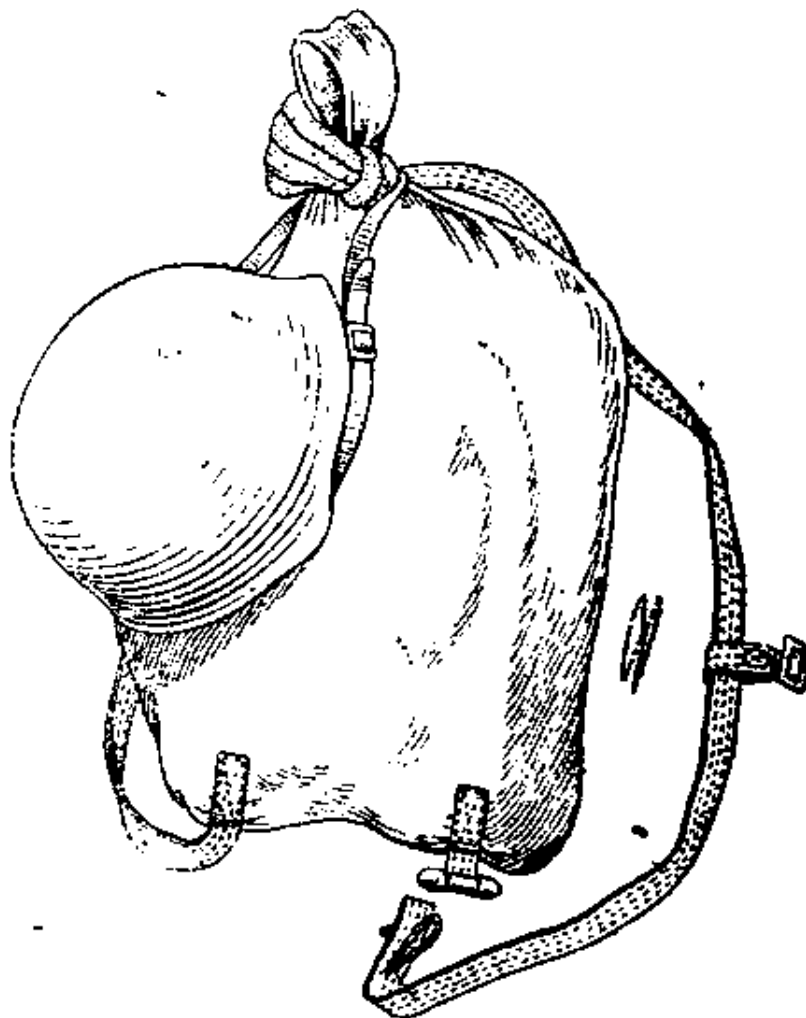
«Номенклатура основных предметов вещевого снабжения сухопутных и воздушных сил РККА», Свердловск 1936 г., стр. 24.

²⁶¹ «Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г.

²⁶² УВС-КА. 1940 г., «ОСТ 1635 – Вещевой мешок туркестанского типа», 1940 г.

²⁶³ СССР Совет труда и обороны, «ОСТ 1635 – Вещевой мешок туркестанского типа», 1931 г.

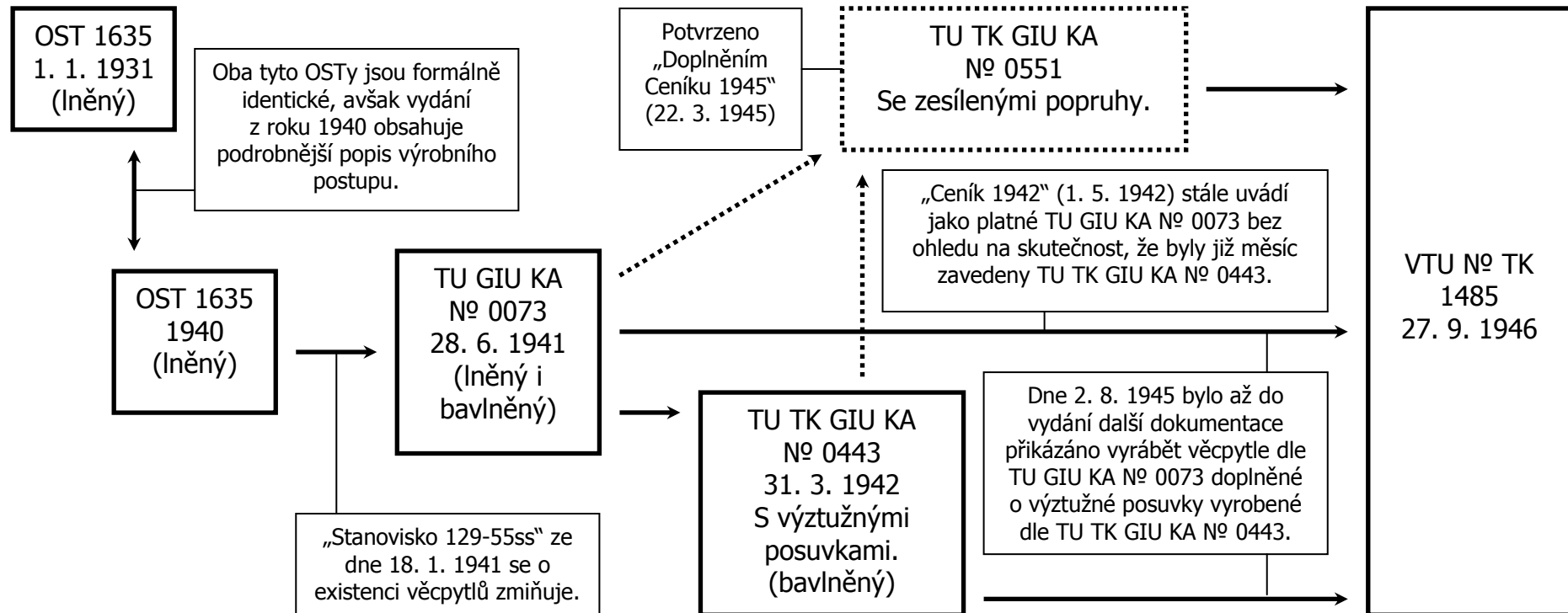
tlakem válečných událostí – nebyla by ostatně v průběhu šesti dnů ani schopna vytvořit novou výrobní dokumentaci. O znovuzavedení věcpytlů se totiž začalo uvažovat již v roce 1940 a varianta dokumentu „OST 1635“ z roku 1940 nebyla ničím jiným, než vzkříšením původní deset let staré dokumentace, jež byla provizorně doplněna o podrobnější popis. Právě z tohoto důvodu jsou čísla dokumentů zcela shodná. Zůstává jen otázka, zda se podle tohoto dokumentu reálně něco vyrábělo nebo zda sloužil pouze jako předloha při sestavování nové výrobní dokumentace na nový vzor věcpytle, jenž byl jen shodou okolností zaveden právě 6 dnů po vypuknutí války.²⁶⁴

Obr. 35. Zabalený věcpytel TU № 0073 (28. června 1941).

²⁶⁴ Věcpytle jsou ve výstroji zahrnuty ještě před zavedením TU № 0073: «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.».

VĚCPTYLE:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

Nově zavedený věcpytel TU № 0073²⁶⁵ lze sice nalézt jako aktuální vzor v „Ceníku 1942“ (1. květen 1942), nicméně dlouho ve výstroji nezůstal, poněvadž byl touto dobou již fakticky nahrazen novým věcpytlem TU № 0443 zavedeným 31. března 1942.²⁶⁶ Nový věcpytel oproti starému zaváděl několik zásadních novinek – zatímco původní věcpytel disponoval popruhy vyrobenými z několikrát přeloženého a prošítoho základního materiálu, nový věcpytel byl opatřen dvěma „výstužnými posuvkami“ (navlékacími měkkými polštářky zabraňujícími zařezávání popruhu do ramen). Kromě toho byl popruh přišit fixně oběma svými konci a díky tomu zmizel původní dřevěný kolíček (vizte obr. 35). Švy byly standardně vedeny bočními stranami, nicméně umožňovaly i předchozí způsob vedení švu jednou boční stranou a dnem jako v případě věcpytle TU № 0073.

I tato varianta však byla nahrazena (respektive měla být nahrazena) novým věcpytlem TU № 0551 „se zesílenými popruhy“. Výrobní dokumentací tohoto typu věcpytle bohužel nedisponujeme, nicméně je zmíněn v „Ceníku 1945“ i v prvním poválečném vzoru věcpytle. Datum jeho zavedení nám není známé, nicméně jistým vodítkem pro předpoklad, že byl zaveden na sklonku války (nebo možná nebyl zaveden vůbec) je následující skutečnost.

Ihned po válce začala Intendanční správa pracovat na rušení válečných výjimek z výroby a součástí této činnosti bylo znovuvydávání původních Technických specifikací na všechny platné výrobky. Smyslem této činnosti bylo stanovit prozatímní jednotnou technologii zhotovování vojenských oděvů a výstroje, podle které budou výrobky vyráběny až do vydání nových Technických specifikací (léta 1946 – 1947 byla velmi bohatá na nově zaváděné vzory). V drtivé většině případů se jednalo o pouhé přetisky posledních platných vzorů vojenských oděvů a výstroje s krátkým informačním úvodem, ovšem věcpytle byly zvláštní případ. V tomto případě totiž nebyla přetištěna poslední formálně zavedená varianta věcpytle TU № 0551, ale původní varianta TU № 0073 z roku 1941. V úvodu tohoto přetisku se dočteme překvapivou informaci o tom, že na základě Stanoviska ze žurnálu TK GIU KA mají být až do vydání nových Technických specifikací šity od 2. srpna 1945 podle TU № 0073, avšak popruhy mají být vyráběny v souladu s TU № 0443. Poslední platné TU № 0551 byly zcela ignorovány a namísto toho vznikl hybrid dvou původních válečných vzorů.²⁶⁷

Technické specifikace na nový typ věcpytle byly podepsány již 27. září 1946. Formálně jsou zde rušeny všechny válečné vzory (TU № 0073, 0443, 0551).²⁶⁸

Navzdory svému bouřlivému vývoji nelze v „Intendančním žurnálu“ ani v žurnálu „Тыл и засобовані Руде арміі“ nalézt mnoho textů věnovaných právě věcpytlům. Setkáme se zde pouze s několika krátkými zmínkami, které všeobecně vyzdvihují kvality věcpytlů ve srovnání s ranci.²⁶⁹ V žurnálu „Тыл и засобовані № 9 ze

²⁶⁵ «ТУ GIU KA № 0073 – Мешок вещевої», 1941 г.

²⁶⁶ «ТУ ТК GIU KA № 0443 – Мешок вещевої с наплечниками», 1942 г.

²⁶⁷ «ТУ GIU KA № 0073 – Мешок вещевої», издание 1945 г.

²⁶⁸ «ВТУ № ТК 1485 – Вещевой мешок для рядового состава сухопутных войск Красной Армии», 1946 г.

²⁶⁹ Zde se píše, že by bylo vhodné použít věcpytle k nahrazení kufrů velitelsko-důstojnického sboru: Журнал «Тыл и снабжение КА № 4-5, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира», от С. Будрина, стр. 31.

září 1942“ se objevuje návrh všívát do věcipytle přepážku dělicí vnitřní prostor na dvě části z nichž jedna měla být určena na potraviny.²⁷⁰ Tento návrh však nebyl dle všeho vyslyšen (pokud toto vylepšení nebylo součástí TU № 0551).

ODĚVY ŽEN – PŘÍSLUŠNIC RUDÉ ARMÁDY.

Téma ženských oděvů Rudé armády by si nepochybně zasloužilo daleko více pozornosti, bohužel nám omezený prostor nedovoluje věnovat se každé součásti oděvu zvlášť. Omezíme se jen na krátký částečný přehled a vysvětlení, proč lze právě ženské oděvy zmapovat jen s krajními obtížemi.

Navzdory občasným mylným tvrzením o absenci žen v armádě v období mezi revolucí a Velkou vlasteneckou válkou byly ženy do řad Rudé armády jednoznačně přijímány, byť na rozdíl od mužů ne na základě „Zákona o všeobecné branné povinnosti“ do základní služby či jako dělesloužící, ale jen jako vojáci z povolání. První nám dostupný zdroj zmiňující ženské vojenské oděvy je tzv. „Nomenklatura 1936“,²⁷¹ jež potvrzuje existenci spodního prádla a bavlněných punčocháčů určených speciálně pro ženy i existenci baretu (bez upřesnění komu, avšak za pánskou pokrývku hlavy jej v této době v SSSR považovat nelze).

První ucelenější náhled na ženskou uniformu lze nalézt ve „Zbožíznalství 1941“.²⁷² Tento přehled však zahrnuje jen kompletní seznam existujících oděvů na léto a na zimu bez přesnějšího určení hodnotí a funkcí, jež měly ženy zastávat. Na jeho základě tudíž nelze sestavit jakoukoliv normu zásobování výstrojovým materiálem.

Existenci ženských vojenských oděvů též okrajově zmiňuje „Stanovisko 129-55ss“.²⁷³ Je zde jasně řečeno, že ženy ve velitelských funkcích dostávají oděv podle mužské normy a ženy v důstojnických (tj. v nebojových) funkcích namísto toho dostávají jiné oděvní součástky (sukně, košilky, punčochy, botinky namísto holínek). O baretu zde není ani slovo a pokud se nejedná o opomenutí, tak by dle tohoto Stanoviska měly všem ženám náležet brigáděrky, což je v rozporu se „Zbožíznalstvím 1941“, které ženám přiznává kromě baretu ještě lodičky. Z tohoto textu by také logicky vyplývalo, že ženy ve velitelských funkcích dostávají podle mužské normy šarovary, což je však popřeno ve všech ostatních nám dostupných zdrojích před válkou i v jejím průběhu.

Další zmínku o ženských oděvech nalézáme v Intendančním žurnálu № 10 z října 1941.²⁷⁴ Nachází se zde krátká zmínka, že od podzimu ženy v nebojových funkcích dostávají nové oděvy v podobě soukenného ženského kabátu, baretu, šatů vlněných a bavlněných, botinek a ženského spodního prádla. Ženy v bojových funkcích mají být zásobovány podle dosavadních pravidel.

²⁷⁰ Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Экипировка бойца» от П. Смирнова, стр. 44.

²⁷¹ «Нomenclatura основных предметов вещевого снабжения сухопутных и воздушных сил РККА», Свердловск 1936 г., стр. 9, 14.

²⁷² Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 150.

²⁷³ «Постановление № 129-55сс... от 18 января 1941 г.», Норма № 1 военного времени.

²⁷⁴ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Новое в вещевом снабжении», стр. 47.

„Ceník 1942“ ženské oděvy zcela ignoruje. V tomto roce byl též vydán „Příkaz NKO № 240-1942 g“, jenž upřesňuje normy výdeje výstrojního materiálu pro ženy a jímž bohužel nedisponujeme.

„Příkaz NKO № 25“ ze dne 15. ledna 1943 jako první nám dostupný dokument přináší jasně popsané normy na oděvy pro ženy – příslušnice velitelsko-důstojnického a mladšího velitelsko-důstojnického sboru RA. Je zde definitivně řečeno, že všem ženám náleží baret. V rámci polní uniformy všem ženám v létě patří výhradně gymnast'orka se sukní (a v zimě vatované šarvary). Šarvary ženám předpisově vůbec nenáleží a na této praxi se až do konce války formálně nic nezmění.

V červenci roku 1944 vyslal vzhledem k rostoucímu počtu stížností příslušnic armády TK GIU KA do 35 jednotek komisi, jež vyslechla návrhy 723 žen (příslušnic mužstva, mladšího velitelsko-důstojnického a velitelsko-důstojnického sboru). Výsledky tohoto výzkumu byly předloženy k posouzení, zaznamenány v Žurnálu TK GIU KA pod № 73-44 a následně částečně schváleny dne 5. srpna 1944 (čímž aktualizovaly nám nedostupný Příkaz NKO 240-1942g.).²⁷⁵

Některé oděvní součástky prošly kritikou bez zásadnějších připomínek (ušanka, ženský kabát,...), jiné byly nemilosrdně strhány (podprsenka vyráběná ze surového bavlněného plátna s bezpočtem švů). Časté byly také připomínky k soudobé praxi při dodržování norem výdeje ženského výstrojního materiálu. Zimní oděvy (kabáty, tělogrejky, vatované šarvary) byly údajně běžně vydávány mužské namísto ženských a obvykle v nevyhovujících velikostech. Stejná praxe měla panovat i ve vydávání obuvi.

Nejdůležitějšími jsou z našeho pohledu však požadavky na zásadní změny v ženské uniformě. Prvním z nich byl návrh na zavedení výpustkových kapes na ženských gymnast'orkách (odsouhlaseno). Druhý návrh razantně žádal vydávat ženám v bojových útvarech šarvary nebo alespoň kombinézy namísto sukní. Třetí návrh žádal vydávání modrých baretů a sukní týlovým institucím namísto dosavadních v barvě khaki (týlové instituce přitom podle dalšího textu neměly dostávat žádné sukně, jen šaty). Čtvrtý návrh se týkal vydávání druhého kompletu vojenského oblečení (šatů), poněvadž údajně chyběl na vycházkách a v době, kdy se oděvy praly.

Návrh vydávat šarvary nebo kombinézy byl vyřešen tím, že se útvarům s přítomností žen měly vydávat kombinézy, a to v poměru 10 % vůči celkovému počtu žen v útvaru. Tyto kombinézy byly součástí inventáře a měly se vydávat jen na „speciální činnosti“ spojačkám, odstřelovačkám, rozvědčicím, silničářkám a řidičkám.

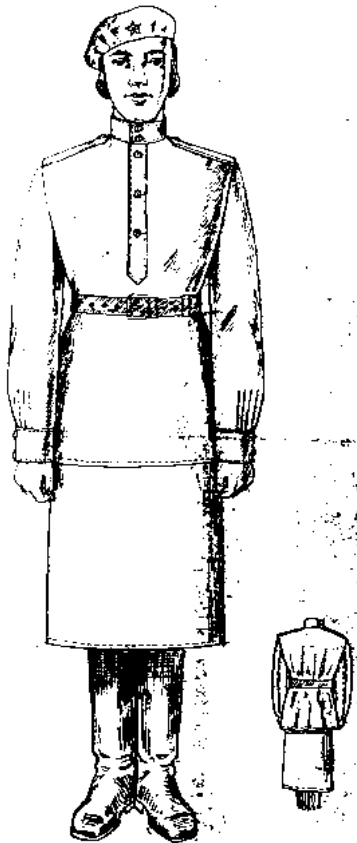
Poslední dva návrhy byly vyřešeny změnou norem výdeje ženského výstrojního materiálu. Všechny příslušnice Rudé armády měly nyní nárok na druhý komplet vojenského oblečení v podobě šatů. Příslušnice bojových útvarů tím pádem disponovaly gymnast'orkou, sukní, šaty a khaki baretem, zatímco příslušnice týlových institucí od teď měly nárok na dvoje šaty a tmavě modrý baret.

„Doplnění ceníku 1945“ již obsahuje následující položky ženských oděvů: kabáty, gymnast'orky bavlněné, sukně bavlněné, tělogrejky a šarvary vatované, podprsenky a košilky s rukávy. O vlněných gymnast'orkách a sukních obsažených v „Příkazu NKO № 25“ zde není žádná zmínka. Ženská kombinéza chybí taktéž.

V případě ženských oděvů tudíž vyvstává jedna zásadní otázka, a to proč TK GIU KA a NKO tak zatvrzele odmítaly formálně přidělit ženským příslušnicím Rudé

²⁷⁵ «Приказ НКО № 240-1942 г.»

armády šarvary a trvaly i u bojových útvarů na nepraktických sukních. Ve světle velkého množství dobových fotografií lze směle prohlásit, že nemalé množství žen na frontě upřednostňovalo nošení šarvar před sukní bez ohledu na normy výdeje výstrojního materiálu. Jedná se o vzácný jev, poněvadž v případě mužských oděvů fotografie většinou potvrzují shodu norem a reálné praxe. Je příliš brzy soudit, nicméně je dost dobře možné, že je daná situace důkazem nepružnosti ve standardně velmi přizpůsobivém přístupu GIU KA.

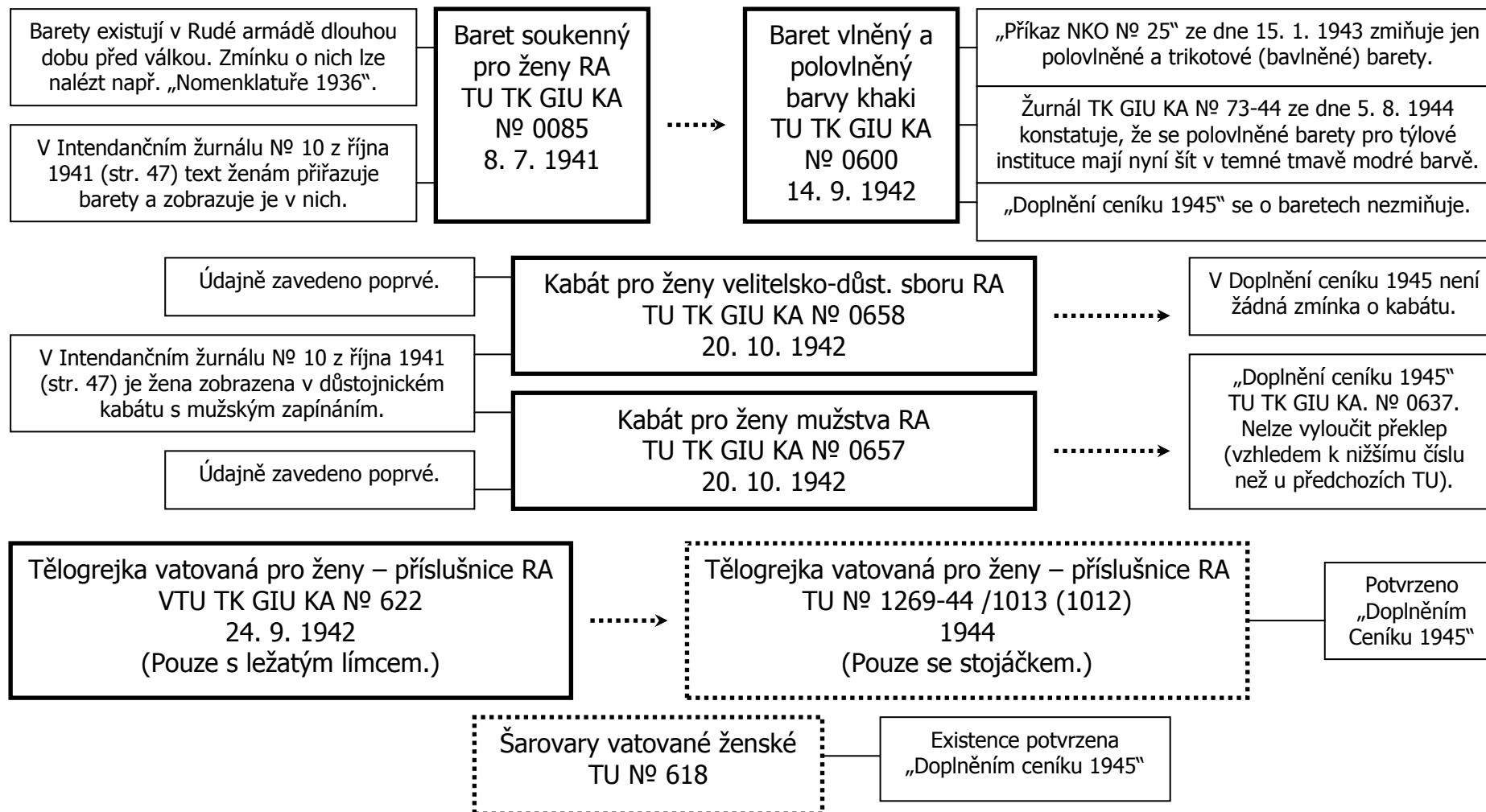

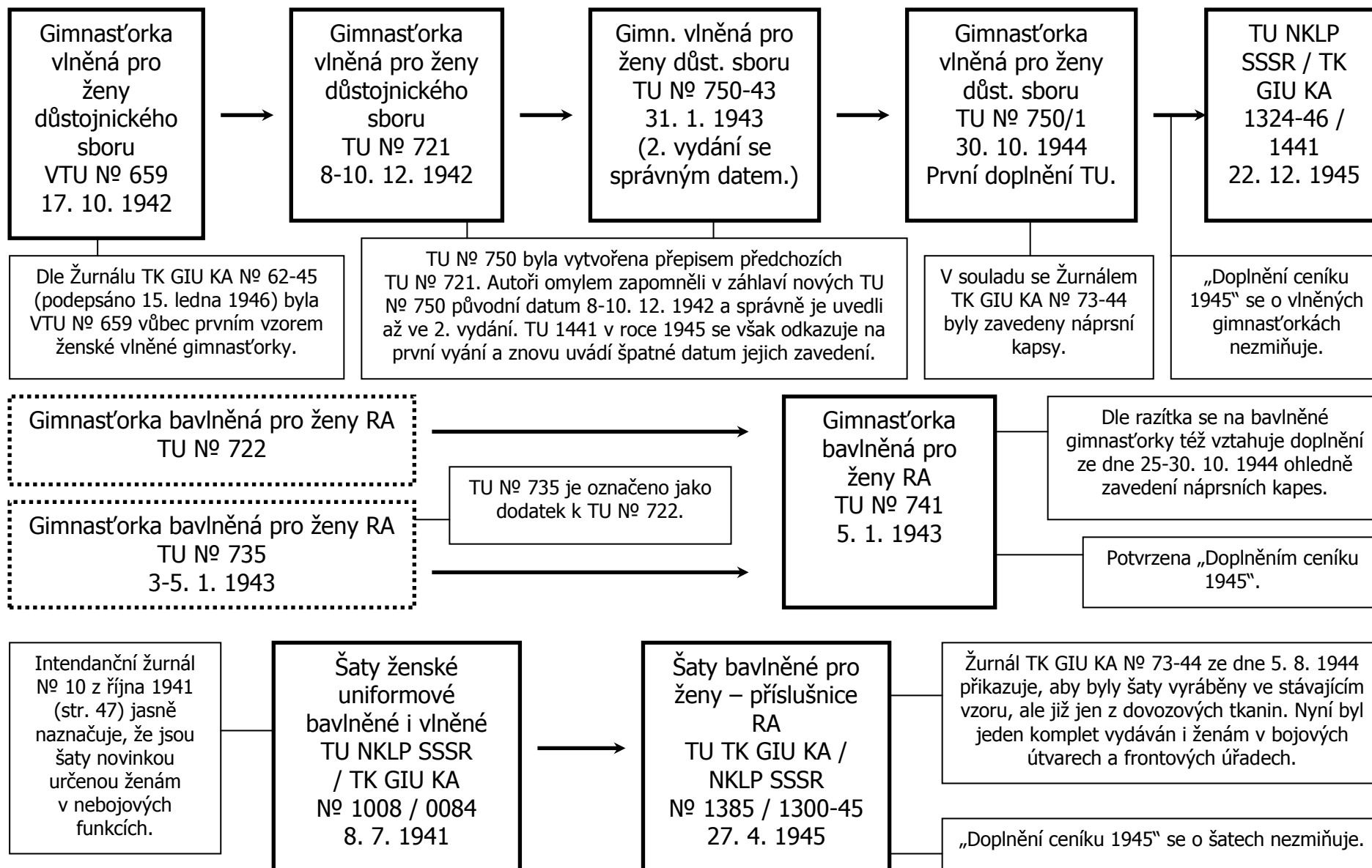
Obr. 36. Gimnast'orka bavlněná pro ženy – příslušnice Rudé armády dle TU № 0741 (zavedena do výstroje 5. ledna 1943).

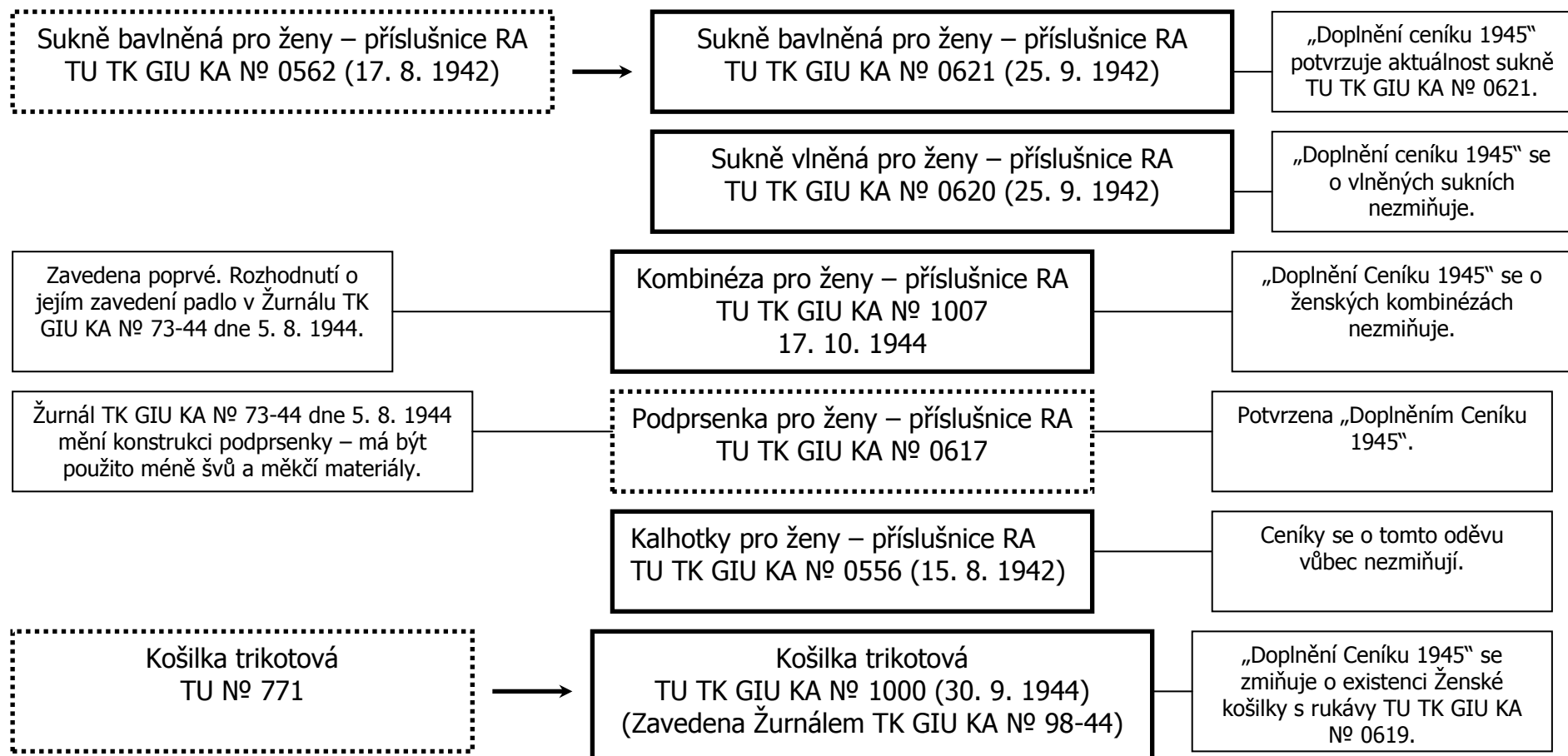
Obtížnost mapování problematiky ženských oděvů Rudé armády spočívá především v tom, že Technické specifikace trpí zásadním nedostatkem a jen zřídkakdy se v nich uvádí, jakou konkrétní předchozí dokumentaci nahrazují. To je bohužel ve chvíli, kdy se většina oficiálních dokumentů až do konce války tváří jako by ženské uniformy vůbec neexistovaly, zcela fatální. Technické specifikace na vybrané ženské oděvy existují již v době před válkou, avšak celý systém je (možná kvůli marginálnímu zastoupení žen ve vojsku) z nějakého důvodu vnímá jako okrajové nebo jejich existenci zcela přehlíží.

V kombinaci s dobovými fotografiemi, které usvědčují alespoň trochu přehledný systém z konce války z nesouladu s realitou, je poměrně přirozené, že lze všeobecný názor na ženské uniformy RA shrnout prostým slovem „chaos“. Pokud nedojde k objevení nějakého nového neznámého informačního zdroje, tak jedinou nadějí na vytvoření spolehlivého přehledu vývoje ženských uniforem Rudé armády zůstávají jen „Žurnály TK GIU KA“.

ODĚVY ŽEN – PŘÍSLUŠNIC RUDÉ ARMÁDY:

Vysvětlivky:

Plná čára označuje přímou návaznost mezi oběma dokumenty. Písmeno „Z“ nad plnou čarou znamená, že přímá návaznost není potvrzena konkrétně oběma dokumenty, avšak zmiňuje se o ní „Zbožiznalství 1941“.

Přerušovaná čára znamená, že momentální stav informací neumožňuje stanovit, zda na sebe dokumenty bezprostředně navazují a nevylučuje se možnost existence mezičlánku.

Plný rámeček značí, že dokumentem fyzicky disponujeme.

Přerušovaný rámeček značí, že dokumentem fyzicky nedisponujeme a o jeho existenci víme pouze díky odkazům z jiných dokumentů.

ZBOŽÍZNALSTVÍ MATERIÁLŮ

Tato kapitola představuje velmi stručný náhled do tématu zbožíznalství materiálů. Vyčerpávající popis technologie výroby všech (nejen) textilních materiálů potřebných ke zhotovení oděvů Rudé armády by vydal na samostatnou knižní edici. Omezujeme se tudíž pouze na naprosté základy.

BAVLNĚNÉ ŠICÍ NITĚ:

Nebude jistě žádným překvapením, že základním prostředkem užívaným při spojovacím (či zapravovacím) procesu jsou šicí nitě. V našem případě se jedná beze zbytku o nitě čistě bavlněné. Nebudeme-li brát v úvahu kožedělnou výrobu, tak až na několik výjimek, při kterých je prostředkem spojovacího procesu škrobové lepidlo, jsou bavlněné šicí nitě jediným a výlučným spojovacím prostředkem užívaným při zhotovování vojenských oděvů Rudé armády. Kromě bavlněných nití existovaly též šicí nitě lněné, vlněné a hedvábné (či smíšené), nicméně při konstrukci vojenských oděvů se tyto dle Technických specifikací neuplatňovaly.²⁷⁶

Šicí nitě užívané při výrobě vojenských oděvů byly standardními šicími nitěmi určenými pro masového spotřebitele (civilní trh). Kromě různých obchodních názvů (jež neměly žádnou vnitřní logiku)²⁷⁷ existovalo standardizované obchodní číslování, podle kterého bylo možné určit jemnost²⁷⁸ hotových nití. V níže přiložené tabulce jsou uvedena pouze obchodní čísla těch šicích nití, jež byly používány při výrobě vojenských oděvů.

²⁷⁶ Ve „Sborníku 1933“ jsou lněné nitě rovnocennou variantou spolu s bavlněnými, nicméně v žádné pozdější dokumentaci již povoleny nejsou.

«Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва 1933 г.

²⁷⁷ Я. А. Михайлов, К. Ф. Столбихин, «Общая технология ниточного производства», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 9-10.

²⁷⁸ Termín „jemnost“ (jednotka tex) se užívá při vyjádření průměru délkových útvarů (např. šicích nití).

OBCHODNÍ ČÍSLOVÁNÍ BAVLNĚNÝCH NITÍ:

№ 10/6	=	nitě určené k přišívání knoflíků;
№ 20/6	=	nitě určené k přišívání knoflíků (alternativní);
№ 30/6	=	nitě určené k vytváření základních řad stehů;
№ 30/3	=	totéž;
№ 40/6	=	nitě určené k vytváření základních řad stehů (válečná alternativa u vybraných výrobků);
№ 40/3	=	totéž.

Čítatel označuje obchodní číslo, podle kterého je možné určit přibližnou jemnost hotové šicí nitě, jmenovatel označuje celkový počet přízí, ze kterých je nit uskána. Výpočet jemnosti lze však uskutečnit až po zjištění metrického čísla příze dle Všesvazových standardů na dané nitě (OSTy 8015 – 8025 z roku 1937).

VÝPOČET JEMNOSTI BAVLNĚNÝCH NITÍ.²⁷⁹

№ 10/6 (61)	=	1000 / 61	=	cca. 16,4 x 6	=	cca. 98,4 TEX
№ 20/6 (76)	=	1000 / 76	=	cca. 13,16 x 6	=	cca. 79,0 TEX
№ 30/6 (91)	=	1000 / 91	=	cca. 11 x 6	=	cca. 66,0 TEX
№ 30/3 (46)	=	1000 / 46	=	cca. 21,74 x 3	=	cca. 65,2 TEX ²⁸⁰
№ 40/3 (61)	=	1000 / 61	=	cca. 16,4 x 3	=	cca. 49,2 TEX
№ 40/6 (116)	=	1000 / 116	=	cca. 8,6 x 6	=	cca. 51,7 TEX

Další podstatné informace technického charakteru jsou obsaženy přímo v těchto standardech (americká / egyptská bavlna, mýkaná / česaná příze atd.).²⁸¹ Zmíněné Všesvazové standardy na bavlněné šicí nitě jsou však jako ve většině případů jen technickými normami, které už z principu neupřesňují technologii výroby šicích nití a soustředí se pouze na kritéria výsledné produkce.²⁸² Z tohoto důvodu nelze v jakémkoliv případě seriózní výzkum omezit pouze na data uvedená ve Všesvazových standardech a je vždy třeba jakoukoliv problematiku výrobní technologie prostudovat ve specializované literatuře, přičemž se jako ideální výchozí literatura osvědčily dobové vysokoškolské učebnice příslušných oborů.

Význam specializované literatury bývá často nedocenen, poněvadž se na první pohled zdá, že studium zastaralých technologických postupů znamená jen ztrátu času a nic zásadního se člověk dozvědět nemůže. Opak je však pravdou a přístup „nic

²⁷⁹ Ve skutečnosti nelze při výpočtu jemnosti užívat jen prostý součet, nicméně pro názornost je tento postup dostačující.

²⁸⁰ Povšimněte si, že bez ohledu na počet přízí se u nití stejných obchodních čísel dosahuje téměř identické jemnosti.

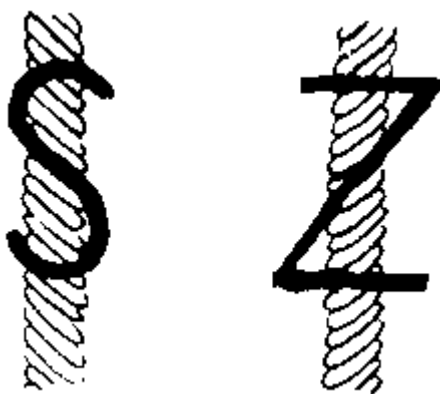
²⁸¹ Dělení bavlněných vláken podle kvality:

Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 4.

²⁸² Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «О качестве ниток» от М. К. Пучкова, 1940 г., стр. 12.

zásadního se změnit nemohlo“ je největší zhoubou, což lze lehce ilustrovat právě na bavlněných šicích nitích.

Zákrut vznikající při skaní příze může vést dvěma směry, tj. může být levotočivý či pravotočivý. Pro tento jev existují různé systémy značení. V rámci modernizace byl v SSSR již na konci 30. let přijat systém, který se i u nás používá dodnes. V tomto systému je levotočivý zákrut příze značen písmenem „S“ a pravotočivý písmenem „Z“ (vizte obr. 37).

Obr. 37. Grafické znázornění levotočivého „S“ zákrutu a pravotočivého „Z“ zákrutu.

Všesvazové standardy na bavlněné šicí nitě problematiku nasměrování zákrutu příze nezmiňují, lze na ni však narazit např. ve Všesvazových standardech na obuvnické (lněné) šicí nitě.²⁸³ V nich je řečeno, že konečný zákrut (tj. finální zákrut přízi v hotové niti) může vést libovolným směrem při dodržení podmínky, že povede v opačném směru než zákrut předchozí. Vztažení tohoto principu na bavlněné nitě by však bylo chybou.

Při prostudování učebnic určených pro „průmyslové učňovské školy“²⁸⁴ se zaměřením na „nitčovou výrobu“ zjistíme, že v případě výroby bavlněných nití existuje odlišný postup obsahující řadu závazných kritérií.

Bavlněné šicí nitě jsou děleny na klasické šicí nitě a na nitě „crochet“ (tj. háčkovací příze), které nás v danou chvíli nezajímají. Klasické bavlněné šicí nitě jsou podle celkového počtu přízí rozděleny do dvou podskupin – 1) na nitě tvořené dvěma až třemi přízemi a 2) na nitě s vyšším počtem přízí. Šicí nitě tvořené dvěma či třemi přízemi jsou zpracovávány v tzv. „jednostupňovém skacím procesu“ a nitě s vyšším počtem přízí v tzv. „vícestupňovém skacím procesu“ (v případě nás zajímavých nití „dvoustupňovým“).²⁸⁵

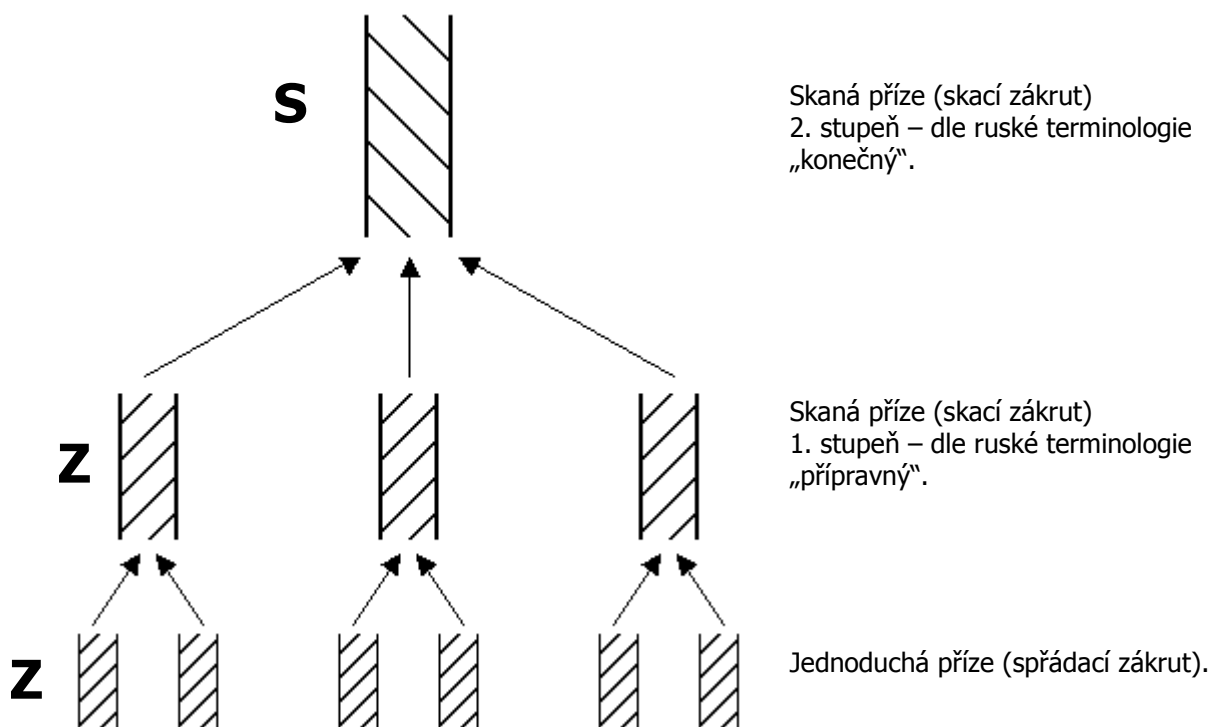
²⁸³ «ОСТ 5414 – Нитки льняные дратвенные Маккей», 1933 г.

«ГОСТ 2350-43 – Нитки льняные для обуви шорно-седельный изделий», 1944 г.

²⁸⁴ Фабрично-заводское ученичество.

²⁸⁵ Я. А. Михайлов, К. Ф. Столбихин, «Общая технология ниточного производства», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 5.

Vícestupňové skaní – nit vyrobená ze šesti přízí:

Na tomto obrázku je znázorněna struktura nitě libovolné jemnosti vyráběné ze šesti přízí. Spřádací zákrut „Z“ u jednoduché příze je „doporučený“ a z textu lze jasně pochopit, že je považován za standard, nicméně není závazný.²⁸⁶ Oproti tomu nasměrování následujících skacích zákrutů je již povinné.²⁸⁷ Standardní posloupnost zákrutů u „dvoustupňového skacího procesu“ je tudíž Z/Z/S, nestandardní S/Z/S²⁸⁸ (standardní posloupnost by však měla být zachována, poněvadž pokud jsou dva na sebe bezprostředně navazující zákruty vedeny ve stejném směru, tak výsledná příze hůře absorbuje vodu).²⁸⁹

Struktura je závazná, tj. v 1. stupni skacího zákrutu (přípravném) musí být každá příze zkompletována ze dvou jednoduchých přízí a 2. stupeň skacího zákrutu (konečný) musí být zkompletován ze tří přízí zhotovených v rámci 1. stupně skacího zákrutu.

Z tohoto všeho vyplývá, že grafické znázornění je kromě zákrutu jednoduché příze závazné a nelze jej měnit. **Standardní sovětské šicí bavlněné nitě mohou mít tudíž konečný zákrut pouze v levotočivém směru „S“.**

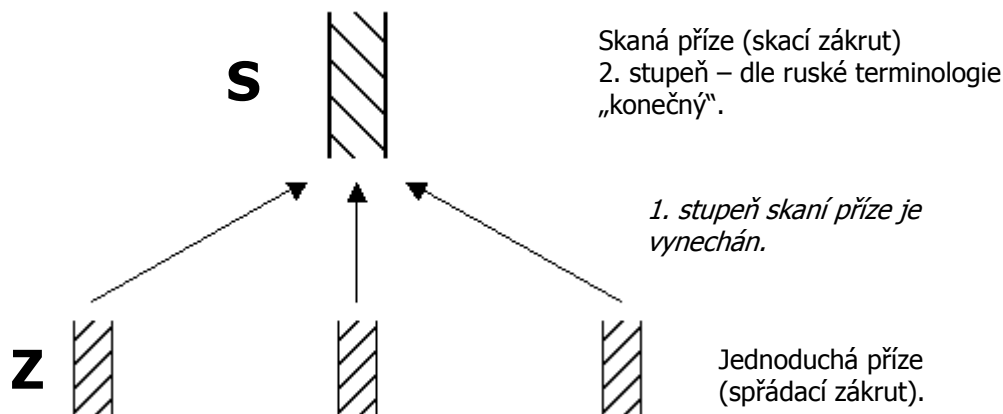
²⁸⁶ То же, стр. 46.

²⁸⁷ То же, стр 6, таблица.

²⁸⁸ То же, стр. 47.

²⁸⁹ То же, стр. 49.

Jednostupňové skaní – nit vyrobená ze tří přízí:

Dle tvrzení učebnice „lze nit ze dvou nebo tří jednoduchých přízí vyrobit pouze jedním způsobem – rovnou přejít ke konečnému skacímu zákrutu (a vynechat přípravný zákrut).²⁹⁰ Grafické znázornění je tudíž zcela stejně jako v předchozím případě závazné s tou jedinou výjimkou, že jednoduchá příze může disponovat levotočivým zákrutem S. Standardní posloupnost zákrutů v „jednostupňovém skacím procesu“ je tudíž Z/S, nestandardní S/S (standardní posloupnost by však měla být zachována, poněvadž pokud jsou dva na sebe bezprostředně navazující zákruty vedeny ve stejném směru, tak výsledná příze hůře absorbuje vodu).²⁹¹

Samotná technologie zušlechťování a bělení či barvení šicích nití je vynechána.²⁹² Otázka barviv je řešena v příslušné podkapitole.²⁹³

ZÁKLADNÍ PŘEHLED TKANIN:

Tkaniny používané při výrobě oděvů Rudé armády lze rozdělit do skupin podle mnoha kritérií. Z hlediska výroby oděvů Rudé armády byly tkaniny dle systému N. A. Archangel'ského, který je pro nás v daném kontextu nejvýhodnější, děleny do následujících tří skupin:²⁹⁴

- a) základní (svrchní) materiály (bavlněné a vlněné);
- b) podšívkové materiály (bavlněné a v případě důstojníků i hedvábné);
- c) tužící materiály (především len).

Sovětský pohled na textilní materiály používané na výrobu vojenských oděvů se prakticky v ničem nelišil od pohledu všech ostatních světových armád. Na prvním místě co do kvality a ceny stála vlna (byla považována za strategickou surovinu na

²⁹⁰ То же, стр. 5.

²⁹¹ То же, стр. 47.

²⁹² Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 22-27;

Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 28-31.

²⁹³ Vizte podkapitolu: „Sovětských chemický průmysl a textilní barviva“.

²⁹⁴ Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 37-43.

všech stranách světového konfliktu). Za ideální stav by Hlavní intendantní správa Rudé armády považovala ten, kdy by bylo možné celou Rudou armádu plně vybavit levnými a kvalitními vlněnými výrobky. Důvod pro tento postoj byl zcela prostý a racionální – živočišná vlněná vlákna ve všech ohledech, které byly považovány za podstatné, převyšovala vlákna rostlinná. Vlněné metráže lépe zachovávaly tvar, měly nejlepší tepelně-izolační vlastnosti a díky tomu bylo možné z vlny vyrábět oděvy, které izolovaly stejně dobře jako oděvy bavlněné, avšak zároveň měly podstatně menší hmotnost. Lacinou (a pro SSSR velmi výhodnou) alternativou vlněných tkanin byly tkaniny bavlněné. Vzhledem k tomu, že byly vnímány jako méně kvalitní, našly využití jen při výrobě tzv. „letních bavlněných oděvů“, což v praxi znamenalo, že z nich byly vyráběny oděvy určené do pole (před válkou byla snaha vydávat mužstvu vlněné základní uniformy na zimu, avšak válka tuto situaci změnila a bavlněná uniforma se stala synonymem pro uniformu do pole).

Extrémní důraz kladený na tepelně izolační vlastnosti tkanin však vedl k jistému podcenění kvalit bavlněných metráží, které se ukázaly být nesmírně cenné v oblastech s horkým klimatem. Dokonce i bavlněné tkaniny se ale v některých oblastech ukázaly být příliš neprodyšné a bylo nutné se u nich vzdát i některých zušlechťovacích procesů (kvůli lepší cirkulaci vzduchu).²⁹⁵ Posedlost sovětského textilního průmyslu kvalitami vlněných tkanin se však projevovala ještě dlouhou dobu po válce. Příkladem může být výroba melanzových bavlněných tkanin, jež byly opět považovány za kvalitní pouze tehdy, když se tepelně-izolačními vlastnostmi a vnějším vzhledem částečně vyrovnaly tkaninám vlněným.²⁹⁶

Lněné metráže při výrobě oděvů nacházely roli jen jako různé tužící materiály, pravé hedvábí pak bylo používáno jen při výrobě hodnostního značení nejvyššího důstojnického sboru (generálů).

VYUŽITÍ UMĚLÝCH VLÁKEN V PŘEDVÁLEČNÉM A VÁLEČNÉM SOVĚTSKÉM TEXTILNÍM PRŮMYSLU:

Největší úskalí při snaze proniknout do podstaty výroby materiálů s příměsí umělých vláken spočívá v první řadě v sovětské terminologii, která pod pojem „umělé vlákno“ neřadí vlákna syntetická, ale pouze vlákna regenerovaná. Tato kolize se současnou terminologií vede při prvním pohledu na problematiku k vytvoření falešné domněnky, že sovětský průmysl syntetická vlákna nevyráběl či dokonce neznal. Umělá vlákna tak, jak je chápe dnešní terminologie (tj. vlákna syntetická) byla v sovětském průmyslu dlouhodobě známa, pouze v rámci klasifikace vláken na živočišná a přírodní tvoří třetí speciální skupinu označovanou jako „umělé hedvábí“.

Regenerovaná vlákna (dle sovětské terminologie „umělá vlákna“) našla dle důležitého článku vojeninženěra 1. třídy M. Oniščenka v Intendantním žurnálu № 3 z března 1941²⁹⁷ široké uplatnění ve výrobě vlněných metráží. Ve své podstatě se nejednalo o nic jiného, než o zpracování vlněného odpadu a obnošených věcí, z nichž

²⁹⁵ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 9.

²⁹⁶ С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г., стр. 47.

²⁹⁷ «Интендантский журнал № 3, март 1941 г.», статья «Суррогатирование военных шерстяных тканей» от М. Омнищенко, стр. 53-57.

se po sérii operací²⁹⁸ získávala tzv. regenerovaná vlněná vlákna, tj. vlákna horších kvalitativních vlastností, která však byla stále dostatečně vhodná k přimíchání do směsi se standardní novou vlnou.

Článek zcela jasně konstatuje, že se při výrobě suken pro potřeby Rudé armády „umělá“ vlákna běžně používají – v případě kabátových (těžkých) suken tvořila 10-20 % směsi a v případě lehkých suken 6-10 %. Dokud nedošlo k překročení tohoto množství, tak údajně nedocházelo k podstatnému zhoršení kvality vyráběných metráží.

Mezi „umělá“ (regenerovaná) vlákna článek řadí též tzv. kotonin (kotonizovaný len), jenž byl údajně v letech 1932 – 1938 užíván při výrobě kabátových suken v maximálním množství 15 % kotoninu ve vlněné směsi. V roce 1939 padlo nařízení o jeho nahrazení přírodní bavlnou.

Článek též okrajově zmiňuje, že alternativou pro úsporu vlny je též výroba tzv. polovlněných tkanin (typicky bavlněná osnova a vlněný útek)²⁹⁹ se složitými vazbami, ve kterých kvůli estetickému efektu na lícové straně převládaly vlněné nitě.

Syntetická vlákna (dle sovětské terminologie „umělé hedvábí“). Jediné zatím dostupné informace nám poskytuje zmíněný článek vojeninženěra 1. třídy M. Oniščenka a v danou chvíli se můžeme omezit pouze na konstatování poznatků získaných z daného článku.

Syntetická vlákna značená jako „umělé hedvábí“ byla celulózová, tj. vyráběná ve speciálních továrnách ze dřeviny, stébel rostlin, z krátkých bavlněných vláken po vyzrňování a z odpadu bavlnářské výroby. Podle způsobu výroby se tato umělá vlákna dělí na nitrátová, měďnatá (*cupraammonium*), acetátová a viskózová.³⁰⁰ Všechna tato vlákna mohou být smíchána s přírodní vlnou (poté co se dlouhá syntetická vlákna rozdělí na menší úseky a vytvoří tzv. staplová vlákna). Článek však na tato vlákna pohlíží jen na jako nepřilíš vhodnou náhražku, která v navhlém stavu výrazně ztrácí svou pevnost v tahu a tudíž nepřekonává kvality přírodní bavlny. Konstatuje se zde, že se jedná o alternativu používanou ve státech s nedostatkem vlny a podnebím, které neumožňuje pěstovat bavlnu (např. Německo). Na základě tohoto článku lze tudíž konstatovat, že syntetická vlákna jako příměs při výrobě vlněných suken před válkou používána nebyla, na definitivní odpověď je však třeba zpracovat daleko širší informační základnu.

Článek kromě celulózy zmiňuje též existenci a dokonce i aktivní využívání kaseinu (hlavní protein mléka savců) v sovětském textilním průmyslu. Již v roce 1938 údajně Laboratoř bílkovin při Akademii věd dokázala vyrobit vzorky tzv. kaseinové vlny (vyráběné z kravího, ovčího či kozího mléka). Tato vlna byla od roku 1940 skutečně přimíchávána v poměru 20 % z celkového množství vlny do směsi na výrobu tzv. výložkového merinového sukna.³⁰¹

²⁹⁸ В. С. Руднев, «Разработка лоскута в искусственную шерсть», 1936 г.

²⁹⁹ Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 74.

³⁰⁰ А. А. Разумеев, «Искусственный вискозный шелк», 1931 г.

³⁰¹ СССР в tomto ohledu nebyl nikterak výjimečný, dokonce i samotný článek zmiňuje, že kaseinová vlna je v dané době již zaváděna v USA a Itálii.

STANDARDNÍ ŠÍŘKY TKANIN A JEJICH CHARAKTERISTIKA:

Šířka tkanin může být nanejvýše různorodá a může se pohybovat od několika milimetrů (různé tkanice, popruhy) až po 10 metrů i více. Moderní terminologie rozlišuje délkové textilie (např. šicí nitě) a plošné textilie (např. tkaniny od stuh o minimální šířce přibližně 2 mm výše). Následující odstavce specifikují standardizované šířky plošných textilií vyráběných v rámci sovětského průmyslu (rok 1942):

Bavlněné tkaniny se svou šířkou pohybují od 30 do 159 cm, přičemž převládaly rozměry mezi 60 a 80 cm.³⁰²

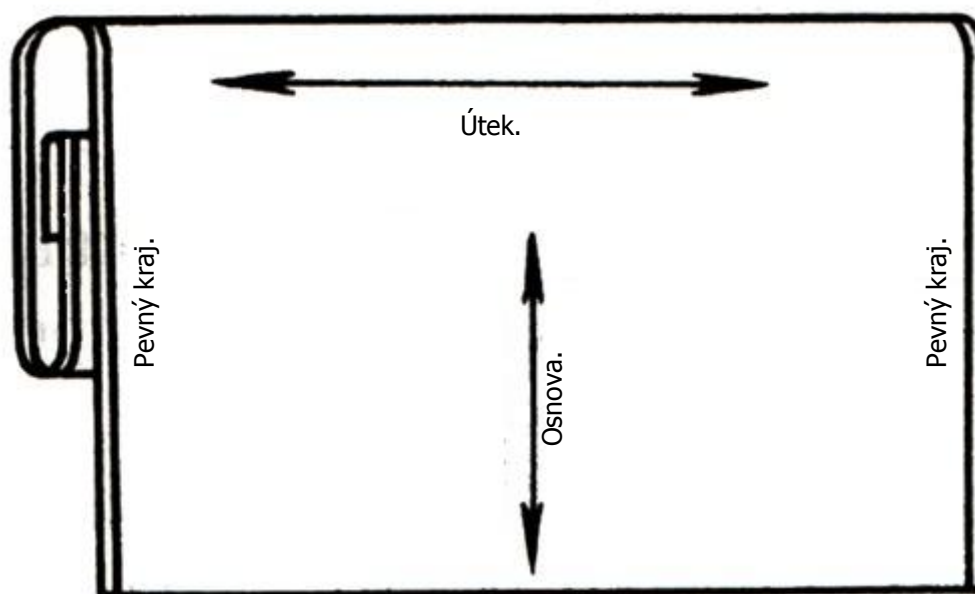
Vlněné tkaniny se dělí na tři základní skupiny:

Sukno „hrubé“ (*грубосуконные*) – šířka se pohybovala mezi 132-151 cm, přičemž převládala šířka 142 cm;

Sukno „tenké“ (*тонкосуконные*) – šířka se pohybovala mezi 112-155 cm, převládaly šířky 136-142 cm;

„Vlněné počesané“ (*камвольные – od německého Kammwolle*) – šířka se pohybovala mezi 80-142 cm, převládaly šířky 106-142 cm.³⁰³

Šířky jsou uvedeny včetně pevného kraje.³⁰⁴

Obr. 38. Plošná textilie s pevnými kraji.

³⁰² Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 16.

³⁰³ Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 74.

³⁰⁴ Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва, 1945 г., стр. 28.

Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 28-31.

Dělení vlněných tkanin je třeba vysvětlit podrobněji, poněvadž se odlišuje od českého chápání. Původní dělení zahrnovalo pouze první dvě skupiny, jejichž výrobní technologie jsou velmi podobné a výsledné výrobky se liší především gramáží.

„Sukna hrubá“ (650-800 gr./m²) tvoří z hlediska praktického použití skupinu tzv. kabátových suken (*шинельные сукна*),³⁰⁵ tj. jeden ze dvou typů suken, jejichž použití je zcela jednoznačně dáno. Druhou skupinou s jednoznačně daným užitím jsou tzv. výložková sukna (*приборные сукна*), ze kterých se vyráběly prýmký na hodnostní značení a lampasy.³⁰⁶

„Sukna tenká“ (450-500 gr./m²) jsou z hlediska praktického použití určena k výrobě základní uniformy (zimní), vybraných pokrývek hlavy atd.³⁰⁷

Obě tyto skupiny jsou vyráběny z tenkých a krátkých (méně jak 50 mm dlouhých) vlněných vláken, jež se dobře zpracovávají prostřednictvím válcování (jedná se o výrobní operaci charakteristickou pro tyto dvě skupiny) a na nichž díky této operaci vzniká stabilní a hustý vlas. Vlákna jsou méně paralelní a díky tomu získávají charakteristický „mechovitý“ vzhled. Podle hustoty vlasu se stanovuje i kvalita hotové tkaniny a oděvy z ní ušité jsou považovány za obnošené ve chvíli, kdy tento vlas otěrem zmizí a odhalí vazbu tkaniny.³⁰⁸

„Vlněné počesané tkaniny“ (*Kammwolle*) (standardně 300-350 gr./m², na výrobu vojenských oděvů byly užívány tkaniny zvýšené gramáže 400-450 gr./m²) jsou oproti dvěma předchozím skupinám poměrně novou záležitostí. Tyto tkaniny se v Rudé armádě údajně poprvé objevily v letech 1928/29 (za příplatek) a standardně vydávány (placené z fondů) byly až od roku 1931. Přesto bylo toto odvětví již v roce 1941 považováno za lépe technicky vybavené než tradiční „soukenné“. Při výrobě těchto tkanin se používají dlouhá vlněná vlákna (delší než 50 mm) a dbá se na dosažení jejich co nejparalelnějšího umístění prostřednictvím počesání. Díky tomu jsou hotové tkaniny hladké a mají viditelnou vazbu, jež se po dobu nošení nemění.³⁰⁹

STANDARDY NA TKANINY:

Všesvazové standardy na tkaniny (OSTy) nebyly nikterak vyčleněny ze všeobecné masy ostatních standardů. V únoru roku 1939 se však číslování těchto standardů změnilo a byla zahájena nová číselná řada počínající číslicí 30000.³¹⁰ Od roku 1940 se přes pomlčku k takto číslovaným standardům přidávalo dvojčíslí označující rok vydání (ОСТ XXXXX-40).

Tato změna v číslování neměla za účel pouze znovuvydání starých standardů. Ve většině nově vydaných standardů lze vyzorovat též různé změny kritérií. Tímto způsobem proběhla na konci 30. let „tichá“ aktualizace standardů na tkaniny používané při výrobě oděvů Rudé armády. Podobné modernizace však probíhaly neustále a tato se vyčleňuje pouze tím, že měla masovější charakter. V řadě

³⁰⁵ То же, стр. 37.

³⁰⁶ То же, стр. 37.

³⁰⁷ То же, стр. 40.

³⁰⁸ «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Внедрение камвольных тканей» от К. Болиса, стр. 79-86.

³⁰⁹ То же, стр. 79-86.

³¹⁰ «ОСТ 30000 (промышленный) – шерсть мериносовая, прекосовая и мерино-прекосовая», 1939 г.

Technických specifikací na oděvy Rudé armády, jež byly vydány před rokem 1939 a zůstaly v platnosti i v pozdějších letech se lze setkat s původním předválečným číslováním tkanin z toho prostého důvodu, že se nikdo nenamáhal v Technických specifikacích tabulky materiálů přepisovat. Tuto skutečnost potvrzují tzv. „Ceníky“ z let 1942 a 1945.³¹¹

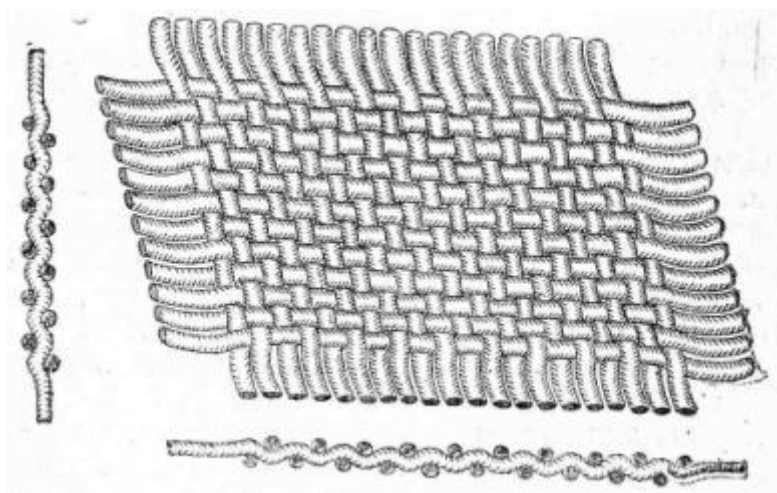
V roce 1941 byl v souvislosti s nahrazením Všesvazových standardů (OST) tzv. Státními všesvazovými standardy (GOST) však tento pokus o vyčlenění tkanin pod speciálním číslováním zavržen.

KRÁTKÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH VAZEB:

Tento krátký přehled je omezen pouze na dva základní typy vazeb používané při výrobě vojenských oděvů – na plátňovou vazbu a na keprové vazby. Na příkladu keprových vazeb si vyjasníme všechny aspekty a úskalí při případné výrobě tkanin podle původní dokumentace.

Plátňová vazba

(полотняное / гарнитуровое переплетение)

Obr. 39. Plátňová vazba.

Plátňová vazba je vůbec nejjednodušší existující vazbou. V této vazbě se útkové (příčné) nitě střídavě provazují nad a pod osnovní nití. Díky tomu je tato vazba nejpevnější, poněvadž má nejvyšší možný počet vazných bodů. Její nevýhodou je malá elasticita, díky které není možné z tkanin této vazby pohodlně vyrábět přiléhavé oděvy.

Tkaniny vyráběné v této vazbě se liší vlastnostmi nití a jejich počtem v útku i osnově (a kromě toho celkovou šířkou, šířkou pevných krajů, gramáží, způsobem zušlechtění atd.). Konkrétními tkaninami v této vazbě používanými při výrobě oděvů Rudé armády jsou různé „bjazi“ (tj. bavlněná plátna) v surové, bělené nebo plošně barvené podobě. Všechny tyto tkaniny jsou obsaženy ve Všesvazovém standardu

³¹¹ «Справочник отпускных цен на швейные изделия...», Москва 1942 г.
«Дополнительный справочник...», Москва 1945 г.

30286-40 (nepočítáme-li bohaté množství náhražkových variant povolených na dobu války „Ceníkem“ 1942).

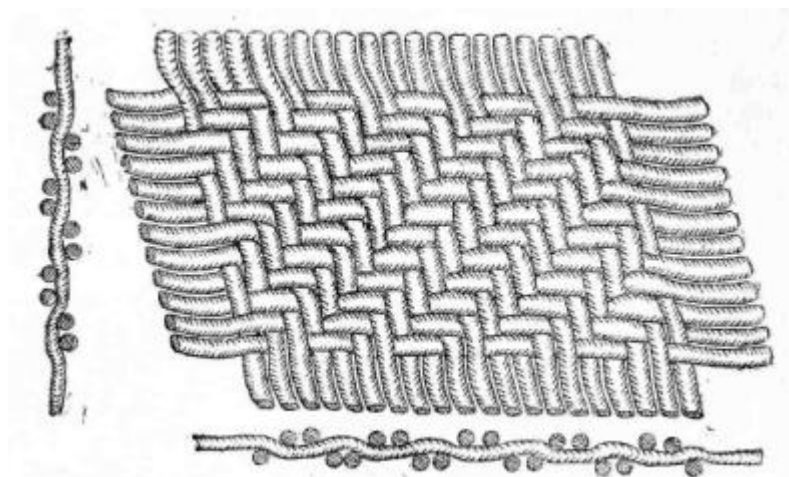
Keprové vazby

(*саржевое / киперное переплетение
+ диагональное переплетение*)

Do této „keprové skupiny“ jsou zařazeny dvě skupiny keprů, které sovětský textilní průmysl odděloval a vnímal je jako samostatné. Těmito skupinami jsou tzv. „serže“³¹² a „diagonály“, což jsou v českém chápání a překladu jen různé názvy pro kepr.

Tkaniny v keprové (seržové a diagonální) vazbě jsou výhradním materiálem, ze kterého se vyráběly veškeré bavlněné (letní) oděvy mužstva i mladšího velitelského sboru Rudé armády.

Na rozdíl od plátnové vazby, jež je obouliční tkaninou (líc a rub jsou zcela identické) a není možnost v ní nikterak měnit umístění vazných bodů³¹³ se v případě keprů lícová a rubová strana odlišuje a existuje tudíž mnoho různých variant keprových vazeb (seržů, diagonálů).

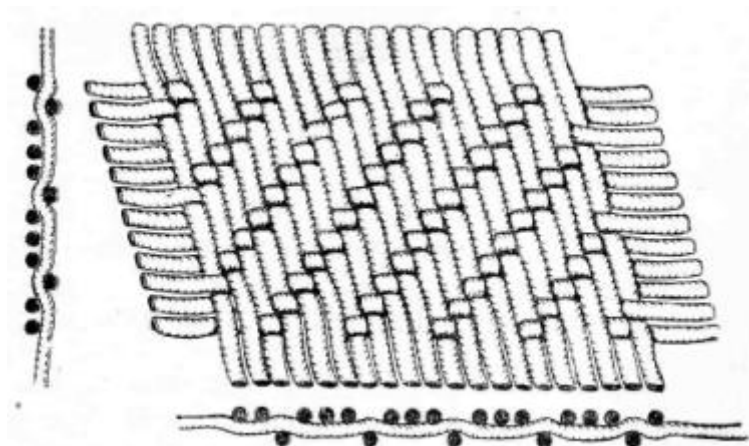
Obr. 40. Typický serž – počet osnovních i útkových nití je na líci i rubu shodný (tzv. oboustranná vazba).

Za základní „**typickou seržovou vazbu**“ je dle N. A. Archangel'ského považována vazba znázorněná na obr. 40. Tato vazba má na líci i na rubu identický počet osnovních i útkových nití. V odvozených seržových vazbách může na lícové straně tkaniny převládat počet nití osnovy nebo útku a podle toho se daný serž označuje jako osnovní nebo útkový (obr. 41). Serž bývá vzhledem k menšímu počtu vazných bodů měkčí než plátnová vazba a disponuje také větší elasticitostí ve směru pod úhlem 45° vůči soustavě osnovních a útkových nití, což umožňuje výrobu přiléhavějších oděvů.

³¹² Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 85-88.

³¹³ Dobová ruská klasifikace tkanin tuto otázku vnímá jinak a jako podskupinu plátnové vazby chápe také tzv. „dvojitou plátnovou vazbu“, což je vazba, která se v českém názvosloví značí slovem „panama“.

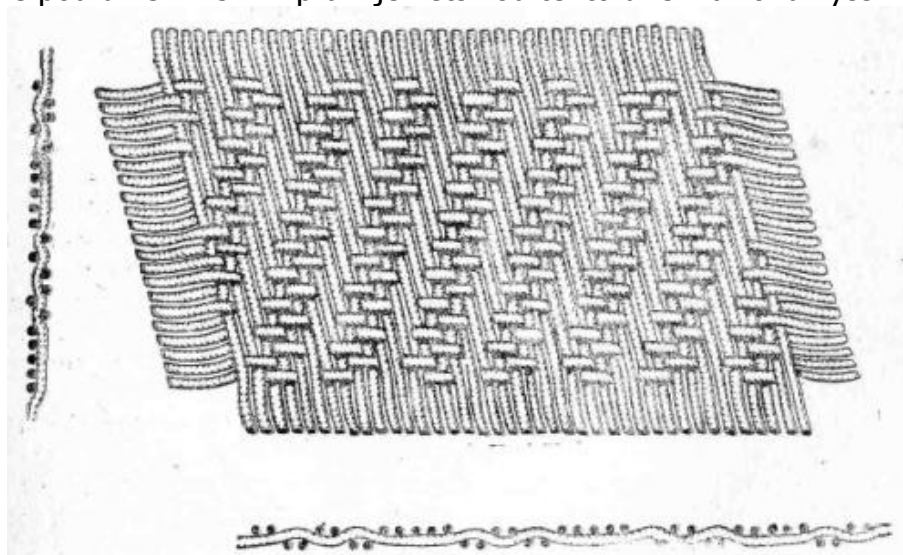
Kvůli určení, zda se jedná o osnovní nebo útkový serž je třeba umět určit lícovou a rubovou stranu tkaniny. Jedná se o nelehký úkol, který dopodrobna rozebírá řada příruček, univerzální postup však neexistuje. V případě seržů platí univerzální pravidlo, že lícová strana je zpravidla kvalitněji zpracovaná než rub a také speciální pravidlo, že nasměrování „dezénu“ zpravidla vede odleva dole doprava nahoru (vizte obr. 40-42), což však neplatí absolutně.³¹⁴

Obr. 41. Osnovní serž (na lícové straně převažují nitě osnovy).

Seržová vazba je definována několika následujícími kritérii. Její střída vazby je tvořena minimálně třemi nitěmi.³¹⁵ Vazné body mohou být posunuty pouze o jednu nit, tj. z pohledu osnovních nití musejí být vazné body dvou paralelních osnovních nití od sebe vzdáleny výhradně o jednu útkovou nit (tj. musejí se „dotýkat“).

Takto vzniklý „dezén“ ve chvíli, kdy mají osnovní i útkové nitě stejnou jemnost vede přesně pod úhlem 45°. V praxi je většinou tento úhel náklonu vyšší.

Obr. 42. Diagonální vazba.

³¹⁴ Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 63-64.

³¹⁵ Tato informace je poměrně nadbytečná, poněvadž střída o menším počtu nití vytvoří automaticky plátňovou vazbu:

Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 82.

V tuto chvíli zůstává otázkou jak ruský systém odlišoval „**diagonální vazbu**“ od seržové, poněvadž všechna kritéria vztažená na seržové vazby splňují diagonální vazby také. Výraz „diagonální vazba“ se důsledně objevuje ve standardech na kalhotové tkaniny (konkrétně na tzv. gabardény a diagonály), ale učebnice a knihy zabývající se tkalcovstvím se k této vazbě nevyjadřují. A. N. Archangel'ský tuto vazbu definuje tím, že se s materiálem v této vazbě při šití ve srovnání se seržovými vazbami hůře pracuje a že je charakteristická „reliéfními drobnými nebo i výraznějším pruhy vedoucími typicky pod větším úhlem směrem odleva dole doprava nahoru“.³¹⁶

Otázka zařazení této vazby je jasně vyřešena až v knize „Zbožiznalství materiálů“ z roku 1955. Zde se píše, že „diagonály jsou specifickou odrůdou seržové vazby charakteristické... (vizte předchozí popis)“. Specifičnost se tudíž zakládá pouze na charakteristickém vzhledu (velké množství flotujících nití), ale tkanina z technického hlediska jednoznačně patří mezi seržové vazby.³¹⁷

PROBLEMATIKA VÝROBY TKANIN:

Jakkoliv by se mohlo z předchozího textu zdát, že všechny informace potřebné k fyzickému zhotovení tkaniny jsou obsaženy ve Všesvazových standardech a přehledech vazeb v učebnicích, není tomu tak.

Všesvazové standardy jsou ve své podstatě jen kontrolním mechanismem užívaným při posuzování hotové produkce a při výrobě jako informační zdroj neobstojí. Popsané vazby jsou všeobecným přehledem, avšak jak je patrné z předchozích odstavců, tak například seržové vazby mohou mít ohromné množství variací.

Každá tkanina je jedinečná a proto je třeba ke každému konkrétnímu artiklu tkaniny dohledat dva konkrétní dokumenty, podle kterých je nutné postupovat.

První z těchto dokumentů se nazývá „**grafický zápis střídy vazby**“ (*заправочный рисунок*). Jedná se o znázornění vazby daného artiklu tkaniny pomocí jednoho z existujících systémů – např. lineárního, čtvercového aj. Bez tohoto dokumentu není informace ohledně výroby tkaniny v dané vazbě úplná. Podle tohoto zápisu se provádí navádění do soustavy listů tkalcovského stavu.

Grafický zápis střídy vazby potřebuje doplňující informace obsažené v tzv. „**tabulkách technických propočtů tkanin a navádění nití do paprsků a brd**“ (*заправочные расчеты берд и ремиз*). Tyto tabulky se odlišují podle toho, do jakého tkalcovského odvětví (tj. bavlnářského, vlnářského atd.) patří. Nejvíce povinných údajů je obsaženo v tabulkách týkajících se bavlněných tkanin.

Povinnými údaji v tomto případě jsou: 1) název tkaniny (obchodní), 2) artikl tkaniny; 3) šířka tkaniny v cm, 4-5) metrická čísla příze osnovy a útku; 6-7) počet osnovních a útkových nití na 1 dm; 8-10) celkový počet nití v osnově, z toho počet

³¹⁶ «Диagonальное переплетение... характеризуется наличием на лицевой стороне ткани рельефной мелкой или более крупной диагональной полосы, идущей обычно круто слева вверх направо.»:

Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 21.

³¹⁷ И. П. Попов, «Материаловедение», Москва 1955 г., стр. 26.

nití pevného kraje a číslo přize v pevném kraji; 11-14) metrické číslo paprsku, šířka paprsku v cm, počet zubů a počet rezervních zubů; 15-20) Brdo: šířka v cm, počet listů v brdě, celkový počet nitěnek, počet rezervních nitěnek a metrické číslo přize.³¹⁸

Aby byla situace ještě obtížnější, tak oba tyto dokumenty měly být doplněny dodatečnými upřesňujícími informacemi v každé jednotlivé továrně (rozměry tkalcovských stavů a člunků, výrobní normy atp.) a navíc v případě potřeby k nim mohl (ale nemusel) existovat libovolný počet dalších upřesňujících dokumentů.

Z dnešního pohledu se největší problém paradoxně neskrývá ve fyzické výrobě tkanin, ale v sehnání kompletní dokumentace. Všechny výše zmíněné dokumenty jsou rozesety po různých místech a nikdy nejsou kompletní. Navíc po vyřazení tkaniny z výroby se tyto dokumenty staly okamžitě zcela nepotřebnými a většina archivů i knihoven se v první řadě zbavuje při snaze uvolnit místo právě jich. Přesto i v současnosti má člověk s dostatečnou motivací jistou šanci je dohledat.

Vzhledem k omezenému prostoru je vynechána otázka zušlechťování tkanin (např. impregnování) s výjimkou jejich barvení.³¹⁹

ROZDĚLENÍ TKANIN PODLE TECHNIKY BARVENÍ:

Surové (z tkalcovského stavu sejmuté) bavlněné tkaniny se nejprve prostřednictvím operace zvané „ožehování“ zbavují bavlněných vláken vystupujících z lícové strany a poté postupují na propláchnutí a vyvaření v zásaditém roztoku.³²⁰

Tkaniny, jež mají získat bílou barvu nebo mají být posléze obarveny do světlých tónů si procházejí „bělením“ za pomoci chlorového vápna. Tkanin určených k obarvení do tmavých tónů se tato operace netýká. Bělené tkaniny se před barvením suší.³²¹ Při barvení tkanin v továrních podmínkách se užívala celá řada umělých barviv, na každý materiál jiná.³²²

Nejjednodušším a základním barvicím postupem bylo tzv. „plošné barvení“, při kterém barvená tkanina v podobě nekonečného provazce prochází barvicí lázní obsahující horký nebo vařící barvicí roztok. Barvicí proces trvá zhruba 1-2 hodiny. Výsledkem tohoto procesu byla jednobarevná tkanina.³²³

Kromě této metody byly hojně užívány ještě další dva způsoby „barvení“ tkanin, jež spočívaly v tom, že k barvení docházelo ještě před samotným procesem tkaní, tj. tkalo se nitěmi, které již absolvovaly barvicí proces.

V prvním případě se barvila bavlněná vlákna ještě před samotným procesem předení. Obvyklým postupem bylo míšení bavlněných vláken různých barev v různém poměru, čímž se dosahovalo zajímavých barevných efektů. Tato metoda se ukázala

³¹⁸ Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 48, 49.

³¹⁹ Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 22-27.

Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 28-31.

³²⁰ Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 22.

³²¹ То же, стр. 22.

³²² Vizte podkapitolu: „Sovětských chemický průmysl a textilní barviva“.

³²³ То же, стр. 23.

velmi životaschopnou a u tkanin určených k výrobě vojenských oděvů také velmi rozšířenou. Tkaniny, jež jsou utkané z nití, které byly upředeny z bavlněných vláken v různých barvách se nazývají „**melanžové**“ (*mélange = směs*).

Druhou možností bylo použít různě barvenou přízi až v procesu skaní či tkaní. Tyto tkaniny ruská terminologie zastřešila názvem „**pestřetkané**“.

VÝZNAM „PESTŘETKANÝCH“ A MELANŽOVÝCH TKANIN PŘI VÝROBĚ VOJENSKÝCH ODĚVŮ:

Z hlediska výroby vojenských oděvů hrály důležitou roli jak plošně barvené, tak také pestřetkané a melanžové tkaniny. Výroba melanžových tkanin byla v Rusku poměrně mladým odvětvím. Její počátky se údajně datují do 80. let 19. st., kdy měl být v Lodzinské oblasti otevřen vůbec první melanžový kombinát, přičemž další kombináty byly otevřeny až v letech 1906 – 1910 v Moskevské a Ivanovské oblasti. V roce 1928 byly údajně otevřeny tři nové velké kombináty – Jegorjevský, Kurovský a Barnaulský.³²⁴

Důvodem k zahájení výroby melanžových tkanin bylo jejich použití jakožto levnější náhrady za kvalitní, avšak drahé vlněné metráže. Hlavní výhodou melanžových tkanin je nejen nízká cena, ale také možnost zužitkování odpadních bavlněných vláken, která se při míšení obarvených bavlněných vláken před procesem předení mohou přidávat do směsi.

Melanžové tkaniny byly soudě dle předválečných Technických specifikací hlavní a jedinou skupinou tkanin, ze které směly být vyráběny bavlněné (letní) vojenské oděvy a melanžové vlněné tkaniny také nacházely bohaté využití při výrobě vojenských oděvů ze sukna. Po vypuknutí války se však při výrobě vojenských oděvů opět začaly široce využívat plošně barvené tkaniny.

Pokud si uvědomíme, jakou roli melanžové tkaniny ve výrobě vojenských oděvů hrály již před válkou, tak je poměrně překvapivé, že první pokusy o písemnou systematizaci výroby a zavedení pravidel spatřila světlo světa až v roce 1947.³²⁵

Při nahlédnutí do tohoto momentálně jediného podrobného zdroje navíc zjistíme, že jednotlivé továrny zabývající se výrobou melanžových tkanin fungovaly na různorodých samostatně vytvořených systémech. Stejně jako v případě plošně barvených textilií bylo i v melanžové výrobě jedním z největších problémů dodržování shody mezi vzorovým barevným odstínem a hotovou produkcí. Značení barviv užívané v barvířské výrobě nevyhovovalo potřebám melanžových kombinátů a tudíž si každá továrna vypracovávala vlastní číselné systémy pro značení obarvených surovin.³²⁶ Existovala řada typových receptur na míšení bavlněných vláken a všechny principy fungování tehdejší melanžové výroby popisuje bohužel pouze zmíněná kniha „Melanžová výroba“ z roku 1947, jež je však zaměřena primárně na civilní produkci. Už z podstaty technologie výroby, jež je tvořena recepturami obsahujícími velká množství bavlněného odpadu lze říci, že hotová produkce trpěla přinejmenším stejnou různobarevností jako plošně barvené textilie. Pokud jsou údaje v této knize

³²⁴ С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г., стр. 3-4.

³²⁵ С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г.

³²⁶ То же, стр. 23.

pravdivé, tak jedinou cestou k dohledání konkrétních receptur může být pouze pátrání ve výše vyjmenovaných továrnách.

PRINCIPY UŽÍVÁNÍ ALTERNATIVNÍCH MATERIÁLŮ:

Dle nám dostupných Technických specifikací byly do roku 1941 „pestřetkané a melanžové trikoty“³²⁷ jedinými tkaninami, které směly být používány při výrobě bavlněných blůz i bavlněných šarovar mužstva a mladšího velitelského sboru.³²⁸ Zda byl tento požadavek důsledně dodržován i před válkou zůstává otázkou, nicméně brzy po vypuknutí války se jako rovnocenný základní materiál pro výrobu znovu přímo v Technických specifikacích objevují plošně barvené tkaniny, konkrétně „diagonál art. 371“ a „diagonál art. 373“.³²⁹

Tkaniny přímo uvedené v Technických specifikacích byly bez ohledu na to, zda je samotný text označoval za „základní materiál“ či za „povolenou náhradu“, automaticky považovány za standardní. Kromě toho však existoval ještě mechanismus umožňující továrně vyrábět vojenské oděvy z jiných než standardních materiálů.

Jednalo se o institut tzv. „vojenského zástupce“ (*военпред*), což byla osoba, jež v každé továrně zastupovala Hlavní intendantní správu RA. Prakticky všechny válečné Technické specifikace na výrobu oděvů obsahují poznámku: „po souhlasu UVS GIU KA je povoleno používat i jiné materiály barvy khaki a také ocelové barvy“³³⁰ a „vojenský zástupce“ byl osobou, která měla právo použití náhražkových tkanin povolit.

O jaké „jiné“ materiály se vlastně jednalo se lze dočíst v tzv. „Ceníku 1942“ a jeho „Doplnění 1945“. Ke každému výrobku je zde vyjmenována celá řada náhražkových materiálů (někdy až neuvěřitelných jako např. základní uniforma z celtoviny, spodní prádlo ze saténu atp.) a k nim patřících cen (slev či zvýšených plateb v porovnání s předepsaným materiálem). Náhražky byly tudíž vybírány z tohoto seznamu tkanin. Problémem zůstává zda byly některé z vyjmenovaných tkanin vůbec někdy v praxi při výrobě vojenských oděvů použity.

Samotný Technický výbor Hlavní intendantní správy RA čas od času vydal zvláštní plošnou výjimku. Takovýmto způsobem například na zimu 1942 dovolil

³²⁷ Trikot oblekový art. 426 (pestřetkaný) – základní materiál na výrobu blůz vzor 1938, 1940: (*«ОСТ 30251-40 – Трико пестротканное»*, 1940 г.).

Trikot-diagonál šarovarový (melanžový) – základní materiál na výrobu šarovar 1939, 1940: (*«СТ/ГУХБПМЛО 1101/54 Заправочные расчеты тканей и расчеты берд и ремиз для хлопчатобумажной промышленности»*, 1935 г., стр 13.).

³²⁸ Na myslí máme pouze základní uniformy. Existují též např. tzv. gymnast'orky z impregnované tkaniny, které však podepisovala Hlavní vojensko-chemická správa Rudé armády, což je samostatné téma.

³²⁹ Diagonál skaný (plošně barvený) – gymnast'orky: (*«ОСТ 30277-40 – Диагонали крученые и некрученые»*, 1940 г.).

Diagonál neskaný (plošně barvený) – šarovary: (*«ОСТ 30250-40 – Диагонали крученые и некрученые»*, 1940 г.).

³³⁰ Od roku 1943 již ocelová barva povolena nebyla.

továrnám Sibiřského vojenského okruhu vyrábět soukenné dílce ušanek ze sukna barvy khaki kvůli nedostatku sukna šedé barvy.³³¹

Tento mechanismus udělování výjimek (byť sám o sobě standardizovaný s jasně stanovenými pravidly) bohužel opět dovedl mnoho lidí zajímajících se o danou problematiku k závěru, že Rudá armáda fungovala na principu chaosu.

Vrátíme se však ještě k problematice melanžových a plošně barvených tkanin. Stanovili jsme si, že přestože na melanžové tkaniny bylo pohlíženo jako na standard, tak válka způsobila návrat mnoha artiklů plošně barvených tkanin do výroby (většina náhražkových tkanin z Ceníků je plošně barvená). Proč je však pro nás tak zásadní informace, zda byly tkaniny plošně barvené nebo melanžové?

Důvodem je sovětská technologie výroby tkanin a s ní související šířka hotových metráží. Šířka hotové tkaniny a způsob jejího obarvení spolu bezprostředně nesouvisejí, nicméně sovětský textilní průmysl se soudě dle Vsesvazových standardů držel systému, ve kterém **melanžové textilie standardně disponovaly šířkou okolo 150 cm a plošně barvené textilie šířkou okolo pouhých 67 cm (včetně pevných krajů)**. Lze se domnívat, že tato praxe souvisela s obtížemi při plošném barvení širokých textilií, popřípadě nebylo k dispozici vhodné vybavení, nicméně přesnou odpověď zatím neznáme.

V případě plošně barvených textilií vyvstává problém, který začne být patrný až při konstrukci oděvu. Spočívá v tom, že přední a zadní díly trupových oděvů stejně jako přední i zadní polovice nohavicových oděvů svou šířkou přesahují šířku většiny plošně barvených tkanin. Technické specifikace v takovém případě přikazují nahrazovat chybějící šířku materiálu začleněním různých klínů a nástavků do konstrukce oděvů (rozměry a tvar jsou přesně definovány).³³²

³³¹ «Решение ТК ГИУ КА № 56-42 о допуске sukna хлопчатобумажного цвета хаки на верх колпака шапки-ушанки рядового состава вместо sukna хлопчатобумажного серого цвета от 25 июня 1942 г.», 1942 г.

³³² А. И. Страхова, «Мои приемы притачки клиньев к рубашкам», 1938 г.

STANDARDIZOVANÁ TERMINOLOGIE TEXTILNÍ VÝROBY:

(dle K. N. Chalturina a A. P. Jevdokimova)

Za klíčový zdroj pro pochopení ruské textilní terminologie 40. let a pro její relevantní překlad lze považovat „Zbožíznalství 1941“.³³³ Jedná se prakticky o jedinou knihu, která se v souvislosti s výrobou vojenských oděvů v předválečné i válečné literatuře vyskytuje. Sám K. N. Chalturin konstatuje, že: „potřebnost (odborných) termínů vyplývá také z toho, že je terminologie textilní výroby stále nedostatečně vypracována a málo uplatňována; v praxi tudíž existuje mnoho nejasností a protichůdných popisů technologie zhotovování oděvů“.³³⁴

Skutečností však je, že vybudovat stabilní názvosloví, které by přísně dodržovali a respektovali všichni výrobci fungující v jazykovém kódu libovolné země je prakticky nemožné a z tohoto důvodu ani dnes neexistuje ruské či české univerzálně závazné názvosloví.³³⁵

STANDARDIZOVANÉ NÁZVOSLOVÍ ŠVŮ:

(dle K. N. Chalturina a T. N. Gajsenka)

Přestože bavlněné výrobky co do počtu existujících vzorů vojenských oděvů představují v Rudé armádě menšinovou záležitost (jedná se o polní uniformy a spodní prádlo), tak v absolutních číslech vyrobených kusů je jejich role dominantní.

Zatímco v ostatních evropských státech byla při výrobě polních uniforem používána jako hlavní surovina vlna, Sovětský svaz tvořil v tomto ohledu výjimku a své polní uniformy určené jak pro mužstvo, tak pro velkou část velitelsko-důstojnického sboru vyráběl z bavlny. Tato praxe měla pochopitelně svá silná a slabá místa,³³⁶ v tuto chvíli nás však bude zajímat, jaký má tato skutečnost vliv na systém švů, potažmo proč si výroba bavlněných oděvů vyžaduje použití složitějších typů švů.

Vlněné metráže používané při výrobě vojenských oděvů Rudé armády byly všeobecně považovány za netřepivé a tudíž nebylo při výrobě nutné jejich kraje zapravovat (tj. zajišťovat proti vypárání). Z tohoto důvodu si výroba vlněných vojenských oděvů standardně vystačí pouze s jedním základním typem švu (obr. 43).

³³³ Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 58-72.

³³⁴ Incidenty související s používáním nejasné terminologie jsou velmi barvitě zachyceny v žurnálu „Тыл и zásobování“:

Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Заметки военпреда» от военинженера Кузьмиева, стр. 65.

³³⁵ Užitá textilní terminologie byla převzata z následujících slovníků:

L. Kopecký, „Velký rusko-český slovník“, Praha 1952;

E. Lesyková, „Rusko-český technický textilní slovník“, Brno 1975;

Ing. Jaroslav Jankovský, Ing. Jiří Semenichin, „Rusko-český textilní slovník“, Praha 1956.

³³⁶ Vizte podkapitolu: „Základní přehled tkanin“.

Bavlněné metráže jsou oproti tomu značně třepivé a bezpodmínečně si vyžadují, aby ani jeden kraj nezůstal nezapravený, poněvadž by v krátké době došlo k roztřepení tkaniny a tím pádem ke zničení oděvu.

Výrobní praxe sovětského textilního průmyslu byla kromě Technických specifikací založena také na tzv. prototypových vzorech (tj. továrny s každou výrobní dokumentací dostávaly také ušitý oděv, podle kterého se měly v případě pochybností řídit). Takováto praxe sice přirozeně tlumila potřebu vytvoření kvalitní teoretické základny, ale přesto je překvapivé, že se tak dlouho otálelo s vytvořením standardizovaného názvosloví švů a že spatřilo světlo světa půl roku před začátkem války. Je více než pravděpodobné, že podobné pokusy probíhaly již před zájmem ze strany K. N. Chalturina, ale zatím o nich nemáme zprávy, a proto předkládáme jako závazný právě jeho systém.³³⁷

Klasifikace švů K. N. Chalturina zohledňovala tři základní rozlišovací prvky, podle nichž byly švy tříděny.

První rozlišovací prvek česká textilní terminologie nezná. Švy jsou děleny do dvou tříd (kategorií), do tzv. „plošných“ (*покровные швы*) a „krajových“ (*краевые швы*). Jako „plošné“ jsou označovány všechny švy, u kterých sešité materiály vedou směrem od sebe a vytvářejí tak „jednotlivou plochu“. V praxi se jedná o ramenní švy, loketní švy, boční švy, krokové švy, sedové švy, průramky, švy klínů a nástavků aj. Jako „krajové“ jsou naopak označovány ty švy, u kterých po vytvoření všechny materiály směřují na stejnou stranu. Jedná se například o šev sešití vrchního a spodního dílce pasového límce, vrchního a spodního dílce chlopní kapes, vrchního a spodního dílce límce, spojení dolních okrajů výrobku s podšívkou atp. Pro větší názornost vizte obrázky níže (zejména francouzský šev na obr. 48).

Tyto třídy jsou dále děleny na skupiny podle počtu krajů, které šev zapravuje. Podle počtu zapravených krajů se švy dělí na dvoukrajové, třikrajové a kombinované (zapravující čtyři a více krajů).

Každá z těchto skupin se dále dělí na podskupiny podle charakteru švových záložek. Tyto podskupiny jsou tři a dělí švy na odkryté (švy, u kterých nejsou švové záložky zapravené a jsou viditelné), polozakryté (švy, u kterých je nezapravená a viditelná alespoň jedna švová záložka) a zakryté (všechny švové záložky jsou zapravené a nejsou tím pádem viditelné).

Všechny tyto skutečnosti jsou kvůli jednoduchosti psány třemi za sebou jdoucími šiframi, které označují první písmeno třídy, skupiny a podskupiny. Pro názornost:

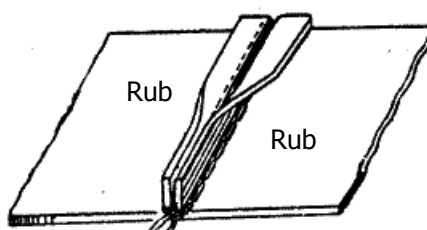
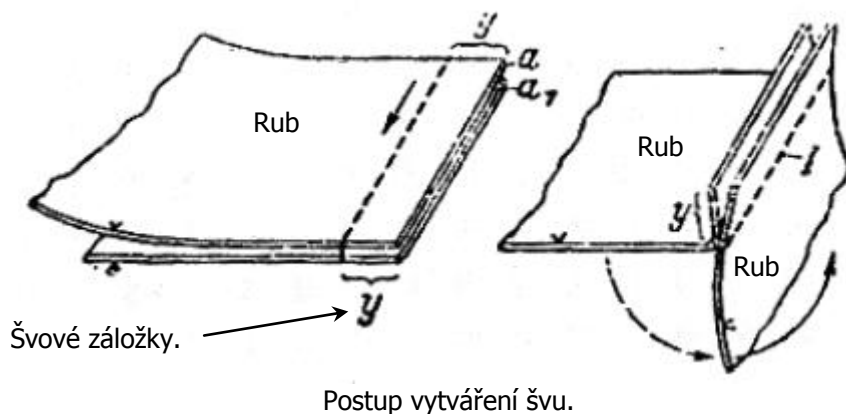
P2O = Plošný dvoukrajový odkrytý šev (vizte obr. 43 – jednoduchý hřbetový šev);
K2Z = Krajový dvoukrajový zakrytý šev (vizte obr. 44 – dvojitý hřbetový šev A);
P2Z = Plošný dvoukrajový zakrytý šev (vizte obr. 45 – přeplátovaný šev zakládaný);
P2Z = Plošný dvoukrajový zakrytý šev (vizte obr. 46 – dvojitě přeplátovaný šev);
P2Z / K2Z = Plošný/krajový dvoukrajový zakrytý šev (vizte obr. 48 – francouzský šev).³³⁸

³³⁷ Vizte podkapitolu: „Standardizované názvosloví švů“.

³³⁸ Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 48.

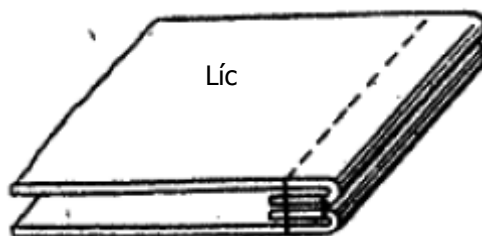
Typy švů užívané při výrobě gymnast'orky TU № 0668:
(+ francouzský šev pro názornost)

Jednoduchý hřbetový šev (*стачной шов*) (P20) – jedná se o nejjednodušší základní typ švu užívaný především při sešívání soukenných (vlněných) materiálů. Sešívání materiálů se přikládají lícem k líci, ve vzdálenosti odpovídající šířce švové záložky se vede řada stehů a oba materiály se poté obracejí směrem od sebe.

Obr. 43. Jednoduchý hřbetový šev.

Dvojitý hřbetový šev A (*выворотной шов*)³³⁹ (K2Z). Sešití materiálů se provede přiložením materiálů k sobě lícem k líci; po sešití se materiály obrátí rubem k rubu a prošijí se podél kraje. Toto prošití se uskutečňuje tak, aby druhá řada stehů byla vedena skrz všechny čtyři vrstvy materiálu (tj. také skrz švové záložky uvnitř švu).

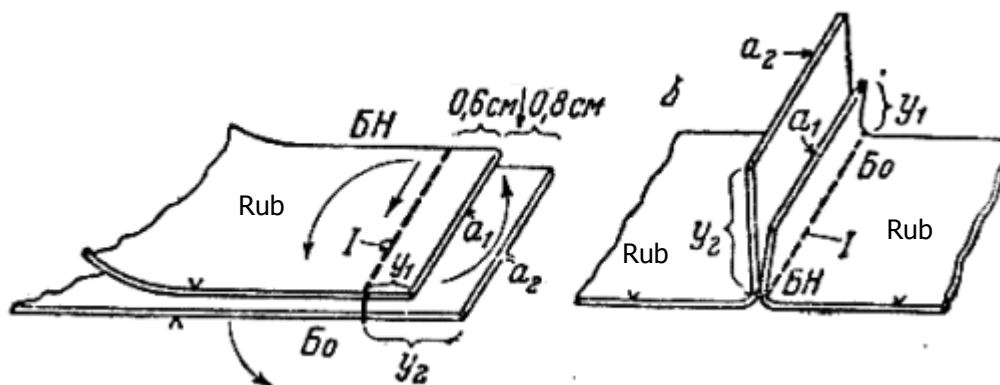
Obr. 44. Dvojitý hřbetový šev A.

³³⁹ A. N. Starodubceva tento šev označuje termínem „обтачный шов“.

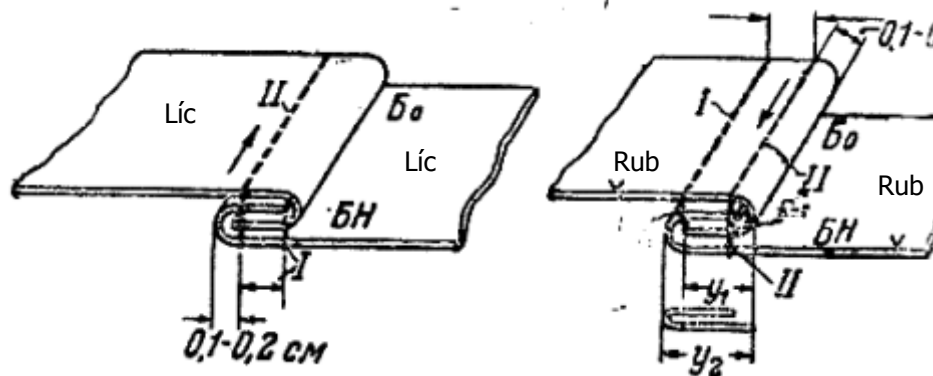
Přeplátovaný šev zakládáný (запошивной шов) (P2Z). Spolu s jednoduchým a dvojitě přeplátovaným švem tvoří základní kámen výroby bavlněných vojenských oděvů. Jediný rozdíl mezi tímto typem švu a dvojitě přeplátovaným švem tkví pouze v rozdílném umístění materiálů při vytváření první řady stehů. Z tohoto důvodu jej ve svých textech někdy autoři Rukověti a Technických specifikací chybně zaměňují s dvojitě přeplátovaným švem a působí tím značný chaos.³⁴⁰

Sešíváné materiály se přikládají lícem k líci s rozdílnou šířkou švové záložky. Po sešití se materiály obračejí a skládají tak, jak je vidět na třetím či čtvrtém obrázku a poté se druhá řada stehů vede skrz všechny čtyři materiály.

Tento šev se vytváří tehdy, když je třeba „dosáhnout co nejmenší tloušťky švu bez ohledu na to, kolik času je na jeho zhotovení potřeba“.³⁴¹

Postup vytváření přeplátovaného švu zakládáného.

Obr. 45. Přeplátovaný šev zakládáný.

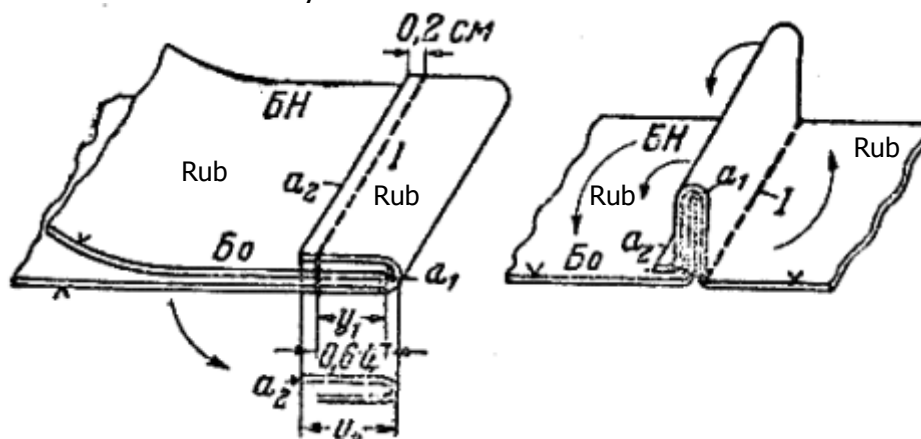
Dvojitě přeplátovaný šev (двойной запошивной шов) (P2Z). Tento typ švu je ve své podstatě shodný s přeplátovaným švem zakládáným, liší se pouze v umístění materiálů při vytváření první řady stehů (jeden materiál je nadehnut nad druhý). Podíváme-li se pozorně na obrázek hotového švu, tak zjistíme, že při tomto postupu na jedné ze švových záložek zapravených uvnitř švu vzniká malý ohyb.

³⁴⁰ Typickým příkladem může být „Poučení ohledně šití rudoarmějské bavlněné gymnast'orky 1943“ od A. N. Starodubcevy:

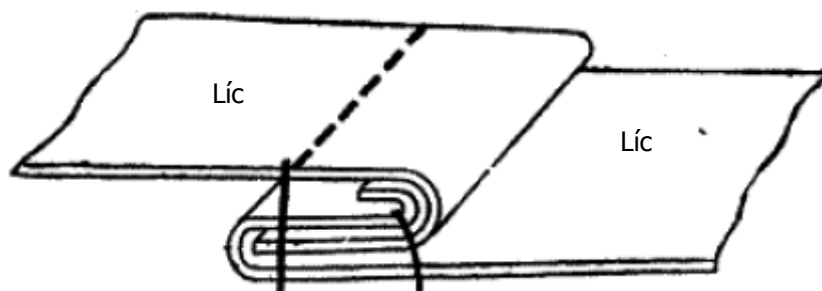
A. N. Стародубцева, «Памятка по пошивке красноармейской хлопчатобумажной гимнастерки», Москва 1943 г.

³⁴¹ К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 6-7.

Tento ohyb je nehledě na svou nenápadnost považován za pátou vrstvu materiálu a tento typ švu je díky tomu považován za masivnější, avšak jeho výhodou je rychlejší a snadnější zhotovování. Je považován za pevnější než přeplátovaný šev zakládaný a současně je považován za jeden z nejpevnějších švů vůbec. Jeho použití je doporučeno prakticky na všech typech letních bavlněných oděvů mužstva a mladšího velitelského sboru Rudé armády.³⁴²

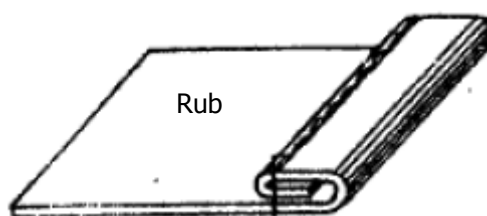

Postup vytváření dvojité přeplátovaného švu.

Obr. 46. Dvojité přeplátovaný šev.

Obrubovací šev podehnutý (подрубка) není v sovětském chápání považován za šev, ale jen za „samostatnou řadu stehů“. S jeho pomocí se zapravují dolní okraje rukávů i dolní okraj blůzy (gymnast'orky) a také dolní okraje polovic (nohavic) všech typů letních bavlněných šarovar Rudé armády.

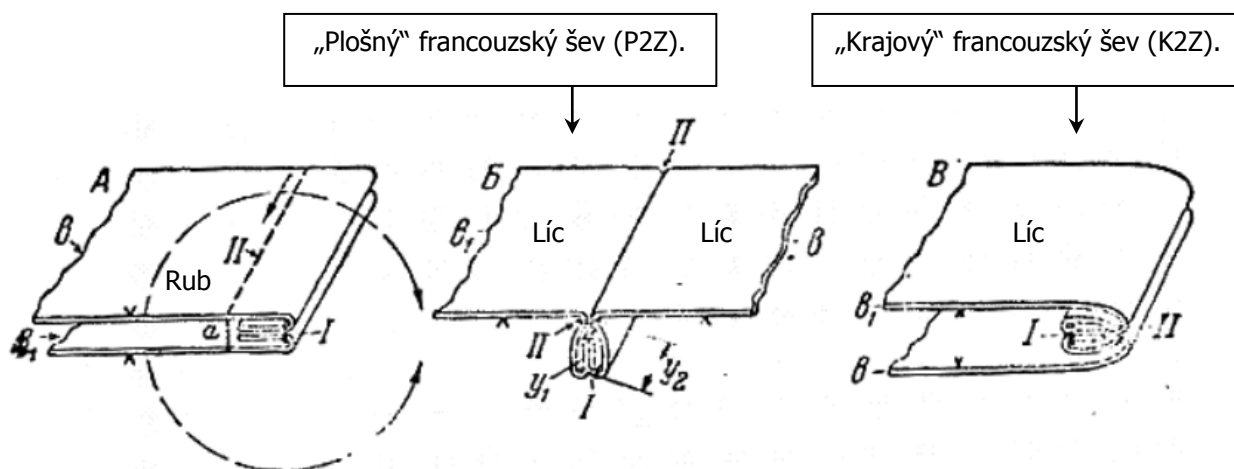

Obr. 47. Obrubovací šev podehnutý.

³⁴² К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 1942 г., стр. 8-9.

Francouzský šev (*французский шов*) (P2Z / K2Z). Jedná se o poměrně vzácný typ švu, jenž při šití vojenských oděvů nachází využití jen u některých vzorů šarovar při výrobě kapsových váčků. Zde je začleněn především z toho důvodu, že na něm lze výborně demonstrovat princip, podle kterého K. N. Chalturin rozdělil švy na plošné a krajové.

Francouzský šev se vytváří stejným způsobem, jako jednoduchý hřbetový šev. Poté, co je jednoduchý hřbetový šev hotov, se však oba materiály obračejí k sobě rubem k rubu a vede se jimi druhá řada stehů tak, jak je znázorněno na prvním obrázku. Materiály se od sebe poté odvracejí a podle toho, jak jsou v hotovém výrobku nasměrovány, vzniká buď francouzský šev „plošný“ nebo „krajový“.

Obr. 48. Francouzský šev – postup vytváření švu.

SOVĚTSKÝ CHEMICKÝ PRŮMYSL A TEXTILNÍ BARVIVA:

Jakkoliv je nešťastné pronášet příliš zjednodušující tvrzení, tak je třeba přiznat, že předválečný sovětský chemický průmysl nepatřil mezi nejrozvinutější. Obzvláště v porovnání s vedoucí zemí v chemickém výzkumu a výrobě, Německem, SSSR značně zaostával. Toto však bylo dáno především nedostatečným technickým zázemím v masové výrobě a pokud se soustředíme na teoretickou rovinu, tak můžeme být příjemně překvapeni přehlednou a jasnou systematizací, jež není v ostatních odvětvích samozřejmostí. Kombinace přehledné teoretické základny, odkazů na německé chemické přehledy různých autorů a poměrná jednoduchost barviv je pro nás a každého zájemce o jejich zmapování dobrou zprávou, poněvadž kromě problému toxicity (a s tím spojeného nepohodlí) nestojí praktické výrobě sovětských textilních barviv nic zásadního v cestě.

Dle nám dostupné poslední předválečné knihy³⁴³ zabývající se systematizací barviv založenou na teoriích barevnosti organických molekul (teorie závislosti mezi strukturou látky a zbarvením) byla „jednou z prvních nejpropracovanějších teorií“ teorie O. N. Witta z roku 1876. Po vystřídání dalších několika systémů zůstalo platným „Dělení barviv dle Georgijevice“,³⁴⁴ na něž se skutečně odkazují vědomě i nevědomě další odborné texty. Toto dělení bylo mírnou úpravou německého systému a vypadalo následovně:

KYSELÁ BARVIVA

Кислотные = Säurefarbstoffe, Wollfarbstoffe;³⁴⁵

SUBSTANTIVNÍ / PŘÍMÁ

Субстантивные (прямые) = Farbstoffe, Direktziehende;

SIRNÁ

Сернистые = Schwefelfarbstoffe;

BAZICKÁ

Основные (таннинные) = Basische Farbstoffe;

MOŘIDLOVÁ

Протравные = Beizenfarbstoffe;

KYPOVÁ

Кубовые = Küpenfarbstoffe, Indigofarbstoffe;

BARVIVA REAGUJÍCÍ S VLÁKNEM / LEDOVÁ

Образуемые на волокне (ледяные) = Auf der Faser erzeugte Farbstoffe;

ALBUMINOVÁ / BÍLKOVINNÁ

Минеральные (альбуминные) = mit Albumin fixierbare Farbstoffe.

Ve stejný den, kdy byla zmíněná kniha dána do tisku, vstoupil v platnost také Všesvazový standard № 15114-40 „Nomenklatura organických barviv“.³⁴⁶ Princip

³⁴³ Доцент Н. И. Ландеховский, «Курс химической технологии волокнистых веществ – классификация красителей», Ивановская промакадемия 1940 г.

³⁴⁴ Vladimir Georgijevič Šapošnikov (1870-1952).

³⁴⁵ Účinkovala pouze na živočišná vlákna.

³⁴⁶ «ОСТ № 15114-40 – Номенклатура органических красителей», 1940 г.

dělení je zde stejný s mírnými změnami (celkový počet skupin je dvanáct). Jedná se o zcela klíčový dokument, poněvadž stanovuje nové systematizované názvy organických barviv a ruší starý nepřehledný systém obchodních názvů.

Hotová barviva byla dodávána spotřebiteli v podobě prášku nebo vodové pasty s obsahem 20-50 % ve vodě nerozpustného barviva. Prášek byl dodáván v dřevěných nebo železných bubnech od 25 do 100 kg, pasta v železných bubnech nebo dubových sudech v množství 100 – 200 kg.³⁴⁷

V dané době nemáme dostatek informací, abychom s naprostou jistotou řekli která barviva při barvení textilií pro potřeby Rudé armády dominovala. V danou chvíli lze vycházet ze dvou zdrojů. Prvním z nich je článek v Intendančním žurnálu № 2 z února 1941 od vojeninženěra 1. stupně M. Čubilenkova,³⁴⁸ který zmiňuje použití přímých, sirných i kypových barviv, nicméně konstatuje, že v současné době oděvy obvykle silně barevně degradují již do 3 měsíců a také zmiňuje, že na odolnější typy barviv se začalo přecházet až od roku 1941. Druhý dokument pochází z léta 1943 a jmenuje se „Periodické zkoušky vojenských materiálů, Ivanovo“. Na jeho základě předpokládáme, že v době války byla sirná barviva používána ve větším množství.³⁴⁹

Přímá barviva jsou určena k barvení bavlny, jsou rozpustná ve vodě a rostlinná vlákna obarvují bezprostředně. Barví se v zásaditých lázních (tj. lázních s přítomností kuchyňské či jiné soli). Tkaniny se noří do lázně o teplotě 40-50° C v případě světlých odstínů či o teplotě 60-80° C v případě tmavých odstínů, teplota roztoku se zvyšuje až k bodu varu a tkaniny se v lázni ponechávají okolo hodiny. Slabinou těchto barviv je špatná stálost, a proto existuje řada doplňujících operací, jež mají jejich stálost zvyšovat.³⁵⁰

Největší výhodou těchto barviv je nízká cena a nenáročnost barvení, nevýhodou poté zmíněná špatná barevná stálost. Odolnost těchto barviv vůči světlu jsou pouze 2-3 body a odolnost vůči praní dokonce 1-3 body z pětibodové stupnice.

Tyto vlastnosti pochopitelně nečiní z přímých barviv ideální volbu pro průmyslové barvení (byť existuje tovární receptura na použití přímých barviv),³⁵¹ avšak učinila z nich ideální prostředek pro barvení tkanin v poli. Bez ohledu na to, jak odolná barviva byla použita při továrním barvení metráží určených k výrobě vojenských oděvů, docházelo prakticky vždy k postupnému barevné degradaci materiálu až do úplného vybělení. Rudá armáda se s tímto problémem potýkala prakticky nepřetržitě před válkou i v jejím průběhu a množství instrukcí ohledně dobarvování oděvů a patentů zabývajících se zvyšováním stálosti barviv jsou toho dostatečným důkazem.

Tato barviva byla primárně určena k dobarvování součástí uniforem v poli a také k výrobě maskovacích prostředků tamtéž.³⁵²

³⁴⁷ Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 52.

³⁴⁸ «Интендантский журнал № 2, февраль 1941 г.», статья «Подкраска обмундирования и спецодежды» от М. Чубилenkova, стр. 55.

³⁴⁹ «Периодические испытания военного товара – Лето 43 г. (Иваново)», 1943 г.

С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г., стр. 40.

³⁵⁰ Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 55-57.

³⁵¹ «Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.;

И. А. Иконников, «Маскировка бойца зимой», Красноярск 1942 г., стр. 77-76;

³⁵² «Интендантский журнал № 2, февраль 1941 г.», статья «Подкраска обмундирования и спецодежды» от М. Чубилenkova, стр. 55;

Sirná barviva jsou ve vodě nerozpustná, rozpustnými se stávají až po kontaktu se sirníkem sodným (Na_2S) (v případě barevných tónů se používá 2,5-3,0x více sirníku sodného, než kolik činí hmotnost barvené tkaniny). Na vláknech se sirná barviva fixují až po kontaktu se vzdušným kyslíkem. Při vytváření lázně je třeba ze sirného barviva vytvořit roztok, tak je třeba použít redukční činidlo (*восстановитель*) (sirník sodný), jež barvivo učiní rozpustným při přítomnosti zásady (v tomto případě zásadité prostředí vytváří též sirník sodný). Takovýto roztok se nazývá leukosloučeninou (*лейкосоединитель*). Standardní složení barvicí lázně tudíž tvoří sirné barvivo, sirník sodný, soda a kuchyňská sůl. Barvicí proces probíhá při teplotě blízké bodu varu (90-95° C) a tkaniny se poté mohou ponechat v chladnoucí lázni.³⁵³

Sirná barviva jsou schopna vytvořit všemožné barevné odstíny s výjimkou rudé, růžové a fialové barvy. Ve srovnání s přímými barvivy jsou značně odolnější vůči světlu a praní, ale nedosahují tak jasných odstínů a mají malou odolnost vůči chlóru. Jejich nevýhodou je malý obsah pigmentu a tudíž je třeba při přípravě lázně používat velké množství sirného barviva. Aby bylo dosaženo rovnoměrného obarvení, nesmí tkanina v průběhu barvicího procesu přijít do kontaktu se vzduchem. Do kontaktu s lázní nesmějí přijít měděné a litinové součástky, poněvadž je barvicí roztok rozežírá, je potřeba používat díly dřevěné, gumové nebo železné.³⁵⁴

Jak se lze dočíst prakticky ve všech Technických specifikacích na výrobu vojenských oděvů, všechny standardní i „náhražkové“ tkaniny musejí mít barvu khaki, což v případě sirných barviv znamená konkrétně barvivo značené jako „Khaki Ch-59“.³⁵⁵

Kypová barviva. Na rozdíl od přímých a sirných barviv jsou kypová barviva mimořádně odolná vůči slunečním paprskům, vodě, praní (5 bodů) a také vůči kyselinám, zásadám a chlóru (4-5 bodů). Tyto kvality jsou vykoupeny náročným barvicím procesem.³⁵⁶ Jejich použití je doloženo jen sporadickými zmínkami a nejsme v tuto chvíli schopni určit rozsah jejich reálného využití při barvení tkanin určených k výrobě vojenských oděvů.³⁵⁷

Pigmentová barviva. Jakkoliv překvapivě to může znít, tak dokonce i pigmentová (minerální) barviva byla používána k barvení tkanin do odstínu khaki. Příkaz k této praxi byl vydán Hlavním intendantem Rudé armády a zprávu o této skutečnosti přinesl „Intendanční žurnál № 10 z října 1941“.³⁵⁸ Původně byla tato

«Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.;

«Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва, 1943, стр. 23.

³⁵³ Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 57-59.

³⁵⁴ Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 59.

³⁵⁵ V klasifikaci sirných barviv figurují do roku 1940 také barviva „sirné khaki 05“ a „sirné khaki 09“, jež byla však přejmenována na „sirné olivové“ a „sirné tmavěmodro-zelené“, tudíž jako jediné sirné barvivo označené názvem „khaki“ zůstalo právě Khaki Ch-59.

Доцент Н. И. Ландеховский, «Курс химической технологии волокнистых веществ – классификация красителей», Ивановская промакадемия 1940 г.

³⁵⁶ Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г., стр. 60-61.

³⁵⁷ Používání kypových barviv na tkaninách určených k výrobě vojenských uniforem je zmíněno zde: «Описание изобретения к авторскому свидетельству № 64103 – способ окраски хлопчатобумажных тканей в защитные цвета, 1942 г.», 1944 г.

³⁵⁸ «Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Новое в вещевом снабжении», стр. 46.

barviva určena jen k obarvování výstroje (popruhů a sumek), nicméně Patent № 64103 podaný dne 5. září 1942 přímo píše, že se tato praxe rozšířila i na tkaniny určené k výrobě vojenských oděvů.³⁵⁹ Tento patent si kladl za úkol zlepšit používanou recepturu, ale schválen byl až 31. srpna 1944.

STANDARDIZOVANÉ BAREVNÉ ODSŤÍNY A PROBLÉM RŮZNOBAREVNOSTI:

Veškeré textilie určené k výrobě oděvů pro potřeby Rudé armády musely bez ohledu na typ použitého barviva vyhovovat stanovenému rozmezí barevných odstínů.³⁶⁰ Není zcela jisté jakou podobu tyto stanovené barevné odstíny měly – zda se jednalo např. o papírové barevnice či o vzorky obarvených tkanin, nicméně to pro nás není příliš podstatné, poněvadž žádné barevnice z druhé světové války nejsou po tolika letech relevantní.

Rudá armáda ve skutečnosti čelila častému problému s různobarevností oděvů, což velmi dobře ilustruje vůbec první číslo nově vydávaného Intendančního žurnálu ze října 1940,³⁶¹ ve kterém autor článku intendant 1. třídy A. Krivošapko trval na tom, že „je třeba přísně dodržovat stanovené barevné odstíny oděvů (*расцветка обмундирования*) v rámci celé Rudé armády a likvidovat i sebemenší odchylky od stanoveného standardu“. To, že se jednalo spíše o zbožné přání než realizovatelnou praxi dokazují samotné Technické specifikace na libovolný druh trupového či nohavicového oděvu, které přímo počítají s výskytem různých odstínů v textiliích a specifikují, které díly, dílce či dílky mohou být vyráběny z materiálu v neodpovídajícím odstínu. Například v Technických specifikacích na šarovary z roku 1944 se dokonce nepočítá jen s různými odstíny, ale dokonce i s různobarevností.³⁶²

Rychlé degradace odstínů oděvů v polních podmínkách byla též velkým problémem a různé texty zabývající se opravováním vojenských oděvů v poli díky tomu stabilně obsahovaly také kapitoly týkající se dobarvování oděvů. V roce 1939 byla vydána pro nás z hlediska války první relevantní „Instrukce“.³⁶³ Při dobarvování bavlněných oděvů v poli se dle těchto Instrukcí používala výhradně přímá barviva a oděvy měly být dobarvovány barvivem „přímým olivovým“ za teploty nejméně 95° C. Tento recept se v podstatě identické podobě, avšak s mnohem podrobnějším

³⁵⁹ «Описание изобретения к авторскому свидетельству № 64103 – способ окраски хлопчатобумажных тканей в защитные цвета, 1942 г.», 1944 г.

³⁶⁰ Zmínky o existenci standardizovaných barevných odstínů jsou k nalezení především v příručkách ohledně opravování a dobarvování oděvů, popřípadě v Intendančních žurnálech či žurnálech Týl a zásobování:

«Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошопка, стр. 109;

«Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943, стр. 23, п. 85.

³⁶¹ «Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошопка, стр. 109.

³⁶² Драчев, «ТУ ГИУ КА 969 от 26 июня 1944 г. – Шаровары хлопчатобумажные для рядового и сержантского состава Красной Армии», 1944 г., стр. 13-14.

³⁶³ «Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г., глава VI.

popisem, objevil v „Instrukci 1943“.³⁶⁴ Použitými barvivy jsou zde „přímé olivové Ch“ nebo „přímé směšové olivové“. Je zde obsaženo důrazné doporučení tato barviva po dobarvení zafixovat pomocí dále uvedeného postupu, což jen dokazuje jejich malou stálost. Při absenci zmíněných barviv je povoleno smíchat v jistém poměru barviva „přímé olivové“, „chrizofenin“³⁶⁵ a „přímé zelené“.

Zatím nejpodrobnější dostupný text na toto téma však v Intendančním žurnálu № 2 z února 1941 sepsal vojeninženěr 1. stupně M. Čubilenkov.³⁶⁶ Konstatuje zde zdrcující skutečnost, že v dané době **bavlněné oděvy Rudé armády obvykle značně barevně degradovaly již po 2-3 měsících nošení** a že použití odolnějších barviv se teprve začínalo uvádět do praxe. V textu popisuje vyčerpávajícím postupem identický postup dobarvování barvivem „přímým olivovým Ch“ a zmiňuje ideu, že by dobarvování teoreticky mohlo být prováděno také sirnými barvivy. Poprvé je zmíněna důležitost fixace barev po dobarvení oděvů. Mimo jiné je tento článek nám jediným dostupným informačním zdrojem týkajícím se dobarvování výstroje a popruhů.

Kromě zmíněných Instrukcí a článku z Intendančního žurnálu lze k danému tématu vztáhnout též „Seznam barviv používaných v RA za účelem kamufláže 1941“,³⁶⁷ který se však nesoustředí na dobarvování oděvů, ale rovnou na polní barvení tkanin za účelem maskování. Používána jsou v tomto případě výhradně přímá barviva a barvení může probíhat nejen za tepla, ale v krajním případě i za studena. Součástí alba jsou též vzorky tkanin obarvených přímými barvivy v továrních podmínkách a také tabulka hodnocení odolnosti vůči povětrnostním podmínkám. Průměrná životnost takto barvených tkanin před barevnou degradací o 40-60 % se čítala v řádu dní až měsíce, maximální životnost činila dva měsíce.

Otázka zvýšení odolnosti používaných barviv byla v době vypuknutí války jedním z největších problémů, který řešila nejen armáda, ale i civilní sektor.³⁶⁸ Představa A. Krivošapka, že by uniformy příslušníků Rudé armády tvořily barevně identický celek měla do reality v dané době velmi daleko a **Rudá armáda jen stěží mohla být z hlediska barevnosti bavlněných oděvů odstínově jednotná.**

DEFINICE BARVIVA KHAKI A MALINOVÉHO:

Barvivo khaki. Nabízející se otázka „jak konkrétně mělo vypadat barvivo khaki“ by vzhledem k výše popsaným skutečnostem měla spíše znít „jaké odstíny barviva khaki byly v praxi tolerovány“. Než se však dostaneme ke konkrétním odstínům, tak je třeba se vyjádřit k velmi rozšířenému předpokladu, že by barvivo „khaki“³⁶⁹ mělo být variací na barvu hnědou a nikoliv zelenou, což je úvaha

³⁶⁴ «Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943, стр. 20-23.

³⁶⁵ Желтый хризифенин = Chrysophenine, Direct Yellow 12.

³⁶⁶ «Интендантский журнал № 2, февраль 1941 г.», статья «Подкраска обмундирования и спецодежды» от М. Чубилenkova, стр. 55.

³⁶⁷ «Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г., глава VI.

³⁶⁸ С. Ключарев, «Методы упрочнения окрасок и рациональные способы применения красителей на хлопчатобумажной ткани», 1938 г.

³⁶⁹ Цвет хаки / защитной цвет.

podpořená řadou soudobých filmů, muzejních exponátů a dokonce i sekundární literaturou. Vývoj barviv po skončení války nám zatím zůstává utajen, a vyjadřovat se tudíž budeme pouze k událostem do roku 1945. Existuje řada dobových informačních zdrojů z různých oblastí – texty věnujících se přímo tematice uniforem, špatně dostupná Alba (vzorkovníky) tkanin,³⁷⁰ barevné dobové filmy a v neposlední řadě zdroj nejpovolanejší – Sborníky standardů a technických specifikací na organická barviva.

Zajímavé svědectví podává „Zbožíznalství 1941“³⁷¹ a většina knih věnovaných opravování a dobarvování oděvů Rudé armády zmíněných výše.³⁷² Kromě těchto knih lze přímo v Technických specifikacích na „kabáty mužstva vzor 1938“³⁷³ nalézt informaci, že v daném případě má být materiál „diagonál gymnast'orská № 371“ (standardně používaný na výrobu blůz) v hnědé barvě, což by stěží autoři zdůrazňovali ve chvíli, pokud by se jednalo o standardní odstín. Technické specifikace na „kabáty mužstva vzor 1941“ tuto tezi potvrzují a rovnou píší, že zmíněný materiál může mít barvu hnědou, khaki nebo šedivou.³⁷⁴

Dalším zajímavým dokumentem na toto téma je Protokol TK GIU KA № 41-42 ze dne 17. června 1942 zabývající se vybavením útvarů Rudé armády v Iránu speciálními uniformami vhodnějšími do tamních podmínek.³⁷⁵ Součástí tohoto protokolu bylo obarvení těchto uniforem pomocí „přímého hnědého barviva“ do odstínu „písečné barvy“.

Odhlédneme-li na chvíli od psaných dokumentů, tak existuje ještě jeden velmi názorný zdroj. Zatímco pro zájemce o Ruskou imperiální armádu z období první světové války jsou nedocenitelným zdrojem první barevné fotografie od Prokudina-Gorského, tak pro zájemce o uniformu Rudé armády jsou fenomenálním zdrojem první experimentální barevné filmy zaznamenávající přehlídku cvičenců „Kvetoucí mládí“ z roku 1939 a výstavu kořistní výzbroje „Trofeje velikých bitev“ v Moskvě roku 1943.³⁷⁶ Zůstává pro nás otázkou nakolik převedení do digitální formy znehodnotilo možnost přesného zjištění barevných odstínů.³⁷⁷ Soudobé studie věnující se

³⁷⁰ Textilní továrny vydávaly vlastní „Alba“, která fungovala jako vzorkovníky vyráběných tkanin.

³⁷¹ Citace: „Maskování. Převládajícími barvami přírody našeho mírného pásu jsou po většinu roku šedá a zelená, tj. barvy rostlinného pokryvu a holé země. V zimě v tomto pásu převládá bílá barva. Z tohoto důvodu jsou u nás za maskovací barvy přijaty khaki a šedá. V zimě je přes oblečení nutno oblékat bílé maskovací pláště. V letech 1904-1905 vstoupili Rusové do války s Japonci v bílých blůzách. Zkušenosti z této války si vynutily přechod na maskovací oblečení. Jakožto maskovací kamuflážní barva byla přijata khaki, jež se s některými změnami vzhledu udržela do současnosti.“

T. H. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.), стр. 12.

³⁷² Veškerá barviva používaná k dobarvování oděvů jsou zelená či olivová (v jednom případě s příměsí žlutého). V knize „Melanžová výroba 1947“ lze nalézt též složení směsi používané na výrobu tkanin, které „Ceník 1942“ i „Doplnění ceníku 1945“ povoluje jako náhražky pro výrobu uniforem a jež se skládá z vláken černé, zelené a olivové barvy:

С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г., стр. 109.

³⁷³ Власов, Баюков, «ТУ ЦУ НКО № 423 – шинель рядового состава Красной Армии», 1938 г.

³⁷⁴ «ТУ ТК GIU KA № 423 уточненная и исправленная редакция издания 1941 г. – шинель рядового состава обр. 1941 г.», 1941 г.

³⁷⁵ Драчев, Шимановский, «Протокол ТК № 41-42 – установление образцов одежды и обуви для частей Красной Армии, находящихся в Иране», 1942 г.

³⁷⁶ А. Медведкин, «Всесоюзный парад физкультурников Цветущая юность, Мосфильм-Ленфильм от 18 июля 1939 г.», Москва 1939 г.;

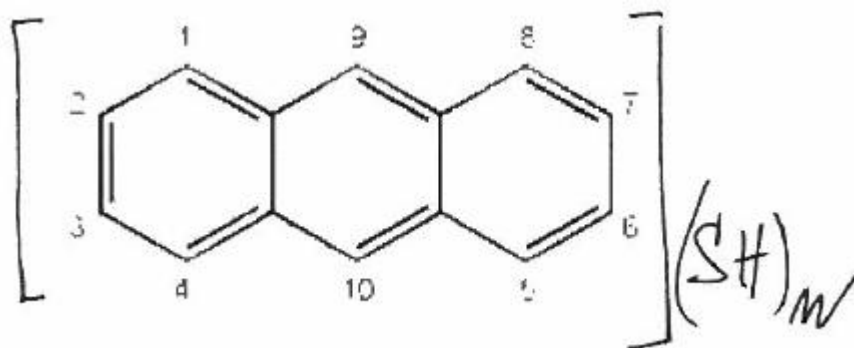
Б. Чижов, «Трофеи великих битв, Мосфильм 1943 г.», Москва 1943 г.

³⁷⁷ Film byl pořízen s použitím „metody chromované želatiny dle P. Meršina“ (uvedeno přímo ve filmu).

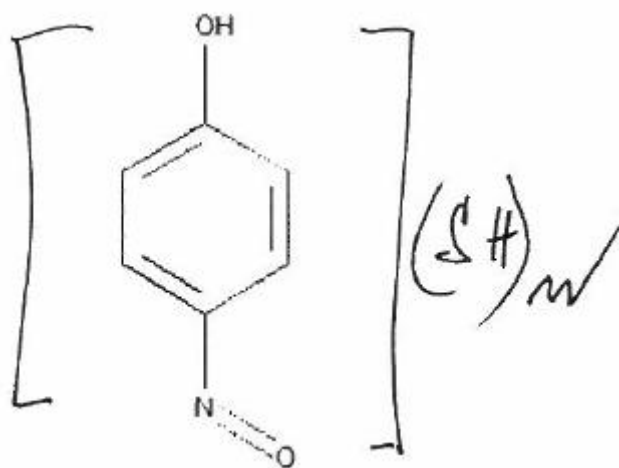
sovětskému barevnému filmu (práce N. Majorova) naznačují, že odchylky by měly být minimální, nicméně technické detaily nejsou obvykle příliš dopodrobna popisovány.³⁷⁸ Film v každém případě perfektně dokazuje zmíněnou různobarevnost a i přes případné deformace barev poskytuje alespoň hrubou představu o barevnosti uniforem (vševojskových, NKVD, RKM).

Nejserióznějším přístupem při snaze zjistit skutečnou podobu barviva khaki jsou však pochopitelně přímo Vsesvazové standardy na výrobu barviv. V případě sirných barviv (k jiným druhům barviv se nám momentálně nedostává dokumentace) byly po dobu války platné postupně dva standardy, konkrétně OST 2954 z roku 1937³⁷⁹ a poté GOST 2344-43 uvedený v platnost od 1. dubna 1944.³⁸⁰ Obě tato barviva, přestože nesla shodné označení barvivo „sirné khaki Ch-59“, byla chemicky zcela odlišná. Pro názornou ukázkou krátce popíšeme barvivo khaki z roku 1944.

Barvivem „sirným khaki 59“ z roku 1944 byla nazývána směs 70 % barviva získaného nasířením³⁸¹ sufokyselin technického antracenu a 30 % barviva získaného nasířením nitrosofenolu.³⁸²

Obr. 49. Antracén

Obr. 50. Nitrosofenol

³⁷⁸ Николай Майоров, статья «Цвет советского кино» в журнале «Киноведческие записки № 98», 2011 г., стр. 196-209.

³⁷⁹ «ОСТ/НКТП 2954 – сернистый хаки 59», 1937 г.

³⁸⁰ «ГОСТ 2344-44 – сернистый хаки 59 (органический краситель)», 1944 г.

³⁸¹ Nasíření je reakce s elementární sírou za zvýšené teploty a patrně katalyzovaná, výsledkem je vstup síry do molekuly – adice na dvojnou vazbu – tvoří tzv. thiolové sloučeniny – skupina SH. Počet SH skupin může být různý, ale zcela jistě je jich více než dvě.

³⁸² «ГОСТ 2344-44 – сернистый хаки 59 (органический краситель)», 1944 г.

Nelze ovšem ignorovat skutečnost, že v danou chvíli netušíme, jakým způsobem se na bavlněných textilích barvy khaki projevovala barevná degradace. Je tudíž možné, že jednou z fází degradačního procesu byl vznik odlišných odstínů.³⁸³ V konečné fázi by bavlněná vlákna měla zcela ztratit pigment a navrátit se do původního přírodního zbarvení.

Tato otázka zůstává momentálně otevřená. Hledáním odpovědi se v danou chvíli zabývá ve své bakalářské práci kolega Igor Herodek DiS. na Technické univerzitě v Liberci a s trochou štěstí budou v následujícím roce výsledky jeho snažení k dispozici.³⁸⁴

Barvivo malinové. Malinové barvivo bylo užíváno k barvení vlněných suken, jež byla určena k vytváření lemů na oděvech a na hodnotným značení klíčového druhu vojska a služby Rudé armády – pěchoty a intendantní služby.

Tomuto barvivu věnujeme pozornost z toho důvodu, že navzdory jeho důležitosti není z nějakého důvodu jeho receptura uvedena v žádném nám dostupném předválečném či válečném Sborníku standardů na organická barviva. Vezmeme-li navíc v úvahu skutečnost, že sirná barviva nejsou schopna vytvářet rudé odstíny, zůstává poměrně úzký okruh typů barviv, která by v daném případě přicházela v úvahu. Jedinou zmínkou vztahující se k této problematice je článek intendanta 2. stupně A. Cklovera v Intendančním žurnálu № 2 z listopadu 1940.³⁸⁵ V tomto článku si autor stěžuje, že: „...na rozličné barevné hodnotní značení se spotřebovávají drahá sukna a importní barviva zejména v případě suken malinové barvy...“. Poválečná vydání žurnálu „Тыл и засобовани“ navíc jasně naznačují, že Intendanční služba nebyla používáním malinové barvy příliš nadšena a jeho poválečné nahrazení rudou barvou domácí výroby vítala s velkou úlevou. Přichází tudíž v úvahu hypotéza, že veškerá spotřeba malinových barviv byla kryta prostřednictvím importu. Odpověď na tuto otázku a tím pádem také přesný odstín malinové barvy pro nás zůstává zatím záhadou.

³⁸³ „Seznam barviv používaných v RA za účelem kamufláže 1941“ naznačuje, že se pigment barviva khaki mohl měnit a že lze maskovací prostředky obarvené barvivem khaki používat i delší než stanovenou dobu, pokud se odpovídajícím způsobem změní zbarvení terénu. Z tohoto důvodu pracujeme s hypotézou, že v procesu ztráty pigmentu mohly tkaniny obarvené barvivem khaki získávat i jiné než zelené odstíny:

«Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.

³⁸⁴ Technická univerzita v Liberci, fakulta textilní.

³⁸⁵ «Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Всем родам войск – единую форму» от А. Цкловера, стр. 95.

KRÁTKÝ POPIS TYPICKÝCH NEPŘESNOSTÍ V SOVĚTSKÉ VÝROBNÍ DOKUMENTACI

Za vzorový oděv pro tuto část diplomové práce byla zvolena gymnast'orka TU № 0668 ze dne 21. 11. 1942 v podání brožury „Poučení ohledně šití bavlněné rudoarmějské gymnast'orky 1943“. Pro její zvolení hovoří skutečnost, že je tento text poměrně široce dostupný v ruských knihovnách i na internetu, ve srovnání s ostatními oděvy je gymnast'orka poměrně výrobně nenáročná a dobře se na ní dokumentují typické chyby a nedostatky sovětských Technických specifikací a GOSTů obsahujících technologii zhotovování oděvů Rudé armády. V neposlední řadě není tento vzor gymnast'orky ve středu zájmu ruských badatelů, poněvadž ti se typicky zabývají ranější fází konfliktu.

Výchozí dokumentace:

„Poučení ohledně šití rudoarmějské bavlněné gymnast'orky“

Podepsáno do tisku dne 27. 3. 1943, autorka Alexandra Nikitična Starodubceva.

Kontrolní a doplňující dokumentace:

TU № 0668 – 4. doplněné vydání ze dne 26. 8. 1947.

Materiál slouží pro porovnání změn zavedených v průběhu války. Součástí tohoto vydání jsou 4 změny zavedené v období od 21. 11. 1942 (den zavedení TU) do 20. 5. 1943 (spolu s 5. do textu nezačleněnou aktualizací se údajně jedná o všechny existující aktualizace):

- Rozhodnutí TK GIU KA № № 143/42 (31. 12. 1942) – zkrácení délky náramenice.
- Prohlášení TK 166/15 (4. 2. 1943.)³⁸⁶ – upřesnění míst přišití průvleků pro nárameníky;
- Prohlášení TK GIU KA № 152/141 (12. 1. 1943)³⁸⁷ – vykrajování límců po útku;
- Prohlášení TK 143/527 (14. 4. 1943) – zrušení alternativy v podobě uzavřených manžet.
- Dopis TK GIU VS № 106/10/1967 (28. 12. 1946) – přemístění průvleků.

³⁸⁶ Nelze přecíst, zda se jedná o „4.II.“ či „4.V.“. Dřívější termín je upřednostněn z toho důvodu, že Starodubceva tuto změnu má již zavedenou ve svém Poučení, které vyšlo 27. března 1943. Navíc zde stále povoluje uzavřené manžety zrušené 14. dubna 1943. Kromě toho záznamy o změnách končí 20. dubna 1943. Vylučovací metodou tedy nezbyvá nic jiného než únor.

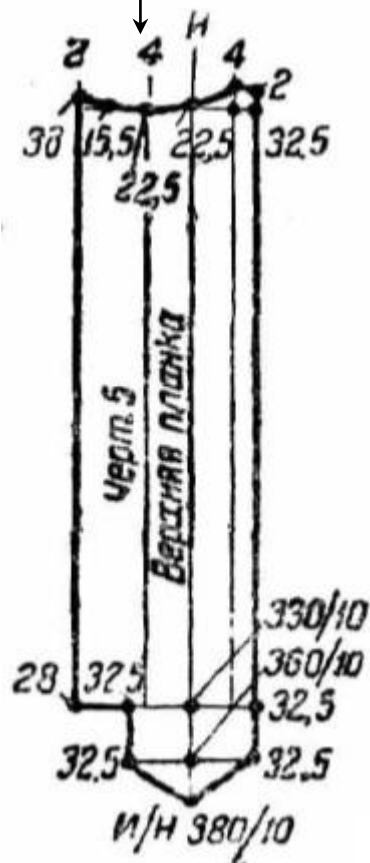
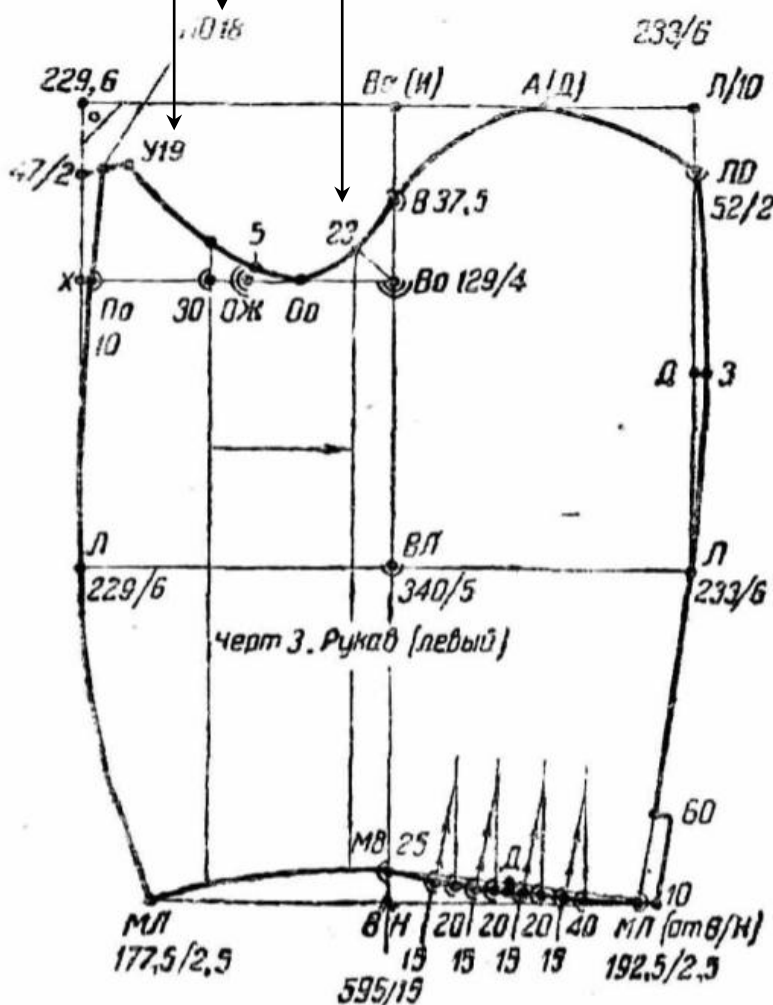
³⁸⁷ V textu je napsáno „12.1.42“, nicméně toto datum nedává smysl jak podle úvodního textu poznámky, který provedené změny řadí do období 21. listopadu 1942 – 20. dubna 1943, tak podle logiky věci – dne 12. ledna 1942 tato uniforma neexistovala fyzicky a s vysokou pravděpodobností ani v podobě návrhu.

Problematická místa ve výkresech stříhů: ³⁸⁸

V daném výkresu nelze se stoprocentní jistotou stanovit přesné umístění bodů „Л018“ a „У19“. Tvar rukávu napovídá, že by se mohly nacházet na imaginární pomocné přímkce „47/2“ – „А(Д)“, avšak jedná se jen o dohad. Naštěstí tato drobná nejasnost nemá zásadní vliv na konstrukci.

Přesné umístění bodu „23“ je taktéž problematické. Lze jen odhadovat, že přímka vedoucí od bodu „В0 129/4“ svírá s oběma sousedními přímkami přibližně úhel 45°.

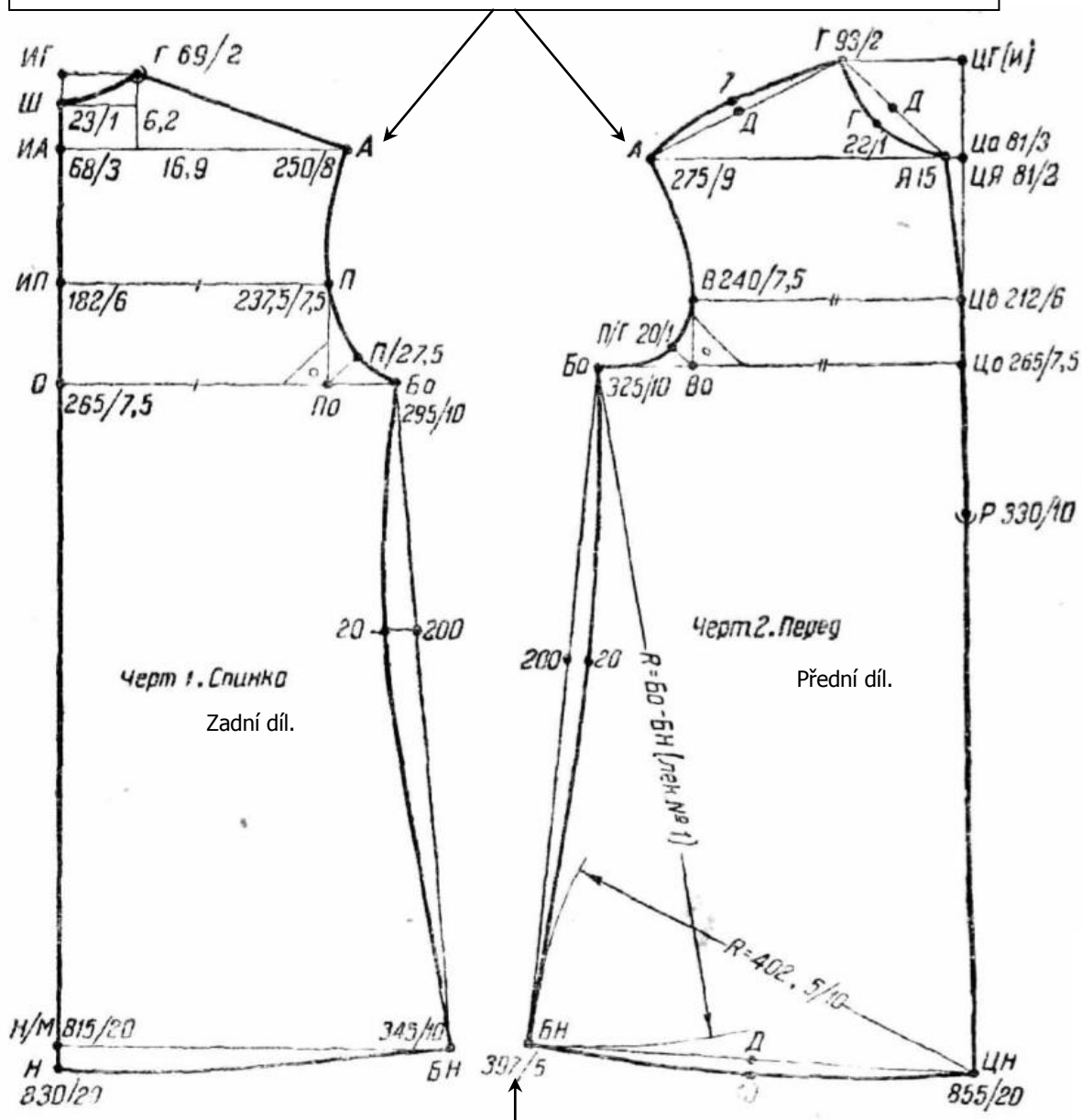
Cíchy ve výkresu vrchní lišty jsou v pořádku, nicméně tvar jim neodpovídá. Tato nepřesnost je obsažena jen v „Poučení 1943“ od A. N. Starodubcevy.

³⁸⁸ Systém zakreslení stříhů je poměrně intuitivní, nicméně vysvětlivky všech značek lze nalézt např. v knize „Šití rudoarmějských bavlněných šarovar 1942“ od K. N. Chalturina:

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 1942 г.

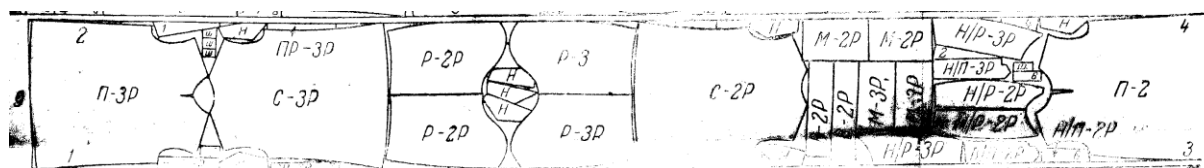
Problém představuje stanovení bodu „А“ u předního a zadního trupového dílu. Tento problém se týká všech velikostí, ale pro názornost vybíráme 3. velikost. V této velikosti výkres stříhové šablony stanovuje vzdálenost mezi body „А“ a „ИА“ (zadní díl) na 250 mm a mezi body „А“ a „ЦЯ“ (přední díl) na 275 mm. Oproti tomu Tabulka rozměrů stříhových šablon stanovuje vzdálenost mezi body „А“ a „Г“ na 187 mm u zadního dílu a 189 mm u předního dílu. Tyto body se bohužel neshodují. Empiricky bylo zjištěno, že je třeba upřednostnit údaje z výkresu stříhových šablon a ignorovat vzdálenost bodů „А“ a „Г“ v Tabulce. Důvodem je jednak shoda hotového výrobku s Tabulkou rozměrů hotové gymnastorky, ale také prostý fakt, že při opačné volbě je tvar průramku značně deformovaný.

Vytvoření polohy a nálože:

Dané „Poučení“ ani Technické specifikace obecně neobsahují bližší informace ohledně vytváření polohy. Lze předpokládat, že tuto povinnost měly minimálně v době války (kdy existovala široká paleta povolených alternativních materiálů) na starost jednotlivé textilní továrny. Jako univerzální návod pro vytváření poloh je v řadě TU označována kniha „Vykrajování tkanin beze zbytků 1943“³⁸⁹, nicméně se jedná jen o soupis postupů pro vytvoření ideální polohy bez jasných příkladů, což je pro naše potřeby bezúčelné. Konkrétní příklady reálně používaných poloh jsou k nalezení v málo známém „Poučení pracovníku vytvářejícímu polohy v šicí výrobě 1944“³⁹⁰. Sice jsou některé z nich kritizovány pro neefektivní využití materiálu, nicméně jsou datovány a prokazatelně byly používány, což pro nás z tohoto Poučení činí nedocenitelný zdroj informací. Poloha totiž bezprostředně ovlivňuje konstrukci výrobku a jeho konečný vzhled kvůli absenci či přítomnosti klínů a nástávků. V některých konkrétních případech bylo na vybraných místech povoleno i mírně (v řádu milimetrů až centimetrů) přistřihávat stříhové šablony.

Sovětské Technické specifikace a GOSTy u oděvů automaticky započítávají švové záložky, tudíž je není nutné dopočítávat. Tato praxe se většinou nevztahuje na výstroj, ale pouze na oděvy.

Obr. 51. Příklad vytvoření polohy u gymnast'orky.

Užívané švy:

Systém užívaných švů je shodný se systémem K. N. Chalturina, avšak jejich označení jsou jiná. „Dvojitě přeplátovaný šev“ (dle systému Chalturina „ДВОЙНОЙ ЗАПОШИВНОЙ ШОВ“) je zde označen pouze jako „přeplátovaný šev zakládáný“ (dle systému Chalturina „ЗАПОШИВНОЙ ШОВ“). „Dvojitý hřbetový šev A“ (dle Chalturina „ВЫВОРОТНОЙ ШОВ“) je zde nazván též jiným způsobem („обтачный шов“). Nejedná se ani tak o chybu jako o názornou ukázkou nejednotnosti sovětské terminologie švů.

Soupis problematických míst v konstrukci výrobku:

Popis technologie zhotovování oděvu obsahuje řadu drobných nepřesností a jeden poměrně závažný problém.

První nepřesnosti souvisejí se změnami ve výrobě. V den, kdy bylo dáno „Poučení 1943“ do tisku (tj. 30. 4. 1943) byly uvedeny v platnost již tři změny. První z nich se týkala tabulky hotových rozměrů gymnast'orky (přidání rozměru № 6 upřesňujícího délku ramenního švu). Byla zavedena dne 31. 12. 1942 a je v textu

³⁸⁹ Na tuto knihu odkazuje K. N. Chalturin v „Šití a opravování rudoarmějských tělogrejek 1944“: В. В. Назаров, «Раскрой тканей без остатков», Москва 1943 г.

³⁹⁰ Д. Т. Морозов, «Памятка раскладчику в швейном производстве», Москва 1944 г.

začleněna. Stejně tak bylo začleněno upřesnění místa přišití průvleku pro nárameníky. Problém nastává se třetí změnou řešící vykrajování límců po útku.

Z nějakého důvodu A. N. Starodubceva tuto změnu, jež byla v době dání „Poučení 1943“ do tisku již zavedena, opomněla. Je tudíž možné, že se límce vykrajované po osnově znovu začaly od poloviny roku 1943 objevovat v produkci průmyslové kooperace a domácích pracovníků.

Nedlouho po odevzdání „Poučení 1943“ do tisku byla zrušena možnost šít gymnastoroky s uzavřenými manžetami, což se podniky Průmyslové kooperace a domácí pracovníce taktéž nemusely včas dozvedět.

Další drobná nepřesnost tkví v informaci, že „vrchol dolního konce vrchní lišty musí být od druhé řady stehů vzdálen 5 cm“. Bohužel zde není upřesněno, která z řad stehů je vlastně „druhá“.

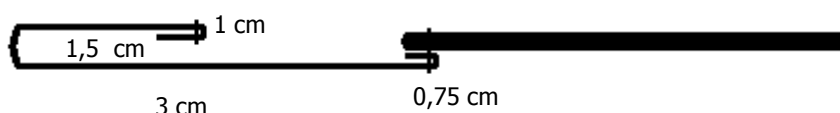
Všechny tyto skutečnosti jsou však stále jen drobnými nepříjemnostmi ve srovnání se zásadní chybou, jež se nachází v odstavci upřesňujícím vypracování a našití spodního dílce lišty. Tato operace je definována třemi následujícími body:

46. Přišití spodní lišty k zástřihu předního dílu (zprava) se provádí rozžehleným jednoduchým hřbetovým švem se švovou záložkou 0,75 cm. U dolního kraje se švová záložka přistřihává do tvaru trojúhelníku.

47. Šířka lišty z lícové strany činí 1,5 cm. Prošití volného kraje za 0,2 cm.

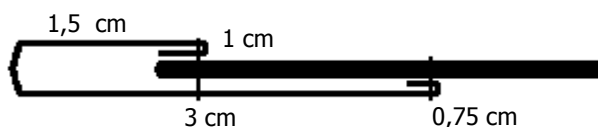
48. Přišití vnitřního kraje lišty se provádí za 0,25 cm s podehnutím 1 cm, šířka lišty z rubové strany činí 3,0 cm. Dolní kraj lišty se přišívá s podehnutím 1 cm.

Kamenem úrazu je první bod, konkrétně slovo „zprava“, které by logicky mělo znamenat, že se začíná přišívát z rubové strany. Toto tvrzení nicméně nepřímo vyvrací druhý bod tím, že zmiňuje jako první šířku z lícové strany, a ještě průkazněji to samé říká třetí bod, ve kterém se přišívá „vnitřní kraj lišty“ (ten je definován body „N – 40“, vizte TU N° 668, str. 19, spodní lišta, bod 5), tj. jedná se o prostor, který musí být přišit z rubu (kvůli zapravení dolního kraje i kvůli tvaru průkrčníku). Výsledkem je v tomto případě stav znázorněný na obr. 52.

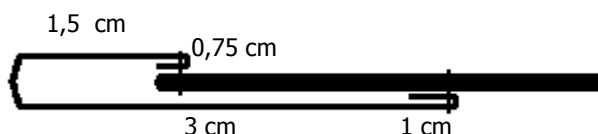
Obr. 52. Nefunkční postup našití spodního dílce lišty v souladu s textem.

Existují dvě varianty, které v daném kontextu vedou k vytvoření funkčního postupu. První možností je svévolné odsazení prvního podehnutí o 1,75 cm od kraje zástřihu. Tento postup se však zcela dokonale neshoduje s TU N° 668. Znázorněn je na obrázku 53.

Obr. 53. Funkční postup našití spodního dílce lišty se svévolným odsazením o 1,75 cm od zástřihu. Z rubové strany jsou viditelné dvě řady stehů.

Druhý postup spočívá v dodržení výrobního postupu s tím rozdílem, že s přišítkou lišty se začíná z líce namísto z rubu. Výsledek tohoto postupu je znázorněn na obr. 54.

Obr. 54. Funční postup našití spodního dílce lišty dle TU № 668, první přišítky z líce. Z rubové strany je viditelná jedna řada stehů.

Poslední drobnou nepříjemností (která však není považována za chybu, ale jedná se o standard u všech trupových oděvů Rudé armády) je nesoulad délky průramků s délkou hlavic rukávů. Že se jedná o obvyklý jev potvrzuje řada textů zabývajících se technologií zhotovování oděvů Rudé armády.³⁹¹

Další text již neobsahuje žádné další nepřesnosti. Nebudeme-li brát v úvahu chybu v případě vypracování spodního dílce lišty, tak lze gymnast'orku TU № 668 s pomocí „Poučení 1943“ od A. N. Starodubcevy bez větších obtíží vyrobit.

³⁹¹ А. Н. Стародубцева, «Памятка по пошивке красноармейской хлопчатобумажной гимнастерки», Москва 1943 г., стр. 19;
Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г., стр. 114.

ZÁVĚR:

Aniž by původním záměrem této diplomové práce byla zásadnější revize tematiky uniforem Rudé armády, lze na základě všech uvedených skutečností prohlásit, že všeobecně uznávaný pohled na uniformu vojáka Rudé armády ztvárněný především soudobou sekundární literaturou i bohatou filmovou produkcí z mnoha hledisek neodpovídá informacím obsaženým v primárních zdrojích.

Na základě dobové výrobní dokumentace lze směle konstatovat, že se reálná posloupnost existujících vzorů vojenských oděvů Rudé armády odlišuje od modelu předkládaného soudobou sekundární literaturou. Taktéž nelze souhlasit s myšlenkou, že by jakýkoliv předmět zavedený do výstroje Rudé armády nedisponoval vlastním specifickým vzorem či označením. Veškeré předměty, jež tvořily nejen součást oděvu, ale také výstroje vojáků Rudé armády, podléhaly vzorování a standardizaci. Na základě tohoto systému standardizace lze pomocí časové přímky sestavit přehlednou mapu vývoje a posloupnosti zavádění nových vzorů všech existujících předmětů.

Hlubší pohled na problematiku však zároveň ukazuje, že ani vytvoření takového přehledu posloupnosti vzorů nestačí k zachycení reálného vývoje změn (nejen) vojenských oděvů a upnout se na prosté vzorování tudíž nestačí. Na příkladu „bavlněných šarovar“ lze velmi názorně doložit, že i naprosto zásadní a markantní změny mohly být realizovány prostřednictvím interních nařízení bez toho, aby byl reálně změněn vzor daného oděvu a že naopak zavedení nového vzoru oděvu nemusí automaticky znamenat markantní změnu jeho konstrukce. Útržkovité a vzácné informace ze „Žurnálu Technického výboru Hlavní intendantní správy RA“ kromě toho dokazují, že řada změn byla zaváděna prostřednictvím dodatků k „Technickým specifikacím“ a výrobní dokumentaci, z čehož vyplývá, že ani samotná výrobní dokumentace nemusí zachycovat realitu. Na problematice ženských uniforem byl demonstrován i příklad značného nesouladu zavedených vzorů ženských oděvů s reálným stavem zachyceným na fotografiích, což opět dokazuje, že s jakýmkoliv informačním zdrojem je třeba nakládat maximálně kriticky.

Navzdory předpokladu, že studium technologie zhotovování vojenských oděvů nemůže přinést filmové či divadelní scénografii žádné podstatné informace (poněvadž v daných případech nehraje vnitřní vypracování oděvů žádnou roli) bylo zjištěno, že výrobní dokumentace odhaluje značné odlišnosti střihu předválečných i válečných uniforem Rudé armády v porovnání s uniformami poválečnými. Pouhé vzatí v úvahu „rozměrů hotového výrobku“, jež jsou uvedeny v každém dokumentu specifikujícím technologii zhotovení daného oděvu, by napomohlo vytvořit značně kvalitnější filmové či divadelní kostýmy bez navyšování výrobní ceny.

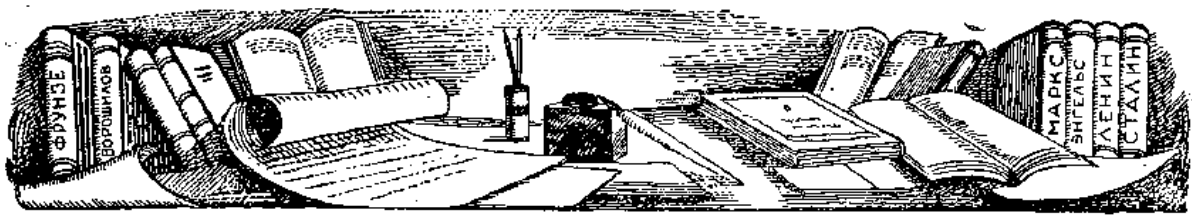
Daleko zásadnější poznatky jak z hlediska charakteru při výrobě používaných materiálů, tak dokonce i z prostého vizuálního hlediska, přinesly dokumenty zabývající se technologií výroby z oboru textilu a chemie (barvírenství). Skutečnost, že se při výrobě bavlněných vojenských oděvů počítalo s využitím pevných krajů (které se tudíž od metráže ve většině případů neodstříhávaly) současně se skutečností, že se typická šířka plošně barvených bavlněných keprových tkanin

pohybovala okolo 67 cm (dnes se vzhledem k nerentabilnosti výroby takto úzké tkaniny prakticky nevyrábějí) umožňuje usvědčit řadu vojenských oděvů prodávaných za vysoké ceny jako originální předměty z nepravosti. Stejně zásadním se jeví být poznatek ohledně zákrutu šicích nití zhotovovaných v SSSR, poněvadž z nám neznámého důvodu současné nitě (jak v Ruské federaci, tak i v Evropě) mívají zákrut opačný. Tyto poznatky jsou navíc výsledkem pouhého stručného nahlédnutí do dané problematiky a není pochyb, že by serióznější výzkum odhalil řadu dalších zajímavých informací z oboru zbožiznalství materiálů.

Vezmeme-li nakonec v úvahu vizuální hledisko, tak lze za naprosto zásadní rozpor označit zjištěný nesoulad v barevnosti – zelený odstín barviva khaki vyžadovaný ohromným množstvím dobových dokumentů (od výrobní dokumentace až po specializované časopisy) a potvrzený prvními sovětskými barevnými filmy natočenými v třibarevném spektru je v přímém rozporu se současným všeobecným přesvědčením o hnědém odstínu uniforem Rudé armády z období Velké vlastenecké války podporovaným sekundární literaturou i kinematografií. Bohužel v danou dobu nelze poskytnou uspokojivou odpověď a tento problém zůstává prozatím nevyřešený.

Ačkoliv samozřejmě není v silách jednoho člověka zmapovat na odborné úrovni výrobní proces všech materiálů potřebných ke zhotovení jakéhokoliv historického oděvu, pochopení samotné technologie zhotovování daného oděvu možnosti jednotlivce nepřekračuje. Konkrétně vojenské oděvy Rudé armády z období Velké vlastenecké války prokázaly, že při dostatečné snaze o získání dostupných informací je jakýkoliv oděv vyrobitelný. Z hlediska materiálů však i zběžné nahlédnutí do výrobních technologií užívaných při zhotovení metráží, šicích nití a barviv prokázalo, že se tehdejší praxe v mnoha zcela zásadních ohledech lišila od praxe současné.

Prakticky všechny dosud získané poznatky vedou k závěru, že pokud lze tematiku uniforem Rudé armády za Velké vlastenecké války z obecného hlediska považovat za nepřiliš zmapovanou, tak z hlediska technologie zhotovování oděvů (jež má na vizuální stránku oděvu zásadní vliv) je daná problematika na poli sekundární literatury prakticky nedotčena. Tato skutečnost nabízí velký prostor pro zájemce a všemožné badatele, kterým se otevírá možnost uchopit celou problematiku z jiného úhlu pohledu, jež by neignoroval technologické hledisko výroby oděvů a jež by v této oblasti mohl vést ke značně serióznějším výsledkům.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

ŽURNÁLY, SBORNÍKY NOVINY:

- «Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Беречь обмундирование» от К. Ремизова;
«Интендантский журнал № 1, октябрь 1940 г.», статья «Какой должна быть форма одежды?» от А. Кривошапка;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Военторг на фронте» от Л. Яковлева;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Внедрение камвольных тканей» от К. Болиса;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Пригонка обмундирования» от В. Воскресенского;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Злободневные вопросы» от К. Ремизова;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «В чем прав и неправ А. Кривошапка» от Н. Жуковского;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Всем родам войск – единую форму» от А. Цкловера;
«Интендантский журнал № 2, ноябрь 1940 г.», статья «Необходимые возражения» от Г. Крылова;
«Интендантский журнал № 2, февраль 1941 г.», статья «Подкраска обмундирования и спецодежды» от М. Чубиленкова;
«Интендантский журнал № 2, февраль 1941 г.», статья «Испытания подтулейного устройства к стальному шлему»;
«Интендантский журнал № 3, март 1941 г.», статья «Суррогатирование военных шерстяных тканей» от М. Омнищенко;
«Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Опыт заготовки теплых вещей в Сталинградской области» от В. Щеголева;
«Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Снабжение вещевым имуществом зимой» от В. Щеголева и М. Ртищева;
«Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Одежда бойца в зимнее время» от П. Прохорова;
«Интендантский журнал № 10, октябрь 1941 г.», статья «Новое в вещевом снабжении»;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 3, март 1942 г.», раздел Письма с фронта «Нужна ли бойцу шинель летом?» от М. Ротова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 4-5, апрель-май 1942 г.», статья «Экипировка бойца и командира» от С. Бурдина;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 6, июнь 1942 г.», статья «Ремонт и пошивка обмундирования» от А. Иванова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 7, июль 1942 г.», статья «Походные ремонтные мастерские» от Л. Иосифова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 8, август 1942 г.», статья «Ремонт вещевого имущества» от П. Мозгова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Плащ-палатка» от С. Бурдина;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.», статья «Экипировка бойца» от П. Смирнова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 11-12, ноябрь-декабрь 1942 г.», статья «Военторг в действующей армии» от Б. Угорца;
«Журнал Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1943 г.», Официальный раздел «О введении новых знаков различия..., правила ношения формы одежды...»;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 8-9, август-сентябрь 1943 г.», статья «Ремонт вещевого имущества» от Л. Яковлева;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1944 г.», статья «Подсобные хозяйства в Красной Армии» от Д. Павлова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1944 г.», раздел консультация: «Подгонка обмундирования»;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 4, апрель 1944 г.», статья «Очередные задачи полевых Военторгов» от П. Кочеткова;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 6, июнь 1944 г.», объявление от генерал-майора Ермакова;
«Журнал Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Вещевое снабжение Красной Армии» от П. Драчева;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 1, январь 1945 г.», статья «Заметки военпреда» от военинженера Кузьмиева;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 2-3, февраль-март 1945 г.», статья «Износ и ремонт хлопчатобумажного обмундирования» от В. Северского.

Сборник «Швейная промышленность», 1925 г.

Журнал «Швейная промышленность № 11», статья «Швейная промышленность за 20 лет» от Н. А. Архангельского, 1937 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 4», статья «Конструкция гимнастерки» от В. Капитанова, 1938 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «Конструкция шинели для комсостава» от И. М. Рыклина, 1939 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «О пропорциональных мерках кройки по учебнику С. Н. Короткова» от К. Н. Халтурина, 1939 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 9», статья «О методах инженера Халтурина» от С. Н. Короткова, 1939 г.;

Журнал «Швейная промышленность № 7», статья «О качестве ниток» от М. К. Пучкова, 1940 г.

Газета «Красная звезда № 002 (5373) от 3 января 1943 г.», стр. 1.;

Газета «Красная звезда № 005 (5376) от 7 января 1943 г.», стр. 1.;

Газета «Красная звезда от 27 августа 1940 г.»;

Газета «Красная звезда от 3 ноября 1940 г.»;
Газета «Красная звезда № 165 (5229) от 16 июля 1942 г.», стр. 1.

«Решение № 51-42 ТК ГИУ КА – О введении... облегченной суконной пилотки...», 1942 г.;
«Журнал ТК ГИУ КА № 73-44 по вопросу изменений и дополнений по форме одежды и нормам снабжения женщин военнослужащих от 5 августа 1944 г.», 1944 г.

VÝROBNÍ DOKUMENTACE – TECHNICKÉ SPECIFIKACE A STANDARDY:

«ОСТ 22 – Железо черное кровельное», 1927 г.;
СССР Совет труда и обороны, «ОСТ 1635 – Вещевой мешок туркестанского типа», 1931 г.;
«ОСТ 4914 Палатка-плащ», Москва 1932 г.;
«ОСТ 5273/3 – Пряжка со шпеньком», 1933 г.;
«ОСТ 5414 – Нитки льняные драгвенные Маккей», 1933 г.;
СТ/ГУХБПМЛО 1101/54 Заправочные расчеты тканей и расчеты берд и ремиз для хлопчатобумажной промышленности», 1935 г.;
«СТ/ГШУ 1375/9 Спецткани грубосуконные (сукно портяночное) от 1 июня 1936 г. (саржа 2/2)», 1936 г.;
«ОСТ/НКТП 2954 – сернистый хаки 59», 1937 г.;
Власов, Баюков, «ТУ ЦУ НКО № 423 – шинель рядового состава Красной Армии», 1938 г.;
„ВСТ № 1425 НКО и НКВМФ от 15 декабря 1938 г. – кальсоны для рядового состава РККА и РКВМФ», 1938 г.;
„ВСТ № 1434 НКО и НКВМФ от 15 декабря 1938 г. – рубаша нательная для рядового состава РККА и РКВМФ», 1938 г.;
«Ст. ЦУ НКО 375 – Палатка-плащ-накидка», Москва 1938 г.;
Карпунин, «Описание и технические условия на фуражку НС ВС Красной Армии», 14 февраля 1939 г.;
«ОСТ 30000 (промышленный) – шерсть мериносовая, прекосовая и мерино-прекосовая», 1939 г.;
УВС-КА. 1940 г., «ОСТ 1635 – Вещевой мешок туркестанского типа», 1940 г.;
«ОСТ № 15114-40 – Номенклатура органических красителей», 1940 г.;
«ОСТ 30080-40 – платки носовые арт. 153 и 154 от 1 мая 1940 г.», 1940 г.;
«ОСТ 30251-40 – Трико пестротканное», 1940 г.;
«ОСТ 30277-40 – Диагонали крученые и некрученые», 1940 г.;
«ОСТ 30250-40 – Диагонали крученые и некрученые», 1940 г.;
Агинский, Рыбаков, «ВТУ – Шинель хлопчатобумажная РС Красной Армии», октябрь 1941 г.;
Афремов, „ТК ГИУ КА № 9 ТУ от 12 февраля 1941 г. – Пилотка суконная для рядового состава Красной Армии», 1941 г.;
«ТУ ТК ГИУ КА № 423 уточненная и исправленная редакция издания 1941 г. – шинель рядового состава обр. 1941 г.», 1941 г.;
Быков, «ВТУ № 1597 от 31 января 1941 г. – Сумка продуктовая», 1941 г.;
Давидов, „ТУ ГИУ КА 375-41/0054 от 28 марта 1941 г. – Фляги алюминиевые», 1941 г.;
«ТУ ГИУ КА № 0073 – Мешок вещевого», 1941 г.;
Агинский, Рыбаков, «ВТУ – Шинель хлопчатобумажная на вате для рядового состава Красной Армии», 1942 г.;
«ТУ ТК ГИУ КА № 0443 – Мешок вещевого с наплечниками», 1942 г.;
«ГОСТ 1076-41 от 1 февраля 1942 г. – Шапка-ушанка из искусственного меха для КА», 1942 г.;
«ВТУ ТК ГИУ КА № 0725 – Эмблемы и знаки различия Красной Армии», 10 декабря 1942 г.;
Драчев, „ТУ ГИУ КА 969 от 26 июня 1944 г. – Шаровары хлопчатобумажные для рядового и сержантского состава Красной Армии», 1944 г.;
К. Н. Халтурин, «Пошивка и ремонт красноармейских ватных шаровар», 1944 г.;
«ТУ ТК ГИУ КА № 910 – Эмблемы и знаки различия Красной Армии», 1944 г.;
«ГОСТ 2344-44 – сернистый хаки 59 (органический краситель)», 1944 г.;
«ГОСТ 2350-43 – Нитки льняные для обуви шорно-седельный изделий», 1944 г.;
«ТУ ГИУ КА № 0073 – Мешок вещевого», издание 1945 г.;
«ВТУ № ТК 1485 – Вещевой мешок для рядового состава сухопутных войск Красной Армии», 1946 г.

«Описание изобретения к авторскому свидетельству № 64103 – способ окраски хлопчатобумажных тканей в защитные цвета, 1942 г.», 1944 г.

КНИЖУ:

A. N. Iwanow, „Kurze Zusammenstellung über die russische Armee“, Berlin 1929;
К. Н. Халтурин, «Новая ростовка на обмундирование РККА. Бюллетень 1931 г., № 3 Военно-хозяйственного управления РККА», 1931 г.;
А. А. Разумеев, «Искусственный вискозный шелк», 1931 г.;
Н. А. Архангельский, «Материаловедение для швейника», Москва 1931 г.;
Н. А. Архангельский, «Швейное материаловедение», Москва 1933 г.;
«Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов на основные предметы одежды и белья РККА», Москва 1933 г.;
«Приказ НКО СССР от 20 июля 1934 г. с объявлением постановления ЦИК СССР о ликвидации РВС СССР, переименовании Народного комиссариата по военным и морским делам в Народный комиссариат обороны Союза ССР и об утверждении заместителей народного комиссара обороны СССР», 20 июля 1934 г.;
В. С. Руднев, «Разработка лоскута в искусственную шерсть», 1936 г.;

«Номенклатура основных предметов вещевого снабжения сухопутных и воздушных сил РККА», Свердловск 1936 г.;

Н. А. Архангельский, «Товароведение тканей и готового платья» Москва-Ленинград 1936 г.;

Н. А. Архангельский, «Материаловедение. Материалы для одежды.», Москва-Ленинград 1937 г.;

И. Г. Палей, «Товароведение канцелярских товаров», Москва 8 февраля 1937 г.;

Н. А. Архангельский, Ф. П. Пудник, К. В. Пучков, С. И. Русаков, Н. П. Серяков, А. В. Савостицкий, «Технология массового производства одежды», 1938 г.;

С. Ключарев, «Методы упрочнения окрасок и рациональные способы применения красителей на хлопчатобумажной ткани», 1938 г.;

Н. А. Архангельский, «Материаловедение. Ткани.», Москва-Ленинград 1938 г.;

К. Н. Халтурин, «Таблица перевода площади ткани с одной ширины в другую», 1938 г.;

«Устав внутренней службы РККА 1937 г.», Москва 1938 г.;

А. И. Страхова, «Мои приемы притачки клиньев к рубашкам», 1938 г.;

С. Дугарев, «Военно-инженерная техника», Москва 1938 г.;

К. Н. Халтурин, «Классификация швов. Бюллетень изобретателей и рационализаторов ВХА РККА им. Молотова В. М. № 1», 1939 г.;

К. Н. Халтурин, С. Д. Романов, «Практикум по лабораторным работам курса технологии пошива и товароведения военной одежды», Харьков 1939 г.;

А. Медведкин, «Всесоюзный парад физкультурников Цветущая юность, Мосфильм-Ленфильм от 18 июля 1939 г.», Москва 1939 г.;

«Массовые песни для исполнения участниками физкультурного парада 18 июля 1939 года», 1939 г.;

Приказ Народного Комиссара Обороны № 172 от 13 сентября 1939 г., «Наставление по инженерному делу для пехоты РККА», Москва 1939 г., стр. 16.;

«Инструкция по ремонту вещевого имущества, упряжи и седел в РККА», Москва 1939 г.;

«Приказ НКО № 0156 от 11 октября 1939 г.», 1939 г.;

Н. Н. Волнский, Н. Н. Павлов, «Крашение нитей и ниточных изделий», Москва-Ленинград 1939 г.;

Я. А. Михайлов, К. Ф. Столбихин, «Общая технология ниточного производства», Москва-Ленинград 1939 г.;

«Сборник Технических условий, ведомственных стандартов на обмундирование командного, начальствующего и рядового состава РКВМФ», 1940 г.;

Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г. (поступило в набор 19 октября 1940 г.);

Д. Ушаков, «Простейшие бытовые и хозяйственные постройки для войск в полевых условиях», Москва 1940 г.;

Доцент Н. И. Ландеховский, «Курс химической технологии волокнистых веществ – классификация красителей», Ивановская промакадемия 1940 г.;

«Директива Главного организационного управления от 26 февраля 1940 г.», 1940 г.;

«Приказ НКО № 0157 от 22 июля 1940 г.», 1940 г.;

«Постановление № 129-55сс Совета Народных Комиссаров Союза ССР и Центрального Комитета ВКП(б) от 18 января 1941 года, Москва, Кремль.

Об изменениях в форме одежды и нормах снабжения вещевым имуществом личного состава Красной Армии в мирное и военное время и о применении заменителей для людского и конского снаряжения.»;

«Фотоальбом теплых вещей Красной Армии», 1941 г.;

«Памятка по тылу и снабжению для красноармейца и младшего командира», Москва 1941 г.;

«Инструкция по укладке, пригонке и надеванию походного снаряжения бойца пехоты Красной Армии», Москва 1941 г.;

М. М. Пруслин, А. Н. Стародубцева, К. Я. Отвар, «Приспособления к швейным машинам», Москва-Ленинград 1941 г.;

П. И. Сучилин, «Ремонт и наладка швейных машин», Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар хлопчатобумажных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки телогреек и шаровар ватных», Москва-Ленинград 1941 г.;

Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», Москва-Ленинград 1941 г.;

М. М. Пруслин, А. Н. Стародубцева, «Механизация ручных процессов на швейных фабриках», Москва-Ленинград 1941 г.;

«Справочник по окраскам применяемым в Красной Армии для целей маскировки», 1941 г.;

«Приказ Народного Комиссара Обороны № 253 об изменении в форме Красной Армии на военное время», 1941 г.;

«Руководство для ротных санитаров и санитаров-носильщиков», Москва-Ленинград 1941 г., стр. 71.;

Л. В. Шишов «Противохимическая защита бойца», Москва 1941 г., стр. 62.;

«Пособие для бойца – танкиста», Москва 1941 г.;

«Памятка красноармейца о подгонке, ношении и уходе за обмундированием и обувью», Москва 1941 г.;

С. Е. Гербановский, «Фортификация пехоты», Москва 1942 г.;

Н. К. Бакун, «Ткацкие изделия, их строение и заправочные расчеты», Москва-Ленинград 1942 г.;

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для Красной Армии», Москва-Ленинград 1942 г.;

К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 1942 г.;

«Подгонка красноармейцам предметов военной одежды», Куйбышев 1942 г.;

«Справочник отпускных цен на швейные изделия...», Москва, 1942 г.;

Д. М. Судак, «Инструкция по зимней маскировочной окраске стальных шлемов в белый цвет», 1942 г.;

И. А. Иконников, «Маскировка бойца зимой», Красноярск 1942 г.;

«Решение ТК ГИУ КА № 56-42 о допуске сукна хлопчатобумажного цвета хаки на верх колпака шапки-ушанки рядового состава вместо сукна хлопчатобумажного серого цвета от 25 июня 1942 г.», 1942 г.

«Приказ НКО № 240-1942 г.»;

Драчев, Шимановский, «Протокол ТК № 41-42 – установление образцов одежды и обуви для частей Красной Армии, находящихся в Иране», 1942 г.;

А. Н. Стародубцева, «Памятка по пошивке красноармейской хлопчатобумажной гимнастерки», Москва 1943 г.

«Инструкция по очистке и ремонту предметов военной одежды и обуви», Москва 1943 г.;

А. Кривичкий, «О военном мундире и погонах», Уфа 1943 г.;

«Изменение Протокола № 135-42 от 16 ноября 1942 г.», 1943 г.;

«Инструкция № 732 – Правила подбора, закрепления на предметах обмундирования и ношения погонов личным составом Красной Армии», 1943 г.;

«Приказ НКО № 25 от 15 января 1943 г. О введении новых знаков различия и об изменении в форме одежды Красной Армии», Москва 1943 г.;

«Наставление по инженерному делу для пехоты», Москва 1943 г.;

В. В. Назаров, «Раскрой тканей без остатков», Москва 1943 г.;

«Периодические испытания военного товара – Лето 43 г. (Иваново)», 1943 г.;

Д. Т. Морозов, «Памятка раскладчику в швейном производстве», Москва 1944 г.;

К. Н. Халтурин, «Пошивка и ремонт красноармейских телогреек», Москва 10 октября 1944 г.;

Ф. П. Пудник, «Изготовление погонов личного состава Красной Армии», Москва 1944 г.;

«Производство летнего обмундирования рядового и офицерского состава», Москва 1945 г.;

Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу Красной Армии», Москва 1945 г.;

«Дополнительный справочник...», Москва, 1945 г.;

«Тезисы докладов научной конференции по вопросам гигиены военных тканей и одежды», Ленинград 1946 г.;

«Приказ Начальника тыла Вооруженных Сил Союза ССР № 43 – Инструкция о клеймлении предметов вещевого имущества и наложении трафаретов на погоны в войсковых частях и на кораблях Вооруженных Сил СССР», 15 июня 1946 г.;

«Производство шинели для рядового состава», Москва 1946 г.;

«Производство телогреек и шаровар ватных», Москва 1946 г.;

Н. А. Архангельский, «Швейное материаловедение», Москва-Ленинград 1946 г.;

С. С. Дроздов, В. П. Грачев, «Меланжевое производство», Москва-Ленинград 1947 г.;

А. В. Савостицкий, Г. Л. Трухан, Ф. П. Пудник, Н. А. Архангельский, И. Я. Разбаш, «Технология швейного производства», Москва-Ленинград 1949 г.;

И. П. Попов, «Материаловедение», Москва 1955 г.;

Н. В. Калугин, В. Г. Северский, Н. К. Грачев, Т. Н. Гайсенок, «Основы технологии, товароведения и эксплуатации военной одежды», Ленинград 1956.;

С. Тархова, «Документы и материалы. Российский государственный военный архив», Москва 2005 г., ISBN 5-94381-137-0.;

Николай Майоров, статья «Цвет советского кино» в журнале «Киноведческие записки № 98», 2011 г., ISSN 0235-8212, стр. 196-209.

SLOVNÍKY:

L. Kopecký, „Velký rusko-český slovník“, Praha 1952.
 E. Lesyková, „Rusko-český technický textilní slovník“, Brno 1975.
 Ing. Jaroslav Jankovský, Ing. Jiří Semenichin, „Rusko-český textilní slovník“, Praha 1956.

PŘILOŽENÉ ILUSTRACE:

- Obr. 1. «ОСТ 5273/3 – Пряжка со шпеньком», 1933 г.;
- Obr. 2. «ГОСТ В-1465-42 – Напильники», 1942 г.;
- Obr. 3. «ТУ НКО № 1573 – Рубаха летняя рядового состава КА», 1940 г.;
- Obr. 4. «ТУ ТК ГИУ КА № 0672 – Гимнастерка хлопчатобумажная офицерская», 1942 г.;
- Obr. 5. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 45;
- Obr. 6. «Интендантский журнал № 6, июнь 1941 г.», статья «Заметки дивизионного интенданта», стр. 32;
- Obr. 7. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 16;
- Obr. 8. «Интендантский журнал № 6, июнь 1941 г.», статья «Заметки дивизионного интенданта», стр. 33;
- Obr. 9. «Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов...», Москва 1933 г., стр. 236;
- Obr. 10. «Стандарт ЦУ НКО № 1446 – Рубаха летняя рядового состава РККА», 1938 г.;
- Obr. 11. «ТУ ТК ГИУ КА № 0437 – Гимнастерка хлопчатобумажная для рядового состава КА», март 1942 г.;
- Obr. 12. А. Н. Стародубцева, «Памятка по пошивке красноармейской хлопчатобумажной гимнастерки», Москва 1943 г.;
- Obr. 13. «Сборник общесоюзных и ведомственных стандартов...», Москва 1933 г., стр. 248;
- Obr. 14. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 104;
- Obr. 15. «СТ ЦУ НКО № 1521 – шаровары хлопчатобумажные для рядового состава Красной Армии», 1939 г.;
- Obr. 16. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Пошивка красноармейских хлопчатобумажных шаровар», Москва 1942 г.;
- Obr. 17. Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки гимнастерки и шаровар», 1941 г., стр. 8;
- Obr. 18. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г.;
- Obr. 19. Л. Г. Лапидус, Л. Я. Марголин, «Технологический процесс пошивки шинели», 1941 г.;
- Obr. 20. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г.;
- Obr. 21. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 77;
- Obr. 22. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 79;
- Obr. 23. «ГОСТ 943-41 – Рубахи нательные Гейша и с закрытым воротом для рядового состава КА и ВМФ», 1941 г.;
- Obr. 24. «ГОСТ 946-41 – Кальсоны для рядового состава КА и ВМФ», 1941 г.;
- Obr. 25. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 80;
- Obr. 26. Т. Н. Гайсенок, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 82;
- Obr. 27. «ГОСТ 826-41 – Телогрейка ватная для КА и ВМФ», 1941 г.;

- Obr. 28. «ГОСТ 827-41 – Шаровары ватные с леями и наколенниками для КА и ВМФ», 1941 г.;
- Obr. 29. «ГОСТ 1122-41 – Куртка на вате (кавалерийская) для рядового состава КА», 1941 г.;
- Obr. 30. «ГОСТ 1126-41 – Куртка ватная с кокеткой для рядового состава КА», 1941 г.;
- Obr. 31. «ТУ ГИУ КА № 345 – Костюм маскировочный зимний», 1941 г.;
- Obr. 32. «СТ ЦУ НКО № 375 – Палатка-плащ-накидка», 1938 г, стр. 21;
- Obr. 33. Т. Н. Гайсенко, К. Н. Халтурин, А. П. Евдокимов, «Товароведение военной одежды», Харьков 1941 г., стр. 144;
- Obr. 34. Журнал «Тыл и снабжение КА № 9, сентябрь 1942 г.»;
- Obr. 35. «Инструкция по укладке, пригонке и надеванию походного снаряжения бойца пехоты Красной Армии», 1941 г.;
- Obr. 36. «ТУ ТК ГИУ КА № 0741 – Гимнастерка хлопчатобумажная для женщин военнослужащих КА», 1943 г.;
- Obr. 37. <http://www.rucniprace.cz/zakrut-vlakna.php>
- Obr. 38. <https://pp.vk.me/c623818/v623818860/3be1a/mL8mTWK6wqM.jpg>
- Obr. 39. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г., стр. 17;
- Obr. 40. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г., стр. 19;
- Obr. 41. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г., стр. 19;
- Obr. 42. Н. А. Архангельский, П. Е. Буничев, «Пошивка обмундирования офицерскому составу КА», 1945 г., стр. 21;
- Obr. 43. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 44. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 45. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 46. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 47. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 48. К. Н. Халтурин, К. В. Пучков, «Краткое руководство по пошивке нательного белья для КА», 1942 г., стр. 6-10;
- Obr. 49. Nákres – Vladimír Dolanský;
- Obr. 50. Nákres – Vladimír Dolanský;
- Obr. 51. Д. Т. Морозов, «Памятка раскладчику в швейном производстве», Москва 1944 г.;
- Obr. 52. Vlastní nákres;
- Obr. 53. Vlastní nákres;
- Obr. 54. Vlastní nákres.

Nečíslované ilustrace:

«Интендантский журнал № 1, октябрь 1941г.»;
Журнал «Тыл и снабжение КА № 7, июль 1944 г.»;

PŘÍLOHY:

SEZNAM ZKRATEK:

RA	(КА)	Rudá armáda;
RKKA	(РККА)	Dělnicko-rolnická Rudá armáda;
VKP(b)	(ВКП(б))	Všesvazová komunistická strana (bolševiků);
RSFSR	(РСФСР)	Ruská sovětská federativní socialistická republika;
SSSR	(СССР)	Svaz sovětských socialistických republik;
OST	(ОСТ)	Všesvazový standard;
VST	(ВСТ)	Rezortní standard;
GOST	(ГОСТ)	Státní všesvazový standard;
TU	(ТУ)	Technické specifikace;
VTU	(ВТУ)	Prozatímní technické specifikace;
ST	(СТ)	Standard;
NKO	(НКО)	Národní komisariát obrany;
CU NKO	(ЦУ НКО)	Centrální správa Národního komisariátu obrany;
UOVS	(УОВС)	Správa vozově-materiálního zabezpečení;
UVS	(УВС)	Správa materiálního zabezpečení;
GIU	(ГИУ)	Hlavní intendantní správa;
TK GIU	(ТК ГИУ)	Technický výbor Hlavní intendantní správy;
NKLP	(НКЛП)	Národní komisariát lehkého průmyslu;
Промкооперација (Промкооперация)		Průmyslová kooperace;
NIISP	(НИИШП)	Vědecký výzkumný institut šicího průmyslu;
PMZ	(ПМЗ)	Podolský závod mechaniky;
RKVMF	(РКВМФ)	Dělnicko-rolnické vojenské námořnictvo;
NKVD	(НКВД)	Národní komisariát vnitřních záležitostí;
RKM	(РКМ)	Dělnicko-rolnická policie;
VO	(ВО)	Vojenský okruh.

K JAZYKOVÉ OTÁZCE:

Problematicke překládání názvosloví oděvů a výstrojových součástí Rudé armády do češtiny se nemůže vyhnout prakticky nikdo, kdo se v našem jazykovém prostředí daným tématem byť jen letmo zabývá. Prostřednictvím internetu v komunitách věnujících se alespoň okrajově tomuto tématu (typicky v prostředí klubů vojenské historie) přirozenou cestou vykrytalizovalo názvosloví, jež osobitě kombinuje českou terminologii s rusismy a ve výjimečných případech dochází též k vytváření kalků. Toto spontánně vzniklé názvosloví se zdá být životaschopnější než mechanické přejímání rusismů do češtiny (v mnoha případech se čeština tomuto přejímání brání) nebo než zbytečný jazykový purismus vedoucí k vytváření matoucích

termínů (pro oděvní součástky kozáckých vojsk v češtině skutečně nelze nalézt rozumný ekvivalent).

Slabina takovéto intuitivní metody však spočívá v tom, že při vzniku jednotlivých českých termínů není komplexně zohledňován celý originální ruský systém termínů, jenž zahrnuje všechny existující výrobky. Jakmile se tudíž do širšího povědomí českého publika dostane nová výstrojní součástka, tak se pro ni často nedostává vhodného českého termínu nebo je zvolen termín, který v nějakém ohledu koliduje s již používanými termíny.

V praxi se tento problém téměř neprojevuje u trupových oděvů, které jsou typicky nazývány původním termínem a do češtiny pronikají jako rusismy. Oproti tomu se nohavicové oděvy obvykle nenacházejí ve středu zájmu a často jsou odbývány jen prostým názvem „kalhoty“. Při snahách o systematictější členění nohavicových oděvů se pak čeština velmi rychle vyčerpá kvůli menší slovní zásobě.³⁹² Snaha přičleňovat nohavicové oděvy k trupovým oděvům („kalhoty k blůze“, „kalhoty k vatované tělogrejce“ atp.) troskotá na skutečnosti, že tyto oděvy lze podle typu uniformy (polní, každodenní, parádní) různě kombinovat.

Z tohoto důvodu jsme se rozhodli plně převzít již existující systém českého názvosloví oděvů Rudé armády s výjimkou nohavicových oděvů, u nichž funkční názvosloví v podstatě neexistuje.

Ruské termíny, jež lze bez kolize s původní terminologií a bez nežádoucích konotací přeložit do češtiny, jsou sepsány níže. Všechny ostatní užité termíny jsou převzaty jakožto rusismy:

Шапка-ушанка	Ušanka (jazyková shoda);
Панама	Panama (jazyková shoda);
Пилотка	Lodička (často se lze setkat i s rusismem „pilotka“);
Подворотнички	Podlímečky (v některých případech jen „límečky“);
Погоны	Nárameníky;
Портянки	Onuce;
Нижняя рубаша	Spodní košile;
Кальсоны	Spodní kalhoty;
Вещмешок	Věcpytel (kalk);
Палатка-плащ-накидка	Celta;
Шинель (пальто)	Kabát. ³⁹³

³⁹² V původním ruském systému členění nohavicových oděvů lze nalézt základní termín „brjuki“ (*брюки*) označující kalhoty rovného střihu. Tyto „kalhoty“ se nadále člení podle svého určení na „kalhoty pracovní“ (*брюки рабочие*), „kalhoty vycházkové“ (*брюки на выпуск*) pro velitelsko-důstojnický sbor atd. Jiné typy nohavicových oděvů, jež disponují rozšířeným střihem po vzoru jezdeckých kalhot či mají zvláštní určení (spodní prádlo), bývají označovány specifickými názvy, např.: „šarovary“ (*шаровары*), „bridžiči“ (*бриджи*), „spodní kalhoty“ (*кальсоны*) atd. Slovo „galife“ (галифе) označuje civilní „rajtky“.

³⁹³ Do češtiny lze oba existující ruské termíny označující kabátové výrobky – tj. slova „šiněl“ (*шинель*) a „pal'to“ (*пальто*) překládat jediným slovem „kabát“, poněvadž jsou tyto termíny v ruském systému vždy doplněny o příslušný přívlastek (*шинель для комначсостава, пальто для генералов,...*).